

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

**(виконано в межах розробки проєкту Стратегії регіонального розвитку
Запорізької області на період до 2027 року)**

ЗМІСТ

Географічне розташування, суміжні території.....	4
Ландшафтні особливості рельєфу, характеристика ґрунтів та гідрологія	5
Природно-ресурсний потенціал, кліматичні умови.....	6
Адміністративно-територіальний поділ та формування об'єднаних територіальних громад....	7
Наявність містобудівної документації на рівні регіону	9
Демографічна ситуація та ринок праці. Прогнозні розрахунки чисельності та вікової структури населення	11
<i>Демографічний прогноз</i>	<i>17</i>
Економічний розвиток регіону.....	20
<i>Промисловість</i>	<i>26</i>
<i>Сільське господарство</i>	<i>29</i>
<i>Туризм</i>	<i>32</i>
<i>Підприємницьке середовище.....</i>	<i>33</i>
<i>Малий бізнес.....</i>	<i>41</i>
<i>Інфраструктура підтримки підприємництва</i>	<i>43</i>
<i>Капітальні інвестиції.....</i>	<i>49</i>
<i>Прямі іноземні інвестиції в Запорізьку область.....</i>	<i>56</i>
Сфера досліджень та інновацій	59
<i>Наукова діяльність.....</i>	<i>59</i>
<i>Інноваційна діяльність підприємств</i>	<i>63</i>
Види економічної діяльності, які володіють інноваційним потенціалом.....	68
Розвиток міст та сільських територій.....	71
Розвиток інфраструктури.....	80
<i>Транспортна інфраструктура та інфраструктура зв'язку</i>	<i>80</i>
<i>Енергетична інфраструктура</i>	<i>83</i>
Соціальна сфера та соціальна інфраструктура.....	85
<i>Освіта</i>	<i>85</i>
<i>Охорона здоров'я</i>	<i>88</i>
<i>Культура</i>	<i>93</i>
<i>Фізична культура і спорт.....</i>	<i>94</i>
<i>Молодіжна політика</i>	<i>95</i>
<i>Соціальний захист.....</i>	<i>96</i>

Житлово-комунальне господарство	99
Фінансово-бюджетна сфера	101
<i>Фінансово-економічне становище об'єднаних територіальних громад</i>	109
<i>Бюджетне фінансування соціально-економічного розвитку регіону</i>	115
Екологічна ситуація	120
<i>Атмосферне повітря</i>	120
<i>Водні ресурси</i>	121
<i>Екологічний стан Азовського моря</i>	124
<i>Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі</i>	124
<i>Земельні ресурси і ґрунти</i>	125
<i>Екзогенні геологічні процеси</i>	126
<i>Відходи</i>	127
Урахування гендерного компонента в програмах економічного та соціального розвитку регіону	129
Результати досягнення прогнозованих індикаторів діючої Стратегії	131
SWOT-аналіз соціально-економічного становища Запорізької області	133
Додатки	140

Географічне розташування, суміжні території

Запорізька область розташована у центральній частині України. Область межує: на заході – із Херсонською; на півночі – із Дніпропетровською; на сході – із Донецькою областями; на півдні – виходить до акваторії Азовського моря.

Територія області займає 27,2 тис. км², що становить 4,5% території України. Протяжність з півночі на південь становить 208 км, зі сходу на захід – 235 км, тобто є достатньо територіально компактною. Адміністративний центр – м. Запоріжжя – розташований у північно-західній частині регіону, тобто близько половини території області знаходиться поза 100-кілометровою зоною його досяжності. Водночас до переваг забезпечення інтегрованості регіону слід віднести відсутність значних перепон природного характеру та наявність виходу до Азовського моря.

В межах обласного центру – міста Запоріжжя – розташований острів Хортиця – місце історичної Запорозької вольниці.

Відстань від м. Запоріжжя до столиці України м. Києва: залізничним сполученням – 715 км, шосейними дорогами – 618 км.

Відстань автомобільним сполученням:

Запоріжжя – Кишинів (Молдова) – 651 км,

Запоріжжя – Мінськ (Білорусь) – 1070 км,

Запоріжжя – Бухарест (Румунія) – 1127 км,

Запоріжжя – Тбілісі (Грузія) – 1343 км.

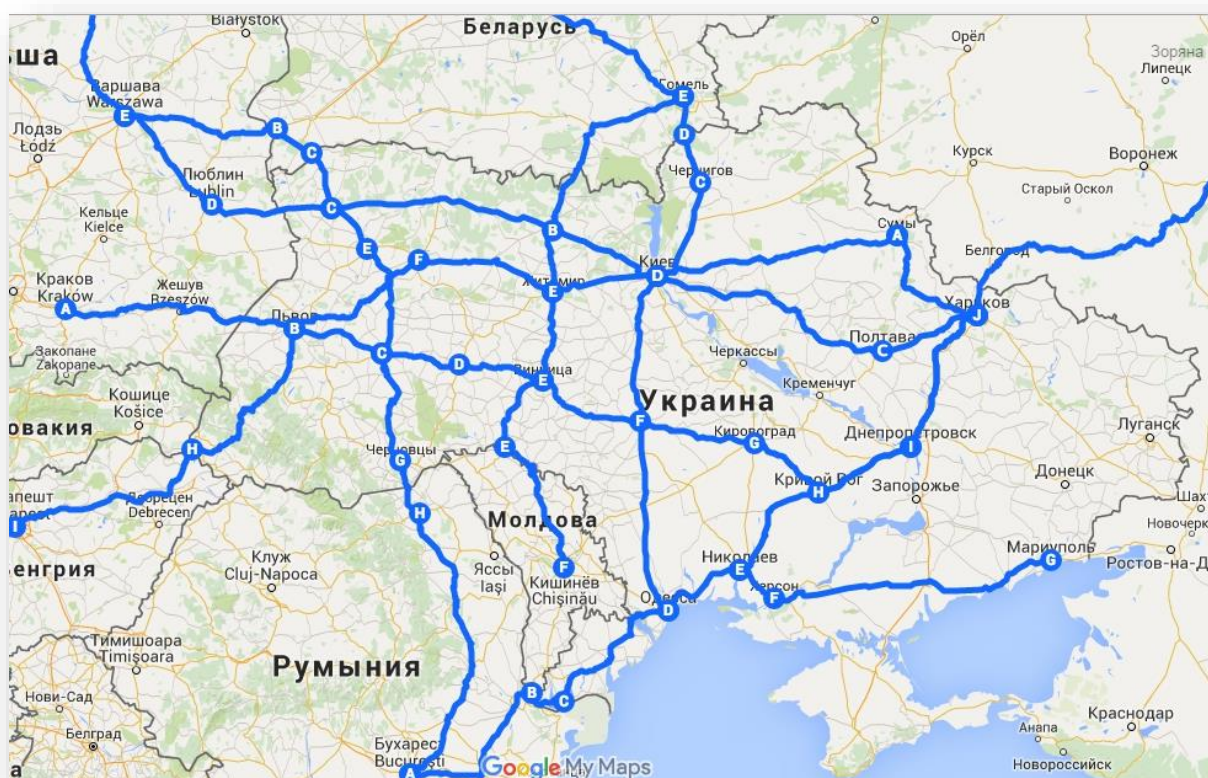

Рис. 1. Міжнародні транспортні коридори через територію України

Україна включена в Транс'європейську опорну транспортну мережу (TEN-T) і є важливим учасником розвитку стратегічного транспортного коридору Європа – Азія. Через Запорізьку область проходить транспортний коридор Бухарест – Одеса – Миколаїв – Маріуполь з перспективою виходу до Ростова – на - Дону. Через військові дії на Сході України з перспективної карти розбудови транспортних коридорів виключено два, які мали проходити через територію Донбасу, що безумовно негативно вплине і на розвиток транспортної інфраструктури Запорізької області. Однак позитивним є те, що область знаходиться поблизу міжнародного транспортного коридору Європа – Азія.

Отже, позитивними характеристиками геостратегічного становища Запорізької області є наявність виходу до моря та територіальна близькість до транспортного коридору Європа – Азія. Водночас географічне розміщення області створює певні обмеження щодо рівномірного розвитку територій області, територіальної наближеності до європейських та азійських ринків. Зважаючи на територіальну близькість, у найближчій перспективі негативний вплив на розвиток регіону матимуть військові дії в межах частини Донецької та Луганської областей, а також анексія Криму.

Ландшафтні особливості рельєфу, характеристика ґрунтів та гідрологія

Південні кордони області омиваються водами Азовського моря, берегова лінія якого в межах області перевищує 300 км. Уздовж узбережжя простягаються численні довгі вузькі піщані коси, намиті морем. Найбільші з них Федотова, Обитічна, Бердянська. На території області розташовані 4 лимани: Білозерський, Утлюкський, Тубальський та Молочний, загальна площа водного дзеркала яких становить 655,5 кв. км.

На території області протікає 109 річок, з них 78 – протяжністю понад 10 км. Головна з них р. Дніпро – третя за величиною річка в Європі, яка є найбільшою водною артерією України. До його басейну належать Кінська і Гайчур, до басейну Азовського моря – Молочна, Обитічна, Берда. Середній багаторічний об'єм поверхневого стоку, що формується на території області, сягає 0,5 куб. км /рік, стік р. Дніпро – 53,0 куб. км /рік. Фактична водність малих і середніх річок області у 2014 році відповідала 60,0 % забезпеченості.

Водозабезпеченість області висока і в перерахунку на 1 особу становить понад 30 тис. м³ на рік в основному за рахунок стоку р. Дніпро, водозабезпеченість підземними водами складає усього 0,061 тис. м куб. на рік, водозабезпеченість місцевим поверхневим стоком – 0,24 тис. м куб. на рік. Експлуатаційні запаси прісних підземних вод, придатних для питного водопостачання, по 13 розвіданих родовищах становлять 109,3 млн. м куб. /рік (299,5 тис. м куб. /добу).

Запорізька область розташована в степовій зоні з характерним рівнинним ландшафтом з домінуванням чорноземних ґрунтів (70 % площі області), на 10% площі області – солонцюваті каштанові і темно-каштанові ґрунти (південь і південний захід). Площа, яку покривають ліси, складає 1,15 тис. кв. км, або 4,31 % території області.

Таблиця 1

Площа орних земель в окремих регіонах

	Площа орних земель (ріллі), тис. г				Частка площі орних земель(ріллі) у загальній території регіону, %		
	2011	2015	2016	Частка, %	2011	2015	2016
Україна	32209,7	31929,8	31929,8	100,0	53,4	53,9	53,9
Дніпропетровська	2162,2	2127,1	2127,1	6,7	66,6	66,6	66,6
Донецька	1652,4	1652,9	1652,9	5,2	62,3	62,3	62,3
Запорізька	1905,1	1903,8	1903,8	6,0	70,1	70,0	70,0
Харківська	1927,0	1933,2	1933,2	6,1	61,3	61,5	61,5
Херсонська	1777,0	1777,9	1777,9	5,6	62,4	62,5	62,5

Таблиця 2

Лісистість території та запаси деревини

	Лісистість території регіону, %			Запаси деревини в лісах, млн куб. м			
	2011	2015	2016	2011	2015	2016	Частка,%
Україна	15,9	15,9	15,9	1901,3	1817,8	1769,1	100,0
Дніпропетровська	2,4	2,4	2,4	13,5	14,2	14,2	0,8
Донецька	7,7	7,1	7,1	32,2	0,0	0,0	0,0
Запорізька	3,9	4,4	4,3	31,2	35,2	30,9	1,7
Харківська	12,1	12	12,0	65,4	0,0	0,0	0,0
Херсонська	4,1	4,1	4,1	8,7	20,8	20,8	1,2

Природно-ресурсний потенціал, кліматичні умови

Запоріжжя є надзвичайно багатим у геологічному розумінні регіоном; тут містяться численні родовища мінеральних та агрегатних ресурсів. Область багата на поклади рудних корисних копалин, зокрема залізних та марганцевих руд. Промислове значення мають родовища будівельних матеріалів: сірих та червоних гранітів, талько-магнезитів, вогнетривких глин, вапняків, пісковиків. Виявлено родовища бурого вугілля, графітів, каолінів. Є лікувальні грязі та мінеральні води. Частка регіону в сумарних запасах мінеральної сировини в Україні складає: пегматит – 88,06 % , апатит – 63,42 %, марганцева руда – 69,1 %, вторинні каоліни – 22,9 %, вогнетривкі глини – 8,6%. Для розробки перспективними видами корисних копалин є руди марганцю, апатит, фтор, графіт, скляна сировина (пісок кварцовий) та інше.

Клімат – помірно-континентальний, характеризується чітко визначеною посушливістю, що обумовлена пануванням на більшості території області сухих східних вітрів. Майже вся територія, за винятком північної частини, відноситься до посушливої та дуже посушливої зони.

Зима коротка, малосніжна; весна коротка напівзасушлива; літо тривале, дуже тепле і посушливе; осінь середньо тривала напівзасушлива. На рік у середньому припадає 225 сонячних днів.

Середня температура повітря найтеплішого місяця (липень) – 21.5°-23.3° С, найхолоднішого (січень) – мінус 4°-6° С.

Вітри переважно північні та північно-східні з середньорічною швидкістю до 4 м/сек.

Середньорічна кількість опадів в північних районах області – 400-450 мм, в південних – 350 мм. Протягом року опади випадають нерівномірно: більше їх - у червні і липні – 53-62 мм, мінімальна кількість – у січні – лютому – 20-29 мм. Влітку переважають зливи. В посушливі роки випаровуваність вдвоє перевищує кількість опадів. Нерівномірність випадання опадів та значні коливання їх об'ємів зумовлює повітряні та ґрунтові посухи. Протягом року налічується 10-15 днів з суховіями, в західній частині – до 20 днів.

Сніговий покрив на території області нестійкий, середньою висотою 14 см (з коливанням від 4 до 35 см). За зиму буває від 20 до 80 днів з сніговим покривом.

Умовно область поділяється на три природно-сільськогосподарські зони: зону степу (50,8%), степну посушливу (34,8%) та сухостепну (14,4 %) зони.

Такі природнокліматичні умови дозволяють вирощувати в області майже всі сільськогосподарські культури, отримуючи високі врожаї, а також максимально сприяють розвиткові курортно-туристичної діяльності.

Кліматичні ресурси у поєднанні з розташуванням області на узбережжі теплого Азовського моря зумовили високий рекреаційний потенціал узбережних територій.

Порівняно із північностеповими районами тут більші теплові ресурси, але гостріший дефіцит вологи, найменша відносна вологість повітря та найбільша випаровуваність, високі літні температури повітря, значна тривалість безморозного та вегетаційного періодів, дуже виражена посушливість. За теплий період випадає 200-260 мм опадів.

Адміністративно-територіальний поділ та формування об'єднаних територіальних громад

До початку реформи децентралізації на території Запорізької області існувало 20 районів, 950 населених пунктів, 5 міст обласного значення та 299 місцевих рад, з них: сільських - 263, селищних - 22, міських - 14.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р було схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. На виконання зазначеного розпорядження Уряду Запорізькою обласною державною адміністрацією було розроблено Перспективний план формування територій громад Запорізької області.

Перспективний план формування територій громад Запорізької області було схвалено рішенням Запорізької обласної ради № 1 від 07.07.2015 та затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 938-р від 16.09.2015 (в який в подальшому вносилися зміни).

Перспективним планом охоплено 100% території області та запроектовано створення 76 спроможних територіальних громад, з урахуванням міст обласного значення.

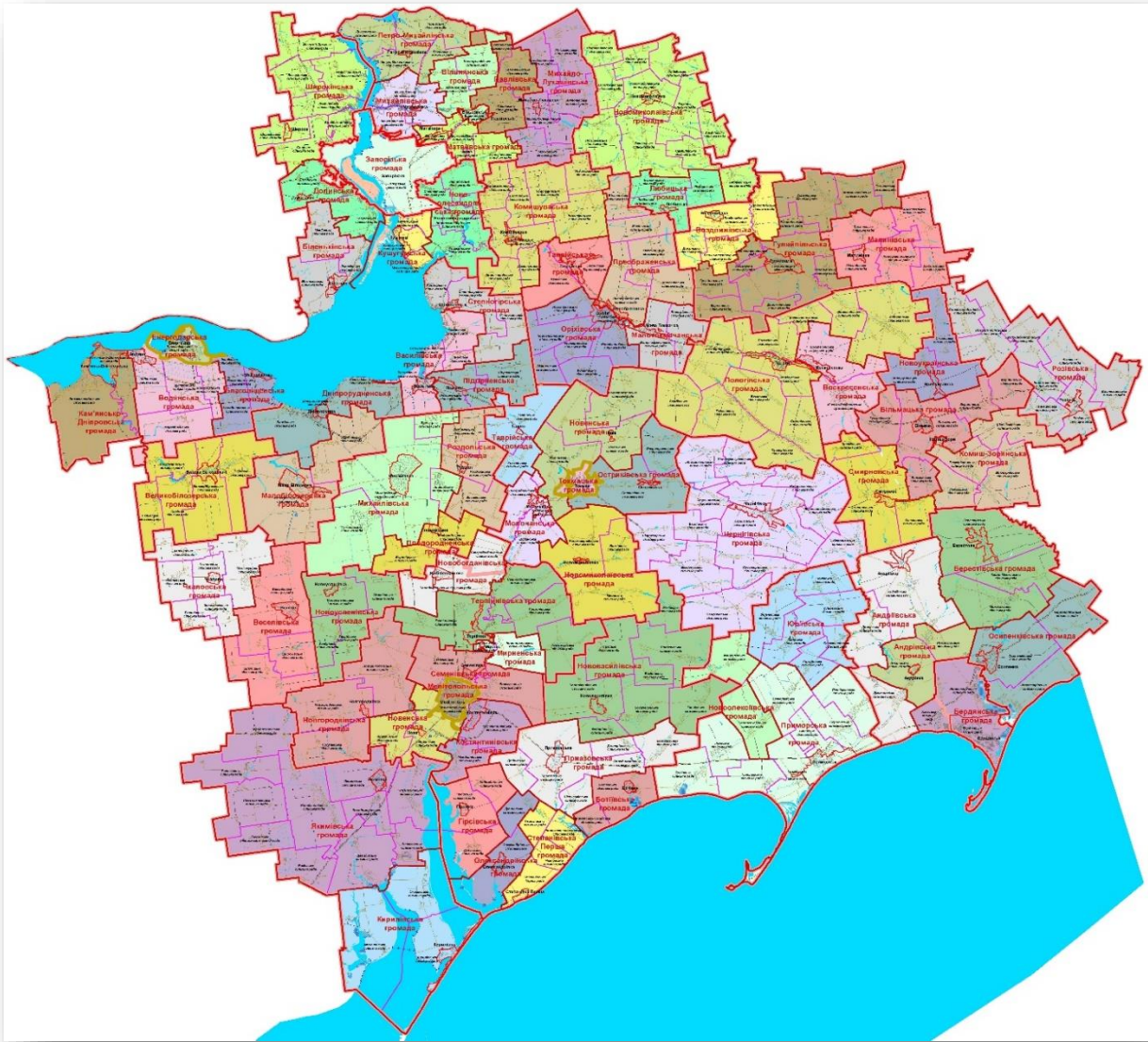

Рис. 2. Перспективний план формування територій громад Запорізької області

Станом на 01.01.2019 на території Запорізької області існувало 20 районів, 5 міст обласного значення (у тому числі 1 об'єднана територіальна громада) та 183 місцевих рад, з них: сільських - 147, селищних –22, міських – 14, у тому числі 44 місцеві ради об'єднаних територіальних громад (сільських - 30, селищних – 9, міських – 5); 52 об'єднані територіальні громади.

У січні – травні 2019 року створено 3 об'єднані територіальні громади, в які об'єдналися 8 місцевих рад (*Тернуватська селищна об'єднана територіальна громада Новомиколаївського району, Новенська сільська об'єднана територіальна громада Мелітопольського району, Семенівська сільська об'єднана територіальна громада Мелітопольського району*).

Станом на 27.05.2019 на території Запорізької області існує 20 районів, 5 міст обласного значення, 950 населених пунктів та 178 місцевих рад, з них: сільських - 147, селищних –22, міських – 14, у тому числі 44 місцеві ради об'єднаних територіальних громад (сільських - 30, селищних – 9, міських – 5);

55 об'єднаних територіальних громад, в які об'єдналися 198 місцевих рад, що становить 66,22 % від загальної кількості територіальних громад області станом на 01.01.2015 року. На території області залишилася 101 місцева рада, яка не увійшла до жодної об'єднаної територіальної громади. Таким чином, у порівнянні з 2014 роком, у 2019 році кількість місцевих рад, що не об'єдналися становить 33,8%

Із 20 районів 4 райони Запорізької області повністю покриті об'єднаними територіальними громадами (Більмацький, Великобілозерський, Оріхівський, Чернігівський), із них 2 - мають формат «1 район - 1 громада» (Великобілозерський та Чернігівський), в 10 районах – площа покриття територіальними громадами районів складає 50-99%, в 6 районах – 1-49%.

Наявність містобудівної документації на рівні регіону

Згідно із Законом України «Про регулювання містобудівної документації» планування територій на регіональному рівні здійснюється шляхом розроблення схем планування території Автономної Республіки Крим, областей та районів.

Рішенням Запорізької обласної ради від 29.12.2011 № 4 затверджена Схема планування території Запорізької області, яка є планувальною документацією на регіональному рівні та визначає принципові вирішення розвитку, планування, забудови, використання територій адміністративно-територіальних одиниць та їх окремих частин. На даний час цей документ має гриф обмеження доступу «Для службового користування», що суттєво знижує рівень відкритості містобудівної документації Запорізької області.

У зв'язку з реформою децентралізації, в тому числі зміною адміністративно-територіального устрою Запорізької області, законодавчої бази та соціально-економічних відносин та показників, заплановано внести зміни до Схеми планування території Запорізької області.

Рішенням Василівської районної ради від 20.12.2017 № 4 затверджена «Схема планування території Василівського району Запорізької області», як містобудівна документація для майбутніх територіальних громад відповідно до Перспективного плану формування територій Запорізької області.

За період 2015-2019 років плани об'єднаних територіальних громад не розроблялись.

Планування територій на місцевому рівні здійснюється шляхом розроблення та затвердження генеральних планів населених пунктів, планів зонування територій і детальних планів території, їх оновлення та внесення змін до них. З початком реформи децентралізації передача повноважень та коштів від органів державної влади до органів місцевого самоврядування підвищила темпи розроблення містобудівної документації.

У 2015 році затверджено 4 генеральних плани населених пунктів, 3 плани зонування територій та 3 детальних плани територій. У 2016 році затверджено 3 генеральні плани населених пунктів, 3 плани зонування територій та 8 детальних планів територій. У 2017 році затверджено 27 генеральних планів населених

пунктів, 18 планів зонування територій та 13 детальних планів територій. У 2018 році затверджено 24 генеральні плани населених пунктів, 26 планів зонування територій та 30 детальних планів територій.

У 2019 році (станом на 20.05.2019) затверджено 11 генеральних планів населених пунктів, 10 планів зонування та 4 детальних плани території.

Станом на 20.05.2019 із 950 населених пунктів області генеральні плани наявні у 625 населених пунктах.

Забезпечено внесення до веб-ресурсу РМАР, створеного Мінрегіоном України спільно з Офісом ефективного регулювання (BRDO) 100 % записів про містобудівну документацію від загальної кількості адміністративно-територіальних одиниць Запорізької області.

На виконання статті 22 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», постанови Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 № 559 «Про містобудівний кадастр», з метою удосконалення державної політики у сфері містобудування, рішенням обласної ради від 31.10.2013 № 12 (зі змінами) затверджена Регіональна програма створення містобудівного кадастру Запорізької області на 2014-2020 роки (далі – Програма), однак її недофінансування призведе до того, що Запорізька область залишиться без інструмента для прийняття ефективних управлінських рішень всіх рівнів (область, район, місто та інші населені пункти) при реалізації Стратегій регіонального розвитку та Програм соціально-економічного та культурного розвитку, а також без інформаційного обслуговування інвесторів та населення.

Містобудівний кадастр - державна система зберігання і використання геопросторових даних про територію, адміністративно-територіальні одиниці, екологічні, інженерно-геологічні умови, інформаційних ресурсів будівельних норм, державних стандартів і правил для задоволення інформаційних потреб у плануванні територій та будівництві, формування галузевої складової державних геоінформаційних ресурсів.

Впровадження цієї системи дозволить підняти рівень, оперативність та ефективність рішення завдань у галузі керування якістю навколишнього середовища до світового рівня.

Орієнтовні вигоди від впровадження ГІС дозволяє підвищити ефективність в управлінні та обслуговуванні територій на 40-60%.

Одними з основних чинників підвищення ефективності та отримання вигоди від впровадження геоінформаційних технологій є:

- виконання більшого об'єму робіт меншою кількістю ресурсів (зменшення чисельності штату службовців);
- краще інформаційне обслуговування інвесторів і населення безпосередньо через відкриті портали системи, що зменшує витрати часу при отриманні дозволів та узгоджень.

Демографічна ситуація та ринок праці. Прогнозні розрахунки чисельності та вікової структури населення

Станом на 01.01.2019 р. в Запорізькій області проживало 1 705,8 тис. осіб. Жінки складають більше половини населення області — 54,34%. Кількість чоловіків переважає кількість жінок у віковій групі 0-17 років. У віковій групі 65 років і старше жінок більше - 67,55%. Регіон характеризується високим рівнем урбанізації (77,3%), однак щільність населення (62,7 ос./км²) є меншою, ніж у більшості порівнюваних регіонів (табл. 3). Вікова структура населення співмірна з іншими областями України – високою є частка населення у працездатному віці (68,0%), однак низька частка дітей (14,7%) свідчить про поступове старіння населення та зниження у майбутньому частки населення у працездатному віці поряд зі зростанням чисельності населення у віці 65 років і старше. Середня очікувана тривалість життя при народженні (66,1 р. для чоловіків та 76,7 р. для жінок) співмірна із середніми показниками по країні, однак поступається показникам у вибраних закордонних регіонах. Середній вік складав для жінок міських поселень 44,8 років, а сільських – 44,2 років. У чоловіків середній вік дещо нижчий: для міських поселень – 39,1 років, а для сільських – 38,5.

Таблиця 3.

Демографічні характеристики окремих регіонів

Країна, область, воєводство	Чисельність населення, тис. осіб (2018)	Рівень урбанізації, % (2018)	Щільність населення, ос./км ² (2018)	Вікова структура населення (2018)			Середня очікувана тривалість життя при народженні, років (2017)	
				населення у віці 0-14 років, %	населення у віці 15-64 роки, %	населення у віці 65 років і старше, %	чоловіки	жінки
Україна	42152,2	69,3	69,8	15,5	68	16,5	67	76,7
Запорізька	1705,8	77,3	62,7	14,7	68	17,3	66,1	76,7
Дніпропетровська	3206,5	83,8	100,5	15,6	67,7	16,7	65,9	75,7
Донецька	4165,9	90,8	157,2	12,3	67,6	20,1	...	...
Харківська	2675,6	80,9	85,2	13,8	69,5	16,7	67,1	76,5
Херсонська	1037,6	61,3	36,4	16,2	68,1	15,7	65,7	75,8
Гомельська	1409,9	77,7	34,9	18,3	56,7	24,9	68,5	78,9
Сілезьке воєв.	4533,6	76,7	368	14,5	62,9	22,6	73,4	80,8

Таблиця 4

Природний та механічний рух населення окремих регіонів (2018)

Країна, область, воєводство	Коефіцієнт народжуваності, ‰	Коефіцієнт смертності, ‰	Коефіцієнт природного приросту, ‰	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 р., ‰	Сальдо міграції, ‰	Сумарний коефіцієнт народжуваності (2017)
Україна	8,0	13,9	-6,0	4,08	0,23	1,37
Запорізька	7,4	16,3	-8,9	3,80	-0,04	1,25
Дніпропетровська	7,8	16,3	-8,5	4,39	0,03	1,29
Донецька	...	...	...	...	...	...
Харківська	7,3	15,9	-8,6	3,26	0,99	1,17
Херсонська	8,8	15,6	-6,8	4,83	-0,31	1,43
Гомельська	10,3	13,1	-2,8	4,10	-1,30	...
Сілезьке	9,4	11,5	-2,1	3,87	-0,72	1,42

Сумарний коефіцієнт народжуваності у Запорізькій області є дуже низьким (1,25 народжень в середньому на 1 жінку), що вказує на подальше зниження

рівня народжуваності в регіоні (табл. 2). Для регіону характерні низький коефіцієнт народжуваності (7,4‰) та високий коефіцієнт смертності населення (16,3‰), які в сумі дають найгірший показник природного приросту населення (-8,9‰) серед порівнюваних регіонів, особливо закордонних.

Впродовж останніх 25 років у Запорізькій області стійкою є тенденція скорочення чисельності населення. Порівняно з максимальним значенням у 1993 році в області проживає на 392,9 тис. осіб менше. За підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року чисельність населення області зменшилася на 225,4 тис. осіб у період 2001-2018 рр., або на 11,6 % (в Україні¹ – на 6536,8 тис. осіб, або на 13,4 %), у тому числі міського населення – на 143,3 тис. осіб (9,7 %), сільського – на 82,1 тис. осіб (17,3 %) (рис. 3). Останні 5 років темпи скорочення чисельності населення області коливаються у межах 0,5-0,9% щорічно.

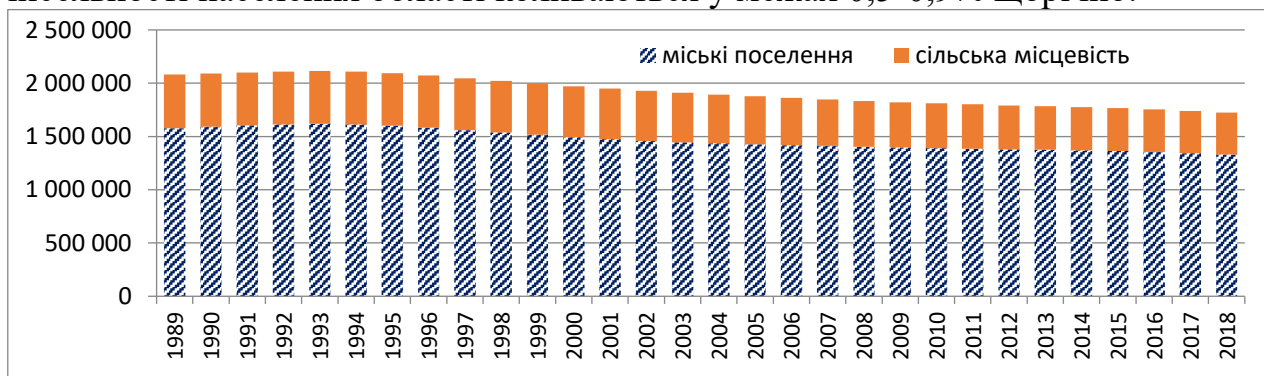

Рис. 3. Динаміка чисельності населення Запорізької області (станом на 01 січня відповідного року), осіб

Помітні суттєві відмінності у відносних показниках скорочення чисельності населення в період 2013-2018 рр. у розрізі міських поселень та сільського населення адміністративних одиниць. Вони порівняно низькі в Запоріжжі (-3,3%) та довколишніх містах і смт (-1,2 – -2,9%), інших містах обласного значення та прилеглих до них районах, районних центрах півночі та південного заходу області (рис. 4). Найвищі темпи депопуляції властиві для сільського населення північно-східних районів (-6,9 – -8,1%), меншою мірою центральних та південних районів разом з невеликими смт (-5,2 – -6,5%).

Головними індикаторами демографічної ситуації в регіоні є характер процесів природного та механічного руху населення. В регіоні низький сумарний коефіцієнт народжуваності – змінюючись в діапазоні 1,3-1,5 народжень в середньому на 1 жінку, у 2017 р. він опустився до 1,25. Внаслідок цього Запорізькій області властиве істотне переважання чисельності померлих над чисельністю народжених (в абсолютному вираженні – на 8,4-13,6 тис. осіб щороку впродовж останніх 5 років), 2/3 з яких – за рахунок міського населення. При цьому коефіцієнт народжуваності за останні 5 років зменшився з 10,2‰ до 8,2‰. Наявна вікова структура пояснює незначне зростання рівня смертності – від 14,9‰ у 2013 р. до 16,0‰ у 2018 р. Відповідно коефіцієнт природного приросту за цей період в абсолютному відношенні зріс від -4,7 до -7,8‰.

¹ Без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м.Севастополя.

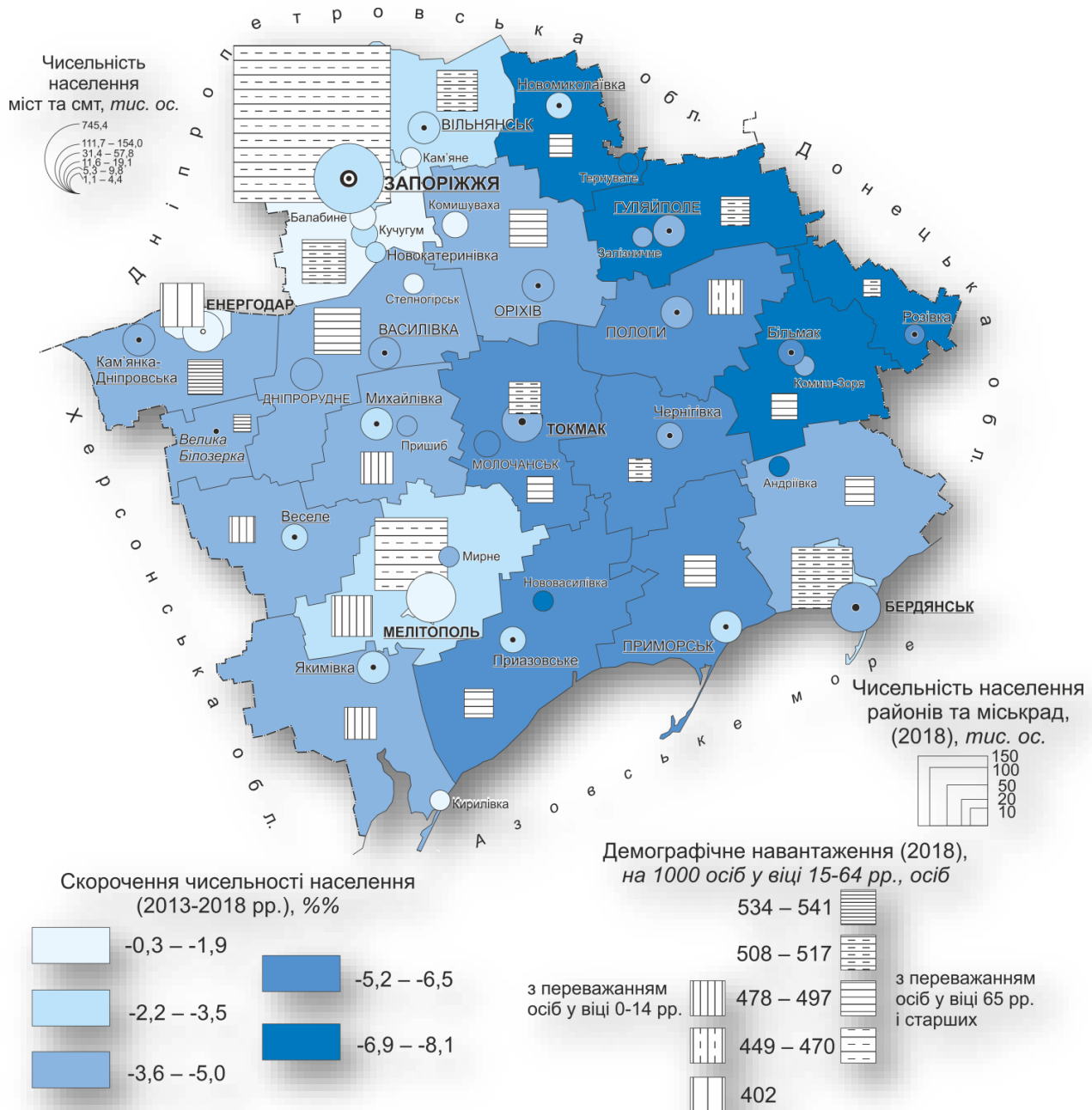

Рис. 4. Чисельність населення, динаміка її скорочення та демографічне навантаження у Запорізькій області

Негативним є також міграційне сальдо, однак роль міграції у скороченні чисельності населення області незначна.

Скорочення чисельності населення області яскраво ілюструє статеві-вікова піраміда населення (рис. 5), на якій помітне домінування середніх та старших вікових когорт населення над молодшими. Середня очікувана тривалість життя чоловіків на 10 років менша, ніж у жінок.

Однак вже зараз щороку зменшується чисельність населення у репродуктивному віці, що відображається у істотному падінні рівня народжуваності. Натомість у значна частка старших вікових когорт працездатного населення переходить у категорію непрацездатного. Іншими

словами, незважаючи на те, що у віковій структурі населення станом на 2018 р. має місце значне переважання населення працездатного віку, з кожним роком чисельність населення у старших вікових когортах зростатиме, а в середніх та молодших – суттєво зменшуватиметься.

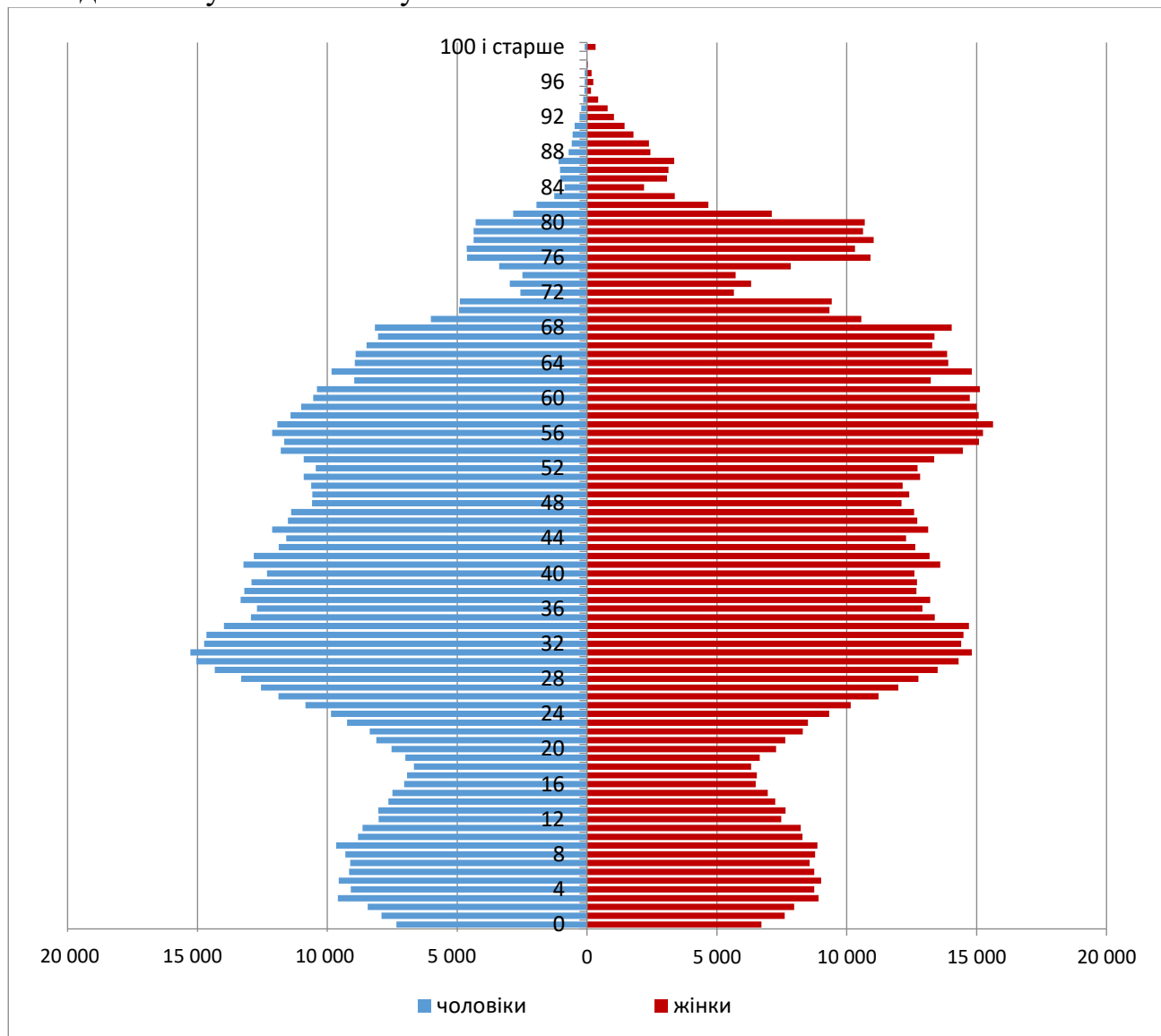

Рис. 5. Розподіл населення Запорізької області за статтю та віком (станом на 01.01.2018 р.), осіб

В економічному сенсі процес старіння населення відображається на показникові демографічного навантаження (див. рис. 4). Його найвищий рівень характерний для північно-західних і північних районів, а також більшості міст обласного значення, причому у них осіб у післяпрацездатному віці суттєво більше, ніж у допрацездатному. Натомість у південно-західних районах, Енергодарі та Пологівському районі серед когорт непрацездатних переважають особи у віці до 14 років.

З огляду на стійку тенденцію старіння населення, вже найближчими роками демографічне навантаження на осіб працездатного віку зростатиме головню за рахунок осіб післяпрацездатного віку.

Загалом для Запорізької області характерна сприятлива в економічному відношенні поточна вікова структура населення (рис. 6). Майже 2/3 населення області перебувають у працездатному віці, з них 66,9% (702,7 тис. осіб) – зайняті в економіці області, 25,5% (477,8 тис. осіб) – економічно неактивні.

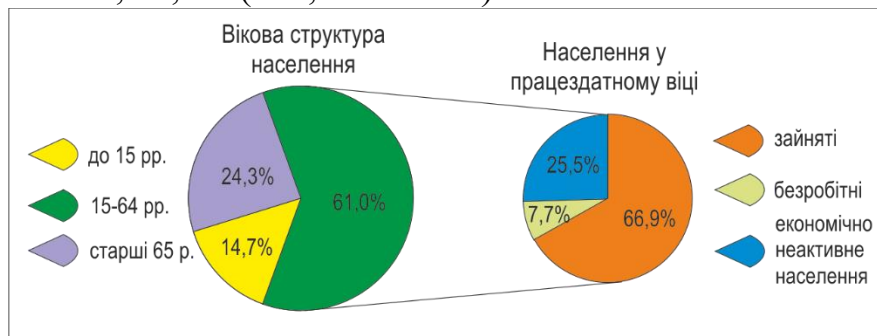
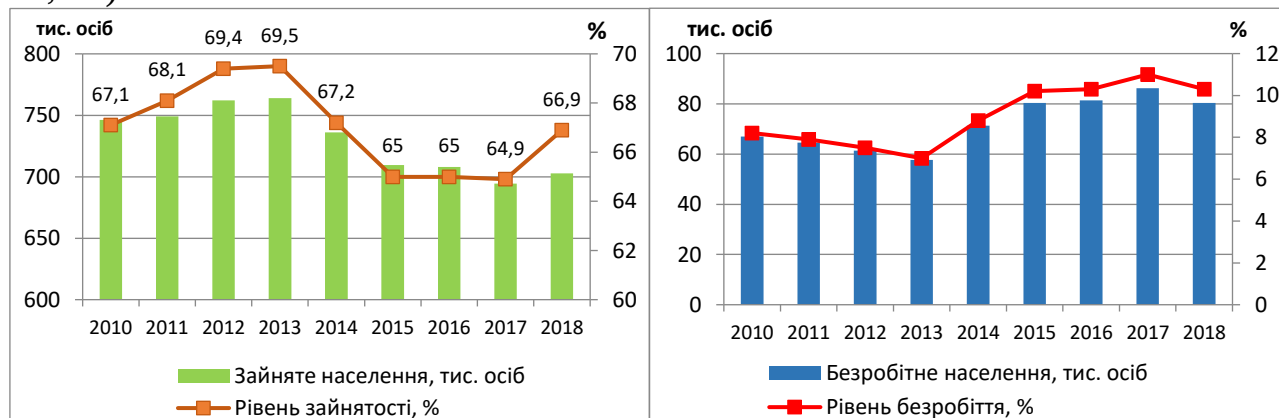

Рис. 6. Вікова структура та економічна активність населення області у 2018 р.

Впродовж 2014-2017 рр. чисельність зайнятих в області скоротилась на 69,7 тис. осіб (відповідно, рівень зайнятості працездатного населення зменшився на 4,6%). Відсоток зайнятості чоловіків був вищим порівняно з жінками у всіх вікових групах. Найвищим розрив був у вікових групах 25-29 рр. (на 21%), 30-34 рр. (на 16%), 50-59 рр. (на 14%). Мінімальною різниця в рівні зайнятості була у віковій групі 40-49 рр. – 80,3% серед чоловіків і 80,2% серед жінок. Однак динаміка зайнятості (рис. 7) вказує на зміну негативної тенденції цих років – у 2018 р. відбулось незначне зростання абсолютного числа зайнятих та, відповідно, рівня зайнятості населення працездатного віку (на 8,4 тис. осіб та 2 в.п. відповідно).

Дзеркальним відображенням тенденцій зайнятості є динаміка безробіття. Після значного зростання чисельності безробітних у 2014-2017 рр. (на 28,5 тис. осіб, або 4 в.п.) у 2018 р. значення цього показника зменшилось (у порівнянні з попереднім роком на 5,8 тис. осіб, або 0,7 в.п.).

Згідно з результатами вибіркового обстеження Держкомстату, в Запорізькій області чисельність неформально зайнятого населення у віці 15-70 рр. у 2018 р. склала 154,6 тис. осіб, або 21,1% населення цього віку (по країні – 21,6%).

а)

б)

Рис. 7. Рівень зайнятості (а) та безробіття (б) населення працездатного віку у 2018 р.

Падіння рівня зайнятості ілюструє динаміка чисельності штатних працівників – у 2018 році їх налічувалось 364,5 тис., що на 58,3 тис. менше, ніж у докризовому 2013 р. (на 13,8%). У розрізі видів економічної діяльності (ВЕД) найбільше працівників втратила промисловість області – 24,3 тис., в освіті їхня чисельність зменшилась на 6,2 тис., в сільському господарстві – на 5,4 тис. У відносному вираженні найбільше скорочення штатів мали місце у сферах функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури (на 58%), інформації та телекомунікації (44,6%) та будівництві (43,5%). Лише в окремих ВЕД відбулося зростання чисельності штатних працівників: у транспорті – на 42,1%, сфері творчості, мистецтва та розваг – на 20,4%, у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – на 6,5%.

Таблиця 7

Середньооблікова кількість штатних працівників області за видами економічної діяльності

	2013	2014	2015	2016	2017	Приріст (скорочення) за 2013-2017 рр.	
						тис. осіб	%
Усього	422,8	408,7	384,4	371,9	364,5	-58,3	-13,8
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	23,9	22,1	20,2	20,6	18,6	-5,3	-22,2
у т.ч. сільське господарство	22,8	20,8	19	19,9	17,4	-5,4	-23,7
Промисловість	163,1	151,2	144,8	140,6	138,8	-24,3	-14,9
Будівництво	6,9	6,1	5	4	3,9	-3	-43,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	29,7	30,8	26,6	28,3	28	-1,7	-5,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	25,9	25,6	24,5	24,8	24,9	-1	-3,9
транспорт	5,7	8,1	7,8	8	8,1	2,4	42,1
складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	16,1	13,5	12,9	13,2	13,3	-2,8	-17,4
поштова та кур'єрська діяльність	4,1	4	3,8	3,6	3,5	-0,6	-14,6
Тимчасове розміщення й організація харчування	3,6	3,5	3,1	2,8	2,8	-0,8	-22,2
Інформація та телекомунікації	5,6	4,6	3,7	3,3	3,1	-2,5	-44,6
Фінансова та страхова діяльність	7,9	8	6,4	5,9	5,9	-2	-25,3
Операції з нерухомим майном	3,5	3,1	3,2	3	2,9	-0,6	-17,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	14,5	10,9	10,6	10,5	9,5	-5	-34,5
у т.ч. наукові дослідження та розробки	4,9	4,6	4,7	4,1	...	...	...
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	4,6	9,6	9,3	6,7	4,9	0,3	6,5
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	19,9	21,3	21,1	19,3	17,5	-2,4	-12,1
Освіта	58,9	57,2	53,3	51,4	52,7	-6,2	-10,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	46,5	46,8	45,4	44,5	43,4	-3,1	-6,7
у т.ч. охорона здоров'я	41,2	41,6	40,9	40,3	39,4	-1,8	-4,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	7,1	6,8	6,3	5,3	6,7	-0,4	-5,6
у тому числі діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	4,9	4,7	4,6	4,6	5,9	1	20,4
функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	1,2	1,3	0,9	0,5	0,5	-0,7	-58,3
Надання інших видів послуг	1,2	1,1	0,9	0,9	0,9	-0,3	-25,0

Через військовий конфлікт на Сході на території області значно збільшилась кількість учасників/ць бойових дій, а також з'явилися внутрішньо

переміщені особи (ВПО), які потребують додаткового соціального захисту, психосоціальної реабілітації, підтримки у процесі інтеграції та ресоціалізації.

Станом на січень 2019 року в Запорізькій області в органах соціального захисту населення взято на облік близько 53 тисяч внутрішньо переміщених осіб, що складало приблизно 3, 11% населення області. В тому числі станом на 11.04.2019 року зареєстровано 23078 чоловіків, 31106 жінок; серед них працездатного віку - 14569, 8255 дітей, 28619 пенсіонерів, 2380 людей з інвалідністю. Більшість ВПО проживають у містах Запоріжжя 22623 особи та Бердянськ – 9220.

Відповідно до Всеукраїнського перепису населення 2001 р. у Запорізькій області мешкало 1887 мешканців ромської національності.

Для задоволення потреб ромської національної меншини, на виконання Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 р. розпорядженням голови облдержадміністрації від 04.02.2014 р. № 26 “Про затвердження обласного плану заходів щодо реалізації Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року” затверджено Заходи щодо реалізації Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 р. по Запорізькій області.

Демографічний прогноз

Аналіз статистичних даних, які описують демографічні процеси у регіоні, а також ймовірні тенденції змін статевовікової структури, показників народжуваності, смертності та міграції населення дозволили здійснити сценарний демопрогноз Запорізької області до 2035 року (табл. 8).

Таблиця 8

**Чисельність населення Запорізької області до 2035 року
за різними сценаріями розвитку демоподій**

Варіант прогнозу	Кількість населення, тис. осіб				
	2017	2020	2025	2030	2035
оптимістичний	1739	1726	1716	1702	1694
середній (тенденційний)		1699	1633	1557	1483
песимістичний		1674	1556	1424	1291

Розрахунки показують, що за будь-яким варіантом прогнозу чисельність населення Запорізької області до 2035 року зменшиться. При цьому, якщо демографічні показники (сумарні коефіцієнти народжуваності, смертності, структура народжуваності, міграційні процеси) залишатимуться незмінними, то до 2035 року кількість населення зменшиться майже на 250 тис. осіб (середній варіант прогнозу). Якщо показники відтворення, смертності та міграції населення погіршаться, то кількість населення зменшиться майже на 450 тис. осіб, а за оптимістичного варіанту розвитку подій – зменшиться на 45 тис. осіб (рис. 8).

При тривалому збереженні високих показників народжуваності і позитивного сальдо міграції, які закладені у оптимістичному варіанті розвитку демоподій, починаючи з 2030 року значення показника чисельності населення може стабілізуватись та почати зростати в наступні роки.

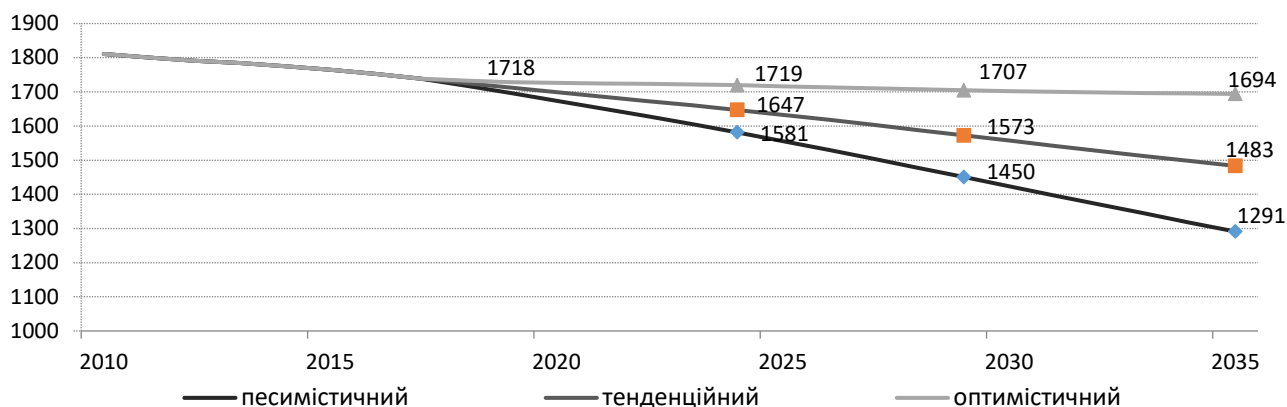

Рис. 8. Перспективна чисельність населення Запорізької області до 2035 року за різними сценаріями розвитку демографічних подій, тис. осіб

Привертають увагу ризики погіршення вікової структури населення: за будь-яким варіантом прогнозу істотно зросте частка осіб післяпрацездатного віку. За оптимістичним варіантом прогнозу в 1,15 разу, середнім – в 1,24 разу, песимістичним – 1,35 разу (рис. 10). Частка дітей у загальній сукупності населення за середнім варіантом прогнозу в 2035 році порівняно з 2017 роком зменшиться на 17%, за песимістичним – майже на 40%, тоді як за оптимістичним – може зрости на 8% (рис. 9).

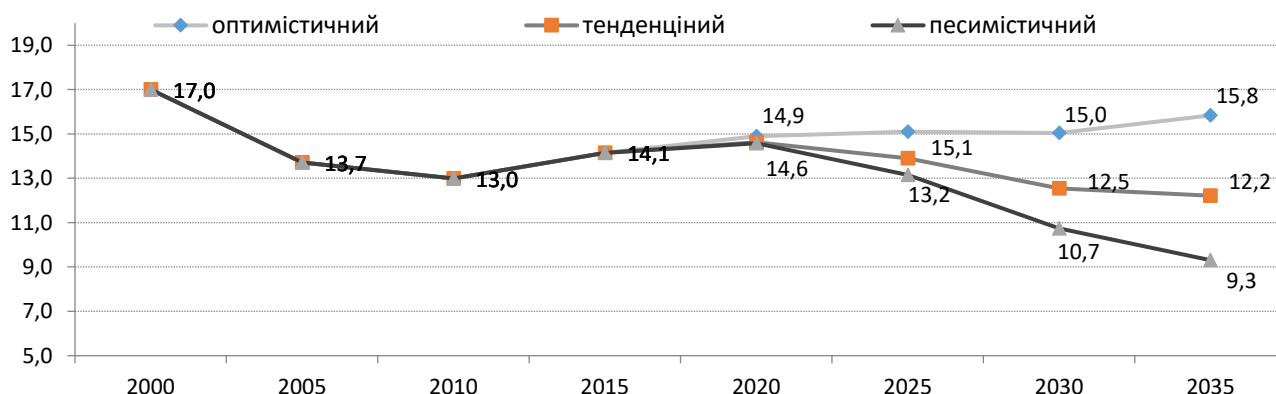

Рис. 9. Частка населення у допрацездатному віці до 2035 року за різними сценаріями розвитку демографічних подій, %

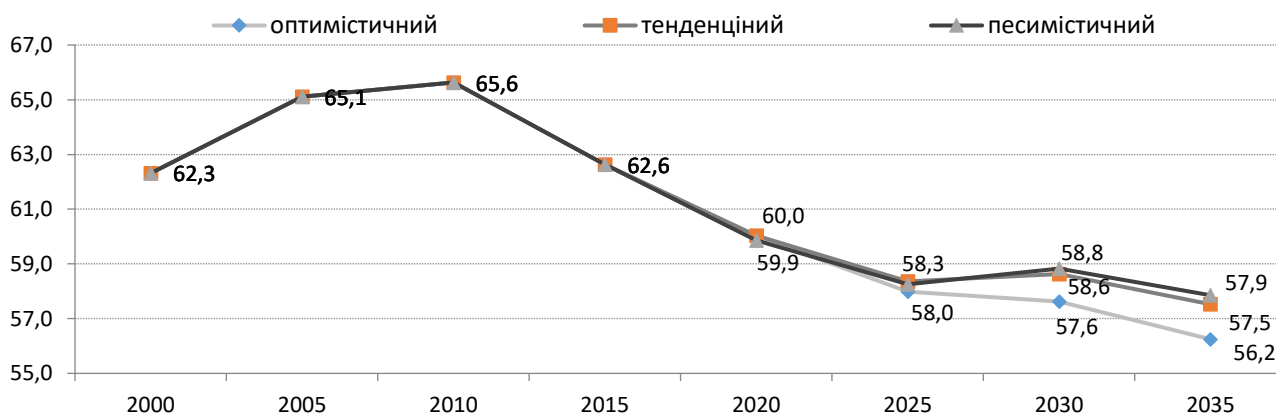

Рис. 10. Частка населення у працездатному віці до 2035 року за різними сценаріями розвитку демографічних подій, %

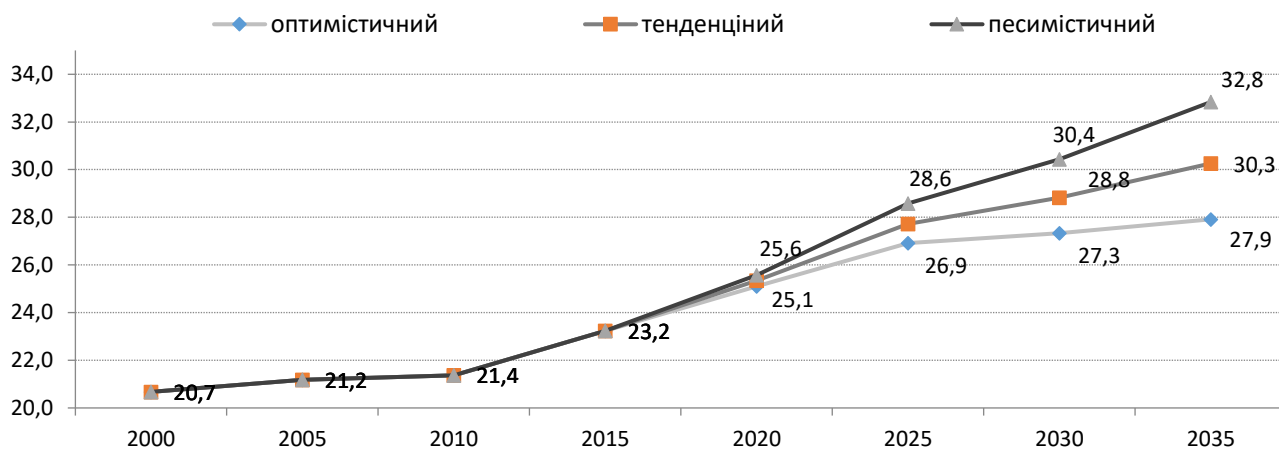

Рис. 11. Частка населення у післяпрацевдатному віці до 2035 року за різними сценаріями розвитку демографічних подій, %

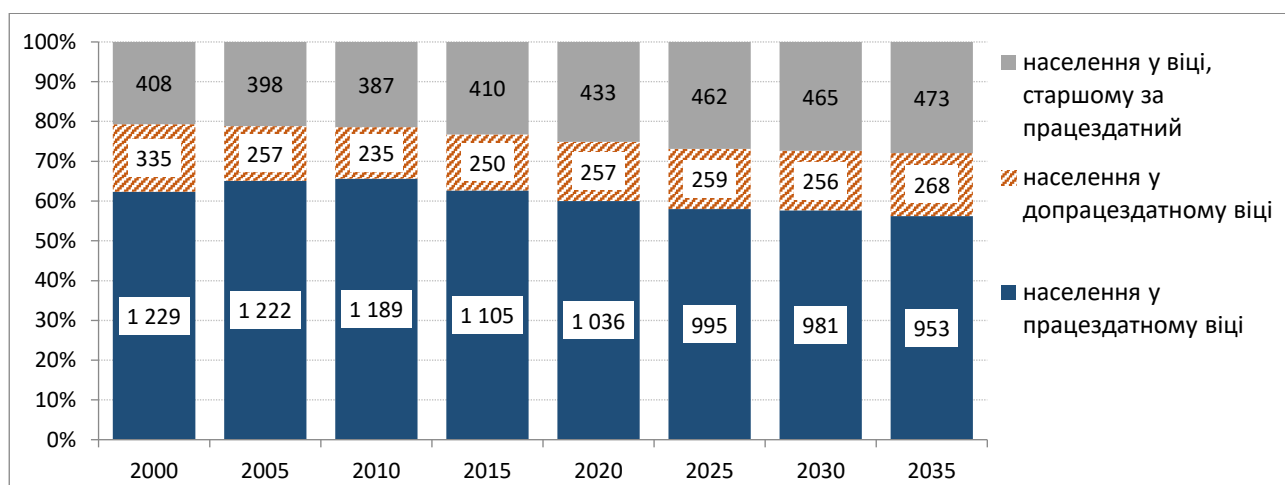

Рис. 12. Перспективна кількість населення в розрізі вікових груп працевдатності населення за оптимістичним сценарієм розвитку демографічних подій

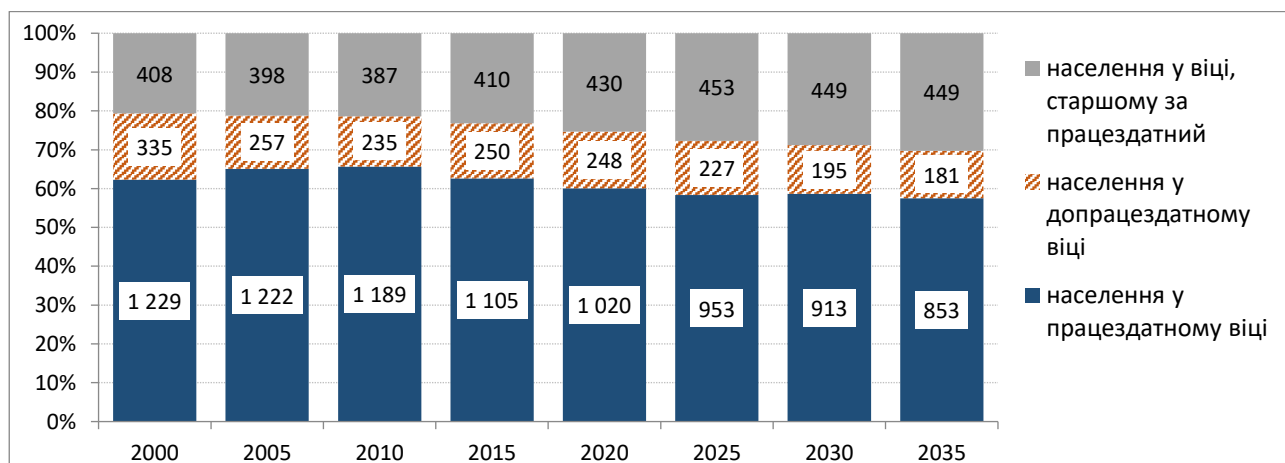

Рис. 13. Перспективна кількість населення в розрізі вікових груп працевдатності населення за середнім (тенденційним) сценарієм розвитку демографічних подій

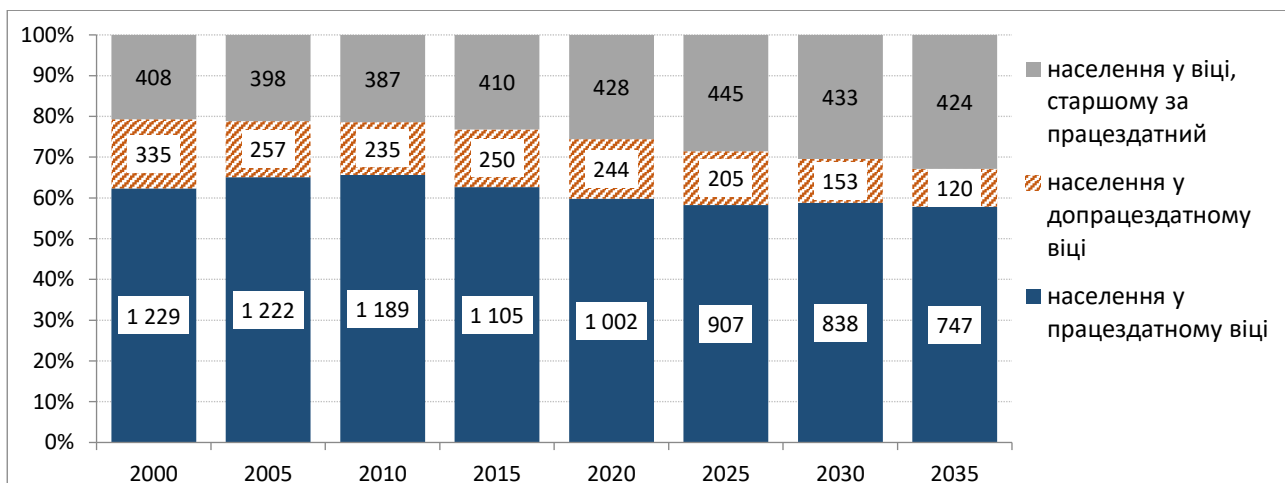

Рис. 14. Перспективна кількість населення в розрізі вікових груп працездатності населення за песимістичним сценарієм розвитку демографічних подій

Таким чином, за будь-якого сценарію демографічного прогнозу у найближчій перспективі Запорізьку область на тлі зменшення кількості жителів чекає погіршення вікової структури населення в напрямку збільшення кількості осіб післяпрацездатного віку, зменшення кількості дітей дошкільного та шкільного віку, що безумовно має відобразитись на пріоритетах розвитку соціальної інфраструктури області. Окрім цього, для області характерні досить високі темпи зниження кількості осіб працездатного віку, що може нести певну загрозу для розвитку економіки регіону.

Економічний розвиток регіону

Тренди економічного розвитку

Упродовж останніх п'яти років Україна перебувала у надскладній геополітичній та соціально-економічній ситуації. Передусім це пов'язано з окупацією Російською Федерацією 7% території, на якій проживало 13% населення України (2 млн. осіб у Криму і близько 4 млн. осіб на окупованих територіях Донбасу)² та формувалось 13,7% ВВП (у 2013 році). Втрати України від окупації цих територій (за умови їх втрати назавжди) оцінено у 98,8 млрд. дол. США, що склало 88,1% ВВП України у 2017 році³. Окрім того, розірвались зв'язки вітчизняних суб'єктів господарювання з бізнес-партнерами на території країн СНД (передусім РФ).

Особливо відчутними зазначені процеси стали для економіки Запорізької області, яка безпосередньо межує з Донецькою областю та територіально близька до АР Крим. Як результат Запорізька область – один з найпотужніших промислових регіонів України – показував негативні тренди розвитку за основними економічними показниками до 2016 р. включно (табл. 9).

² Сьогоднішня Україна без Криму й Донбасу. 2017. – Режим доступу: <https://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20170413-tilky-fakty-shho-ukrayina-vtratyla-vnaslidok-okupatsiyi-krymu-i-donbasu/>

³ Kremlin Aggression in Ukraine: the Price Tag. – Режим доступу: http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Cost_of_Kremlin_Aggression_web.pdf

Таблиця 9

Динаміка індексів виробництва товарів, продукції, послуг у 2013-2017 рр.

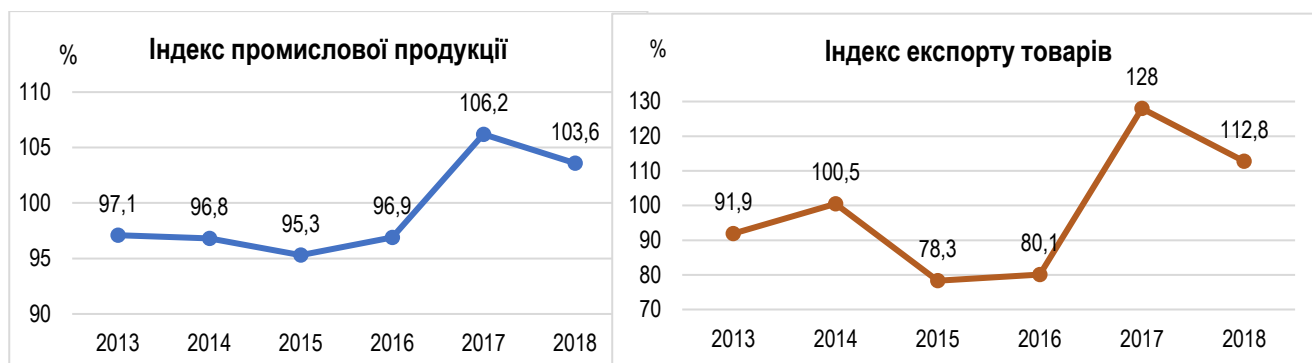
(у % до попереднього року)

	Індекс ВРП	Індекс промислової продукції	Індекс сільськогосподарської продукції	Індекс обороту роздрібної торгівлі	Індекс будівельної продукції	Індекс капітальних інвестицій	Індекс експорту товарів
2013	99,3	97,1	134,4	108,0	80,9	95,9	91,9
2014	100,4	96,8	96,6	98	79,5	89,8	100,5
2015	94,7	95,3	109,3	79,3	97,6	84,9	78,3
2016	99,7	96,9	98,7	104,8	98,8	131,3	80,1
2017	104,7	106,2	96,7	105,9	132,7	147,4	128
2018	101,9	103,6	85,6	106,9	120,8	88,0	112,8

Але вже з 2017 р. спостерігаються позитивні зміни в динаміці розвитку регіону, що значною мірою можна пояснити певною стабілізацією соціально-економічної ситуації в Україні загалом, а також покращенням із 2016 року кон'юнктури на світових ринках зернових культур і чорних металів, які становлять основу експорту Запорізької області. У 2017 р. область збільшила обсяги експорту на 30%, що стало поштовхом для нарощення ВРП, виробництва промислової продукції, зростання капітальних інвестицій в регіоні.

(а)

(б)

(в)

Рис. 15. Порівняння трендів світових цін на сировинну продукцію (а) та індексів виробництва промислової продукції (б) та експорту товарів (в) Запорізької області

Водночас висока залежність економіки області від кон'юнктури світового ринку створює ризики у перспективі, зокрема існує ймовірність зниження обсягів експорту зважаючи на прогнозування поступового падіння світових цін на сировинні матеріали (які включають ціни на сільськогосподарську сировину і чорні метали).

Наслідком перерозподілу територіальної структури ВРП (з огляду на втрату економічної потужності Донецької та Луганської областей) стало зростання частки ВРП Запорізької області з 3,8% у 2012 р. до 4,4% у 2017 р. у ВРП України загалом.

Аналіз динаміки рівня ВРП на 1 особу Запорізької області в 2010-2017 рр. свідчить про те, що регіон входить у 5-ку найкращих за даним показником в Україні (поступаючись тільки м. Києву (238,62 тис. грн.), Полтавській (106,25 тис. грн.), Київській (90,0 тис. грн.) та Дніпропетровській (97,1 тис. грн.) областям), перевищуючи середнє значення по країні (70,2 тис. грн.) на 8%.

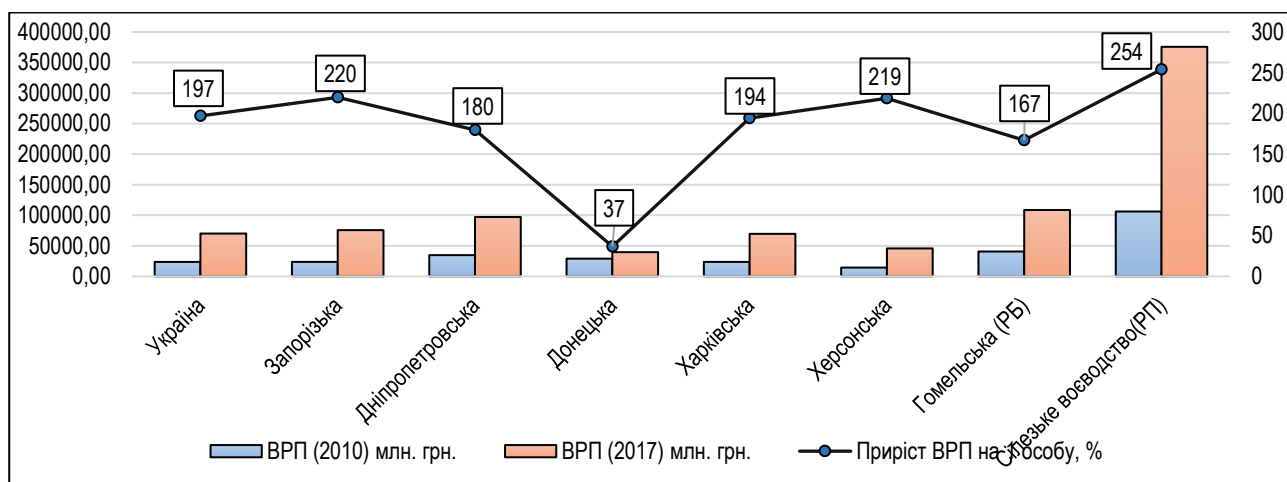

Рис. 16. Динаміка та приріст обсягу ВРП на 1 особу, 2010-2017 рр.

Переважаючи за розміром приросту обсягу ВРП на 1 особу значення всіх сусідніх регіонів і середнє по Україні, Запорізька область відчутно поступається Сілезькому воєводству, як за розміром приросту, так і, особливо, за абсолютними значеннями даного показника. Функціонування потужного промислового сектору та сільського господарства дозволяє регіону залишатися серед лідерів в Україні, але загалом нижча їх економічна ефективність та експлуатація застарілих економічних структур зумовлює відчутне відставання від схожих за типом іноземних регіонів.

Економічну спеціалізацію Запорізької області сьогодні визначають сектори економіки, які мають найбільшу питому вагу за обсягом випуску продукції та послуг. Домінуючу частку мають промисловість (64,26%), оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів (24,03%), сільське, лісове та рибне господарство (4,94%) та будівництво (1,76%) (рис. 17).

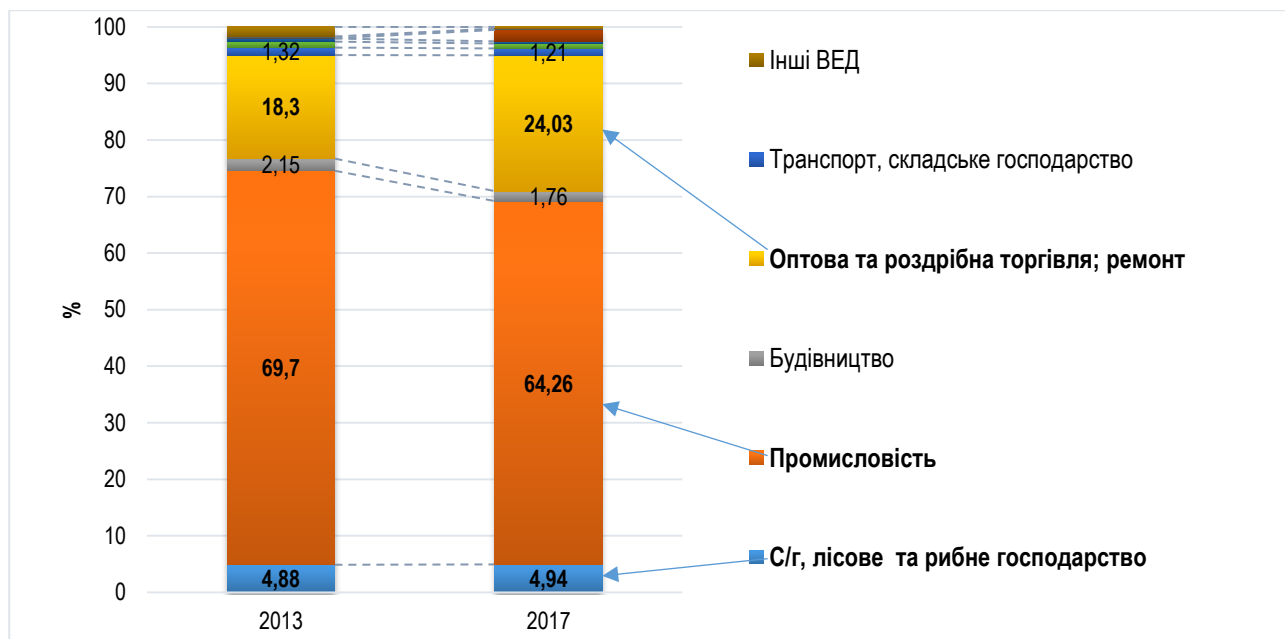

Рис. 17. Структура економіки Запорізького регіону за обсягами випуску продукції та послуг, 2013, 2017 рр. (%)

Загалом, три сектори економіки – промисловість, торгівля та сільське господарство – формують понад 93% обсягів випуску продукції та послуг в регіоні (в т.ч. промисловість – 64,26%). Фактично Запорізька область є однією з п'яти областей України (поряд з Донецькою, Івано-Франківською, Полтавською і Рівненською), економіка яких має найвищий рівень індустріалізації (>60%). В середньому по Україні частка виробництва промислової продукції у загальному обсязі випуску складає 34%.

У порівнянні з 2013 роком частка промисловості в структурі економіки регіону за обсягами випуску зменшилась на 5,44%, натомість зросла частка оптової та роздрібно торгівлі з 18,3% до 24,03%.

Структура зайнятості найманих працівників впродовж останніх років практично не зазнала змін. Близько 38% найманих працівників зайнято у промисловості області. Значна кількість зайнятих традиційно припадає на сфери освіти та охорони здоров'я – 14% та 12% відповідно. Щодо зайнятих в сільському господарстві, то їх частка серед найманих працівників Запорізької області складає 5,54% (або 18,6 тис. осіб). Водночас слід розуміти, що значна кількість населення у цій сфері працює на засадах самозайнятості. Так, за даними Держкомстату, частка самозайнятих серед сільського населення складає 29,8%⁴, що є суттєво вищим за показник міського населення. Переважна більшість самозайнятих у сільській місцевості займаються сільськогосподарськими роботами. Тобто кількість зайнятого у сільському господарстві населення є суттєво вищою.

⁴ http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_EAN_2017.pdf

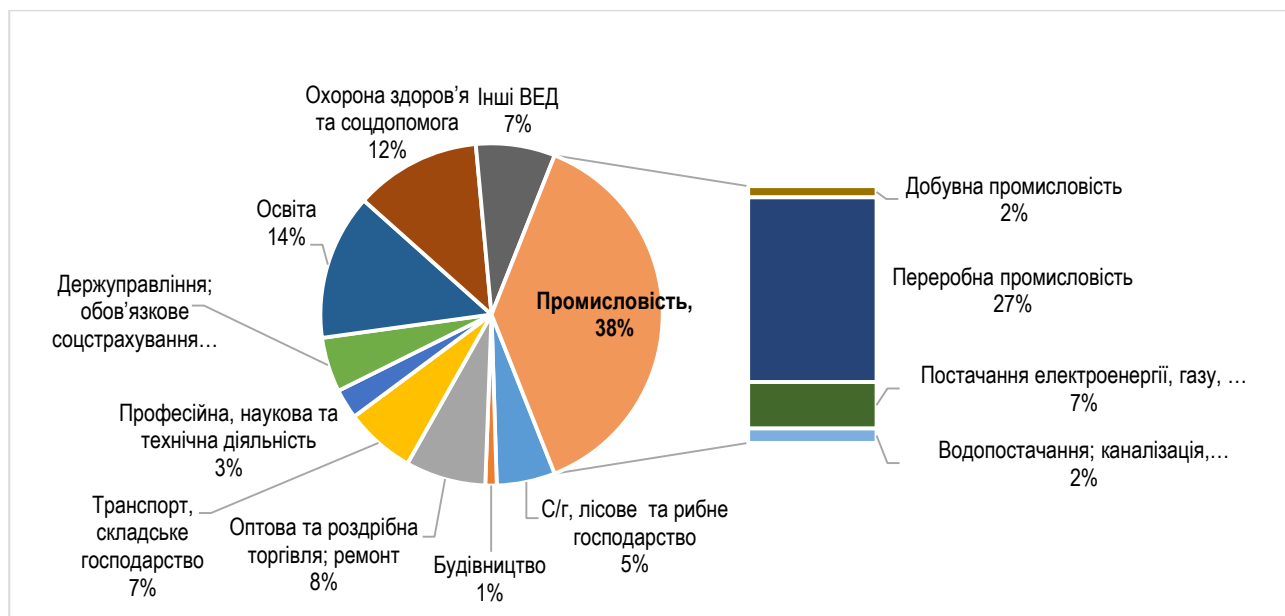

Рис. 18. Структура зайнятості найманих працівників у Запорізькій області, 2017 р.

З огляду на посилення конкурентних умов регіону, актуальним є виявлення наявного потенціалу секторів економіки до посилення конкурентних позицій на міжнародних ринках, а також створення нових галузевих та міжгалузевих кластерів. Оцінки економічного потенціалу окремих видів діяльності економіки Запорізької області базується на рівні їх концентрації за показниками валової доданої вартості, кількості підприємств, зайнятості, обсягів реалізованої продукції (табл. 10).

Таблиця 10

Концентрація основних видів економічної діяльності у Запорізькій області, 2012 р. та 2017 р.

Вид економічної діяльності	Частка ВЕД у валовій доданій вартості, %		Концентрація за кількістю підприємств		Концентрація за зайнятістю		Концентрація ВЕД за обсягами реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств		Інтегральний показник концентрації ВЕД в регіоні	
	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	11,50	12,03	19,10	19,80	5,10	5,10	5,20	6,10	10,23	10,76
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	3,00	2,49	0,10	0,14	1,61	1,67	1,90	1,64	1,65	1,49
Переробна промисловість	26,50	30,83	10,60	11,80	29,04	27,38	52,30	49,57	29,61	29,89
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	8,20	8,74	0,30	0,45	6,46	6,91	13,90	15,20	7,21	7,83
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,60	0,39	1,00	1,30	1,47	2,11	0,70	0,39	0,94	1,05
Будівництво	1,40	1,19	8,40	7,10	1,07	1,07	2,11	1,41	3,25	2,69
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	12,00	10,66	28,90	26,80	7,68	7,68	18,64	22,11	16,80	16,81
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4,70	3,58	3,70	3,60	6,83	6,83	1,33	1,42	4,14	3,86
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,80	0,65	2,60	2,50	0,77	0,77	0,24	0,19	1,10	1,03
Інформація та телекомунікації	1,40	1,82	2,60	2,80	0,85	0,85	0,39	0,29	1,31	1,44
Фінансова та страхова діяльність	3,00	3,66	0,90	0,60	1,62	1,62	0,64	0,64	1,54	1,63

Вид економічної діяльності	Частка ВЕД у валовій доданій вартості, %		Концентрація за кількістю підприємств		Концентрація за зайнятістю		Концентрація ВЕД за обсягами реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств		Інтегральний показник концентрації ВЕД в регіоні	
	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017
Операції з нерухомим майном	6,50	5,65	8,70	10,70	0,80	0,80	0,59	0,73	4,15	4,47
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,20	1,55	6,70	5,90	2,61	2,61	1,07	0,84	3,14	2,73
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,90	0,78	3,20	3,40	1,34	1,34	0,46	0,40	1,48	1,48
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,20	5,70	0,1	0,1	4,80	4,80	0,1	0,1	5,00	5,25
Освіта	5,90	5,45	0,40	0,40	14,46	14,46	0,05	0,02	5,20	5,08
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4,40	3,59	1,50	1,40	11,91	11,91	0,29	0,24	4,52	4,28
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,60	0,47	0,40	0,40	1,80	1,84	0,02	0,02	0,71	0,68
Надання інших видів послуг	1,10	0,80	1,00	1,00	0,20	0,20	0,15	0,10	0,61	0,52

Зокрема, потенційними секторами економіки Запорізької області для кластеризації є: переробна промисловість, сільське господарство, оптова та роздрібна торгівля та енергетика (рис. 19).

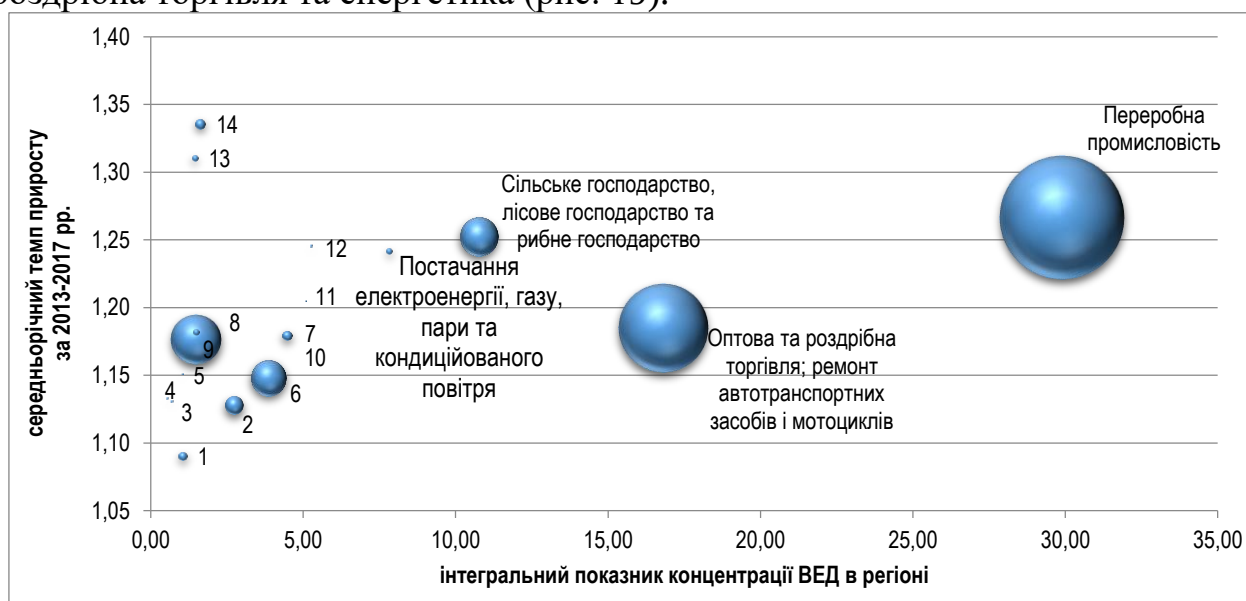

Рис. 19. Економічний потенціал видів економічної діяльності Запорізької області за інтегральним показником концентрації та часткою експорту ВЕД у загальному обсязі експорту регіону

Примітки:

а) діаметр бульбашки - це частка експорту певного ВЕД в загальному обсязі експорту регіону, %

б) 1 – водопостачання; каналізація, поводження з відходами; 2 – професійна, наукова та технічна діяльність;

3 – мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; 4 – надання інших видів послуг; 5 – тимчасове розмішування й організація харчування; 6 – транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; 7 – операції з нерухомим майном; 8 – добувна промисловість і розроблення кар'єрів; 9 – діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; 10 – охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; 11 – освіта; 12 – державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування; 13 – інформація та телекомунікації; 14 – фінансова та страхова діяльність.

Промисловість

Промисловість є найбільш важливим для економіки Запорізької області видом економічної діяльності. За обсягом реалізованої промислової продукції регіон стабільно посідає третє місце в Україні після Дніпропетровської та Донецької областей. Обсяги виробництва промислової продукції зазначених областей сумарно склали 43,9% у 2018 р. Частка промисловості Запорізької області у 2018 році склала 9,16 % у загальних обсягах реалізованої продукції промисловості України.

Порівнюючи структуру промисловості високоіндустріальних регіонів України, слід наголосити на суттєво кращій позиції Запорізької області. *На тлі сучасної “неоіндустріалізації” в Україні, яка відбувається через нарощення обсягів та частки добувної промисловості та зменшення частки переробної в регіонах України (що посилює сировинну орієнтацію вітчизняної промисловості, а відтак, стає додатковим бар’єром на шляху до підвищення рівня її конкурентоспроможності на світових ринках) (табл. 11) у Запорізькій області відбуваються зворотні процеси – тобто має місце нарощення потенціалу саме переробної промисловості за рахунок зменшення внеску інших видів промисловості.*

Структура промисловості Запорізької області є висококонцентрованою – близько 40% у ній припадає на металургію та понад 21% на постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.

Таблиця 11

**Структура промисловості регіонів України
(за обсягом реалізованої промислової продукції), %***

Регіон	Добувна промисловість і розроблення кар’єрів			Переробна промисловість			Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря			Водопостачання; каналізація, поводження з відходами		
	2012	2017	2018	2012	2017	2018	2012	2017	2018	2012	2017	2018
Україна	10,5	14,6	15,2	63,7	65,0	65,3	24,4	19,4	18,5	1,4	1,0	1,0
Дніпропетровська	24,2	26,9	27,2	58,8	59,3	59,5	14,8	12,6	12,4	2,2	1,2	0,9
Донецька	15,7	16,8	18,7	68,5	66,4	65,9	14,7	15,9	14,7	1,1	0,9	0,8
Запорізька	2,9	2,5	2,0	72,0	74,2	76,0	24,0	22,8	21,4	1,1	0,6	0,6
Полтавська	17,4	45,9	45,3	75,7	46,0	46,7	6,4	7,8	7,5	0,5	0,4	0,5
Харківська	4,1	29,1	29,0	70,8	53,2	52,8	23,6	16,4	16,9	1,5	1,2	1,2

Найбільшу питому вагу за обсягами реалізованої продукції у промисловості Запорізької області за результатами 2018 р. мають такі види економічної діяльності як виробництво чавуну, сталі та феросплавів (40,4% загального обсягу реалізованої промислової продукції області), виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (вид діяльності який включає повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування) (6,9%), виробництво виробництво олії та тваринних жирів (3,5%); електродвигунів, генераторів, трансформаторів, електророзподільчої та контрольної апаратури (2,3%), виробництво проводів,

кабелів і електромонтажних пристроїв (1,7%) та ремонт і технічне обслуговування готових металевих виробів, машин і устаткування (2,8%).

Важливо, що частка виробництва повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування суттєво знизилась впродовж останніх років, що свідчить про негативні тенденції розвитку цієї сфери в Україні загалом, адже частка Запорізької області у виробництві такої продукції в Україні складає понад 70%! Як наслідок, сегмент машинобудування в структурі промислової продукції регіону зменшився з 19,2 до 12,8%. Натомість відбувається нарощення обсягів виробництва продукції металургії (з 29,4 до 40,4%).

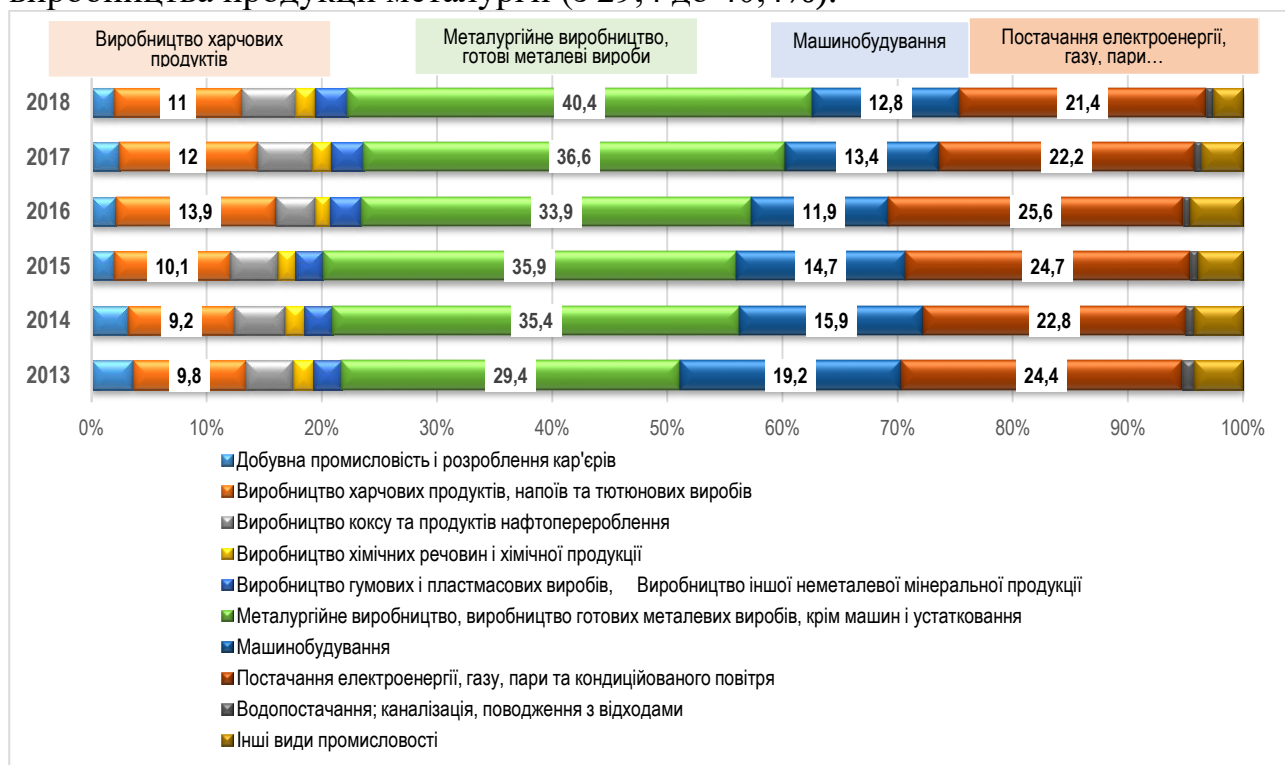

Рис. 20. Динаміка структури промисловості за обсягом реалізованої продукції в розрізі видів економічної діяльності, 2013-2018 рр.

Запорізька область – одна з лідерів за обсягами виробництва та постачання електроенергії в Україні, водночас слід зауважити, що переважна більшість виробленого енергоресурсу не виходить за межі регіону, а споживається в регіоні. При цьому 87% спожитої електроенергії припадає на промислові підприємства.

Відповідно до діючої Схеми планування території Запорізької області, регіон у перспективі повинен зберегти статус високоіндустріалізованого, спеціалізованого на інноваційному машинобудуванні, сучасній харчовій промисловості, електроенергетиці та ін..

Промислове виробництво в області є висококонцентрованим. Основними промисловими вузлами є:

- Запорізький промисловий вузол – спеціалізується на виробництвах металургійного циклу та окремих сфер машинобудування, переважно середньотехнологічного. Тут розміщені такі великі промислові підприємства як ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» - одне з провідних металургійних підприємств України, ПАТ «Запорізький завод феросплавів» -

провідний виробник феросплавів; ПАТ «Електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь» - виробник спеціальних сталей і сплавів; Запорізький титано-магнієвий комбінат - єдиний в Україні виробник губчатого титану, який також виробляє титанові зливки; ПАТ «Український графіт» - провідний виробник графітованих електродів для електричних печей; АТ «Мотор Січ» - одне з найбільших підприємств у світі з випуску авіаційних двигунів для літаків і вертольотів, а також промислових газотурбінних установок; ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» - єдине в Україні підприємство, що має повний цикл виробництва легкових автомобілів; ПАТ «Запоріжтрансформатор» - один з лідерів світового трансформаторобудування, який поставляє свою продукцію у більш, ніж 80 країн світу; ПАТ «Запоріжкран» є одним з найбільших кранобудівних підприємств (крани вантажопідйомністю від 5 до 1000 т); КП «Науково-виробничий комплекс «Іскра» - провідний розробник і виробник наземної радіолокаційної техніки оборонного комплексу України; Державне підприємство «Запорізький державний авіаційний ремонтний завод «МіГремонт» - спеціалізується на ремонті авіаційної техніки; ПрАТ «Запоріжжкокс» - одне з найбільших коксохімічних підприємств на території України; ПрАТ «Запоріжвогнетрив» - одне з найбільших підприємств в Україні з виробництва вогнетривких виробів і матеріалів високої якості, та єдине за видами й асортиментом продукції; ПАТ «ДТЕК «Дніпроенерго» - один з провідних українських виробників електроенергії та тепла, компанія-лідер серед п'яти теплових енергогенеруючих компаній країни; Дніпровська гідроелектростанція входить до складу найбільшої гідроенергуючої компанії України ПАТ «Укргідроенерго»; ПАТ «Карлсберг Україна» - підприємство європейського рівня з виробництва пива та напоїв;

- Бердянський промисловий вузол – спеціалізується на виробництві проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв, виробництві машин і устаткування для сільського господарства, харчовій промисловості. Найбільшими промисловими виробництвами тут є ТОВ „Азовська кабельна компанія”, ПрАТ „Азовкабель”, ТОВ „НВО „Азов технолоджі електрик”, ТОВ „Південний завод гідравлічних машин”, ТОВ ВКП „Азовенергомаш”, ПАТ „Бердянські жнивarki”, ПрАТ „Бердянський завод підйомно-транспортного обладнання”, ДП „Бердянський завод сільгосптехніки”, ПрАТ „Азовський машинобудівний завод”, ТОВ „Бердянський кабельний завод”, ТОВ „Укрспецмаш”, ПрАТ „ВО „Бердянський кабельний завод”, ПрАТ „Берті”;

- Мелітопольський промисловий вузол. Основні види продукції промислових підприємств міста: обладнання, механізми, електротехнічне обладнання, алюміній і вироби з нього, чорні метали та вироби з нього, транспорт, жири, олія, шрот, готові харчові продукти, швейні вироби та ін. Найбільш відомими підприємствами є: завод турбокомпресорів «Турбоком», Таврійська ливарна компанія «ТАЛКО», ТОВ «Термоліт», Мелітопольський олійноекстракційний завод;

- Енергодарський промисловий вузол – спеціалізований на електроенергетиці та виробництві металургійної продукції. Промисловий комплекс міста, окрім найбільших в Європі станцій – ВП «Запорізька АЕС» ДП

«НАЕК «Енергоатом» та ВП «Запорізька ТЕС» АТ «ДТЕК «Дніпроенерго», представлений такими компаніями як: ВП «Атоменергомаш» ДП «НАЕК «Енергоатом» (виготовлення елементів трубопроводів та нестандартного обладнання), який є одним із небагатьох підприємств в Україні, що забезпечує атомні та теплові станції країни унікальним спеціалізованим обладнанням.

Проведений аналіз дозволяє говорити, що *попри позитивні акценти на переробку промисловість для промисловості Запорізького регіону існують значні ризики в частині консервування старопромислової структури низькотехнологічних укладів! Тобто нарощення виробництва ресурсо- та енергоємної продукції з низьким ступенем переробки. Зміна зазначених тенденцій вимагає перегляду промислової політики держави і регіону та стимулювання високотехнологічних індустрій, які базуються на потужному інвестиційному, технологічному та інноваційному ресурсі.*

Сільське господарство

У сільському господарстві Запорізької області формується основна частина продовольчих ресурсів та майже три чверті роздрібного товарообігу, що має визначальний вплив на гарантування продовольчої безпеки як регіону, так і держави в цілому.

В структурі валового виробництва сільського господарства за 2018 рік рослинництво становить – 77,6 %, тваринництво – 22,4 %.

Запорізька область має достатній виробничий потенціал для забезпечення населення основними продуктами харчування. У регіоні є багатогалузева харчова та переробна промисловість, яка здатна переробляти сільськогосподарську продукцію, вироблену в області, забезпечувати населення регіону харчовими продуктами, а також здійснювати поставки їх за межі області та України.

На сьогоднішній день внутрішня потреба населення області повністю забезпечується за рахунок власного виробництва зерна, олії, яєць, овочів та баштанних культур.

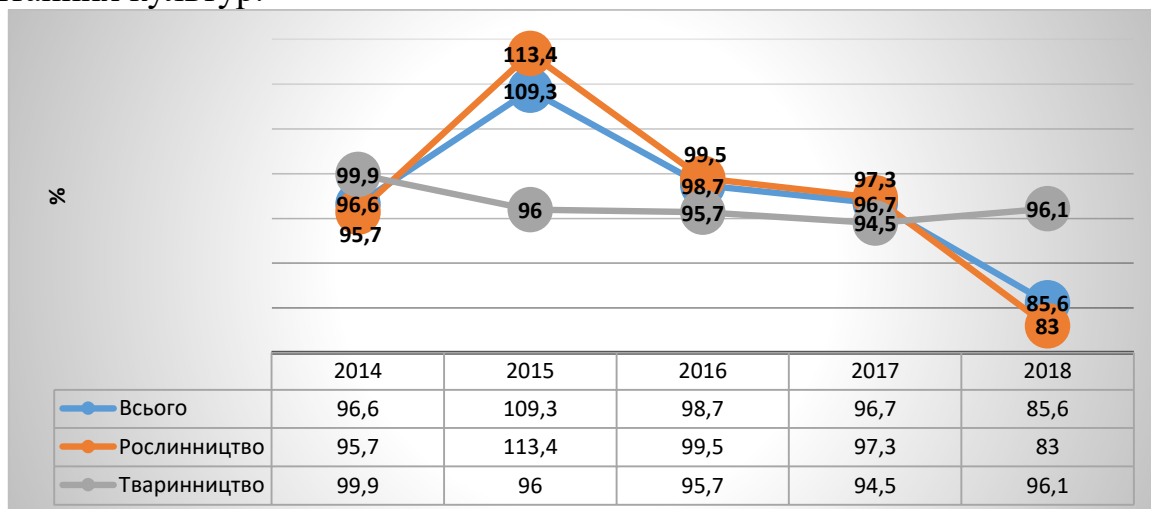

Рис. 21. Динаміка індексу обсягів сільськогосподарського виробництва у 2014-2018 роках, %

Враховуючи ґрунтово-кліматичні умови та сформовані землеробські традиції в галузі рослинництва, область спеціалізується на виробництві зернових, олійних та овочевих культур. У виробництві зернових культур переважає озима пшениця, що обумовлено як загалом сприятливими зональними умовами для її вирощування, так і високою рентабельністю виробництва.

Таблиця 12

Динаміка посівних площ сільськогосподарських культур у Запорізькій області, 1995-2018 рр.

тис.га

	Посівна площа сільськогосподарських культур (уточнена)					Площа насаджень культур плодкових та ягідних (загальна)
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві	
1995	725,6	7,6	252,6	42,2	28,7	37
2000	795,4	2,6	355,8	35,6	28,9	19,1
2010	845,7	0,2	572,2	29,5	21,9	9,8
2011	849,7	0	610,2	27,6	22,1	9,6
2012	822,6	—	609	28,9	22,9	9,7
2013	906	—	549,9	23	21,7	9,5
2014	886	—	576,3	23,1	21,3	9,6
2015	941,6	—	530,3	23,2	20,1	9,1
2016	886,3	—	599	21,9	17,9	8,8
2017	952,5	—	568,5	22,6	16,8	8,8
2018	959,2	—	565,5	20,8	14,9	8,7
2018/1995	➡ 1,32	⬆	➡ 2,24	⬇ 0,49	⬇ 0,52	⬇ 0,24

Сільськогосподарські угіддя області займають 82,5% її території. Угіддя розташовані в зоні недостатнього та нестійкого зволоження. Кожні 6-8 років з 10 оцінюються як сухі та посушливі. Площа сухої та дуже сухої зони за останні 10 років зросла на 7%. В області всього обліковується 241,1 тис. га зрошуваних земель, які займають 13 % ріллі. Фактичний щорічний полив здійснюється на площі 50 тис. га, що становить 22 % від наявного фонду. За останні 5 років водокористувачами за власні кошти придбано до 100 одиниць дощувальної техніки, відновлено полив та впроваджено краплинне зрошення на площі 10 тис. га.

У 2018 році аграріями області зібрано 2,2 млн. тонн зернових та зернобобових культур із середньою урожайністю 23,4 ц/га. По виробництву зернових і зернобобових культур область займає 16 місце, по виробництву пшениці – 4.

Основна технічна культура Запорізької області - соняшник, збір якої у 2018 році становив 720,4 тис. тонн (на 14,6 % менше ніж у 2017 році). По виробництву соняшника область займає 9 місце. До 80 % валового виробництва соняшнику переробляється на олієжирових комбінатах Запорізької та сусідніх областей. В останні роки в області активно розвивається виробництво інших олійних культур - сої, ріпаку, гірчиці та льону. Стрімко завойовують площі бобові, площа яких збільшилась майже на 30,0 тис. га.

Разом з цим, розвивається і ринок нішевих культур. Нут, сочевиця, коріандр, квасоля, волоський горіх, фундук, гарбуз, шафран, лікарські трави

(душиця лікарська, м'ята лимонна, тимін, шалфей лікарський, лаванда та інші)
— все це перспективні напрямки.

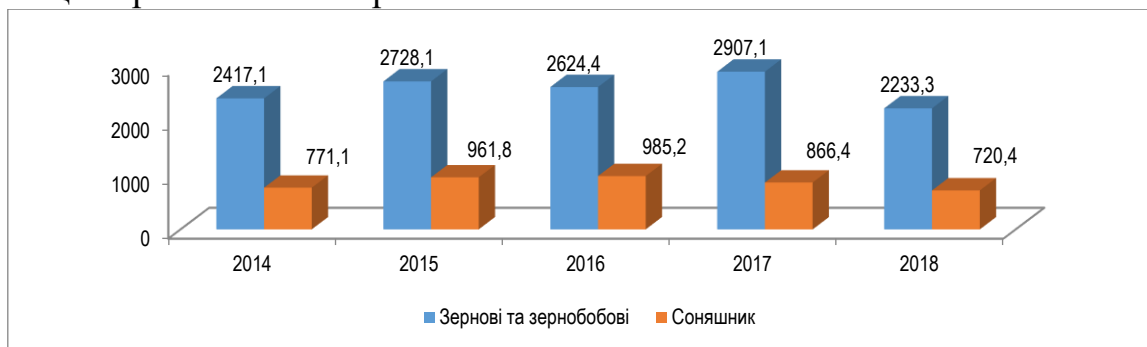

Рис. 22. Валовий збір зернових і зернобобових культур та соняшнику, тис. Т, 2014-2018 рр.

Основними напрямками спеціалізації в галузі тваринництва є м'ясо-молочне скотарство, свинарство та виробництво яєць.

В продовж останніх років в регіоні має місце скорочення поголів'я великої рогатої худоби, що зумовлено низькими закупівельними цінами на молоко та м'ясо яловичини, низькою рентабельністю ведення галуззю молочного скотарства, так як прибутки від реалізації продукції не покривають затрат на її виробництво і як наслідок небажанням сільгосптоваровиробників займатися виробництвом молока.

В регіоні здійснюється робота з реалізації інвестиційних проектів у галузі тваринництва, а саме, по створенню сімейних молочних міні-ферм, реконструкції тваринницьких приміщень у галузі свинарства.

Стабілізація та подальший розвиток галузі тваринництва є перспективою економічного розвитку регіону, яка дає можливість створення нових робочих місць, покращення благополуччя та підняття життєвого рівня сільського населення області.

Проблемні аспекти:

- моноспеціалізація рослинництва області на вирощуванні пшениці та соняшника – екстенсивний шлях розвитку, який посилює залежність регіону від кон'юнктури на світових ринках сільськогосподарської сировини (зважаючи на безальтернативність експортно-орієнтованої моделі зернового господарства);
- зростання в 2,24 раза з 1995 р. посівних площ соняшника, який є виснажливою культурою, за рахунок зниження посівних площ інших видів рослинництва (за винятком пшениці). Це призвело до суттєвого перевищення норм частки ріллі під посівами соняшника;
- сільськогосподарські угіддя області розташовані в зоні недостатнього та нестійкого зволоження. Кожні 6-8 років з 10 оцінюються як сухі та посушливі. За останні 10 років на 7% розширилась площа сухої та дуже сухої зони, що ускладнює умови розвитку сільського господарства в регіоні;

- скорочення поголів'я великої рогатої худоби впродовж останніх років, що зумовлено низькими закупівельними цінами на молоко та м'ясо яловичини, низькою рентабельністю ведення галузю молочного скотарства.

Туризм

Відповідно Генеральної схеми планування території України Запорізька область частково належить до двох туристичних районів Дніпровсько-Запорізького та Азовського, які станом природних ресурсів та матеріальної бази, вагомістю екскурсійних об'єктів відносяться до групи районів міжнародного та державного значення з пріоритетним освоєнням.

У Запорізькій області протягом 2014-2018 років спостерігається збільшення основних показників туристичної сфери. Таке зростання забезпечують туристи із числа громадян України, які виїжджали відпочивати за кордон (їх кількість збільшилася майже вдвічі). Область щорічно відвідувало 15-16 тис. осіб.

Таблиця 13

Туристичні потоки, осіб

Рік	Кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності України	Іноземні туристи	Туристи з громадян України, які виїжджали за кордон	Внутрішні туристи
2014	39010	112	22320	16578
2015	30922	31	17197	13694
2016	40376	114	23571	16691
2017	47675	26	32487	15162
2018*	-	-	-	-

Основним курортно-рекреаційним ресурсом області є узбережжя Азовського моря, берегова лінія якого в межах області складає 338 км, але з них потенційнопридатними для рекреації є 198 км. Ширина пляжів знаходиться в межах від 10 до 30 м, які здебільшого є піщаними та піщано-черепашковими.

Реалізація Програми розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016-2020 роки сприяла та налагодженій співпраці з територіями області у 2018 році відбулось збільшення обсягів туристичного збору: у порівнянні з 2017 роком він збільшився на 33%. (на 01.12.2018- 3607,7 тис. грн.).

Таблиця 14

Динаміка обсягів туристичного збору, тис.грн.

	2015	2016	2017	2018*	2015/2018
м. Запоріжжя	324,7	370,9	538,4	578,8	+254,1
м. Бердянськ	443	654,5	946,1	1239,3	+796,3
м. Мелітополь	39,4	41,9	45,3	45,8	+6,4
м. Токмак	2,1	1,8	2,7	4,3	+2,2
Запорізький р-н	3,9	4,3	6,5	5,0	+1,1
Гуляйпільський р-н	1,4	2,7	0	1,3	-0,1
Василівський р-н	0,8	0,8	2,7	4,3	+3,5
Бердянський р-н	2,3	3,5	7,7	5,9	+3,6
Приазовський р-н	25,4	51,6	46,7	57,7	+32,3
Приморський р-н	259,4	330,1	454,2	529,9	+270,5
Якимівський	462,9	608,5	659,3	1135,2	+672,3
Всього по області	1565,3	2070,6	2709,6	3607,7	+2042,4

Для задоволення потреб в оздоровленні та відпочинку мешканців та гостей області на території регіону знаходиться понад 550 закладів тимчасового розміщення, серед яких: 437 баз відпочинку, 56 закладів готельного типу, 8 оздоровчих центрів та комплексів, 24 санаторно-профілакторних закладів, 6 пансіонатів, 3 туристичних притулків, 31 дитячий табір.

На території Запорізької області функціонує 8 туристично-інформаційних центрів: 1 обласний (обласний туристично-інформаційний центр при обласному краєзнавчому музеї), 2 - у містах Бердянськ, Запоріжжя та 5 районних (у Бердянському, Василівському, Мелітопольському, Пологівському та Приазовському районах).

Перспективним видом туризму для регіону є сільський туризм. Про це свідчать статистичні дані щодо кількості сільських садиб. На сьогодні у Запорізькій області налічується 30 зазначених закладів, які надають послуги з тимчасового розміщення, харчування, традиційних видів сільськогосподарської діяльності тощо. Проблемним питанням у сфері сільського туризму є відсутність нормативно-правової бази, що унеможливило б повноцінне ведення діяльності у зазначеній галузі.

В межах області можна виділити центри історичного та культурного туризму (переважно короткочасного) – зокрема, такі населені пункти Запоріжжя, Токмак, Гуляйполе, Мелітополь, Оріхів, Токмак, Куйбишеве, Кам'янка-Дністровська, Василівка. В межах прибережної смуги Азовського моря формуються і розвиваються такі курортно-рекреаційні підрайони як Бердянський, Новопетрівський, Райнівський, Кирилівський, Строганівський, Новокосянтинівський, Приморський.

Проблемні аспекти:

- *високий рівень мінізації бізнесу у сфері туризму. Це відслідковується і по статистиці кількості туристів в області (яка фактично не відбиває реального стану справ), і по офіційних даних щодо кількості юридичних та фізичних осіб, які працюють у цій сфері. Результатом є суттєва втрата фінансового ресурсу бюджетів територіальних громад і регіону загалом через недоотримання податків та платежів;*
- *порівняно низький рівень якості послуг як в частині розміщення туристів, так і в інших видах послуг;*
- *нерозвиненість або відсутність систем прісного водозабезпечення практично по всьому узбережжю, централізованих інженерних комунікацій, централізованих мереж каналізації, очисних споруд господарсько-побутових стічних вод, що стримує можливості розвитку туризму у приморських територіях області.*

Підприємницьке середовище

Стабільний розвиток підприємництва є запорукою становлення конкурентоспроможної економіки регіону та держави загалом, що є основою успішного суспільства та вимагає сприятливого ділового клімату. Однак, незважаючи на деяке покращення середовища ведення бізнесу в Україні, про що

свідчить її підняття в рейтингу ведення бізнесу у 2019 р. на 5 позицій, порівняно із 2018 р. (рис. 23), наша країна все ще значно відстає від передових країн світу. Особливо складними впродовж останніх років є вирішення проблем із неплатоспроможністю, підключення підприємств до електромереж, а також проблеми у сфері міжнародної торгівлі (за цими показниками Україна посіла у 2019 р. відповідно 145, 135 та 78 місце серед 190 країн світу).

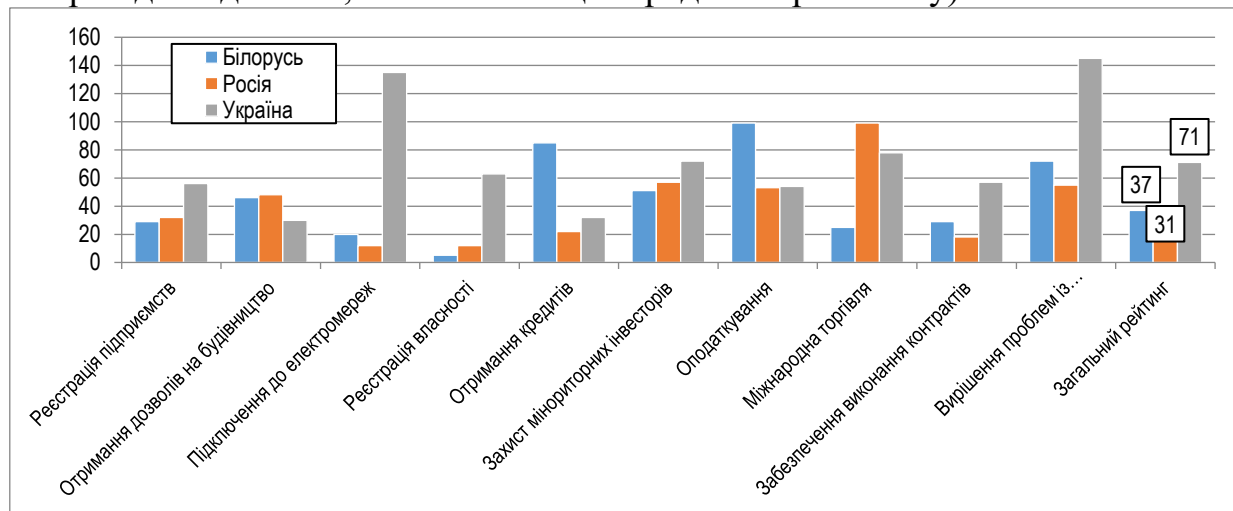

Рис. 23. Позиція України, Росії та Білорусі у рейтингу ведення бізнесу, 2019 р.

В регіональному рейтингу ведення бізнесу в 2018 р. Запорізька область посіла 24 місце серед 25 регіонів України, опустившись на 2 позиції, порівняно із 2017 р. (табл. 15). Зокрема, низькими є позиції регіону за показниками «Сплата місцевих податків» – 22 місце; «Одержання дозволів на будівництво» – 23 місце; «Оформлення земельної ділянки» – 24 місце. Однак, за показником «Електронні сервіси» регіон піднявся на 7 позицію, що зумовлено, насамперед, впровадженням проекту «Регіональний веб-портал адміністративних послуг Запорізької області».

Таблиця 15

Рейтинг окремих регіонів України
за Індексом легкості ведення бізнесу у 2019 р., бали

Регіон	Створення підприємств		Одержано дозволів на будівництво		Оформлення земельної ділянки		Приєднання до електромереж		Сплата місцевих податків		Електронні сервіси		Загальний показник легкості ведення бізнесу	
	бал	місце	бал	місце	бал	місце	бал	місце	бал	місце	бал	місце	бал	місце
Житомирська	87	1	52	7	50	8	71	1	35	9	18	13	313	3
Вінницька	86	2	53	6	71	1	67	7	35	9	22	9	334	1
Чернігівська	86	2	64	1	64	3	54	21	23	25	15	23	306	6
Дніпропетровська	85	4	46	15	42	16	53	23	25	22	45	1	296	12
Сумська	85	4	49	10	40	18	62	17	33	15	19	10	288	15
Рівненська	84	6	52	7	48	11	68	5	37	4	17	16	306	6
Чернівецька	84	6	41	20	21	24	48	24	37	4	16	21	247	25
Кіровоградська	83	8	42	17	50	8	67	7	41	3	19	10	302	9
Волинська	82	9	49	10	52	7	71	1	33	15	18	13	305	8

	Створення підприємств		Одержано дозволів на будівництво		Оформлення земельної ділянки		Приєднання до електромереж		Сплата місцевих податків		Електронні сервіси		Загальний показник легкості ведення бізнесу	
Київ	82	9	45	16	66	2	63	12	25	22	30	5	311	4
Миколаївська	81	11	47	13	47	14	63	12	37	4	17	16	292	14
Тернопільська	81	11	48	12	42	16	70	3	33	15	27	6	301	11
Харківська	81	11	39	21	26	22	63	12	45	1	17	16	271	21
Хмельницька	81	11	39	21	22	23	62	17	35	9	44	2	283	16
Запорізька	80	15	38	23	21	24	63	12	25	22	26	7	253	24
Київська	79	16	64	1	44	15	45	25	26	21	15	23	273	20
Полтавська	79	16	32	25	63	4	68	5	35	9	17	16	294	13
Херсонська	79	16	42	17	40	18	60	19	37	4	19	10	277	17
Львівська	78	19	47	13	50	8	65	10	33	15	36	3	309	5
Черкаська	78	19	61	3	35	21	54	21	35	9	14	25	277	17
Івано-Франківська	76	21	57	4	58	5	69	4	37	4	35	4	332	2
Одеська	73	22	42	17	39	20	63	12	35	9	16	21	268	22
Закарпатська	64	23	51	9	48	11	66	9	29	19	18	13	276	19
Донецька	63	24	57	4	56	6	64	11	45	1	17	16	302	9
Луганська	62	25	38	23	48	11	60	19	27	20	25	8	260	23

Незважаючи на деяке полегшення процедур зі створення підприємництва у 2018 р., інституційне середовище ведення бізнесу в регіоні не сприяє процесам створення нових суб'єктів господарювання. Так, на початок 2018 р. в області діяло 77621 суб'єкт господарювання; середній темп приросту кількості суб'єктів господарювання за 2010-2017 рр. становив 99,3% (табл. 16).

Таблиця 16

Основні показники діяльності суб'єктів господарювання Запорізької області у 2010-2017 рр.

Показники	Роки					
	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість суб'єктів господарювання, од.	85974	69912	90969	94405	87119	77621
підприємства, од.	14588	14777	14483	14423	13474	14576
до загальної кількості суб'єктів, %	17,0	21,1	15,9	15,3	15,5	18,8
на 10 тис. осіб наявного населення, од.	81	83	82	82	77	86
до загальної кількості підприємств по Україні, %	3,9	3,7	4,3	4,2	4,4	4,3
фізичні особи-підприємці, од.	71386	55135	76486	79982	73645	63045
до загальної кількості суб'єктів, %	83,0	84,1	84,7	84,5	84,5	81,2
на 10 тис. осіб наявного населення, од.	395	310	432	454	422	370
до загальної кількості осіб-підприємців по Україні, %	4,0	4,2	7,8	4,9	4,7	4,3
Кількість зайнятих працівників, тис. ос.	437,8	388,9	401,2	372,4	364,8	360,8
підприємства, усього, тис. осіб	327,7	293,0	278,5	263,0	258,9	260,3
до загальної кількості зайнятих працівників, %	74,8	75,3	69,4	70,6	71,0	72,1
до загальної кількості зайнятих працівників на підприємствах по Україні, %	4,1	4,0	4,4	4,5	4,5	4,4
фізичні особи-підприємці, усього, тис. осіб	110,4	95,9	122,7	109,4	105,9	100,5
до загальної кількості зайнятих працівників, %	25,2	24,7	60,3	29,4	29,0	27,9
до загальної кількості зайнятих працівників у фізичних осіб по Україні, %	3,9	4,1	4,9	4,8	4,6	4,3

Показники	Роки					
	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість найманих працівників, тис. ос.	361,5	328,4	318,8	287,2	286,4	292,2
підприємства, усього, тис. осіб	322,4	287,8	272,6	257,7	254,1	254,8
до загальної кількості найманих працівників, %	89,2	87,6	85,5	89,7	88,7	87,2
до загальної кількості найманих працівників на підприємствах по Україні, %	4,1	3,9	4,4	4,5	4,4	4,5
фізичні особи-підприємці, усього, тис. осіб	39,0	40,7	46,2	29,6	32,4	37,4
до загальної кількості найманих працівників, %	10,8	12,4	14,5	10,3	11,3	12,8
до загальної кількості найманих працівників у фізичних осіб-підприємців по Україні, %	3,9	4,1	5,1	4,5	4,3	4,3
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.	115994,4	124887,0	150914,2	201042,1	237404,3	304353,8
підприємства, млн. грн.	106893,4	113538,4	138093,4	183707,1	217571,0	281201,6
до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) по області, %	92,2	90,9	91,5	91,4	91,6	92,4
до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств по Україні, %	3,2	2,8	3,3	3,6	3,5	3,7
фізичні особи-підприємці, млн. грн.	9101,0	11348,6	12820,8	17335,0	19833,3	23152,2
до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) по області %	7,8	9,1	8,5	8,6	8,4	7,6
до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) фізичних осіб-підприємців по Україні, %	3,9	4,0	4,4	4,4	4,0	3,8

Упродовж досліджуваного періоду структура суб'єктів господарювання регіону змінилася в сторону зростання частки підприємств і, відповідно, зниження частки фізичних осіб-підприємців на 1,8 в.п. Таким чином, у 2017 р. в загальній чисельності суб'єктів господарювання 18,8% становили підприємства, а 81,2% – фізичні особи-підприємці.

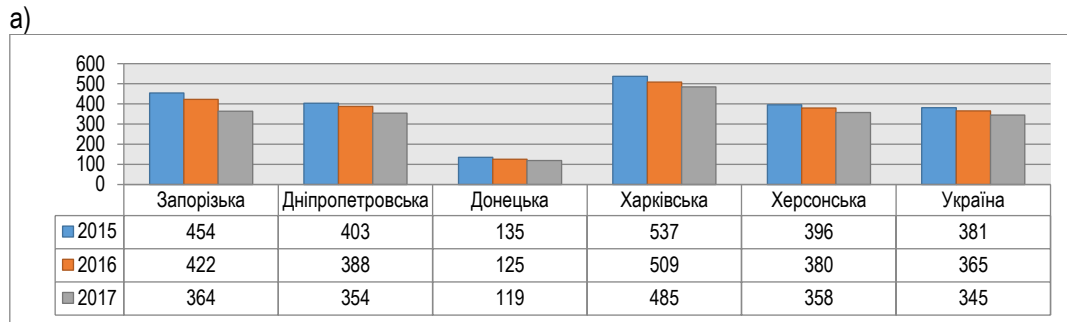
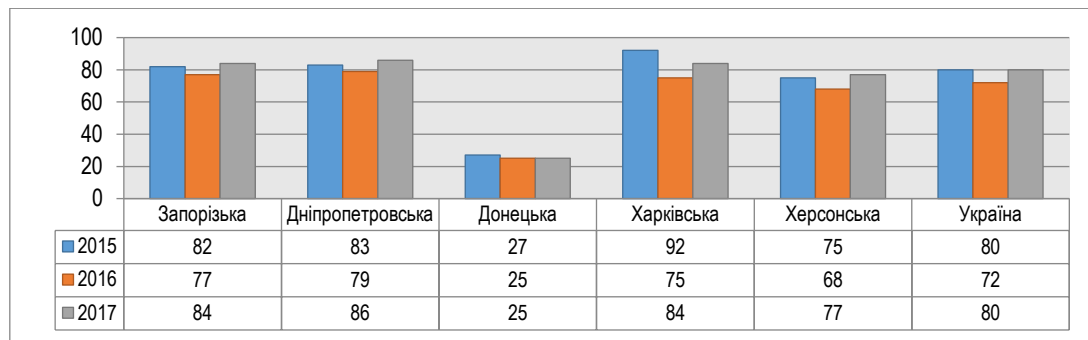
Частка підприємств регіону в загальнодержавному показнику у звітному році щодо базового зросла на 0,4 в.п., а фізичних осіб-підприємців – на 0,3 в.п.

Діяльність у суб'єктів господарювання Запорізької області у 2017 р. забезпечила зайнятість 360,8 тис. осіб, що на 77 тис. осіб менше, ніж у 2010 р.

Незважаючи на зниження чисельності найманих працівників протягом досліджуваного періоду на 69,3 тис. осіб, їх частка у відповідному загальнодержавному показнику зросла на 0,4 в.п. як в розрізі підприємств, так фізичних осіб-підприємців. Тобто процеси зниження зайнятості в регіоні відбувалися нижчими темпами, ніж загалом по Україні.

У 2017 р. в розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення Запорізької області припадало 84 підприємства (+2 підприємства, порівняно із 2015 р.) та 364 фізичних особи-підприємці (-90 ФОП, порівняно із 2015 р.), що перевищило аналогічні показники по Україні на 4 од. та 19 од. відповідно (рис. 24).

Однак, у 2015-2017 р. кількість підприємств в розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення Гомельської області (Білорусь) – регіону із подібною специфікою соціально-економічного розвитку, в середньому перевищила відповідний показник Запорізької області на 17 підприємств.

(б)

Рис. 24. Кількість підприємств (а) та фізичних осіб-підприємців (б) в розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення у 2015-2017 рр., од.

Примітка: інформацію по Донецькій області наведено без урахування частини тимчасово окупованих територій по підприємствах, установах та організаціях, які подали звітність до органів державної статистики

Проте, динаміка розвитку за названим показником Запорізької області є вища, ніж Гомельської області – відповідно 101% та 99%.

Конкурентною перевагою Запорізької області, порівняно із регіонами-сусідами (окрім Харківської області), є вища частка інноваційно активних промислових підприємств – 19,1% від загальної кількості промислових підприємств. При цьому, відповідний показник по Україні – 16,2%.

Найбільша частка підприємств області у звітному році (як і в попередні періоди) концентрувалася в обласному центрі – м. Запоріжжя (59,8% у 2017 р. та 60,6% – у 2015 р.).

Результати проведеного аналізу динаміки росту кількості малих і середніх підприємств Запорізької області у розрізі міст/районів свідчать, що середній темп їх приросту у 2017 р. склав 8,2%. Водночас, найбільший приріст спостерігався у мм. Токмак (19,8%), Мелітополь (11,5%), Бердянськ (9,7%), Запоріжжя (7,9%), а також у Токмацькому (15,2%), Вільнянському (13,5%), Приазовському (11,8%), Мелітопольському (11,3%); Запорізькому (11,0%) та Бердянському (10,2%) районах.

У структурі підприємств за видами економічної діяльності у 2017 р. найвищу частку займали підприємства оптової та роздрібної торгівлі (27%), сільськогосподарські (20%) та промислові (14%) підприємства (рис. 25). Відповідні показники по Україні становили 26,5%, 14,8% та 12,4%.

Однак, неминучим наслідком промислового розвитку області є тенденція до збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, зокрема, у 2017 р. на 13,9 тис. тон. (з 180,9 тис. тон до 167 тис. тон). При цьому фактичні витрати на заходи, спрямовані на зменшення викидів у атмосферне повітря, у

звітному році склали лише 35,6 млн. грн. або 2,6% від загальнодержавного показника.

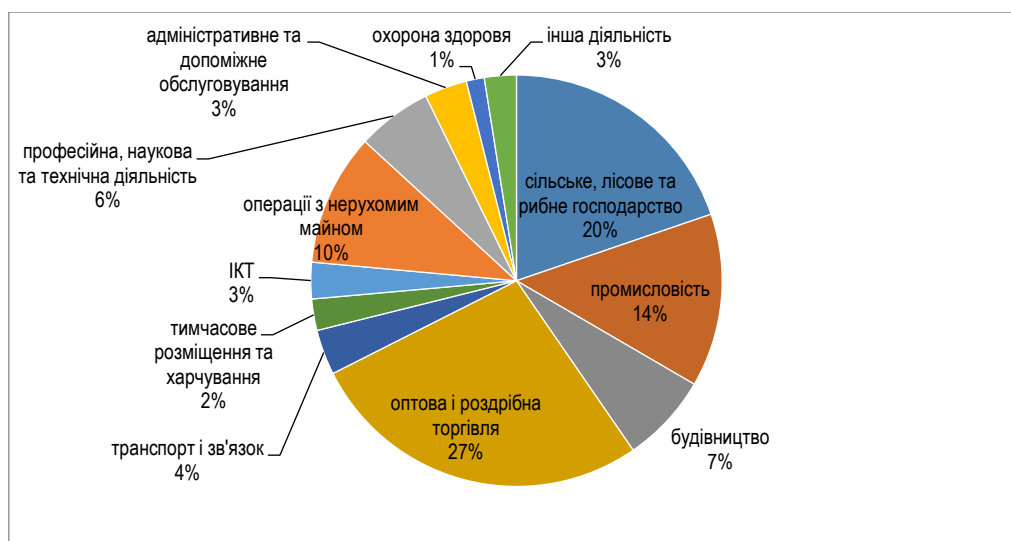

Рис. 25. Розподіл підприємств Запорізької області за видами економічної діяльності, %, 2017 р.

Розвиток бізнесу є чинником забезпечення продуктивної зайнятості населення, запобігання безробіттю та створення нових робочих місць. Так, кількість зайнятих працівників на підприємствах області у 2017 р. становила 259,1 тис. осіб, з них на великих підприємствах – 86,6 тис. осіб, середніх – 104,3 тис. осіб та на малих – 68,2 тис. осіб. Найвища концентрація зайнятості у 2017 відзначалася на підприємствах м. Запоріжжя – 71,5% від обласного показника. Найвища частка найманих працівників у 2017 р. була зафіксована на промислових підприємствах – 58,3%, підприємствах оптової та роздрібною торгівлі – 10,8% та сільськогосподарських підприємствах – 9,4% (табл. 17).

У 2017 р., порівняно із 2015 р., витрати на оплату праці на підприємствах області зросли у півтора рази та становили в розрахунку на одне підприємство у звітному році: на великих підприємствах – 430,1 млн. грн., середніх – 12,1 млн. грн., малих – 0,2 млн. грн.

Найвищими були витрати на оплату праці на промислових підприємствах – 13986,2 млн. грн., або 71% від загального обсягу витрат на оплату праці по області. При цьому, найвища частка відповідних витрат була понесена великими промисловими підприємствами – 9483,8 млн. грн. (або 67,8%), тоді як в середньому по Україні зазначений показник становив 40,4%.

Поряд зі зростанням витрат на оплату праці зростає й заборгованість бізнесу з виплати заробітної плати – у 2017 р. щодо 2016 р. в 1,9 разів тоді як в середньому по Україні – в 1,3 рази. Розрив у середньомісячній заробітній платі жінок і чоловіків з 2015 р. по перший квартал 2018 р. зменшився майже на 4% (з 29,3% до 26,9%). Розрив у середньомісячній заробітній платі жінок і чоловіків з 2015 р. по перший квартал 2018 р. зменшився майже на 4% (з 29,3% до 26,9%).

Таблиця 17

Основні показники фінансово-господарської діяльності підприємств Запорізької області у 2015 р. та 2017 р. (за видами економічної діяльності)

	Кількість найманих працівників		Витрати на оплату праці		Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)		Фінансовий результат (сальдо)				Прибуток		Збиток		Частка підприємств, які одержали прибуток	
							всього		у розрахунку на 1 підприємство							
	2015	2017	2015	2017	2015	2017	2015	2017	2015	2017	2015	2017	2015	2017	2015	2017
	осіб		тис. грн.		млн. грн.										%	
Усього	257658	254827	12805,4	19707,1	183707,1	281201,6	-2724,3	20951,6	-0,19	1,40	18047,7	25855,8	20771,9	4904,2	77,3	77,6
Сільське, лісове та рибне господарство	25588	23956	772,4	1219,5	12653,7	16959,3	4783,6	4108,7	1,80	1,40	4914,5	4232,3	131,0	123,6	90,5	90,2
Промисловість	149730	148543	9328,8	13986,2	124986,3	183429,9	-5092,1	16224,4	-2,70	8,30	10882,6	18536,8	15974,7	2312,4	76,8	76,9
Будівництво	7391	7398	203,6	361,7	2313,5	3516,9	-11,5	117,8	-0,01	0,07	101,5	208,5	112,9	90,7	75,3	75,2
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	24993	27608	694,9	1437,5	35107,4	62381,7	-1837,2	340,4	-0,50	0,10	1153,9	1415,6	2991,1	1075,2	79,6	80,0
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	11640	11050	466,6	618,2	2848,6	4337,3	229,4	134,3	0,40	0,20	376,3	226,4	147,0	92,2	69,8	77,0
Тимчасове розміщування й організація харчування	3350	3071	90,4	137,1	400,6	479,1	-297,3	-160,2	-0,80	-0,20	20,3	17,0	317,6	177,2	69,1	70,6
Інформація та телекомунікації	2655	2854	89,3	156,8	572,4	1073,2	32,8	26,2	0,10	0,10	49,4	56,0	16,6	29,8	72,2	70,1
Фінансова та страхова діяльність	2608	3011	86,6	146,2	1294,0	1798,5	-173,2	290,1	-1,80	3,40	141,2	492,4	314,4	202,3	59,8	61,9
Операції з нерухомим майном	5568	6583	156,8	311,3	1040,5	1949,3	-278,3	-302,6	-0,20	-0,40	161,6	210,7	439,9	513,3	63,0	65,6
Професійна, наукова та технічна діяльність	8879	7757	447,1	706,5	1188,0	2321,9	-50,9	191,8	-0,05	0,20	165,1	332,6	216,0	140,8	72,5	69,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	8977	7089	298,0	365,8	688,2	1225,8	0,0	-4,3	0,00	-0,02	51,8	82,8	51,8	87,1	70,4	69,4
Освіта	729	566	15,0	20,8	48,2	153,9	1,5	-3,5	0,02	-0,04	2,4	2,6	0,8	6,1	72,3	70,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3833	3957	103,1	174,2	399,4	677,3	-1,6	8,2	0,00	0,04	19,1	24,7	20,7	16,6	72,8	70,0
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	746	488	24,5	23,8	59,1	65,2	-32,8	-31,3	-0,50	-0,50	3,1	3,7	35,9	35,0	63,6	67,8
Надання інших видів послуг	971	896	28,1	41,6	107,2	146,1	3,4	20951,6	0,00	0,00	5,0	13,6	1,5	2,1	75,7	73,0

У 2017 р. підприємствами області було реалізовано продукції (товарів, послуг) на загальну суму 281201,6 млн. грн., що у 1,5 рази більше, ніж у 2015 р. (у 2,5 рази більше, ніж у 2013 р.). Однак, незважаючи на збільшення обсягів реалізованої продукції малими та середніми підприємствами у грошовому виразі, їх питома вага за названим показником знизилася на 0,1 в.п. (з 18,2% до 18,1%) на малих підприємствах та на 2,8 в.п. (з 28,2% до 25,4%) – на середніх підприємствах, що пов'язано зі зміною статусу кількох середніх підприємств, які натеper відносяться до великих.

Найбільшу кількість продукції (товарів, послуг) у 2017 р. було реалізовано суб'єктами господарювання м. Запоріжжя – 233,6 млн. грн. (або 76,7% від обласного показника), з них підприємствами міста – 94,7%, фізичними особами-підприємцями – 5,3%.

Конкурентною перевагою регіону є позитивна тенденція обсягу реалізованої інноваційної продукції промисловими підприємствами. Зокрема, у 2017 р. зазначений показник склав 4041,2 млн. грн. (найвищий показник серед регіонів-сусідів), зрісши, порівняно із 2015 р., на 878,9 млн. грн. При цьому, обсяг реалізованої інноваційної продукції промисловими підприємствами Дніпропетровської області у звітному році склав 297,8 млн. грн., а Херсонської області – 287,6 млн. грн.

Якщо у 2015 р. фінансовим результатом (сальдо) до оподаткування підприємств області був збиток (-2761,5 млн. грн.), то у 2017 р. прибуток до оподаткування склав 20939,6 млн. грн. (див. табл. 3). При цьому, у звітному році в Запорізькій області спостерігається вищий рівень прибутковості підприємств, ніж в середньому по Україні, а також у сусідніх областях (окрім Дніпропетровської області) (рис. 26).

Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування в розрахунку на 1 підприємство у 2017 р. в Запорізькій області відповідав аналогічному показнику по Україні та становив 1,4 млн. грн., перевищивши відповідний показник Харківської області у 3,5 рази, а Херсонської області – у 2,8 разів.

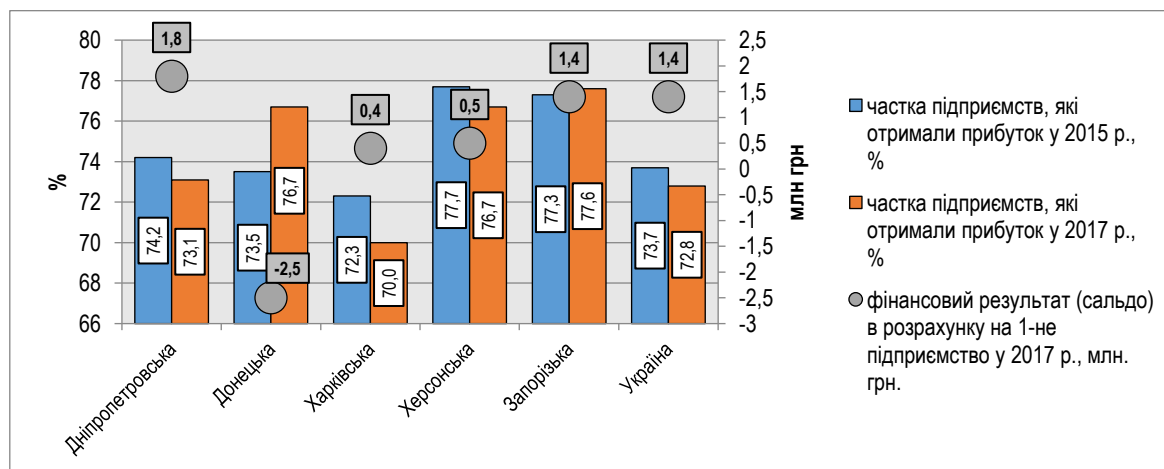

Рис. 26. Фінансові результати до оподаткування підприємств у 2015 р. та 2017 р.

Найбільше прибуткових підприємств у 2017 р. було серед сільськогосподарських підприємств – 90,2% (з них 96,5% – середні підприємства) та підприємств оптової та роздрібної торгівлі – 80%. Проте, в розрахунку на 1 підприємство найвищий фінансовий результат (сальдо) отримали промислові підприємства – 8277,1 тис. грн. та підприємства фінансової та страхової сфери – 3373,1 тис. грн.

Збитковістю діяльності (сальдо до оподаткування) як у 2015 р., так і у 2017 р. характеризувалися підприємства з тимчасового розміщення та організації харчування; підприємства, які здійснювали операції з нерухомим майном, а також діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; підприємства сфери мистецтва, спорту, розваг та відпочинку.

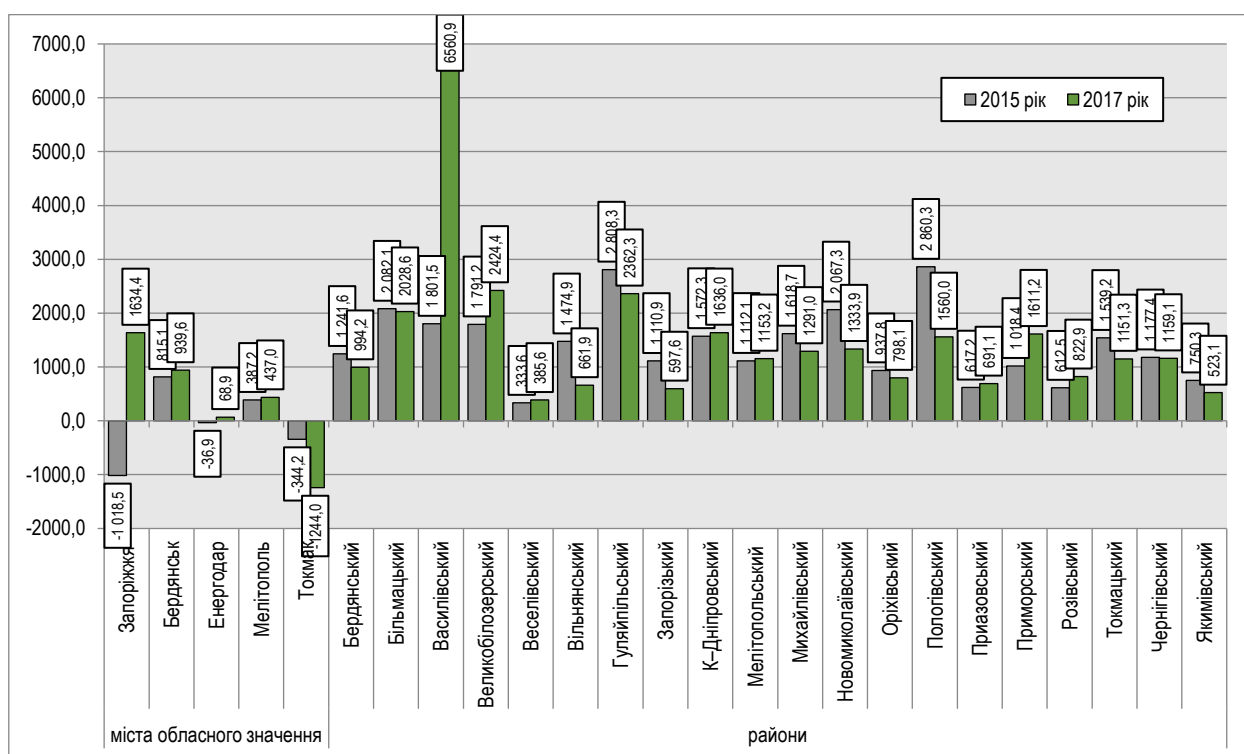

Рис. 27. Фінансові результати до оподаткування в розрахунку на 1 підприємство Запорізької області у 2015 р. та 2017 р. (територіальний розподіл)

Найвищий фінансовий результат (сальдо) до оподаткування в розрахунку на одне підприємство у 2017 р. отримали підприємства Василівського (6560,9 тис. грн.), Великобілозерського (2424,4 тис. грн.) та Гуляйпільського (2362,3 тис. грн.) районів (рис. 27). Підприємства м. Токмак як у 2015 р., так і у 2017 р. характеризувалися збитковістю діяльності – збиток до оподаткування в розрахунку на 1 підприємство становив відповідно – 344,2 тис. грн. та 1244 тис. грн.

Малий бізнес

Основні структурні показники діяльності малого бізнесу у Запорізькій області упродовж 2010-2017 рр. суттєвих змін не зазнали (табл. 18).

Зокрема, середньорічний темп росту кількості малих підприємств становив 100,4% (наприклад, у Донецькій області – 87,7%, а у Харківській області –

97,9%). Однак, при зниженні кількості зайнятих та найманих працівників (середньорічний темп росту відповідно 96,4% та 96%) обсяг реалізованої продукції (товарів та послуг) у звітному році щодо 2010 р. зріс на 22,7%, що свідчить про збільшення вагомості впливу малого бізнесу на економічний розвиток області.

Таблиця 18

Основні структурні показники діяльності малих підприємств окремих регіонів України та сусідніх держав, 2017 р.

Показники	Області					Гомельська область (Білорусь)
	Запорізька	Дніпропетровська	Донецька	Харківська	Херсонська	
Кількість малих підприємств, од.	13975	26603	9909	21461	7824	9619
до загальної кількості підприємств області, %	95,9	95,4	94,8	95,0	96,5	69,3
на 10 тис. осіб наявного населення, од.	81	82	24	80	74	67,9
Середньорічний темп росту за 2010-2017 р.	1,004	1,009	0,877	0,979	1,033	1,038
Кількість зайнятих працівників, тис. ос.	68,2	135,9	44,6	116,4	36,8	68,9
до загальної кількості зайнятих працівників по регіону, %	26,3	22,3	16,9	32,9	44,0	11,6
Середньорічний темп росту за 2010-2017 р.	0,964	0,977	0,814	0,972	0,971	0,995
Кількість найманих працівників, тис. ос.	62,8	129,1	42,3	110,4	33,4	---
до загальної кількості найманих працівників по регіону, %	26,0	21,5	16,1	31,7	41,7	---
Середньорічний темп росту за 2010-2017 р.	0,960	0,987	0,807	0,966	0,970	---
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.	50844,1	132503,5	29655,4	99231,6	27009,5	2636,2⁵
до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) по регіону %	18,1	14,8	7,5	30,1	41,3	11,1
Середньорічний темп росту за 2010-2017 р.	1,227	1,206	0,948	1,239	1,249	1,572
Витрати на персонал, млн. грн.	2821,1	6338,8		5254,1	1420,7	---
до загальних витрат на персонал по регіону, %	14,3	13,2		23,4	30,7	---

Із загальної кількості малих підприємств у 2017 р. 87,3% становили мікропідприємства (-0,5 в.п., порівняно із 2015 р.).

Впродовж досліджуваного періоду структура малих підприємств за видами економічної діяльності суттєвих змін не зазнала. Так, найбільша кількість зазначених суб'єктів бізнесу у 2017 р. діяла у сфері оптової та роздрібної торгівлі – 27,3%, сільському господарстві – 19,8%, промисловості – 12,6% та будівництві – 7,2%. Малі підприємства зазначених видів економічної діяльності забезпечують основну частку обсягу реалізації продукції та найбільшу зайнятість в структурі малого бізнесу.

Для порівняння, у Гомельській області (Білорусь) найбільша кількість малих підприємств у 2017 р. діяла у сфері оптової та роздрібної торгівлі (24,8%), промисловості (11,1%) та освіти (9,9%).

Важливість розвитку бізнесу для Запорізької області обумовлена необхідністю поступового переходу від моделі економічного розвитку, що ґрунтується на діяльності великих підприємств-переробників сировини до більш диверсифікованої та відкритої економічної моделі на основі малого та середнього підприємництва з високим інноваційним потенціалом, стійкістю до

⁵ Розраховано у гривнях, враховуючи середньорічний курс гривні щодо іноземних валют у 2017 р. (100 білоруських рублів = 137,7 грн).

кризових явищ та здатністю швидко адаптуватися до нових економічних умов і екологічних викликів. Відтак, першочерговим є модернізація застарілого обладнання та технологій; впровадження енергоощадних технологій, альтернативної енергетики; просторова деконцентрація суб'єктів господарювання.

Інфраструктура підтримки підприємництва

До чинників подальшого розвитку бізнесу в регіоні належить ефективне функціонування інфраструктури підтримки підприємництва, а також мережі кластерів та індустріальних парків.

У 2017 р. в Запорізькій області доступ суб'єктам підприємництва до інформаційних, науково-технологічних та навчальних послуг забезпечували 153 од. різних об'єктів інфраструктури підтримки бізнесу (-12 од., порівняно із 2016 р.), з них громадських об'єднань підприємців – 59 од., координаційних рад – 27 од., інформаційно-консультативних установ – 19 од. (табл. 19). При цьому, лише незначна кількість з цих об'єктів мають досвід щодо впровадження інвестиційних проектів, проектів міжнародної технічної допомоги та програм розвитку підприємництва.

Таблиця 19

Інфраструктура підтримки бізнесу в окремих регіонах України
у 2016-2017 рр.

станом на поч. року

Регіони		Запорізька	Дніпро-петровська	Донецька	Харківська	Херсонська	Україна
Бізнес-центри	2016	9	28	22	27	1	334
	2017	4	28	20	25	---	310
Бізнес-інкубатори	2016	3	7	3	1	3	53
	2017	4	7	3	1	---	55
Технопарки/індустріальні парки	2016	---	1	9	16	1	69
	2017	---	1	8	17	---	43560
Лізингові центри	2016	1	9	30	7	---	371
	2017	4	9	29	7	---	400
Фонди підтримки підприємництва	2016	1	1	2	7	7	164
	2017	1	1	2	7	6	161
Інвестиційні фонди	2016	4	2	174	122	19	1648
	2017	6	2	111	131	17	1412
Інноваційні фонди	2016	5	1	111	78	9	699
	2017	4	3	113	3	8	666
Інформаційно-консультативні установи	2016	16	18	578	258	1	2877
	2017	19	18	570	279	1	2660
Об'єкти інфраструктури створені за участі місцевих органів влади	2016	0	27	2	---	---	81
	2017	1	35	2	---	---	118
Усього громадських об'єднань підприємців	2016	69	89	62	41	112	1624
	2017	59	84	62	48	86	1613
Із них зареєстровано на регіональному рівні	2016	28	9	2		112	634
	2017	24	12	2	48	86	676
Координаційні ради	2016	29	35	34	14	23	525
	2017	27	35	27	6	23	498
ВСЬОГО	2016	165	227	1029	571	288	9079
	2017	153	235	949	572	227	52129

Об'єкти інфраструктури підтримки підприємництва на території Запорізької області розміщені нерівномірно. Переважна їх частина знаходиться

у м. Запоріжжя. Бізнес-центри, крім обласного центру, наявні лише у містах Мелітополь і Токмак, а також у Вільнянському районі. У районах області функціонують лише кредитні спілки, страхові компанії і громадські організації з підтримки бізнесу. Враховуючи необхідність формування розвинутої інфраструктури підтримки підприємництва, одним із першочергових пріоритетів влади області є не лише зростання кількості зазначених об'єктів, а й рівномірне їх розміщення у районних центрах та ОТГ (зокрема, у містах Бердянську, Енергодарі, Молочанську, а також у Широківській та Чернігівській ОТГ).

Задля підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні діє Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємництва в Запорізькій області», яка щорічно організовує бізнес-навчання підприємців (семінари, тренінги, інші освітні заходи; загалом у 2017 р. – 20 бізнес-навчань), конференції, наради та круглі столи (зокрема, у 2017 р. – 50 виїзних освітніх заходів), надає консультативні послуги зокрема, щодо складання бізнес-планів, оподаткування, вирішення земельних питань тощо.

Активним учасником програм соціально-економічного розвитку регіону, підтримки малого та середнього підприємництва є Запорізька торгово-промислова палата, яка спрямовує свою діяльність на інтеграцію місцевих товаровиробників у міжнародне бізнес-середовище та підтримку їх конкурентоздатності, розширення сфер співробітництва. На сьогодні до складу організації входить понад 500 провідних підприємств та організацій області, що представляють практично всі галузі економіки та створюють понад 80% валового регіонального продукту.

Запорізька торгово-промислова палата об'єднує місцевих товаровиробників для колективної участі у міжнародних виставках, форумах, а також:

- виступає регіональним партнером Міжнародного Торгового Центру (ІТС) у проекті підтримки місцевих малих і середніх товаровиробників та переробників свіжих овочів і фруктів в напрямі підвищення їх конкурентоспроможності, інтегрування в національні та глобальні ланцюжки створення доданої вартості, відкриття доступу до нових ринків з фокусом на ринки ЄС;

- спільно з Агенцією регіонального розвитку Запорізької області та за сприяння проекту ПРОМІС надають представникам МСБ консультації з практичних аспектів ведення ЗЕД, маркетингової діяльності на електронних торговельних майданчиках з метою посилення конкурентоспроможності місцевого бізнесу на зовнішніх ринках через ефективну інформаційно-сервісну підтримку;

- є активним учасником Проекту щодо сприяння збільшенню можливостей для експорту українських підприємств до Європейського союзу, який реалізується за підтримки Good Governance Fund уряду великої Британії.

Департаментом економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації спільно з проектом «ПРОМІС» розроблено Концепцію розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області на період до 2020 року,

відповідно до якої основою соціально-економічного розвитку регіону визначено інклюзивне зростання.

Концепція ґрунтується на перевагах залучення усіх зацікавлених членів суспільства до підприємництва, формування підприємливості як ціннісної орієнтації та забезпечення рівного доступу до ресурсів, інфраструктури і послуг з розвитку бізнесу для усіх категорій громадян, включаючи жінок, молодь, внутрішньо переміщених осіб та соціальних підприємців.

В рамках вищезазначеної Концепції у Запорізькій області створено п'ять бізнес-інкубаторів на базі вищих навчальних закладів: два – на базі Запорізького національного технічного університету, по одному – на базі Запорізької державної інженерної академії, Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії та Таврійського державного агротехнологічного університету у м. Мелітополі. Крім того, планується створення виробничого бізнес-інкубатора на базі Молочанського державного навчального закладу «Багатопрофільний центр професійно-технічної освіти».

Метою створення інкубаторів є створення сприятливого інвестиційного клімату в Запорізькій області шляхом розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва; всеосяжна підтримка стартап-проектів молодих підприємців. Загалом, близько 40 випускників бізнес-інкубаторів регіону уже започаткували свій бізнес.

За підсумками 2018 року 36 територіальних громад Запорізької області отримали у комунальну власність понад 105 тис. га земель державної власності поза межами населених пунктів.

Станом на 01.07.2019 в області нараховується 210 вільних земельних ділянок типу Green-field та Brown-field загальною площею близько 3337 га, з яких площею від 15 га - 67 ділянок площею 2633,8 га можливі під створення індустріальних парків. Найбільш інвестиційно-привабливі земельні ділянки знаходяться у м. Бердянськ, Мелітопольському, Бердянському, Василівському, Вільнянському, Більмацькому, Запорізькому та Приморському районах.

На Інвестиційному порталі Запорізької області (<http://investment.zoda.gov.ua>) розміщені інтерактивні карти вільних земельних ділянок для інвестиційної діяльності.

У 2019 році вдосконалено інтерактивну карту вільних земельних ділянок з можливістю пошуку за критеріями, самостійно додавати власну пропозицію (земельну ділянку) та наявності зворотнього зв'язку з потенційними інвесторами. Кожна земельна ділянка представлена як інвестиційна пропозиція із зазначенням площі, периметру, цільового призначення, кадастрового номеру з посиланням на Публічну кадастрову карту України та дані про інженерно-транспортні комунікації.

На інвестиційному веб-порталі Запорізької області розміщена також інтерактивна карта вільних земельних ділянок під будівництво багатоквартирних житлових будинків (44 вільні земельні ділянки загальною площею 63,4 га).

В області продовжується реалізація інвестиційного проекту міжнародного промислового парку площею понад 50,0 тис. кв.м на базі підприємства

ПАТ «Запоріжжкран» за підтримки фінської компанії Konecranes, де успішно працюють 12 промислових підприємств малого бізнесу, з яких 10 українських компаній.

На цей час опрацьовується питання створення індустріального парку у м. Мелітополь на місці колишнього ПАТ «Мелітопольський завод холодильного машинобудування «РЕФМА» (загальна площа земельної ділянки 16,3 га; площа приміщень - 84000 кв.м; обсяг інвестицій – 18 млн. дол. США; термін окупності 10 років). На території планується 5 зон з різними видами діяльності.

Як результат ефективного приватно-державного партнерства за підтримки органів виконавчої влади та бізнесу вже затверджено концепцію створення індустріального парку у м. Мелітополь на місці колишнього ПАТ «Мелітопольський завод холодильного машинобудування «РЕФМА» та вже залучаються вітчизняні та іноземні інвестори. Між Мелітопольською міською радою та німецької транспортною компанією Hegelmann Transporte Group (вантажоперевезення) підписаний Меморандум про співпрацю та відкриття офісу (планується створити близько 100 нових робочих місць із заробітною платою 10-15 тис. грн.).

На етапі планування перебуває створення індустріального парку «Гуляйпільський» (обсяг інвестицій – 50 млн. дол. США; термін окупності 7 років). Крім того, на 20% готовий проект зі створення індустріального парку з глибокої переробки зерна «Житниця» у м. Бердянськ (обсяг інвестицій – 3,7 млн. дол. США; термін окупності 2 років).

На території Запорізької області відсутні технологічні парки та інноваційно-промислові кластери, що гальмує підприємницьку активність місцевих новаторів і мотивує їх створювати підприємства за межами області. Однак, у 2017 р. на основі створеного аграрного технологічного центру, як ключового елементу кластера, розпочато створення аграрного кластеру експортного виробництва високоякісного зерна та продуктів переробки соняшнику (обсяг інвестицій – 50 млн. дол. США; термін окупності 5 років). Рівень готовності проекту станом на поч. 2019 р. – 30% (розроблено бізнес план, технічну документацію на олійний та зерновий термінали).

Враховуючи наявність великих енергетичних потужностей, низької вартості електроенергії та інфраструктурних можливостей, у рамках реалізації інвестиційного проекту компанією Дайналайн холдінг лімітед планується будівництво екотехнологічного парку «ТЕСНІА» - інфраструктурного об'єкта оброблення даних у м. Енергодар, яким вже зацікавилися міжнародні інвестори в розміщенні великих цифрових інфраструктурних вузлів та центрів обробки даних.

Планується, що прямі інвестиції протягом п'яти етапів реалізації проекту становитимуть 11,2 млрд. грн. Також буде створено близько 2 000 легальних та високооплачуваних робочих місць. Власне сплата податків від діяльності підприємства складатиме понад 1 мільярд гривень на рік. Крім того, реалізація проекту призведе до покращення інвестиційного клімату в Україні.

Крім того, в регіоні у 2007 р. створений кластер бджільництва «Бджола не знає кордонів» (м. Мелітополь). У 2018 р. розпочалася робота зі створення

туристичного кластеру, що пошириться на територію м. Мелітополь, Веселівської та Кирилівської об'єднаних територіальних громад.

Варто наголосити на перспективності формування в регіоні кластера енергетики, враховуючи активний розвиток галузі відновлюваної енергетики у Запорізькій області (табл. 20).

Таблиця 20

Проекти з відновлюваної енергетики у Запорізькій області

Проекти з відновлюваної енергетики	Опис проектів
СЕС «Солар Парк Веселе» у с. Веселе (дата відкриття – 2018 р)	– розташована на місці колишнього консервного заводу; – потужність 16 МВт; – площа 20,8 га; – вартість станції – 11,3-14,2 тис. дол. США; – дохід у рік – 2183 євро.
СЕС у м. Энергодар (дата відкриття – 2020 р)	– буде розташована на території Запорізької атомної електростанції (м. Энергодар); – проект затверджено НАЕК «Енергоатом»; – потужність 16 МВт.
Вітроелектростанція «Приморська» (дата відкриття – кінець 2019 р)	– сума інвестицій – 300 млн. євро; – потужність – 200 МВт.
вітроелектростанції «Орлівська» Приморського району (дата відкриття – 2020 р)	– сума інвестицій – 135 млн. євро; – потужність – 100 МВт.
СЕС у с. Юльєвка Новоолександрівська ОТГ Запорізького району	– буде розташована на земельній ділянці біля підстанції 35/10 кВт; – вартість реалізації – 135 млн. грн.; – потужність – 5 МВт.
Мала ГЕС у селищі Наталовка Запорізького району	– буде розташована на річці Мокра Московка; – планується створення додаткових робочих місць для обслуговування ГЕС; – вартість реалізації – 135 тис. грн.; – потужність – 350 кВт.
Кавітаційна ГЕС у селищі Камишеваха Оріхівського району	– буде розташована на річці Конка; – планується створення додаткових робочих місць для обслуговування ГЕС; – вартість реалізації – 395 тис. грн.; – потужність – 150 кВт.
Газогенераторний пристрій у м. Бердянськ	– буде розташована на узбережжі Азовського моря; – планується створення додаткових робочих місць; – вартість реалізації – 35 млн. грн.; – потужність – 4 050 МВт.

Сонячні електростанції, які функціонують в області, не лише дозволять отримувати відновлювану енергію та створять робочі місця для населення регіону, але й забезпечать більш ефективне використання територій, на яких вони розміщуються.

В області реалізують низку проектів у співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема Світовим Банком, Європейським інвестиційним Банком, Європейським банком реконструкції та розвитку та ін. (табл. 21).

Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями

Міжнародна організація	Програми та проекти у Запорізькій області
Світовий банк 	«Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей». Субпроект «Удосконалення медичної допомоги хворим з хворобами системи кровообігу в Запорізькій області на 2015-2017 роки», спрямований на розвиток і зміцнення первинної медико-санітарної допомоги області.
Європейський Інвестиційний Банк 	«Надзвичайна кредитна програма для відновлення України», «Програма розвитку муніципальної інфраструктури України».
Європейський банк реконструкції та розвитку 	2009 році КП «Виробничий комбінат «Тепло водоканал» м. Енергодар» уклав кредитну угоду щодо реконструкції систем теплопостачання. В 2010 р. розпочалась реалізація «Програми інвестицій та розвитку системи водопостачання та очищення води в м. Запоріжжя». Також розглядалась можливість реалізації спільного проекту Запорізького концерну «Міські теплові мережі» і Європейського банку реконструкції та розвитку щодо встановлення на трьох котельнях обласного центру когенераційних станцій. У 2016 році на базі Запорізької торгово-промислової палати, в рамках ініціативи Європейського Союзу «EU4Business» за підтримки ЄБРР заснований Центр інформаційної підтримки бізнесу. Центр працює для малого та середнього бізнесу регіону, надаючи консультаційні, освітні послуги, створюючи комунікаційний майданчик для міжнародного ділового партнерства та співпраці. Зокрема, щорічно відбуваються форуми і конференції, присвячені цифровій економіці, агросфері, туризму, тренінги та практикуми.
Банк KfW 	Зміцнення потенціалу територіальних громад, поліпшення умов для надання базових соціальних послуг, сприяння розвитку соціальної сфери та інфраструктури (впровадження Проекту «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури» за підтримки Українського фонду соціальних інвестицій (УФСІ), який адмініструє німецький KfW Банк). У 2019 році Наглядова рада УФСІ дала старт реалізації двох нових проектів у Запорізькій області: «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури. УФСІ.VI» (створення соціального житла для ВПО) та «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури. УФСІ.VII» (поліпшення стану закладів здоров'я первинної медицини).
Північна екологічна фінансова корпорація NEFCO 	Запорізька область наразі бере участь у програмі Північної екологічної фінансової корпорації NEFCO, яка планує виділити м. Мелітополь (Запорізька область) 8 млн. грн. на реалізацію п'яти проектів, пов'язаних з енергозбереженням.
Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH 	Реконструкція об'єктів соціальної інфраструктури. Модернізація систем опалення. Поліпшення умов надання первинної медичної допомоги в сільській місцевості. Розвиток мережі водопостачання. Енергоефективність. Реконструкція об'єктів соціальної сфери. Створення робочих місць. З 2016 року Запорізька торгово-промислова палата виступає партнерською платформою проекту GIZ «Програма Федерального міністерства економіки і енергетики для управлінських кадрів Німеччина – Україна «FIT FOR PARTNERSHIP WITH GERMANY», завдяки якій топ-менеджери запорізьких компаній проходять безкоштовне стажування у Німеччині, відвідують німецькі компанії та налагоджують міжнародні зв'язки.
ЄС/ПРООН 	Підвищення рівня життя в сільських, селищних та міських громадах шляхом комплексного відновлення, ефективного використання та системного управління базовими об'єктами місцевої інфраструктури, зокрема з застосуванням альтернативних джерел енергії та стимулювання членів сільських громад до самостійного господарювання шляхом запровадження пілотної мережі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Протягом 2008-2018 років в Запорізькій області успішно реалізовувався проект ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», основне завдання якого соціальна мобілізація сільського населення з метою навчання жителів сіл самостійно вирішувати свої проблеми, досягати намічених цілей, керуючи своєю ж територією, а співфінансування бюджету спільно з ЄС/ПРООН є практичним інструментом навчання цим аспектам. Згідно з проектом було реалізовано 155 ініціатив громад області. З 2019 року стартував дворічний Проект ЄС/ПРООН «Об'єднання співвласників будинків для впровадження сталих енергоефективних рішень» (HOUSES), спрямований на мобілізацію співвласників житла в багатоквартирних будинках та підтримку їхньої мотивації до підвищення рівня енергоефективності власних будинків.
Фонд «Східна Європа» (створений Фондом «Євразія»)	Проекти Фонду в межах програми «Місцевий економічний та соціальний розвиток» покликані зміцнити партнерство між громадським сектором, бізнесом та місцевою владою у впровадженні

 Фонд Східна Європа	інноваційних рішень задля підвищення потенціалу громад та їх економічного зростання. Такі проекти спрямовані на покращення комунальної інфраструктури, впровадження енергоефективних технологій, надання соціальних послуг і захисту вразливим верствам населення.
Міжнародний фонд «Відродження» міжнародний фонд Відродження INTERNATIONAL RENAISSANCE FOUNDATION	Фонд надає гранти для реалізації громадських ініціатив, насамперед неприбуткових організацій.
Фонд підтримки ініціатив з демократичного врядування та розвитку проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС) Партнерство для розвитку міст ПРОМІС PLEDDG Partnership for Local Economic Development and Democratic Governance	У 2018 році реалізовано спільний проект Запорізької торгово-промислової палати та Агенції регіонального розвитку Запорізької області – відкрито Центр підтримки експорту. Його мета - посилення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу м. Запоріжжя на зовнішніх ринках через ефективну інформаційно-сервісну підтримку зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, проведені навчальні програми для представників МСБ щодо практичних аспектів ведення ЗЕД на електронних торгових майданчиках, видано практичний посібник «Абетка експортера». Реалізація проекту в м. Запоріжжя стала можливою за фінансування Уряду Канади через Фонд підтримки ініціатив з демократичного врядування та розвитку проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС).
Проект ІТС (Міжнародний торговий центр, м. Женева) за фінансової підтримки Посольства Королівства Швеції в Україні International Trade Centre	Проект ІТС для виробників плодоовочевої продукції південних регіонів України працює в Запорізькій області з 2019 року. Регіональний партнер – Запорізька торгово-промислова палата. Головна мета – допомогти малим і середнім виробникам та переробникам свіжих овочів і фруктів підвищити конкурентоспроможність, інтегруватися в національні та глобальні ланцюжки створення доданої вартості, відкрити доступ до нових ринків з фокусом на ринки ЄС.

Капітальні інвестиції

Важливим індикатором економічного розвитку області є інвестиції, активізація яких є результатом створення сприятливого бізнес-середовища в регіоні та державі загалом, а також запорукою зростання ділової активності, формування інституційної інфраструктури підтримки та просування інвестицій.

У 2017 р., порівняно із 2015 р., значно зросли капітальні інвестиції в економіку області – з 7123,3 млн. грн. до 15069,6 млн. грн. (табл. 22).

Таблиця 22

Капітальні інвестиції підприємств Запорізької області, 2015 р. та 2017 р.

	2015		2017	
	тис. грн	у % до загального обсягу	тис. грн	у % до загального обсягу
Капітальні інвестиції за видами активів, усього	7123320	100	15069600	100
Інвестиції в матеріальні активи	7079617	99,4	14813219	98,3
житлові будівлі	352599	5	351134	2,3
нежитлові будівлі	750526	10,5	1386748	9,2
інженерні споруди	1718379	24,1	3226482	21,4
машини, обладнання та інвентар	3540371	49,7	7805616	51,8
транспортні засоби	489876	6,9	1369021	9,1
земля	67132	1	6396	0
довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	58800	0,8	68439	0,5
інші матеріальні активи	101934	1,4	599383	4
Інвестиції в нематеріальні активи	43703	0,6	256381	1,7
з них				
програмне забезпечення та бази даних	27866	0,4	78437	0,5
права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо	10526	0,1	164782	1,1
Капітальні інвестиції за джерелами фінансування, усього	7123320	100	15069600	100

	2015		2017	
	тис. грн	у % до загального обсягу	тис. грн	у % до загального обсягу
у тому числі за рахунок				
коштів державного бюджету	28335	0,4	263860	1,7
коштів місцевих бюджетів	598393	8,4	1157010	7,7
власних коштів підприємств та організацій	6102911	85,7	12667548	84,1
кредитів банків та інших позик	255112	3,6	776535	5,1
коштів іноземних інвесторів	*	*	13838	0,1
коштів населення на будівництво житла	84514	1,2	103085	0,7
інших джерел фінансування	*	*	87724	0,6
Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності, усього	7123320	100	15069600	100
Сільське, лісове та рибне господарство	1060484	14,9	2681231	17,8
Промисловість	4569842	64,2	9782131	64,9
Будівництво	174536	2,4	282209	1,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	169816	2,4	230932	1,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	119762	1,7	330544	2,2
Тимчасове розміщування й організація харчування	4819	0,1	32085	0,2
Інформація та телекомунікації	9234	0,1	21808	0,1
Фінансова та страхова діяльність	37518	0,5	58442	0,4
Операції з нерухомим майном	69475	1	151181	1
Професійна, наукова та технічна діяльність	314679	4,4	374849	2,5
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	154592	2,2	43555	0,3
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	258015	3,6	744508	4,9
Освіта	27266	0,4	96243	0,6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	143738	2	206409	1,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	3776	0	25779	0,2
Надання інших видів послуг	5768	0,1	7694	0,1

Обсяг капітальних інвестицій в області у 2018 р. становив 15732 млн. грн., з них залучено у (рис. 28а):

- промисловість – 61%;
- сільське господарство – 13%;
- транспорт – 5%;
- торгівлю – 3%;
- будівництво – 3%.

Середньорічний темп росту капітальних інвестицій в розрахунку на 1 особу в 2010-2017 р. в області становив 118% (рис. 28б) та зростав дещо нижчими темпами, ніж відповідний показник по Україні (122%), а також регіонах-сусідах (приклад, Херсонська область – 134%; Дніпропетровська – 123%).

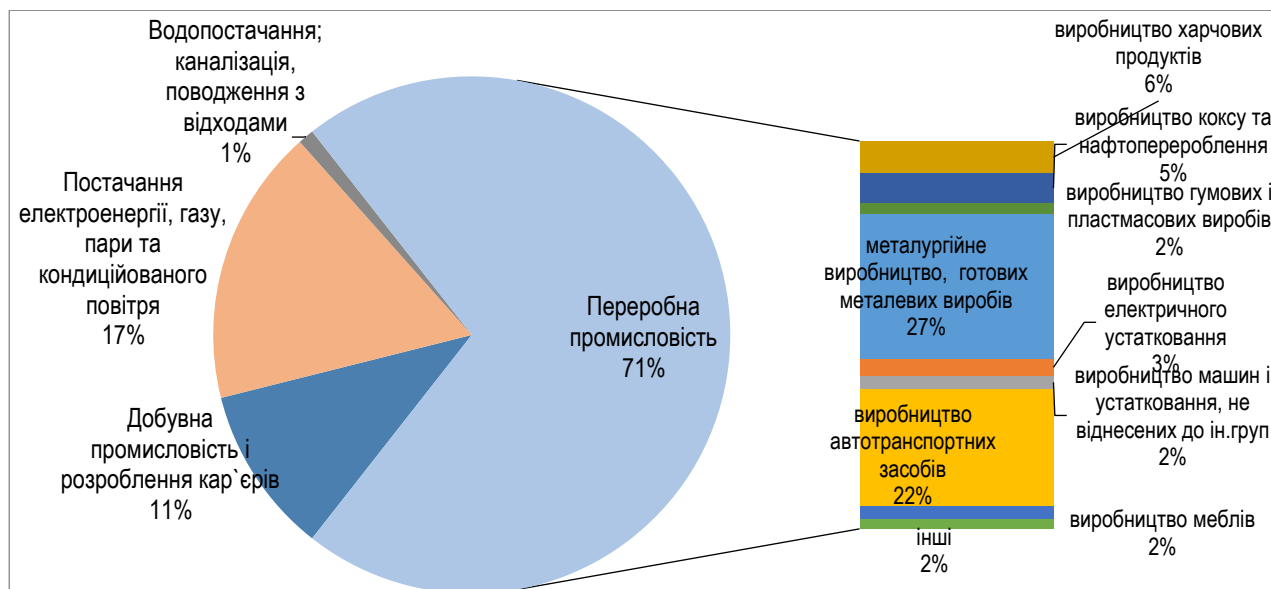

Рис. 28а. Освоєно (використано) капітальних інвестицій за видами промислової діяльності у 2018 році, тис. грн.

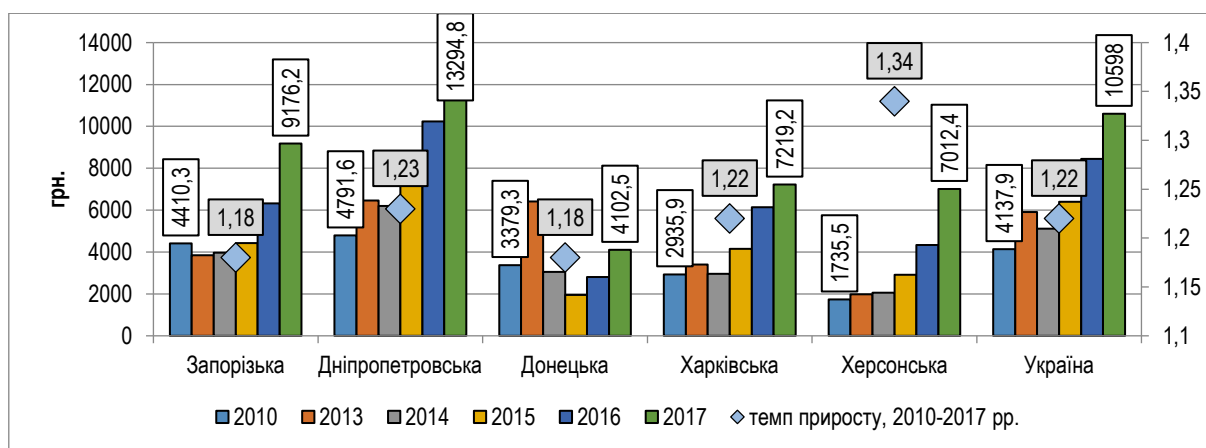

Рис. 28б. Капітальні інвестиції у розрахунку на 1 особу у 2010 р. та 2013-2017 рр.

Аналіз просторового розподілу капітальних інвестицій по території області свідчить про їх концентрацію в м. Запоріжжі та наближених до нього Василівському, Оріхівському та Пологівському районах. Однак, важливою для розвитку області є тенденція суттєвого перевищення темпів зростання капітальних інвестицій за останні 8 років не у зазначених районах, а в приморських та в районах з традиційно нижчим рівнем економічної активності сільськогосподарської спеціалізації. Тобто у *стратегічній перспективі може відбутись територіальна деконцентрація економічної діяльності по території області, що є позитивним явищем. З іншого боку, область в останні роки нарощує потенціал у сільськогосподарській сфері.*

Найвищу частку капітальних інвестицій у звітному році (як і у попередніх) було спрямовано у матеріальні активи – 98,3% (14812,2 млн. грн.), з них на

придбання машин, обладнання та інвентарю – 51,8%, облаштування інженерних споруд – 21,4%.

Основним джерелом капітальних інвестицій у Запорізькій області упродовж досліджуваного періоду були власні кошти підприємств, частка яких у загальному обсязі капітальних інвестицій становила 84,1% (а у 2015 р. – 85,7%).

Традиційно, найвища частка капітальних інвестицій у Запорізькій області фінансується промисловими підприємствами (зокрема, у 2017 р. – 64,9% або 9782,1 млн. грн.). Сільськогосподарськими підприємствами регіону у звітному році було вкладено 17,8% (або 2681,2 млн. грн.) капітальних інвестицій, підприємствами, які діють у сфері державного управління, оборони, соціального страхування – 4,9% (або 744,5 млн. грн.), а підприємствами інших видів економічної діяльності – менше 3% від загального обсягу капітальних інвестицій області.

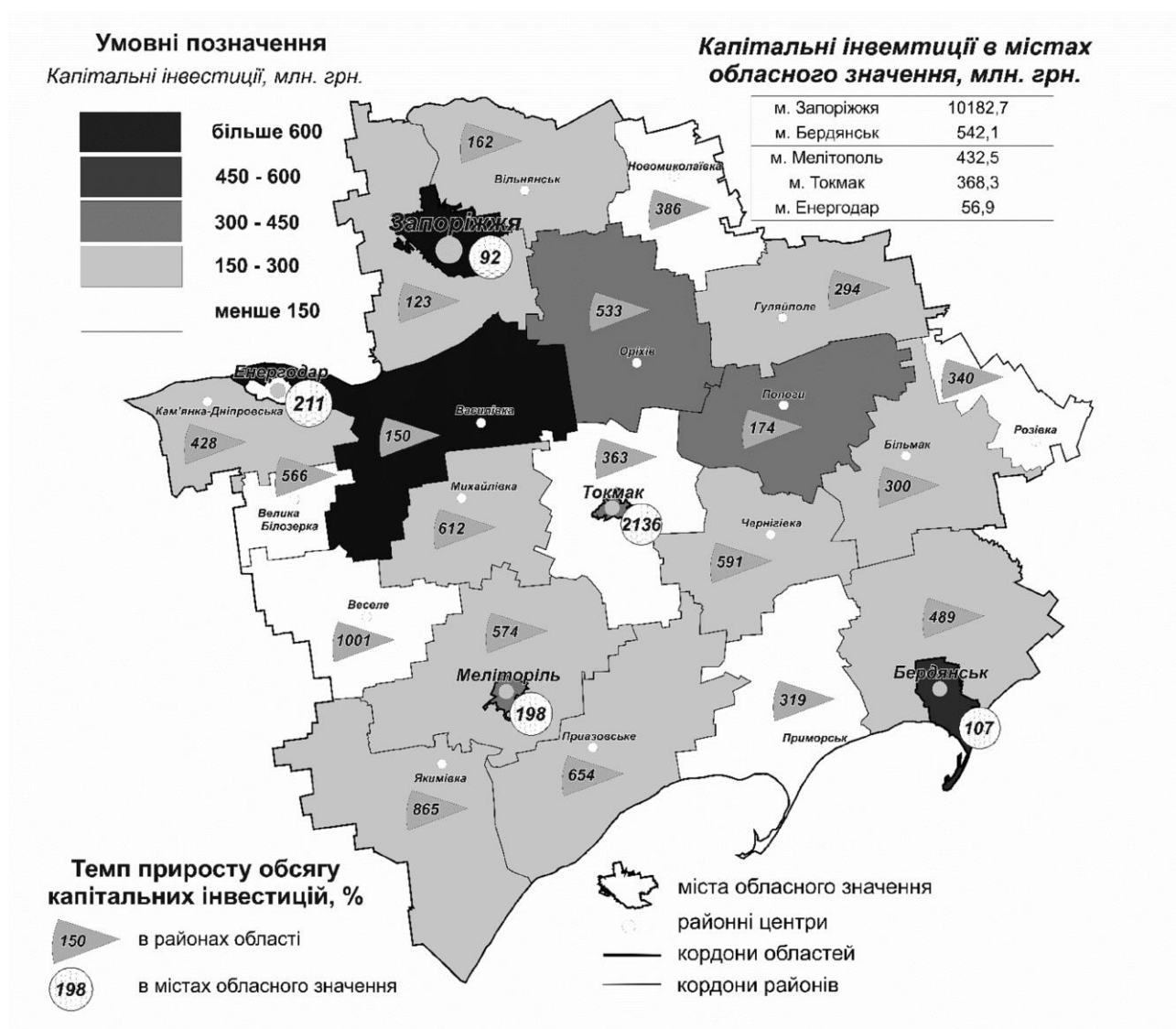

Рис. 29. Територіальний розподіл капітальних інвестицій в Запорізькій області

Однак, на фоні зростання у 2015-2017 р. частки капітальних інвестицій, профінансованих промисловими та сільськогосподарськими підприємствами, знижується питома вага інвестування у професійну, наукову та технічну діяльність (з 4,4% у 2015 р. до 2,5% у 2017 р.), що ускладнює формування платформи для майбутньої ефективної співпраці науки та бізнесу, розробки та просування наукових ідей та інноваційних продуктів у промисловому та інших секторах економіки області.

Разом з тим, активний розвиток промислової інфраструктури регіону сьогодні стає викликом для його екології. Попри це, капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища у 2017 р., порівняно із 2016 р., знизилися на 245,7 тис. грн. тоді як, наприклад, у Дніпропетровській області зросли на 966,4 тис. грн. Відтак, стратегічним завданням регіону сьогодні є ефективне використання наявного інвестиційного потенціалу, зокрема, задля поліпшення стану навколишнього природного середовища.

Зовнішньоекономічна діяльність

Запорізька область належить до експортоорієнтованих регіонів України та входить в п'ятірку лідерів за обсягами експорту товарів. Загалом, вартісна частина експорту складає 7,1% загальноукраїнського обсягу і за цим показником область посідає 4 місце серед регіонів України.

У 2018 р. експорт товарів становив 3377,7 млн. дол. США, імпорт – 1764,7 млн. дол. США. Порівняно з 2017р. експорт збільшився на 13,3% (на 396,8 млн. дол. США), імпорт – на 32,9% (на 436,6 млн. дол. США).

Частка експорту у випуску товарів і послуг Запорізької області у 2017 р. становила 27,6% (+ 3,5 в.п., порівняно із відповідним показником 2013 р.), що перевищило відповідний середній показник по Україні на 4,7 в.п. (табл. 23).

Таблиця 23

Частка експорту у випуску товарів і послуг регіонів України у 2013-2017 рр., %

Регіон	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Україна	19,58	23,19	24,96	23,35	22,84
Запорізька	24,08	29,94	31,96	25,76	27,58
Дніпропетровська	24,45	27,20	30,64	28,33	27,28
Донецька	27,48	37,41	33,46	30,56	30,85
Львівська	10,88	14,34	18,20	18,69	19,05
Київська	13,38	15,46	18,52	17,59	15,78
Одеська	16,16	22,17	28,11	23,69	22,39
Харківська	10,64	12,53	13,15	10,21	10,42
Херсонська	7,79	9,88	8,63	8,76	8,80

У порівнянні з 2017р. у 2018 році експорт товарів та послуг збільшився на 13,1%. В області зберігається позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу. Зокрема, у 2018р. відповідний показник становив 1613,0 млн. дол. США, а у 2017р.– 1652,7 млн. дол. США) (табл. 24).

**Основні показники зовнішньоекономічної діяльності
Запорізької області у 2013 р., 2015р. та 2017 р.**

Показники	2013	2015	2017
Сальдо у зовнішній торгівлі товарами та послугами, тис. дол. США	2041389,6	1921952,6	1772242,2
Експорт товарів та послуг, тис. дол. США, у тому числі:	3907216,6	3074092,2	3152626,4
експорт товарів	3678506,8	2931027,4	2980860,6
частка експорту товарів у загальному обсязі експорту, %	94,1	95,3	94,6
частка експорту товарів у ВДВ, %	64,2	90,8	78,4
частка експорту товарів у ВДВ, % (Україна)	37,9	49,3	45,7
експорт послуг	228709,8	143064,8	171765,8
частка експорту послуг у загальному обсязі експорту, %	5,9	4,7	5,4
частка експорту послуг у ВДВ, %	4,0	4,4	4,5
частка експорту послуг у ВДВ, % (Україна)	8,5	12,6	11,0

Упродовж 2013-2017 рр. область наростила свій експортний потенціал з 64,2% до 78,4% у ВДВ (при цьому, відповідні показники по Україні – 37,9% та 45,7%), що позитивно вплинуло на зростання конкурентоздатності виготовленої продукції на міжнародному ринку і, відповідно, збільшення валютної виручки. Разом з тим, зросла й частка експорту послуг у ВДВ – з 4% у 2013 р. до 4,5% – у 2017 р.

Найвища питома вага у структурі експорту в 2017 р. належала переробній промисловості (52,4%), оптовій та роздрібній торгівлі (27%) та добувній промисловості (8,3%).

У 2018 році в області було експортовано товарів на загальну суму 3377,7 млн. дол. США (відповідно до показника 2017 р. експорт збільшився на 13,3%), а послуг – 179,3 млн. дол. США (відповідно до показника 2017 р. збільшився на 4,4%).

Основу товарної структури експорту області складали (рис. 30):

- недорогоцінні метали та вироби з них – 61,8% (56,4% у 2017р.);
- машини, обладнання та механізми – 15,2% (18,5% у 2017р.);
- продукти рослинного походження – 6,5% (7,4% у 2017р.).

(a)

(б)

Рис. 30. Структура зовнішньої торгівлі товарами (а) та послугами (б) Запорізької області у 2018 р.

При цьому, порівняно з 2017 роком збільшився експорт: недорогоцінних металів та виробів з них на 24,0% (або на 403,4 млн. дол. США); продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості на 30,4% (або на 25,9 млн. дол. США).

Основу структури експорту послуг області у 2018 році складали (див. рис. 30):

- послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій – 47,5%;
- транспортні послуги – 6,4%;
- ділові послуги – 22,1%;
- послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги – 12,0%.

Позитивним відносно попереднього року є ріст послуг з будівництва (55,5%), а також послуг, пов'язаних із використанням інтелектуальної власності (270,2%).

Область стабільно розширює коло країн – кількість торговельних партнерів у 2018 році складала 162 країни (у 2017 році – 152 країни).

Основними партнерами Запорізької області щодо експорту є країни ЄС, на ринки яких у 2018 р. було експортовано 26,9% загального обсягу експорту товарів (на загальну суму 907,5 млн. дол. США), що на 4,8% більше у порівнянні з 2017р. (865,9 млн. дол. США). За обсягами торгівлі переважає Італія – 4,1% (у 2017р. – 5,2%), Польща – 3,5 % (у 2017р. – 5,0%), Німеччина – 3,0% (у 2017р. – 2,5%) Греція – 2,9% (у 2017р. – 1,4%).

Триває диверсифікація експорту продукції в напрямку освоєння азійсько-африканського ринкового простору, частка якого у 2018 році становила 41,2% або 1374,0 млн. дол. США (частка ринку Азії у 2018 році становила 32,1% (1065,1 млн. дол. США), Африки 9,1% (308,9 млн. дол. США). За обсягами експорту товарів на цьому ринку переважає Туреччина – 12,8% (у 2017р. – 11,9%), Китай

– 6,1% (у 2017р. – 4,7%), Індія – 3,6 % (у 2017р. – 2,9%), ОАЕ – 3,2% (у 2017р. – 2,0%), Єгипет – 3,2% (у 2017р. – 2,9%).

В області діють 15 міжрегіональних угод про співробітництво з регіонами іноземних країн: Королівство Марокко, Республіка Білорусь, Республіка Болгарія, Грузія, Республіка Ірак, Казахстан, Китайська Народна Республіка, Словацька Республіка, Узбекистан). Щороку розробляється банк комерційних пропозицій запорізьких виробників та реєстр виставкових заходів з метою інформування зацікавлених іноземних бізнес-структур та пошуку партнерів для місцевих ділових кіл.

З метою розширення ринків збуту продукції підприємств регіону, збільшення кола іноземних партнерів, налагодження нових ділових контактів для збільшення обсягів експорту проводяться бізнес-місії, виставкові заходи, презентації економічного та інвестиційного потенціалу серед потенційних партнерів за кордоном та під час зустрічей керівництва області з офіційними та бізнес делегаціями іноземних країн.

Прямі іноземні інвестиції в Запорізьку область

Упродовж 2015-2017 рр. спостерігалось збільшення надходжень акціонерного капіталу нерезидентів в економіку області. У 2017 р. надійшло близько 44,7 млн. дол. США, що у 2 рази перевищило відповідний показник 2016 р. та на 106% показник 2015 р.

Станом на 01.01.2019 р. загальний обсяг інвестицій, вкладених в економіку області становив 901,0 млн. дол. США (рис. 31), що становить 2,7% від загального обсягу інвестованих в економіку України коштів. За вказаним показником Запорізька область посідає 8 місце в країні, поступаючись лише таким потужним областям, як Київська, Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Полтавська та Одеська.

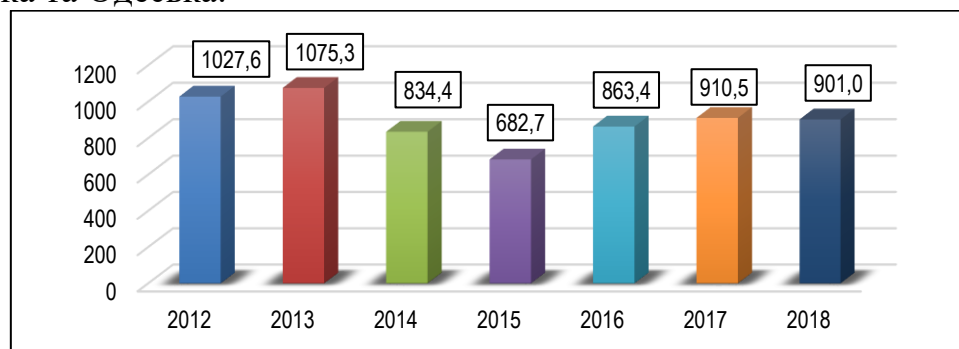

Рис. 31. Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій у Запорізькій області в 2012-2018 рр., млн. дол. США (накопичувальним підсумком)

На кінець 2018 р. у розрахунку на одного мешканця обсяг прямих іноземних інвестицій в області становив 526,3 дол. США (6 місце по Україні). Основними причинами стабільного надходження акціонерного капіталу нерезидентів в економіку Запорізької області стали стабілізація (регулювання) політичної та економічної ситуації в країні та області, прискорення реформ в різних галузях економіки та влади, проведення децентралізації.

Інвестиції в область у 2018 р. надійшли із 51 країни світу. До основних країн-інвесторів, на які припадає майже 96% загального обсягу прямих іноземних інвестицій, належать Кіпр (404,1 млн. дол. США), Нідерланди (47,3 млн. дол. США), Естонія (32,4 млн. дол. США), Швеція, Республіка Корея, Словаччина, Швейцарія, Бермудські Острови, Панама та Беліз (рис. 32).

З початку інвестування з країн ЄС в область надійшло 695,7 млн. дол. США інвестицій (77,2% загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу – 205,2 млн. дол. США (22,7%).

Найвищий обсяг прямих іноземних інвестицій у 2018 р. було вкладено в суб'єкти господарювання міст Запоріжжя (94,9% від загального обсягу) та Бердянська, а також Вільнянського та Запорізького районів.

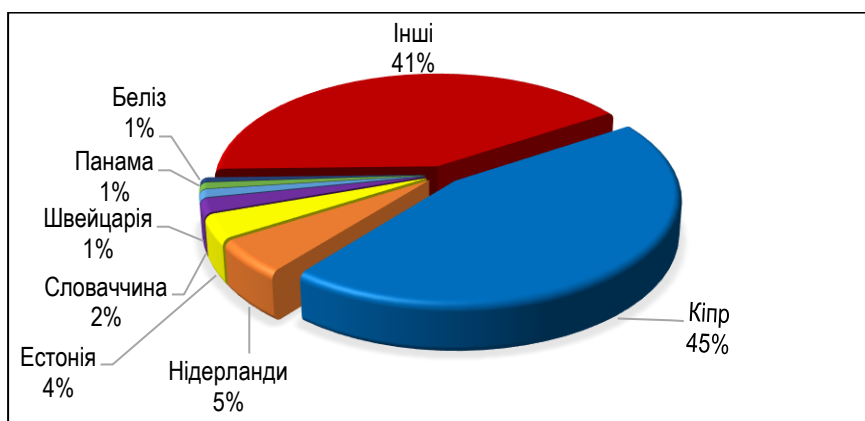

Рис. 32. Географічна структура прямих іноземних інвестицій в економіку Запорізької області станом на кінець 2018 р., %

Привабливими для іноземних інвесторів були підприємства промисловості, оптової та роздрібної торгівлі, а також наукова, технічна, фінансова та страхова діяльність (рис. 33).

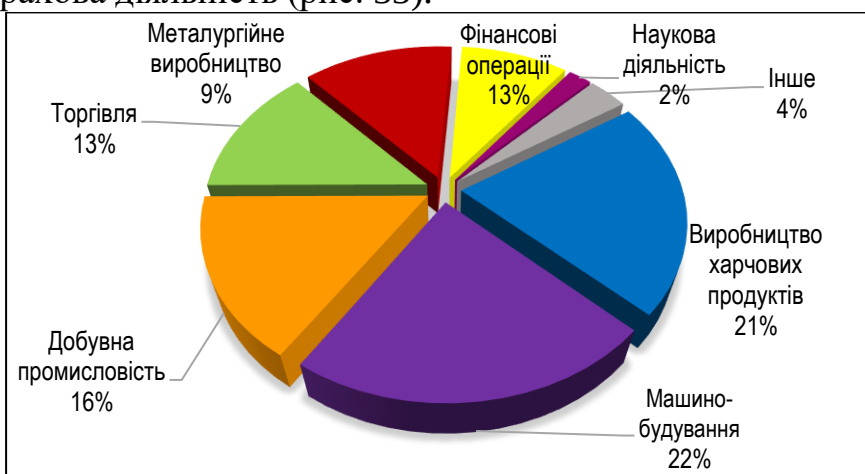

Рис. 33. Галузева структура прямих іноземних інвестицій в економіку Запорізької області у 2018 р., %

Підприємствами промисловості освоєно 630,1 млн. дол. США інвестицій (69,9% загального обсягу), з них (у розрізі видів економічної діяльності):

- машинобудування (крім ремонту і монтажу машин і устаткування) – 201,3 млн. дол. США;
- виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 189,9 млн. дол. США;
- металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів (крім виробництва машин і устаткування) – 83,7 млн. дол. США.

У підприємства оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів надійшло 118,5 млн. дол. США іноземних інвестицій; в організації, що здійснюють операції з нерухомим майном – 109,9 млн. дол. США; професійну, наукову та технічну діяльність – 15,4 млн. дол. США; фінансову та страхову діяльність – 7,4 млн. дол. США.

На імідж регіону в цілому та на його інвестиційну привабливість позитивно впливає успішний досвід реалізації низки масштабних інвестиційних проектів всесвітньо відомими підприємствами з іноземним капіталом.

У 2018 році в регіоні діяло 347 підприємств-реципієнтів прямих іноземних інвестицій, більшість з яких зареєстрована у м. Запоріжжя.

За підтримки облдержадміністрації на території області у 2018 р. продовжено реалізацію масштабних інвестиційних проектів з будівництва парків вітрових (інвестори – ТОВ «Вінд Пауер» ДТЕК, Euro Cape New Energy) та сонячних електростанцій (інвестор – ТОВ «Токмак Солар Енерджи»), а також перевантажувальних терміналів (інвестор – ТОВ СП «НІБУЛОН»). Саме ці проекти акумулювали левову частку прямих іноземних інвестицій області.

Іншими потужними підприємствами області з іноземним капіталом є ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» (країни-інвестори Кіпр, Велика Британія), ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат» (Словаччина), КП «Міжнародний аеропорт «Запоріжжя» (Австрія), ЗАТ «ІВЕКО-Мотор Січ» (Італія), АТ «ДТЕК Дніпроенерго» (Нідерланди, Кіпр), ПАТ «Український графіт» (Естонія), ПрАТ «Карслберг Україна» (Швеція), ПрАТ «Запоріжжкран» (Фінляндія), ТОВ «Запорізький титаномagneсвий комбінат» (Кіпр), ТОВ «Єврофрут Компані» (Китай), ПрАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» (Республіка Корея).

Перспективними галузями регіону для залучення прямих іноземних інвестицій сьогодні є гірничо-металургійний комплекс, енергетика, транспортне машинобудування, двигунобудування, наука і освіта, інформаційно-комунікаційні технології, вирощування сільськогосподарської продукції, переробка сільськогосподарської продукції та виробництво продуктів харчування, індустрія гостинності, туризм, муніципальне господарство (ЖКГ, переробка ТПВ) та медицина.

Загалом, основною метою залучення інвестицій в економіку Запорізької області є поліпшення інвестиційного клімату області, підвищення ефективності інвестиційної діяльності, створення умов для зростання надходжень прямих іноземних інвестицій, передусім у галузі високотехнологічного виробництва, а також для забезпечення модернізації регіональної економіки, інфраструктури та

соціальної сфери на основі ефективного використання наявного потенціалу та конкурентних переваг Запорізької області.

Різноманітність джерел і форм залучення інвестицій вимагає від організаторів інвестиційної діяльності відповідних різнопланових теоретичних знань і практичних навичок. Такі високопрофесійні знання і навички не можуть бути отримані і розвинуті без відповідних інституцій, які займаються конкретними формами залучення інвестицій на постійні основі. Крім того, для ведення інвестиційної діяльності необхідно бути не лише поінформованими про наявні ресурси, а й сформувати відносини довіри між інвесторами та отримувачами інвестицій.

Сфера досліджень та інновацій

Наукова діяльність

На сьогодні Запорізька область має необхідні передумови для розбудови економіки знань, кожна зі складових якої розвинута більшою чи меншою мірою і має вагомий потенціал для розвитку. Проте, наявний науковий потенціал області не завжди використовується ефективно, насамперед через кризу у науковій сфері та відтік з неї висококваліфікованих спеціалістів, а також через недостатній розвиток регіональної інноваційної системи та взаємодії науково-освітнього та підприємницького середовищ.

В Запорізькій області впродовж 2013-2017 році спостерігається позитивна тенденція до розширення мережі наукових установ та організацій, які здійснюють наукові дослідження і розробки, на відміну від загальноукраїнських тенденції щорічного їх зменшення. Так, як якщо у 2013 році в області функціонувало 26 наукових установ то у 2017 році їх кількість зросла на 5 одиниць і становила 31. Загалом по Україні за цей період часу їх кількість зменшилась на 180 одиниць (з 1143 до 963). Тенденція до зменшення кількості наукових організацій спостерігається також в 3 регіонах-сусідів, а саме Донецькій області (організації перемістились з окупованих територій в інші регіони України), Харківській та Дніпропетровській області. Активно відбувається розширення мережі наукових установ в Сілезькому воєводстві (Польща) (рис. 34).

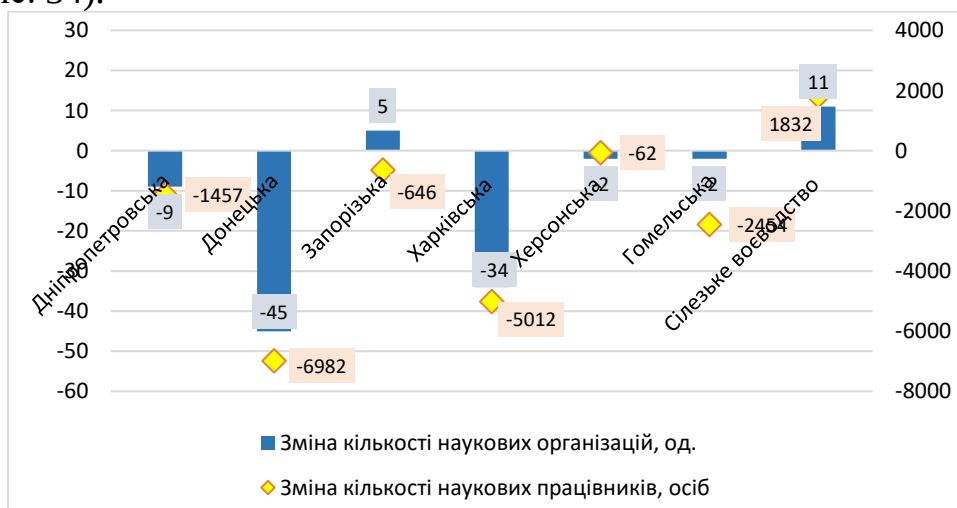

Рис. 34. Зміна кількості наукових організацій у 2017/2013 рр.

Збільшення кількості наукових установ у 2013-2017 рр., що здійснюють наукові дослідження і розробки дало змогу області переміститись з 8 на 6 місце за їх кількістю в Україні. Так, якщо у 2013 році в області було зосереджено 2,3% від загальної кількості наукових установ, що функціонують в Україні, то у 2017 році – 3,2%.

Незважаючи на збільшення кількості наукових організацій в області спостерігається негативне явище, щодо щорічного скорочення чисельності їх працівників, насамперед через низьку оплату праці в цій сфері. Так, якщо у 2013 році у науковій сфері працювало 4862 осіб, то у 2012 році їх чисельність становила вже 4216 особи, тобто зменшилась на 646 осіб, або 13,3%. Загалом по Україні за цей період часу кількість працівників у цій сфері зменшилась дещо вищими темпами, ніж в Запорізькій області, а саме на 23,5%.

З огляду на спеціалізацію області лєвова частка наукових працівників задіяна в галузі технічних наук (87,7%). Другим за величиною є сектор науково-дослідних установ сільськогосподарського профілю (рис. 35). Серед науково-дослідних установ технічного профілю: Інститут олійних культур, Інститут механізації тваринництва, Інститут зрошуваного садівництва, Кам'янсько-Дніпровська дослідна станція Інституту гідротехніки і меліорації, Розівська дослідна станція Інституту зернових культур НААН України, Південний науково-дослідний центр ННЦ «Інститут механізації і електрифікації сільського господарства» та інші.

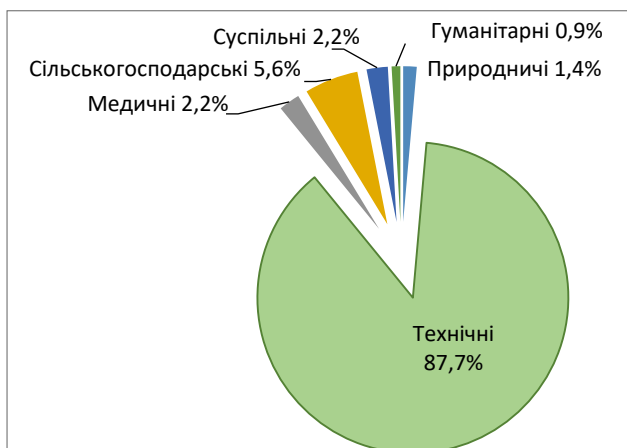

Рис.35. Структура працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, за галузями наук в Запорізькій області у 2017 році

Негативним явищем є значне скорочення кількості дослідників тобто працівників, які безпосередньо зайняті науковою та науково-технічною роботою, а саме на 21,1% (з 1912 до 1508 осіб), тоді як допоміжного персоналу лише на 4,8% (з 2401 до 2285 осіб).

В області спостерігається також і негативна тенденція щодо переважання в структурі працівників наукових організацій допоміжного персоналу, частка яких впродовж 2015-2017 рр. займала понад 50%. Поряд із цим відбулось зменшення частки дослідників, а саме з 39,2% до 35,8%.

Співвідношення чисельності основних наукових працівників і науково-технічного та допоміжного персоналу опосередковано характеризує ступінь ефективності використання наукових кадрів. За світовими стандартами оптимальне співвідношення безвідносно до галузі наук між чисельністю наукових та допоміжних працівників становить 1:4. У 2017 р. чисельність наукових працівників і допоміжного персоналу в області співвідносилася як 1:1,8 (в середньому по в Україні – 1:0,6). Таке забезпечення наукових і науково-

технічних робіт допоміжним персоналом призводить до неефективного використання наукових кадрів.

Окрім зменшення чисельності наукових працівників вищої кваліфікації, і надалі високим залишається середній вік дослідників і розробників, особливо це стосується докторів наук (табл. 25). Слід зазначити, що така ситуація є загальноукраїнським явищем. Так, в області майже кожен другий доктор наук та майже кожен п'ятий кандидат наук є у віці старшому за 60 років.

Таблиця 25

Розподіл дослідників за віком в Україні та Запорізькій області у 2017 році, %

	до 29	30-39	40-49	50-59	60 і вище
Дослідники					
Україна	11,6	24	18,3	19,2	22,9
Запорізька область	10,5	25,3	21,1	21,4	21,7
Доктор наук					
Україна	0,03	4,13	13,34	24,08	58,42
Запорізька область	–	8,1	18,6	27,9	45,3
Кандидати наук					
Україна	4,6	29,3	23,7	18,7	23,7
Запорізька область	6,9	34,1	22,7	15	21,3

Про зниження можливостей використання наукового потенціалу області свідчить щорічне зменшення кількості виконаних науково-технічних робіт. Така негативна тенденція характерна для більшості регіонів України. Основним видом робіт виконаних науковими організаціями області є створення нових видів виробів, розробка нових технологій а також методів і теорій. Незначна увага дослідників зосереджена на розробці нових матеріалів.

Незважаючи на загальноукраїнські тенденції до збільшення фінансової підтримки наукових організацій основною невирішеною проблемою і надалі залишається скрутне матеріальне становище та неналежне технічне забезпечення наукових організацій області. Так, обсяг фінансування наукових та науково-дослідних робіт за період 2013-2017 рр. в області зростав суттєво вищими темпами, ніж в середньому по Україні, а саме з 494,4 млн грн. до 914,1 млн грн. або на 85%. В середньому по Україні зростання становило 19,9%.

Позитивним трендом для Запорізької області є те, що основним джерелом фінансування наукових досліджень є кошти організацій підприємницького сектора економіки, питома вага якого у 2017 році становила більше, ніж половину загального обсягу фінансування. Слід зазначити, що така тенденція притаманна країнам ЄС, де в середньому близько 60% загального обсягу фінансування наукових досліджень здійснюється приватним сектором.

Вклад у підтримку розвитку наукової сфери області іноземних інвесторів складає 1,7% загального обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу).

Незначною є державна підтримка наукових досліджень. Так, у 2017 році кошти державного бюджету становили лише 2,7% загального обсягу витрат на наукові дослідження (рис. 36).

Наукові установи Запорізької області активно подають заявки на винаходи та корисні моделі. Так, у 2017 році порівняно з 2013 роком в області майже в 1,5

рази збільшилась кількість поданих заявок на корисні моделі, а саме з 210 до 313 одиниць. У 2,9 рази зросла за цей період часу кількість поданих заявок на винаходи – з 30 до 88 одиниць.

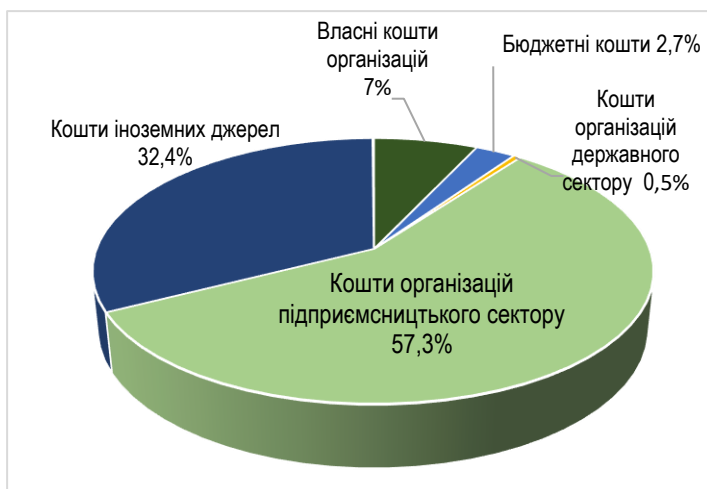

Рис. 36. Розподіл витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт у Запорізькій області за джерелами фінансування у 2017 році, %

Впродовж 2013-2017 рр. від Державної служби інтелектуальної власності України в області отримано 157 патентів на винаходи. У 2017 році область отримала 45 патентів і посіла за їх кількістю 5 місце в Україні. Область, як і Україна загалом, значно більшу кількість патентів отримує на корисні моделі, аніж на винаходи. Так, впродовж аналізованого періоду часу в області отримано 1488 патенти на корисні моделі. За їх кількістю у 2017 році область займала 7 місце серед регіонів України.

Регіон є лідером за кількістю отриманих патентів у виробництві основних фармацевтичних продуктів та фармацевтичних препаратів; виробництві стоматологічних інструментів та матеріалів. Окрім того, значну кількість патентів отримано в машинобудівній галузі – на виробництво приладів для вимірювання, тестування та навігації, виробництво машин; в металургійній промисловості – на виробництво основних металів; в хімічній промисловості – на виробництво основних хімічних речовин.

Серед наукових установ та організацій області, які отримали патенти на винаходи у певних сферах економіки слід відзначити⁶:

1. Запорізький державний медичний університет (12 патентів – у фармації, 3 – медицині, 2 – хімії).
2. АТ «Мотор Січ» (7 – інжиніринг, 1 – медицина, 6 – нові матеріали).
3. Запорізький національний університет (6 – інжиніринг, 2 – фармація).
4. Запорізький національний технічний університет (5 – інжиніринг, 1 – нові матеріали, 1 – хімія).
5. Науково технічний центр панорамних акустичних систем НАН України має переважно електронні патенти (6 – в хімії).

⁶ За даними досліджень «Patent and Scientific Publication Analysis»

Інноваційна діяльність підприємств

Основою економічного зростання є активізація інноваційної діяльності, яка здатна підвищити ефективність функціонування підприємств, вивести їх на якісно новий технологічний рівень та забезпечити нарощення капіталу.

Впродовж 2013-2017 рр. в Запорізькій області спостерігається щорічне зниження інноваційної активності промислових підприємств. Якщо у 2013 році цей показник становив 28,8% від загальної кількості промислових підприємств області то у 2017 році – 19,1%. Тобто лише кожне п'яте підприємство у 2017 році було інноваційно активним, у 2013 році – кожне третє. У 2017 році область не входить до регіонів-лідерів за активністю інноваційних процесів, хоча цей показник надалі і є вищим за середньоукраїнське його значення. У 2017 році область посідала вже 8 місце серед регіонів України за питомою вагою інноваційно активних підприємств, тоді як у 2013 р. – була лідером інноваційної активності в Україні і посідала 1 місце.

Порівняльний аналіз засвідчує суттєве відставання інноваційної активності підприємств усіх регіонів України та Білорусі від Сілезького воєводства Польщі (табл. 26).

Таблиця 26

Питома вага інноваційно активних підприємств, %

	2013	2014	2015	2017
Україна	16,8	16,1	17,3	16,2
Дніпропетровськ	11,9	13,4	13,0	11
Донецьк	17,5	12,5	15,5	13,9
Запоріжжя	28,8	22,9	20,2	19,1
Харків	23,2	22,4	28,6	28,1
Херсон	23,8	24,2	20,7	15,5
Гомельська область (Республіка Білорусь)	19,7	14,4	12,7	15,2
Сілезьке воєводство (Республіка Польща)	37,4		37,9	

* Періодичність проведення державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства змінена з «річної» на «один раз на два роки, починаючи з 2015 року».

Впродовж 2013-2017 рр. в області кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, щорічно зменшується. Так, якщо у 2013 році їх налічувалося 115 од., то у 2017 р. – 42, тобто їх кількість зменшилась більше ніж у 2,5 рази. Особливо це стосується підприємств, що займаються постачанням електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. Якщо у 2013 році в цій сфері інноваційною діяльністю займалось 11 підприємств, 2014 р. – 8, то в 2017 р. – жодного. У 2013-2014 рр. в добувній промисловості було 1 інноваційне підприємство, впродовж 2016-2017 рр. цією діяльністю вже не займається жодне підприємство (рис. 37). Однак зниження кількості інноваційно активних підприємств зумовлена в значній мірі зменшенням їх кількості у 2017 році.

Слід наголосити на тому, що у 2013-2017 рр. не всі інноваційно активні підприємства впроваджували інновації. За цей період часу також суттєво зменшується і їх кількість. Так, якщо у 2013 році кількість таких підприємств становила 72 одиниці з 115 інноваційно активних, тобто 62,6% їх загальної кількості, то у 2017 році скоротилась до 37 (з 42 інноваційно активних), однак в загальній кількості їх частка зросла до 88,1%. Основним видом інноваційної

діяльності промислових підприємств у 2017 році і надалі залишається освоєння виробництва інноваційних видів продукції. Цим займалися 26 підприємств, або 70,3% від загальної кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації. У 2013 році таких підприємств налічувалось 44 одиниці. Впроваджувало нові технологічні процеси 21 підприємство (проти 35 у 2013 році), однак ресурсозберігаючі та безвідходні технології впроваджувало лише кожне 3-тє з цих підприємств.

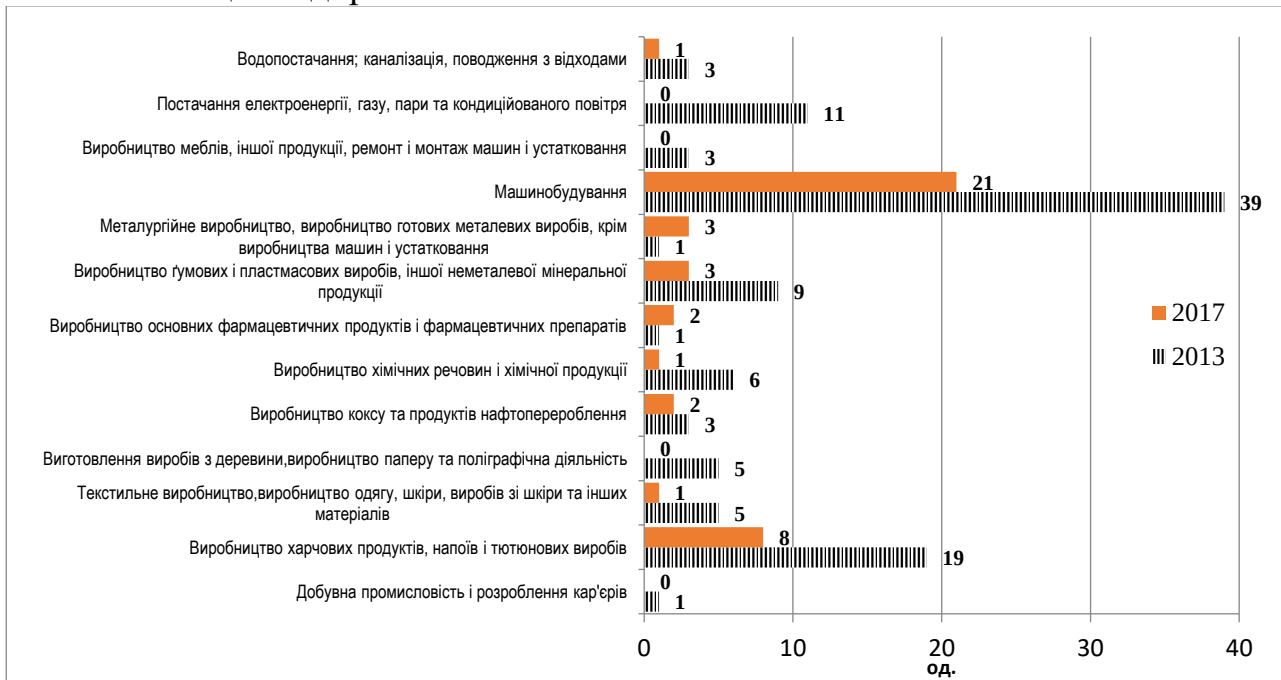

Рис.37. Розподіл промислових підприємств, що впроваджували інновації за видами промислової діяльності в Запорізькій області у 2013 та 2017 рр.

Незважаючи на зниження рівня інноваційної активності впродовж 2013-2017 рр. обсяг реалізованої інноваційної продукції збільшується з 1671,1 млн грн. до 4041,2 млн грн., або у 2,4 рази. За обсягами реалізованої інноваційної продукції область у 2017 році посідала 1 місце в Україні. На область припадало 22,8% загального обсягу реалізованої інноваційної продукції в Україні. Впродовж 2013-2015 рр. лідируючі позиції за цим показником займала сусідня Донецька область (рис. 38).

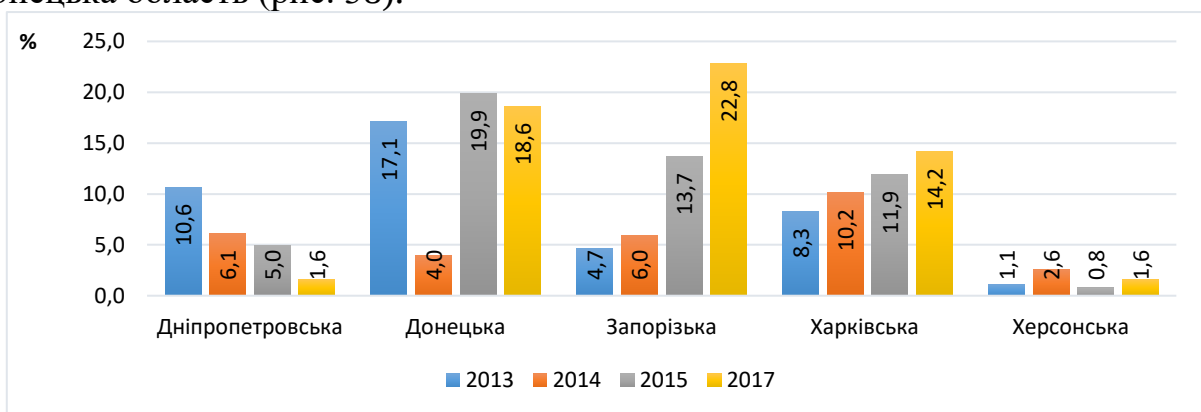

Рис. 38. Питома вага реалізованої інноваційної продукції областей в загальному обсязі інноваційної продукції в Україні, 2013-2017 рр.

Негативом слід визнати вкрай низьку частку інноваційної продукції в обсягах реалізованої продукції області – 2,3% – 2,4%. Українські регіони значно поступаються регіонам Білорусі, а особливо Сілезькому воєводству Польщі, де частка інноваційної продукції в загальному обсягу реалізованої продукції становить близько 40%.

Таблиця 27

Питома вага інноваційної продукції до загального обсягу реалізованої промислової продукції окремих регіонів, %

	2013	2014	2015	2017
Україна	3,3	2,6	1,4	0,7
Дніпропетровськ	1,9	0,7	0,4	0,1
Донець	3,0	1,8	2,6	1,3
Запоріжжя	2,3	1,7	2,7	2,4
Харків	4,8	3,8	3,4	2,2
Херсон	4,0	5,4	1,4	1,5
Гомельська область	21,2	18,5	11,9	33,7
Сілезьке воєводство	37,9		39,6	

Незначним залишається і обсяг принципово нової інноваційної продукції. Це є свідченням того, що промислові підприємства реалізують інноваційну продукцію нову насамперед для підприємств, а не для ринку.

Зростання випуску інноваційної продукції в області у значній мірі зумовлено збільшенням витрат на проведення інноваційної діяльності, що дало додаткові можливості для її активізації. Так, впродовж 2013-2017 рр. в області спостерігаються позитивні тенденції щодо збільшення витрат на проведення інноваційної діяльності з 298,7 млн грн до 139,3 млн грн., або у 4,7 рази, на фоні їх зниження в Україні на 4,7%. У 2017 році область займала друге місце (після м. Києва) в загальних обсягах фінансування інноваційної діяльності по Україні. На неї припадало 15,3% загального його обсягу.

Основним напрямком інноваційних витрат впродовж 2013-2017 рр. в області залишається придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. У 2017 році витрати за цим напрямом ведення інноваційної діяльності склали 915,5 млн грн., що становило 65,7% від загального обсягу витрат на інноваційну діяльність. Найменше коштів промислові підприємства витрачали на придбання інших зовнішніх знань. У 2017 році їх сума склала 0,5 млн грн., що становить лише 0,04% загального обсягу інноваційних витрат. Найвищими темпами за цей період збільшились витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – у 7,1 рази, інші витрати зросли у 7,8 рази.

Щодо структури джерел фінансування інноваційної діяльності, то у 2017 році, як і в попередні роки, ключовими залишаються власні кошти підприємств (83,4%). На підприємствах області реалізовано низьку масштабних інноваційних проектів, які спрямовано на екологічне та енергоефективне оновлення, модернізацію виробництва та освоєння нових видів продукції. Серед інноваційно активних підприємств, які функціонують в області, слід відзначити таких промислових гігантів як:

ПАТ „Мотор Січ” одне з найбільших у світі і єдине в Україні підприємство з виробництва, випробовування, супроводу в експлуатації і ремонту двигунів для літаків і вертольотів різного призначення, авіаційних двигунів. Підприємство значну увагу приділяє технічному переобладнанню виробництва та впровадженню новітніх технологій.

ПрАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» - займається виробництвом легкових, вантажних автомобілів та автобусів.

ПАТ «Запоріжтрансформатор» - один з найбільших у світі виробників силових, спеціальних трансформаторів, електричних станцій, підстанцій промислових підприємств тощо. Трансформаторне устаткування підприємства працює в 70 країнах світу.

КП «НВК «Іскра» - єдине українське підприємство, яке має технічний потенціал для розробки і виготовлення техніки радіолокації військового та цивільного призначення.

ДП «ЗМКБ «Прогрес» - провідне конструкторське бюро, яке розробляє двигуни для пасажирських, транспортних, учбово-тренувальних літаків і вертольотів, літаків-амфібій, силові приводи для суден на підводних крилах, бурових і газоперекачуючих станцій, пересувних електростанцій, генераторів інертних газів й інших стаціонарних і пересувних наземних установок. На підприємстві реалізовано 2 інноваційні проекти: «Ефективні системи та силова установка для малого літака» та «Зміцнення дисперсними оксидними частками матеріалів для адитивного виготовлення жароміцних компонентів в енергетиці». Окрім того установка значні кошти направляє на технічне переоснащення виробництва.

ПАТ «Запоріжсталь». На підприємстві активно впроваджуються інноваційні технології, націлені на модернізацію виробництва. Окрім того, впроваджуються природоохоронні заходи. Наприклад, на комбінаті введено в експлуатацію газоочистку агломашини № 2; здійснено розширений капітальний ремонт з елементами реконструкції доменної печі № 2 (ДП-2); введено в експлуатацію комплекс з переробки шлаків «АМКОМ» для утилізації промислових відходів. На сьогодні підприємство веде роботи з будівництва газоочисних систем на чотирьох агломашинах - № 3-6.

ПрАТ «Дніпроспецсталь». На підприємстві розпочато реконструкцію кисневого господарства з установкою системи для зберігання та газифікації рідкого кисню, що дозволить підвищити енергонезалежність підприємства та забезпечити стабільність виробництва. Окрім того, на підприємстві реалізовано два інвестиційних проекти на базі цеху випробувань.

ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат» активно реалізовує інноваційні проекти спрямовані на реконструкцію виробництва та його технічне переобладнання і оснащення. На **АТ «Запорізький завод феросплавів»** реалізовано інноваційний проект «Реконструкція печі № 15 з переведенням на постійний струм».

На **ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат»** впроваджено Стратегічну програму розвитку та технічної модернізації виробництва. Окрім того, підприємство вкладає кошти в капітальне будівництво, придбання основних засобів та інших активів, капітальний ремонт підприємства.

У 2017 році випуск інноваційної продукції забезпечували підприємства 4-х галузей промисловості, а саме: харчової, виробництва гумових та пластмасових виробів, металургійного виробництва та машинобудування. Серед них найбільший вклад в загальні обсяги інноваційної продукції забезпечили машинобудівні підприємства (39,6%) та підприємства харчової промисловості (34%) та металургійного виробництва (22,8%) (рис. 39).

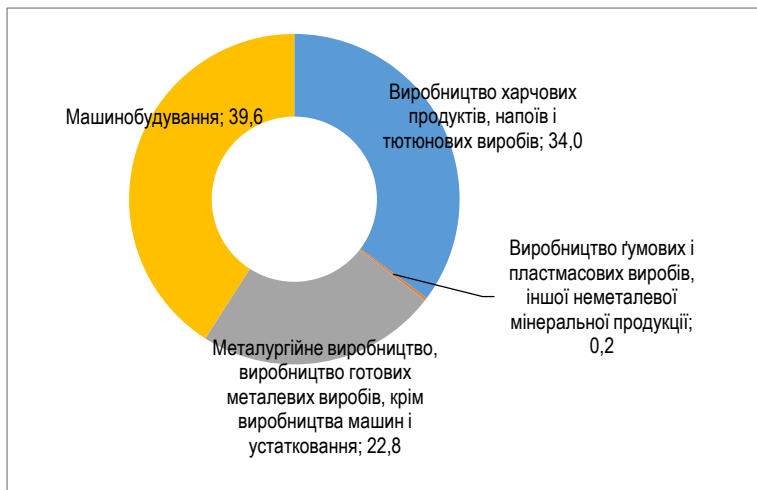

Рис. 39. Структура реалізованої інноваційної продукції за видами економічної діяльності у Запорізькій області у 2017 р.

Область є одним з найбільших регіонів – товаровиробників продукції машинобудівної промисловості. Саме підприємства цієї галузі є лідерами інноваційної активності серед підприємств інших видів економічної діяльності, які функціонують в області, хоча їх кількість і зменшується з 39 у 2013 році до 21 у 2017 році. У 2017 році серед інноваційних підприємств машинобудування 9 займаються виробництвом електричного устаткування, по 5 – виробництвом машин і устаткування та автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів і 2 – виробництвом комп'ютерів (рис. 40).

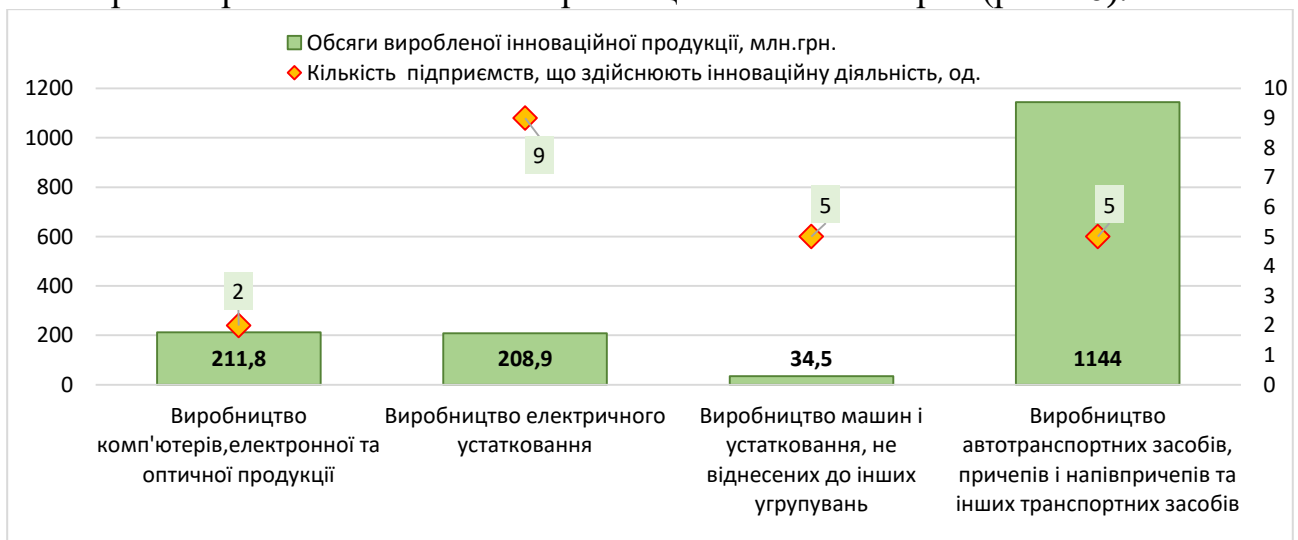

Рис. 40. Розподіл підприємств машинобудування за напрямками впровадження інновацій та обсяги виробленої ними інноваційної продукції в Запорізькій області, 2017 р.

Основним видом інноваційної продукції машинобудування є виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів. Ці види продукції забезпечили 71,5% загальних обсягів реалізованої інноваційної продукції галузі. Найменша частка інноваційної продукції припадала на виробництво машин і устаткування (2,2%).

Слід наголосити на тому, що у 2017 році три галузі промисловості області внесли значний вклад у загальні обсяги випуску інноваційної продукції в Україні, а саме машинобудування, металургійне виробництво та харчова.

Значний внесок у загальноукраїнські обсяги інноваційної продукції мало виробництво автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів (44,8% загального обсягу виробництва цього виду інноваційної продукції в Україні).

Незважаючи на зменшення частки виробництва інноваційного електричного устаткування в загальних обсягах цього виду продукції в Україні у 2017 році, область і надалі характеризувалася значним вкладом у його виробництві. Так, у 2017 році в області виготовлено майже чверть інноваційного електричного устаткування в Україні. Вагоме зростання частки інноваційної продукції показала і харчова промисловість. У 2017 році в ній виготовлено 29,2% від обсягів інноваційної продукції харчової промисловості в Україні проти 7,6% у 2015 р. (табл. 27).

Впродовж 2013-2017 рр. суттєво змінився вектор реалізації інноваційної продукції. Так, якщо у 2013 році 70,2% всієї інноваційної продукції йшло на експорт, то у 2017 році – лише 27%. Це є свідченням того, що значна частка інноваційної продукції реалізується на внутрішньому ринку України.

Таблиця 28

Частка Запорізької області у загальному випуску інноваційної продукції промисловості в Україні за видами діяльності, 2015, 2017рр., %

	2015 р.	2017 р.
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	7,6	29,2
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	42,6	... ¹
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	19,8	25,2
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	9,9	53,3
виробництво електричного устаткування	47,8	27,8
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	0,9	1,7
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	31,3	44,8

...¹ – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації

Зазначені види діяльності можуть забезпечити смарт-спеціалізацію Запорізького регіону у найближчій перспективі.

Види економічної діяльності, які володіють інноваційним потенціалом

Результати дослідження “Smart specialisation in E&IA countries”, проведеного групою експертів Joint Research Centre (JRC) Європейської комісії, виявили для Запорізької області 19 видів економічної діяльності, які можуть бути визнані такими, що володіють інноваційним потенціалом. До них, на думку експертів JRC, слід віднести:

10.0 Виробництво харчових продуктів, в т.ч.

10.1 Виробництво м'яса та м'ясних продуктів

10.2 Перероблення та консервування риби, ракоподібних і моллюсків

10.4 Виробництво олії та тваринних жирів

10.6 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів

10.7 Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів

- 10.8 Виробництво інших харчових продуктів (в т.ч. цукру, какао, шоколаду, кондитерських виробів тощо)
- 13.0 Текстильне виробництво
- 19.0 Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення
- 23.2 Виробництво вогнетривких виробів
- 24.0 Металургійне виробництво
 - 24.1 Виробництво чавуну, сталі та феросплавів
 - 24.5 Лиття металів
- 25.9 Виробництво інших готових металевих виробів
- 26.0 Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції
 - 26.1 Виробництво електронних компонентів і плат
 - 26.3 Виробництво обладнання зв'язку
 - 26.5 Виробництво інструментів і обладнання для вимірювання, дослідження та навігації; виробництво годинників
- 27.3 Виробництво проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв
- 28.0 Виробництво машин і устаткування
 - 28.1 Виробництво машин і устаткування загального призначення
 - 28.3 Виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства
- 30.3 Виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування
- 31.0 Виробництво меблів

Базуючись на результатах дослідження JRC та здійснивши поглиблене вивчення статистичної та аналітичної інформації щодо науково-дослідної та інноваційної діяльності в Запорізькій області в розрізі видів та підвидів економічної діяльності, а також враховуючи розвиненість необхідної інфраструктури, потенціал суміжних галузей, інвестиційну привабливість тощо, визначено перелік видів діяльності, які можуть сформувати основу для смарт-спеціалізації Запорізької області. Такими видами економічної діяльності у перспективі можуть стати:

Виробництво чавуну, сталі та феросплавів
 Лиття металів
 Виробництво інших готових металевих виробів
 Виробництво інструментів і обладнання для вимірювання, дослідження та навігації; виробництво годинників *(до цього виду економічної діяльності включено виробництво ендопротезів з молібденового і титанового складів)*
 Виробництво електродвигунів, генераторів, трансформаторів, електророзподільчої та контрольної апаратури
 Виробництво проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв
 Виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства
 Виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування

Інші види економічної діяльності, які характеризуються високим рівнем інноваційної діяльності або високими темпами економічного зростання, на сьогоднішній день не володіють достатньою економічною потужністю, щоб стати точками економічного зростання для окремих сфер діяльності чи територій.

Графічне представлення темпів зміни ролі зазначених ВЕД (які володіють інноваційним потенціалом) в економіці Запорізької області та в економіці

України за період 2013-2017 рр. за показниками їх частки зайнятих та частки випуску продукції здійснено на рис. 41а, 41б.

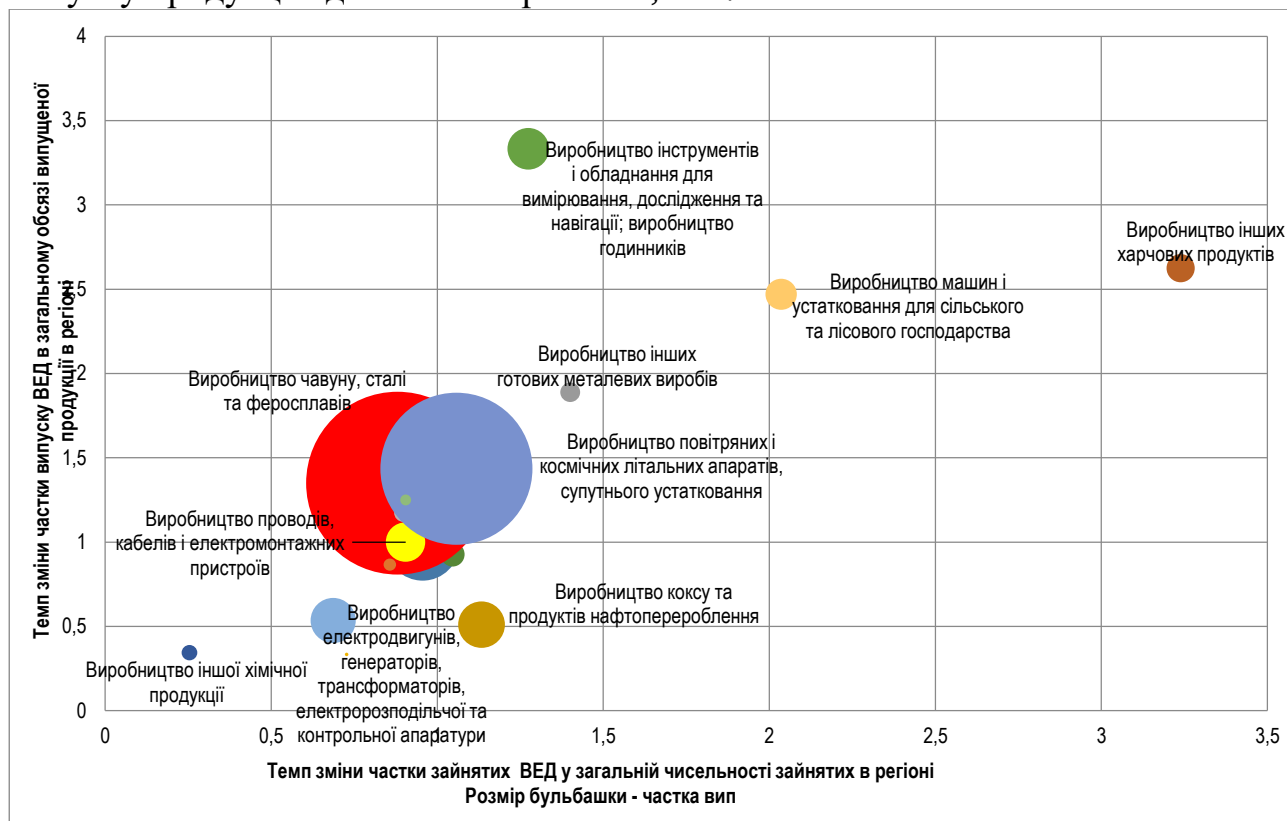

Рис. 41а. Зміна ролі окремих ВЕД (які характеризуються інноваційною активністю) **в економіці Запорізької області** за 2013-2017 рр.

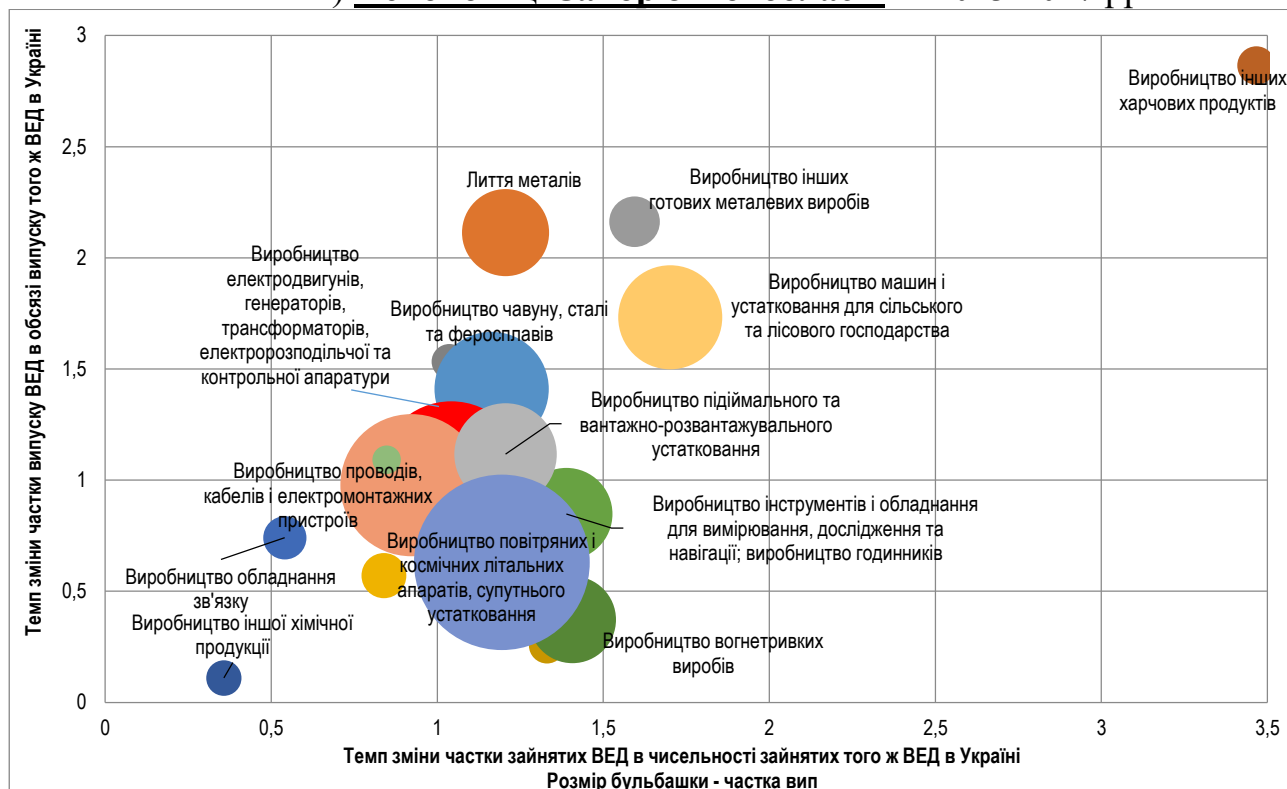

Рис. 41б. Зміна ролі окремих ВЕД Запорізької області (які характеризуються інноваційною активністю) **в економіці України** за 2013-2017 рр.

Отже, за темпами нарощення обсягів випуску лідирують в регіоні виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства, виробництво інструментів і обладнання для вимірювання, дослідження та навігації; виробництво годинників та виробництво інших харчових продуктів. Але частка кожного з них в економіці області не перевищує 1,5%.

В загальнонаціональному вимірі конкурентними перевагами, окрім двох вище зазначених, також характеризуються такі види економічної діяльності області як виробництво проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв та виробництво електродвигунів, генераторів, трансформаторів, електророзподільчої та контрольної апаратури. Частка запорізьких підприємств у обсягах їх випуску в Україні сягає 30%. Крім цього, ці види діяльності характеризуються значною динамікою за часткою зайнятих та нарощення обсягів випуску продукції.

Розвиток міст та сільських територій

Запорізька область – високоурбанізований регіон (рівень урбанізації області на 1 січня 2018 року складав 77,3 %, за даними Головного управління статистики у Запорізькій області), територія з промисловою, міською житловою та громадською забудовою. В області проживає 4,1 % населення держави. За цим показником вона посідає восьме місце в Україні. Система розселення Запорізької області після тривалого періоду формування та розвитку трансформувалася із поліцентричної в моноцентричну з домінуванням обласного центру (м. Запоріжжя). На даний час в обласному центрі сконцентровано 43,3 % населення області, а чисельність населення другого за величиною населеного пункту (міста Мелітополя) майже в 5 разів нижче людності Запоріжжя.

Значення індексу концентрації населення в області становить 61,5 %, що свідчить про високу нерівномірність розміщення населення по її території. Так, зокрема, 62% населення Запорізької області (м. Запоріжжя та 4 міста обласного значення) мешкає на 2,3% території, 78,9% населення області мешкає на 30,7% території (великі міста та найбільш заселені райони – Василівський, Вільнянський, Запорізький, Мелітопольський та Оріхівський). Відповідно, за виключенням найбільш концентровано заселених територій області, на 69,3% території області проживає лише 21,1% її мешканців. Така структура розселення спричиняє значну територіальну диференціацію рівня та якості життя мешканців регіону (Додаток Б).

Значення коефіцієнта першості (питома вага населення найбільшого міста регіону в загальній чисельності населення області) в Запорізькій області на початок 2018 р. склало 43,3%, що майже на 15 в. п. перевищує середнє значення коефіцієнта першості за регіонами України.

Регіони з найвищим значенням коефіцієнта першості проявляють найвиразніші ознаки моноцентричної моделі просторового розвитку, з іншого боку, регіони з найнижчими значеннями відрізняються найбільшим рівнем поліцентричності. Запорізьку область за даним показником можна охарактеризувати як одну з найбільш моноцентричних у країні (в Україні вона поступається лише Київській (з м. Київ) та Харківській областям, відчутно

переважаючи Дніпропетровську, Херсонську та Донецьку області).

Аналіз динаміки питомої ваги м. Запоріжжя в населенні Запорізької області за період 2010-2017 рр. демонструє зростання (+0,1 в.п.). Підвищена концентрація соціально-економічного, інноваційно-креативного, управлінського та інформаційного потенціалу в обласному центрі (м. Запоріжжя) є однією із основних причин посилення сучасної моноцентричної моделі просторового розвитку області та загострення територіальних диспропорцій (за рівнем та якістю життя, динамікою соціально-економічного розвитку в інших містах та районах області).

Попри те, що протягом 2010-2017 рр. загальна чисельність населення Запорізької області зменшилася на 4,3% або на 78,1 тис. осіб (з 1801,3 до 1723,2 тис. осіб), розподіл населення не зазнав суттєвих змін: разом із зменшенням загальної чисельності міського населення на 3,9% (або на 53,7 тис. осіб) спостерігалось й зменшення сільського населення на 5,9% (або на 24,4 тис. осіб). Вищий загальний темп зниження чисельності сільського населення в порівнянні з міським у аналізованому періоді зумовив незначне зростання рівня урбанізації Запорізької області на 0,4%. Жінки, так само як і чоловіки, в міських поселеннях живуть на 2 роки довше жінок із сільської місцевості.

За рівнем урбанізації Запорізька область у 2017 р. займала п'яте місце в Україні, переважаючи (на майже 8 в. п.) середній рівень по країні (69,29%) та значення Херсонської (61,3%) області та Сілезького воєводства (Польща) (76,9%), але поступаючись трьом із чотирьох сусідніх областей – Донецькій (90,8%), Дніпропетровській (83,8%), Харківській (80,9%) та Гомельській області Білорусі (77,4%).

Водночас в межах Запорізької області є території з низьким рівнем урбанізації. В Великобілозерському районі внаслідок відсутності міст рівень урбанізації становив 0%, а в Мелітопольському (6,0%), Бердянському (11,1%), Токмацькому (29,6%) та Запорізькому (30,7%) районах не перевищував 31%, в зв'язку з тим, що значна частина міського населення була сконцентрована в районних центрах – містах обласного підпорядкування. У 12-ти районах області сільське населення переважало міське, і лише в 3-х районах (Василівському, Гуляйпільському та Михайлівському) спостерігалось незначна перевага міського населення (від 53,4 до 58,2%).

В 2017 році середня густота населення Запорізької області складала 63,4 особи/км², що нижче, від загальноукраїнського показника (70,6) і від показників 3-х сусідніх високоурбанізованих областей (Донецької – 158,4 особи/км², Дніпропетровської – 101,1 особи/км², Харківської – 85,8 особи/км²) та Сілезького воєводства (369,1 особи/км²). Це можна пояснити наявністю в області, крім 5-ти густозаселених великих міст, 16-ти районів із дуже низькою густотою населення (менше 30 осіб/км²), більшість із яких розміщені в степовій зоні з посушливим характером природно-кліматичних умов та в значній віддаленості від обласного центру (див. рис. 41.).

Без врахування населення міст обласного значення, середній показник густоти населення області складає 23,1 особи/км², що є одним із найнижчих показників в Україні. Зростання густоти населення в Запорізькій області

спостерігається в напрямку до географічного та адміністративного центрів області. В обласному центрі Запорізької області – м. Запоріжжя, яке є сьомим найбільшим за чисельністю мешканців містом України, густота населення в 2017 р. складала 2662,1 осіб/км². Також варто відзначити високі показники густоти населення й в інших містах обласного значення регіону: м. Мелітополь – 3850 осіб/км² (на 45% вищий за рівень обласного центру), м. Токмак – 1046 осіб/км², м. Енергодар – 896,7 осіб/км² та м. Бердянськ – 546,7 осіб/км².

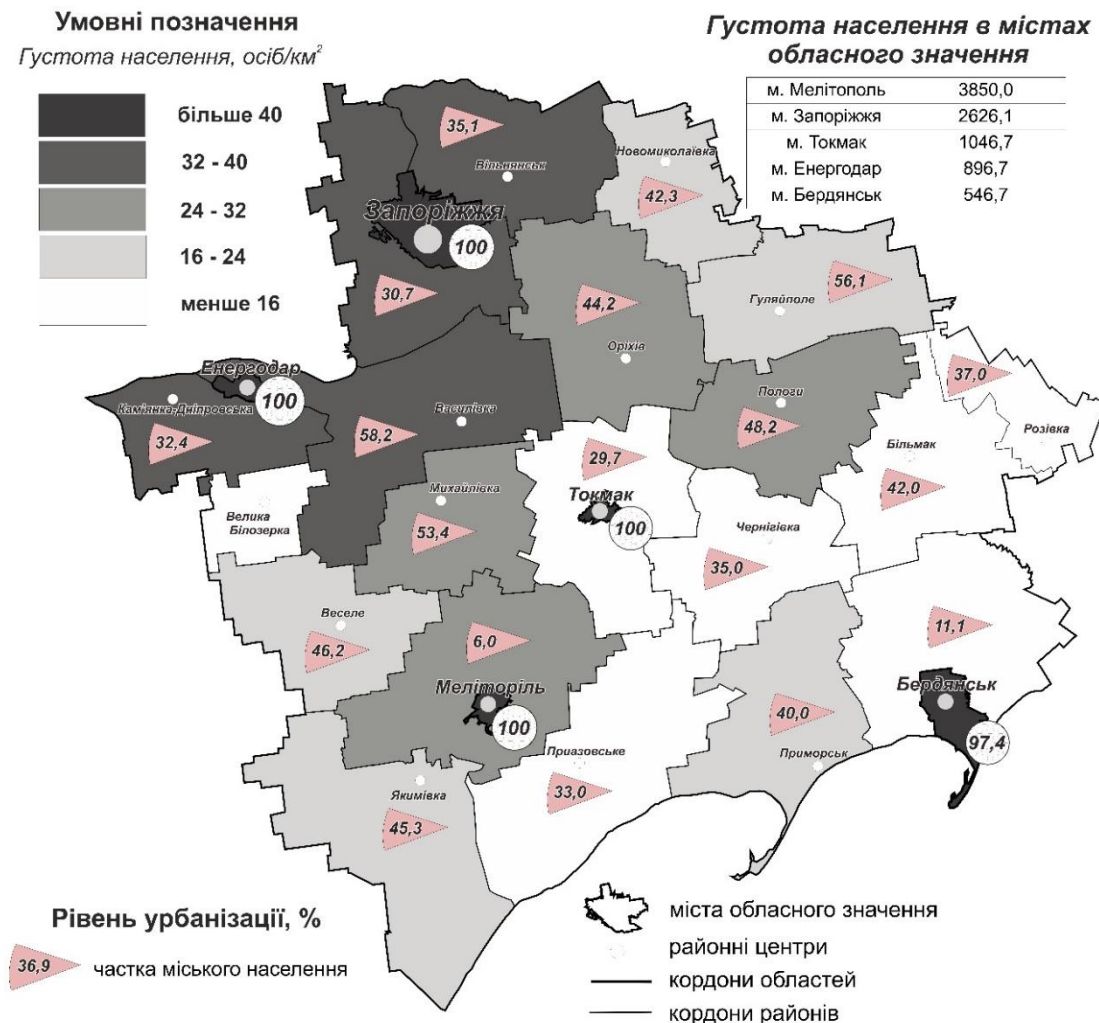

Рис. 41. Рівень урбанізації та густота населення у Запорізькій області в 2017 р.*

*Джерело: розраховано за даними⁷

Сьогодні досягнення нової якості економічного зростання міст справляє визначальний вплив на соціальні ефекти, рівень та якість життя населення, позитивну динаміку розвитку суспільних процесів в містах та регіонах. Сучасні великі міста визначають не тільки основні тенденції суспільного розвитку, але й генерують нові ідеї, які знаходять своє практичне втілення у нових концепціях сталого розвитку («розумні міста», «креативні міста», «зелені міста», «міста, що навчаються» тощо) та в новітніх елементах локального урядування (е-

⁷ Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 21.05.2019).

урядування, партисипативне урядування тощо). Саме тому від вектора та рівня розвитку міст, зокрема, перспективних та креативних видів економічної діяльності, що базується на самоідентифікації та ключових конкурентних перевагах їх розвитку, залежить конкурентоспроможність регіонів і країни загалом.

Ефективне використання та примноження людського капіталу є одним із основних чинників соціально-економічного розвитку як міст і регіонів, так і країни загалом. На даний час в Україні на фоні значної депопуляції населення, існує пряма залежність між інтенсивністю урбанізаційних процесів та показниками природного і міграційного приросту (скорочення) населення.

Так, зокрема, для Запорізької області, як для високоурбанізованого старопромислового регіону України в аналізованому періоді характерним є високий темп зниження міського населення, що підтверджується як значним зниженням коефіцієнта інтенсивності урбанізації (з -0,69 в 2005 р. до -6,55 в 2017 р.), так і вагомими показниками середнього рівня скорочення природного та механічного приростів населення в регіоні (-11,68 та -1,20 відповідно). Подібна тенденція щодо зміни чисельності міського населення в 2005-2017 рр. була характерна й для інших українських старопромислових регіонів (Дніпропетровської (-6,23), Донецької (-9,29), Луганської (-10,15), Полтавської (-5,87) та Харківської областей (-2,98)) та Сілезького воєводства (-2,95).

Затухання процесів урбанізації в старопромислових регіонах України зумовлені такими основними причинами: повільним зниженням рівня їх економічного розвитку внаслідок відсутності налагодженого процесу адаптації їх економічних систем до оптимального використання змін зовнішнього середовища; переходом до наступної стадії урбанізації; а також вимушеним переселенням населення із зон військового конфлікту.

В умовах загальноукраїнської тенденції стиснення економічного простору на користь великих міст (інтенсивність урбанізації за 2010-2017 рр. в обласних центрах України була вищою, ніж в регіонах загалом). Для м. Запоріжжя, як і для окремих сусідніх обласних центрів (м. Дніпра, м. Донецька, м. Луганська та м. Херсона), в аналізований період було притаманне значне скорочення природного та механічного руху населення, як наслідок негативне значення показника інтенсивності урбанізації, що в 3,8 рази перевищує середній по країні показник (-1,71). Загалом за аналізований період міста Сходу України активніше втрачали своє населення, що зумовлено вищими темпами депопуляції населення (постарінням), військовими діями, руйнуванням місцевої економіки та переходом до чергового етапу урбанізації, який характеризується скороченням народжуваності міського та сільського населення, а відтак затуханням урбанізації всього регіону. Міста центру України, за винятком Києва, також втрачають своє населення. Окреслені тенденції скорочення міського населення потребують впровадження заходів для утримання та збереження людського капіталу шляхом формування нових робочих місць та модернізації соціальної інфраструктури, впровадження заходів щодо стимулювання народжуваності

шляхом кращого медичного, соціального та освітнього забезпечення тощо.⁸

З огляду на те, що людський капітал є одним із основних чинників соціально-економічного розвитку, саме вища концентрація населення в місті чи районі дуже часто визначає високий рівень їх експортного потенціалу та частки в валовому внутрішньому продукті України.

Динаміка показників зовнішньоекономічної діяльності великих міст та окремих районів (обсягів експорту товарів і послуг, прямих іноземних інвестицій), які є індикаторами рівня конкурентоздатності економічних систем і економічного розвитку, чітко виокремлює їх на тлі регіону. Концентрація експортного потенціалу Запорізької області відбувається здебільшого в обласному центрі та містах обласного значення, хоча варто відзначити 3 райони (Василівський (37,2%), Вільнянський (32,7%) та Пологівський (30,1%)), рівень експортної орієнтації господарства (частка експорту товарів і послуг в загальному обсязі реалізованої продукції) яких переважав окремі великі міста регіону (м. Мелітополь та м. Енергодар) та практично не поступався м. Запоріжжя (32,2%). Найбільш експортно орієнтованими в регіоні в 2017 р. були м. Бердянськ (66,1%) та м. Токмак (48,1%), яким за даним показником вдалося відчутно перевищити рівень обласного центру. Проте, в абсолютному вимірі, за обсягом експорту товарів і послуг м. Запоріжжя в 2017 р. переважило більш ніж в 4 рази всі міста обласного значення та райони області разом. Потужний гірничо-металургійний та енергетичний комплекси, розвинута сфера послуг дозволяє м. Запоріжжя домінувати в сфері зовнішньоекономічної діяльності регіону, а також утримувати провідні позиції в загальнодержавному масштабі (2-е місце після м. Києва за обсягом експорту товарів та 6-те за обсягом експорту послуг).

З метою ранжування міст та районів за рівнем соціально-економічного розвитку було розраховано відповідний інтегральний індекс в розрізі міст та районів за даними 2017 р., який ґрунтується на кількісних та якісних характеристиках різноманітних аспектів соціально-економічної динаміки їх розвитку (рис. 42г.). Часткові індекси економічного, соціального та екологічного розвитку відображено на рис. 42а, 42б, 42в.

Такий підхід дозволив забезпечити обґрунтованість та методологічну коректність порівнянь параметрів окремих міст і районів Запорізької області за частковим інтегральним індексом, а також визначити місце кожного з них за рейтингом в регіоні, що дозволило достовірно оцінити глибину та ступінь диференціації їх розвитку.

⁸ **Довідка:** Натомість, зростання чисельності населення та питомої ваги м. Києва, м. Івано-Франківська, м. Луцька та м. Чернівців супроводжувалося одночасним зростанням чисельності населення їхніх регіонів, хоч із нижчими темпами, тобто досить активний процес концентрації населення в цих містах відбувається не лише за рахунок маятникової трудової міграції, а й природного приросту населення, який характерний і для регіону загалом. Зростання чисельності населення та питомої ваги інших обласних центрів (м. Вінниця, м. Одеса, м. Тернопіль та м. Хмельницький) супроводжується зниженням чисельності населення їхніх регіонів. Тобто виникає зворотній ефект, коли полюси зростання не забезпечують розвиток навколишньої території, а «висмоктують» її ресурси (насамперед людські). В даному випадку надмірна концентрація населення у обласному центрі ускладнює процеси соціально-економічного розвитку, призводить до посилення просторових диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів.

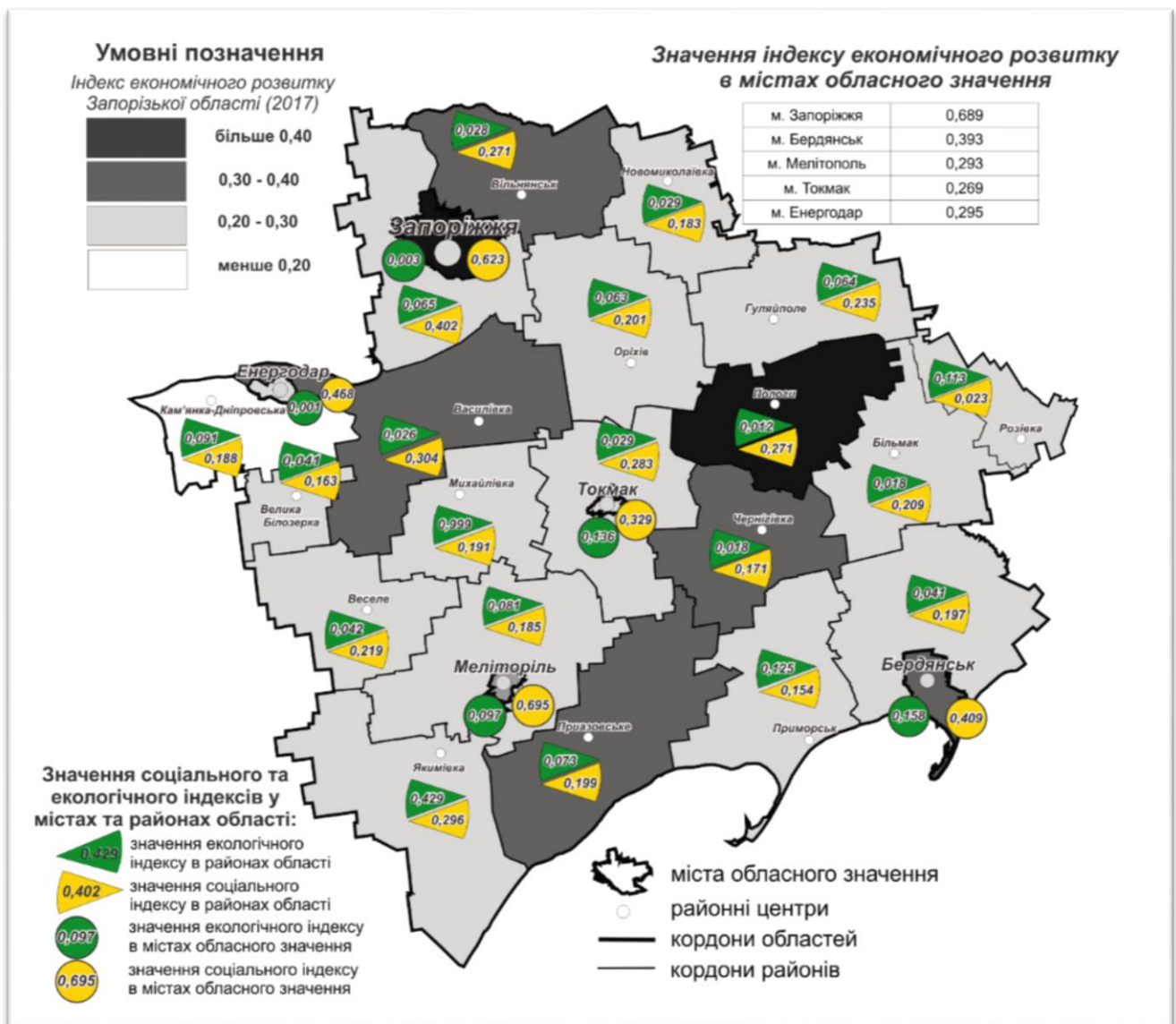

Рис. 42а. Індекс економічного розвитку міст і районів Запорізької області, 2017 р.

Інтегральний індекс соціально-економічного розвитку Запорізької області в 2017 р. розраховано кумулятивним методом на основі стандартизованих величин, які характеризують різноманітні аспекти життєдіяльності міст та районів регіону (Додаток Б). За результатами розрахунку даного індексу можна зробити наступні висновки:

- обласний центр м. Запоріжжя, володіючи найвищим рівнем соціально-економічного розвитку в Запорізькій області, домінує у більшості сфер життєдіяльності регіону, про що свідчить найвище значення його інтегрального індексу – 0,6339 (0 – мінімальне значення, а 1 – максимальне). З іншого боку, чимала віддаленість результату м. Запоріжжя від максимального значення свідчить про те, що існує чимало сфер у яких інші міста та райони переважають його показники (зокрема: за рівнем зайнятості та безробіття, обсягами експорту товарів та послуг на 1 особу, рівнем забезпеченості ДНЗ та загальноосвітніми навчальними закладами, а також

середнім розміром заробітної плати), що об'єктивно пояснюється вищою щільністю населення, яка позначається і на показниках оплати праці;

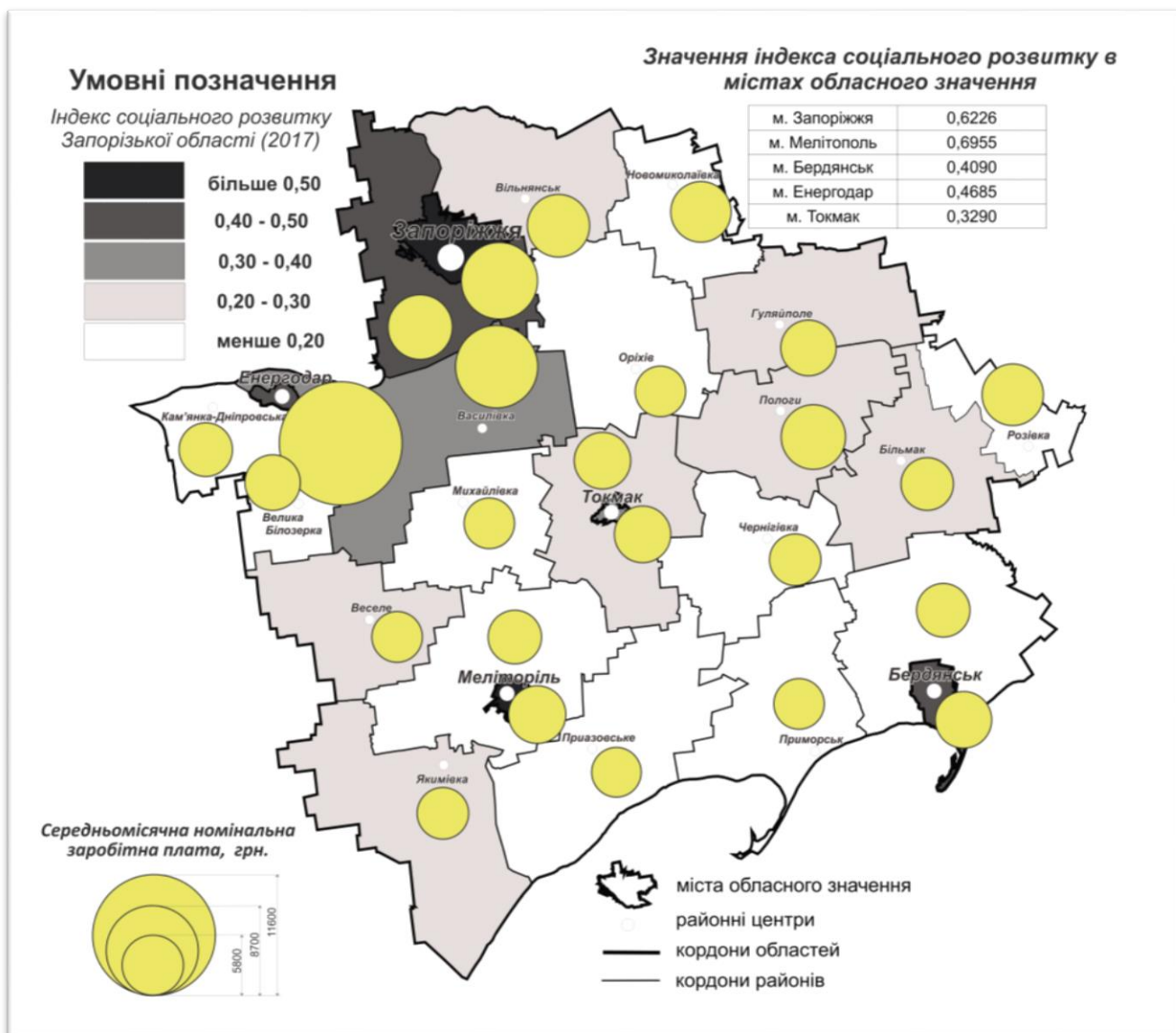

Рис. 426. Індекс соціального розвитку міст і районів Запорізької області, 2017 р.

- м. Мелітополь (0,4366) та м. Бердянськ (0,3893), володіючи високим рівнем соціально-економічного розвитку, в окремих сферах (забезпеченість закладами освіти, підготовка кваліфікованих робітників та обсягах експорту послуг на 1 особу) навіть переважають обласний центр, але в більшості параметрів поступають йому. Наявність в цих містах значного людського та економічного потенціалу, дозволяє їм за умови виваженої політики розвитку конкурувати з обласним центром в окремих сферах суспільної життєдіяльності та поступово наздоганяти його за рівнем соціально-економічного розвитку;
- значення інтегрального індексу Пологівського (0,4004) та Запорізького (0,3048) районів свідчить не тільки про досить високий рівень їх соціально-економічного розвитку, але й про наявність значних конкурентних переваг

(промислова сфера для першого та вигідне розміщення для другого) поряд з іншими районами регіону, які дозволяють досягати цього рівня та ефективно підтримувати його;

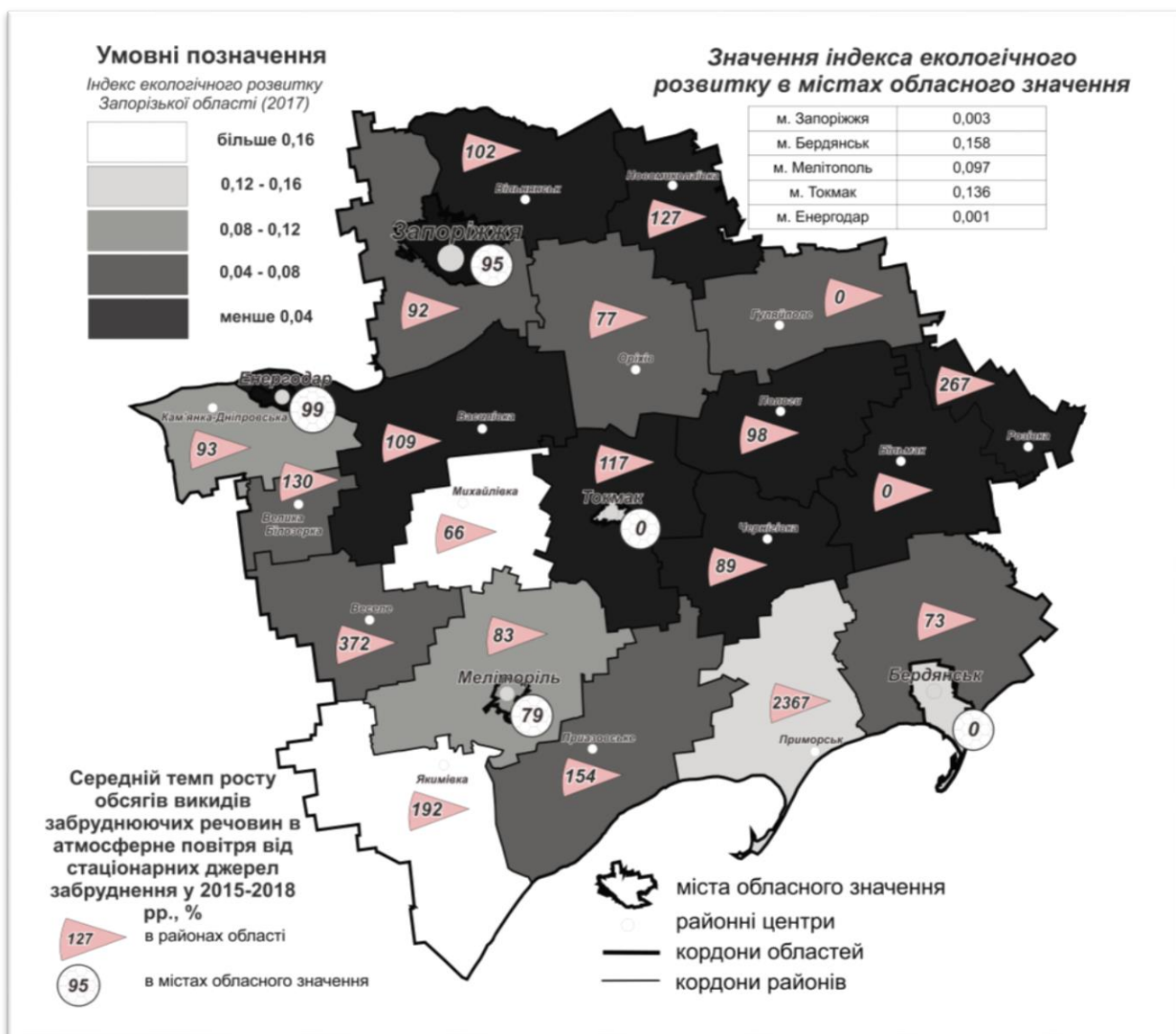

Рис. 42в. Індекс екологічного розвитку міст і районів Запорізької області, 2017 р.

- основна група з 14 районів (Василівський, Якимівський, Вільнянський, Приазовський, Михайлівський, Токмацький, Веселівський, Більмацький, Бердянський, Чернігівський, Гуляйпільський, Оріхівський, Новомиколаївський та Великобілозерський) та м. Токмак, значення інтегрального індексу соціально-економічного розвитку яких знаходиться в діапазоні від 0,2 до 0,3, володіють середнім та нижче середнього рівнем соціально-економічного розвитку, який зумовлюється, як низьким рівнем людського потенціалу, так і обмеженістю сфер економічного розвитку та підприємницької активності;
- група аутсайдерів (значення інтегрального індексу до 0,2) включає 4 райони (Розівський, Мелітопольський, Кам'янка-Дніпровський та Приморський) з

найнижчим рівнем соціально-економічного розвитку в Запорізькій області, які характеризуються дуже обмеженим людським та економічним потенціалом. Це поглиблюється сусідством із містами та районами, які володіють набагато вищим рівнем розвитку та активно притягують ресурси з навколишніх територій.

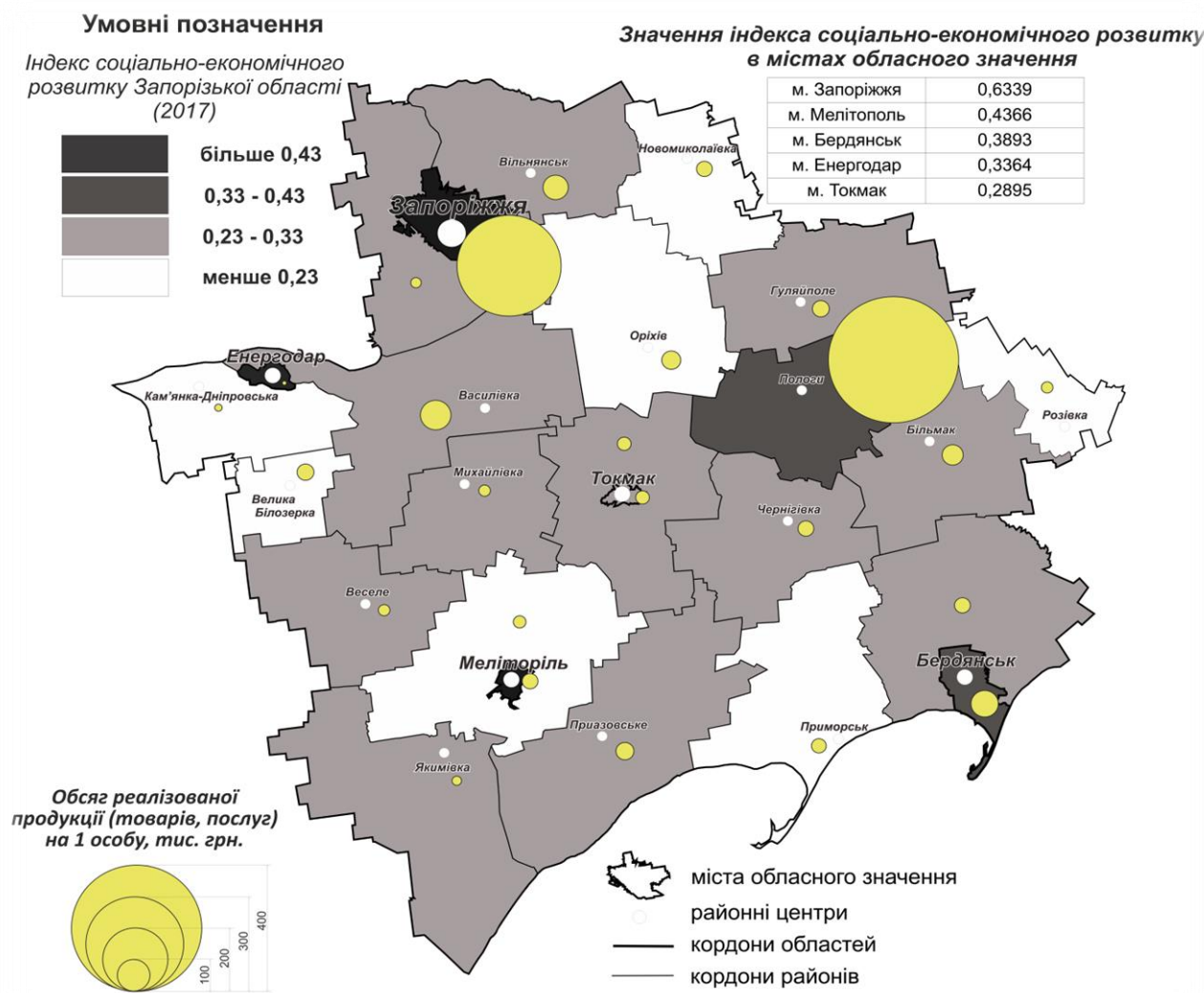

Рис. 42г. Інтегральний індекс соціально-економічного розвитку міст і районів Запорізької області в 2017 р.

*Джерело: складено авторами на основі даних⁹

Таким чином, модель просторового розвитку Запорізької області є значною мірою моноцентричною, що обумовлює великий розрив у показниках соціально-економічного розвитку між обласним центром та іншими територіями регіону. Рух у бік поліцентричної моделі регіонального розвитку через відновлення втрачених і набуття нових функцій найбільшими містами області дасть змогу не тільки зменшити диспропорції в територіальному розвитку, але й справлятиме сприятливий вплив на процес вдосконалення та зростання основних сфер життєдіяльності в регіоні загалом.

⁹ Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Запорізькій області. URL: <http://zp.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.05.2019).

Розвиток інфраструктури

Транспортна інфраструктура та інфраструктура зв'язку

Запорізька область має розвинену диверсифіковану транспортну систему, до якої входить мережа автомобільних та залізничних шляхів, а також об'єкти морського, річкового, авіаційного та електротранспорту, зокрема: Запорізький міський електротранспорт, Запорізький аеропорт, Запорізький річковий порт та Бердянський морський торговельний порт.

Експлуатаційна протяжність головних колій у межах Запорізької дирекції залізничних перевезень складає 988 км (5% від загальної довжини залізничних колій України). Щільність залізничних колій загального користування в регіоні є вищою у порівнянні з середньоукраїнським значенням цього показника і становить 36 км/тис.км² проти 34 км/тис.км².

Основні залізничні вузли Запорізької області: Мелітополь, Запоріжжя, Бердянськ.

Запорізька область є однією із областей України, де всі населені пункти сполучені дорогами з твердим покриттям. Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям у Запорізькій області є нижчою, ніж в середньому по Україні і становить 251 км/тис.км². Райони із найбільшим забезпеченням автомобільними дорогами – Мелітопольський, Бердянський, Вільнянський, Оріхівський, Василівський, Запорізький.

Транспортна інфраструктура регіону забезпечує вантажні і пасажирські перевезення. Залізничним транспортом перевозяться кам'яне вугілля, кокс, нафта і нафтопродукти, чорні метали, залізна руда, хімічні та мінеральні добрива, будівельні матеріали та зерно. Упродовж 2015-2018 років зросли обсяги перевезень вантажів автомобільним транспортом та зменшились залізничним транспортом. При цьому вантажооборот залізничного транспорту зріс у 2018 р., частка залізничного транспорту у загальних обсягах вантажообороту регіону становила 68,9%.

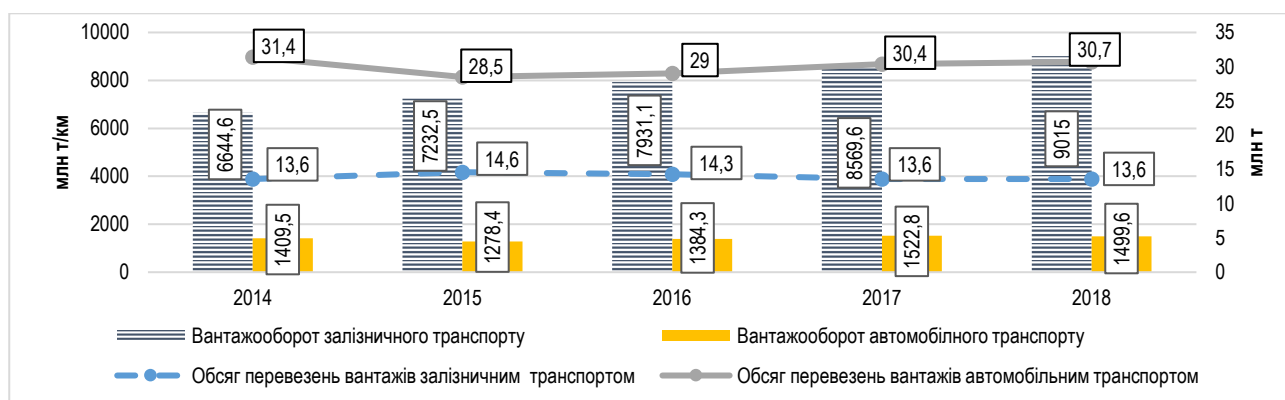

Рис. 43. Динаміка вантажних перевезень автомобільним і залізничним транспортом за 2014-2018 рр.

Загалом у 2018 році вантажооборот усіх видів транспорту становив 9 933,1 млн км і збільшився на 5,2 % у порівнянні з 2017 роком, хоча середньоукраїнський показник за цей період зменшився на 3,4 %.

Демографічна ситуація, зростання чисельності одиниць приватного транспорту, зміни в структурі переміщень та ін. призвели до тенденції, пов'язаної зі скороченням обсягу пасажирообороту транспорту Запорізької області. За 2010-2018 рр. показник зменшився з 4069,3 до 2491,7 млн пас. км (на 38,8 %) (табл. 1). Скорочення пасажирообороту стало характерним для залізничного (на 57,8 %), трамвайного (на 53,1 %) та тролейбусного (на 45,8 %) видів транспорту.

Таблиця 29

Показники функціонування пасажирсько-транспортної інфраструктури
Запорізької області у 2010, 2014-2018 рр.

Показники	Роки						Динаміка, %	
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2018/ 2010	2018/ 2017
Пасажирооборот транспорту, млн пас. км, у т.ч.:	4069,3	2776,5	2280,1	2453,5	2241,1	2491,7	61,2	111,2
- залізничний	2728,6	1707,4	1282,9	к	к	1150,0	42,2	-
- автомобільний (автобуси)	1010,0	877,1	793,5	836,5	981,7	1172,4	116,1	119,4
- трамвайний	141,1	108,6	103,9	92,1	77,2	66,2	46,9	85,8
- тролейбусний	81,4	58,2	64,8	54,0	52,5	44,1	54,2	84,0
- авіаційний	8,5	24,2	33,8	31,3	54,0	57,6	6,8 р.	106,7
Рухомий склад тролейбусних машин, од.	154	96	102	95	74	49	31,8	66,2
Рухомий склад трамвайних вагонів, од.	184	126	126	120	120	132	71,7	110,0
Експлуатаційна довжина автомобільних доріг з твердим покриттям, км	6816,1	6830,2	6820,5	6817,3	6818,9	6818,9	100,1	100,0

З іншої сторони, відбулося нарощування обсягів пасажирообороту за автомобільним (автобуси) та авіаційним видами транспорту.

В області автостанційні послуги надають 28 автостанцій, які перебувають у власності ПрАТ «Запоріжжавтотранс». Через автостанції курсує значний обсяг автобусів. Для ефективного управління роботою транспортних засобів необхідно впровадження автоматизованої системи управління на транспорті, яка надасть повну, своєчасну та об'єктивну інформацію про роботу перевізника, маршрут та роботу кожної рухомої одиниці в реальному часі.

Впровадження автоматизованої системи диспетчерського управління на автомобільному транспорті стане передумовою підняття пасажирських перевезень на більш високий рівень послуг, надасть можливість контролю за роботою транспорту з боку державних органів та інформування населення про роботу громадського транспорту.

Проблемні аспекти:

- *високий рівень зносу та збереження низької технологічності системи пасажирського транспорту;*
- *скорочення рухомого складу тролейбусних машин (з 154 од. у 2010 р. до 49 од. у 2018 р. (на 68,2 %)), чисельності трамвайних вагонів (відповідні показники становили 184 та 132 од., 28,3 %), перехід до простого відтворення експлуатаційної довжини автомобільних доріг з твердим покриттям. За 2010-2018 рр. темпи зменшення забезпеченості населення регіону рухомим складом пасажирського транспорту (трамваї, тролейбуси, метрополітени) на 100 тис. населення в області (40,25 %) були вищими, ніж у Дніпропетровській (4,0 %) та Харківській (8,3 %) областях та Сілезькому воєводстві Польщі (5,6 %);*

- низький рівень дотримання інклюзивних норм.

У Запорізькій області розташовані інфраструктурні об'єкти, які посилюють її конкурентні переваги. Важливу роль у транспортній системі Запорізької області відіграє КП «*Міжнародний аеропорт Запоріжжя*». Аеропорт працює у цілодобовому режимі, має дві злітно-посадкові смуги, дві з яких облаштовані для зльоту та посадки повітряних суден. Аеропорт розташований в 15 км від центру міста Запоріжжя, в 250 м від залізничної магістралі Харків-Сімферополь та в 350 м від автостради Запоріжжя – Донецьк, має під'їзду колію до складу ПММ, який розташований в межах аеропорту, що дає можливість на створення великого мультимодального логістичного центру з перевезення та зберігання вантажів з будівництвом вантажного терміналу на базі аеропорту Запоріжжя. У завершальній стадії перебуває будівництво нового пасажирського терміналу. Зростання пасажиропотоків Запорізького аеропорту зумовлено співпрацею із великими світовими та українськими перевізниками, зокрема такими як: MAU, Мотор Січ, Turkish Airlines, Atlasglobal, Pegasus Airlines, Anda Air, AzurAir, Windrose Airlines, YanAir, BravoAirways, LOT Polish Airlines, SkyUp. Крім того, Запорізький аеропорт запроваджує новітні технологічні засоби у роботі з пасажирями, зокрема створено електронну систему реєстрації пасажирів та багажу.

Стратегічне значення для регіону має також Бердянський морський торговельний порт, який є високоомеханізованим транспортним підприємством, до складу якого входять 9 вантажних причалів, з яких 8 причалів являються універсальними та можуть використовуватись для прийому та перевалки генеральних, у тому числі великогабаритних, та навалювальних вантажів. Перспективи розвитку порту пов'язані із збільшенням обсягів перевалки металопродукції, мінерально-будівельних, зернових та продовольчих вантажів із застосуванням сучасного перевантажувального обладнання.

Не менш важливим для економіки регіону є *Запорізький річковий порт*, який має 13 вантажних причалів, вантажний і пасажирський термінали. Порт спеціалізується на переробці руди, коксу, вугілля, металобрухту, металовиробів, добрив, глини, піску, феросплавів, бокситів. Потужність порту з переробки вантажів складає 6 млн. тон/рік.

В області розвинуті всі види зв'язку. Регіон має розгалужену телефонну мережу, активно розвиваються системи мобільного зв'язку та мережа «Інтернет». Зміни, що відбулись в структурі реалізованих послуг населенню Запорізької області в сфері телекомунікацій та поштового зв'язку упродовж 2014-2018 рр. відображають загальнонаціональні тенденції і засвідчують зростання частки послуг мобільного зв'язку (на 6,2%) та комп'ютерного зв'язку (на 4%) на фоні суттєвого зменшення питомої ваги послуг телефонного зв'язку (на 8,1%) та кабельного телебачення (на 3,1%) (табл.30).

Частка міських домогосподарств, які мають доступ до мережі Інтернет щорічно зростає і у 2017 році склала 72,6%, що є вище середньо українського показника (70,0%). Проте частка сільських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету у 2017 році становила лише 38,4% при середньоукраїнському рівні 38,6%. Загалом, за кількістю абонентів мережі «Інтернет» на початок 2019 року

Запорізька область, з показником 144,8 тис. осіб та увійшла до сімки регіонів лідерів (Одеська (1028,8 тис. осіб), Дніпропетровська (249,7 тис. осіб), Львівська (204,2 тис. осіб), Донецька (173,9 тис. осіб), Миколаївська (154,4 тис. осіб), Харківська (153, 1 тис. осіб).

Таблиця 30

Структура послуг у сфері телекомунікацій та поштового зв'язку, %

Види зв'язку	2014	2015	2016	2017	2018
Поштовий	3,3	3,3	4,1	5,8	6,8
Телефонний	15,4	12,8	12,3	10,4	7,3
Передача і прийом телевізійних і радіопрограм, радіозв'язок	3,9	3,1	2,6	2,5	1
Комп'ютерний (в.т.ч. надання доступу до мережі «Інтернет»)	9,9	9,1	11	10,7	13,9
Послуги кабельного телебачення	3,8	3,1	2,6	2,1	0,7
Мобільний	63,7	68,6	66,9	66,2	69,9
Інші	0	0	0,5	2,3	0,4
Всього	100	100	100	100	100

Проблемні аспекти:

- недостатнє впровадження сучасних ІТ-технологій у функціонування та розвиток об'єктів соціальної інфраструктури, систему адміністративних, громадських, соціальних та інших послуг.

Енергетична інфраструктура

Запорізька область є однією з найбільш енергогенеруючих та енергоспоживаючих серед інших регіонів України. Енергетична інфраструктура території області сьогодні представлена різними типами підприємств, зокрема великими енергогенеруючими станціями і підприємствами з відновлювальної енергетики.

До енергогенеруючих станцій належать: ВП «Запорізька АЕС» ДП НАЕК «Енергоатом», ВП «Запорізька ТЕС» АТ «ДТЕК Дніпроенерго», філія Дніпровська ГЕС ПАТ «Укргідроенерго», які виробляють більше чверті електричної енергії від загальнодержавного обсягу.

Виробництво відновлювальної енергетики представлене такими підприємствами: вітрові електростанції – Ботієвська ВЕС та Приморська ВЕС – 1 ТОВ «Вінд Пауер» ДТЕК; сонячні електростанції – СЕС ТОВ «Токмак Солар Енерджі», СЕС ТОВ «Санталекс Грін Пауер», СЕС «Солар Парк Веселе» ТОВ «Солар Парк Підгорне», СЕС ТОВ «Сонячні Стандартні Рішення»; фотогальванічна електростанція – ФЕС ТОВ «Скіфія Солар І»; мала гідроелектростанція – ТОВ «Гідропауер 1».

Крім того, на території Запорізької області розташовані 10 невеликих сонячних електростанцій, 81 установка сонячної генерації приватних домогосподарств (населення) та біогазовий енергетичний комплекс ТОВ «Біогаз – Україна», які виробляють електричну енергію. Є 26 підприємств, які виробляють пелети та гранули.

До підприємств, що здійснюють розподіл, транспортування, постачання електроенергії на території області належать: ВП «Дніпровська електроенергетична система» ДП НЕК «Укренерго»; ПАТ «Запоріжжяобленерго»; ТОВ «Запоріжжяелектропостачання»; ДП «Придніпровська залізниця». Також в області знаходяться 24 підприємства,

які здійснюють постачання електричної енергії.

Розвиненою в області є інфраструктура постачання енергетичних ресурсів, що представлена підприємствами з розподілу, транспортування та постачання нафти та газу: Запорізьке лінійно виробниче управління магістральних газопроводів УМЗ «Харківтрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз», АТ «Запоріжгаз», ТОВ «Запоріжгаз Збут», ПрАТ «Мелітопольгаз», ДП «Газ Мелітополя» ПрАТ «Мелітопольгаз», ТОВ «Запоріжспецтрансгаз», ДО «Комбінат «Зірка». Крім того, є ще 7 підприємств, які здійснюють постачання природного газу.

Запорізька область є єдиним в Україні регіоном де виробляються всі види електроенергії. Електропостачання Запорізької області здійснюється від атомної, теплової електростанцій та гідроелектростанції, сонячної та вітрової електростанцій, розташованих на території області.

Електростанціями області виробляється 29,5 % всієї електроенергії, що виробляється в Україні (табл. 31).

Таблиця 31

Виробництво електроенергії у 2018 році (млрд кВт. Год)

	Україна	Запорізька область	Питома вага
Електроенергія, у т.ч. вироблена:	158,9	46,798	29,5 %
тепловими електростанціями	60,8	6,373	10,5 %
атомними електростанціями	84,4	35,924	42,6 %
гідроелектростанціями	11,9	3,567	29,99 %
вітровими електростанціями	1,1	0,666	60,5 %
сонячними електростанціями	0,7	0,054	7,7 %

Впродовж останніх п'яти років Запорізька область залишається лідером з виробництва електроенергії серед досліджуваних регіонів (рис. 44). Також варто зазначити, що якщо у 2014 році у Запорізькій області об'єктами відновлюваної енергетики було вироблено 660,3 млн кВт. год електроенергії, то вже у 2018 р. цими об'єктами вироблено 933,5 млн кВт. год електроенергії, тобто за п'ять років збільшено виробництво електричної енергії на 273,2 млн кВт. год.

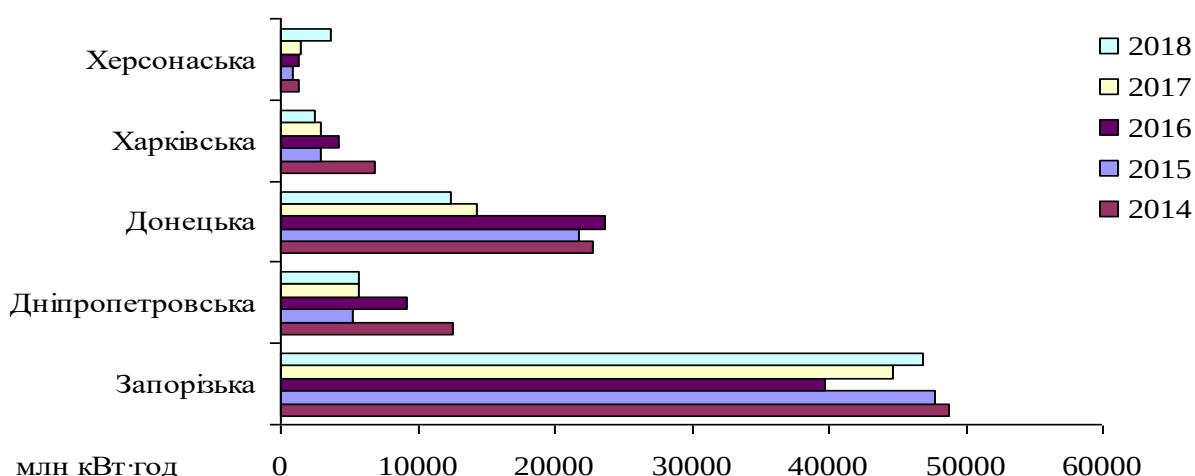

Рис. 44. Динаміка виробництва електроенергії в регіонах України

Основними споживачами електроенергії в області є промислові підприємства та населення, відповідно питома вага в загальнообласному споживанні електроенергії у 2018 році складає 66,2 % та 18,6 %. За п'ять років споживання електроенергії населенням залишається майже на одному рівні. За інформацією ПАТ «Запоріжжяобленерго» промислові підприємства знизили споживання електричної енергії у 2017 році на 38 %, у зв'язку з тим, що деякі промислові підприємства перейшли на прямі договори постачання електроенергії з ДП «Енергоринок».

Промисловість Запорізької області використовує найбільше теплоенергії та електроенергії. Її частка в загальних обсягах споживання теплоенергії у 2017 році становила 74%, а електроенергії 86,7%. Однак за період 2015-2017 років частка використаної теплоенергії промисловістю скоротилася на 6%, а електроенергії на 1,2%.

У регіоні спостерігається тенденція до скорочення споживання природного газу споживачами (з 1 401,4 млн м³ у 2014 році до 1 124,9 млн м³ у 2018 році), що зумовлено переходом на альтернативні види палива, заміною та модернізацією котельного обладнання та проведенням інших енергозберігаючих заходів. Так, за 2016-2018 рр. економія паливно-енергетичних ресурсів за рахунок виконання заходів з енергозбереження, передбачених відповідними обласними та територіальними програмами енергоефективності, склала 2 447,47 тис. т у.п. На реалізацію заходів з енергозбереження в області було витрачено 127,54 млн грн.

Рівень споживання паливно-енергетичних ресурсів на одну особу в Запорізькій області є вищим середньоукраїнського рівня і за показником обсягів споживання регіон займає другу позицію після Дніпропетровської області.

На території області знаходяться 26 підприємств, які виробляють альтернативні види палива, при чому їх кількість впродовж п'яти років збільшилась на 9 одиниць. У 2018 році вироблено паливних брикетів, гранул з деревини та іншої природної сировини в обсязі 100,832 тис. тон, що на 12,8% більше ніж у 2017 році та на 31,5% менше 2014 року.

За 2014-2018 роки частка відновлюваної енергії у виробництві електроенергії Запорізької області збільшилась майже на 2%. У 2018 році об'єктами відновлюваної енергетики області було вироблено 933,5 млн. кВт. год електроенергії, що на 5,7% більше, ніж за 2017 рік (883,0 млн. кВт. год).

Соціальна сфера та соціальна інфраструктура

Освіта

Освітня інфраструктура Запорізької області сформована мережею: 512 од. закладів дошкільної освіти (в яких навчається 57,9 тис. дітей), 557 од. закладів загальної середньої освіти (166,2 тис. учнів), 38 од. закладів професійної (професійно-технічної) (13,2 тис. учнів) та 24 од. закладів вищої освіти (69,4 тис. студентів). В регіоні розвинена мережа об'єктів (понад 60) позашкільної освіти, що охоплює понад третину дітей в системі освіти.

Проте, мережа освітніх закладів у регіоні скорочується (рис. 45). Кількість закладів загальної середньої освіти за 2010/11-2018/19 н.р. зменшилась на 82 од.

(12,8%), закладів професійної (професійно-технічної) освіти – на 8 од. (17,4%), вищих навчальних закладів – на 3 од. (11,1%); скорочується частка закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості (до 51,2 % у 2018/19 н.р.).

Зменшення чисельності закладів дошкільної та загальної середньої освіти у значній мірі корелює зі скороченням чисельності населення (за 2010-2018 рр. найвищі темпи зменшення кількості дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів припадали на райони, які відносяться до територій з високими та найвищими темпами скорочення чисельності населення – Приморський, Гуляйпільський, Приазовський, Більмацький, Новомиколаївський та ін.). У районах з найвищими темпами скорочення чисельності населення – Більмацький, Гуляйпільський, Новомиколаївський, Розівський – відсутні заклади професійно-технічної освіти.

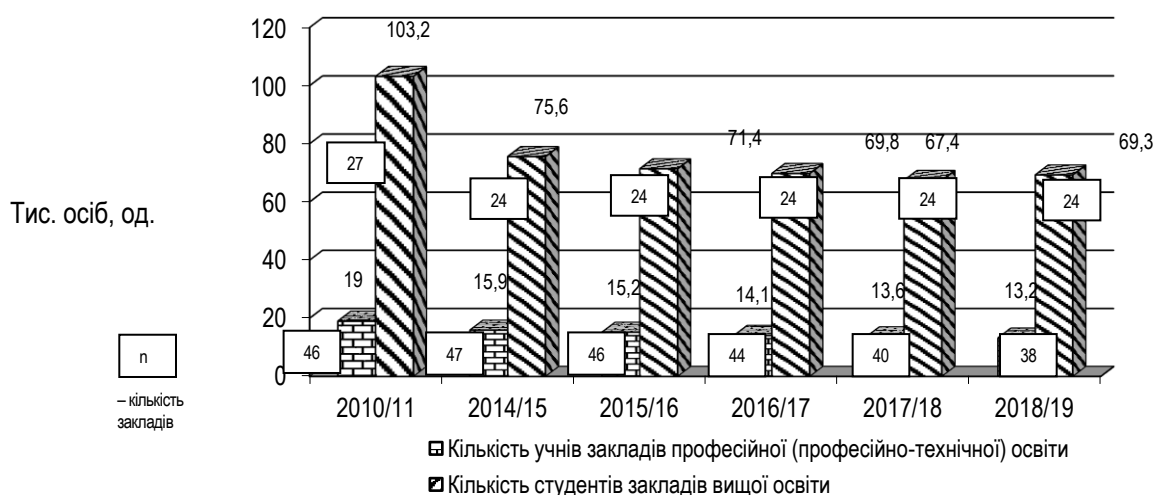

Рис. 45. Показники кількості закладів та чисельності учнів і студентів закладів професійної (професійно-технічної) та вищої освіти Запорізької області у 2010/11, 2014/15-2018/19 н.р.

Проблемні аспекти:

- *спадна динаміка чисельності учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (на 30,5% за 2010/11-2018/19 н.р.) та студентів у закладах вищої освіти (на 32,8% за аналогічний період).* Таким чином, при зростанні чисельності учнів шкіл характерною стала тенденція до зменшення кількості учнів професійних та вищих закладів освіти, головною мірою з причини як міжрегіональної, так і зовнішньої освітньої мобільності, трудової міграції, скорочення намірів здобувати спеціалізовану освіту. Це підтверджується й питомими показниками: в розрахунку на 10 тис. населення кількість осіб, які навчалися у закладах загальної середньої освіти, зросла за 2010/11-2018/19 н.р. на 11,3%; аналогічні показники для закладів професійної (професійно-технічної) та вищої освіти скоротилися на 26,4 та 29,0% відповідно.

Показники чисельності учнів та студентів в розрахунку на 10 тис. населення для Запорізької області нижчі, ніж в середньому по Україні (рис. 46).

За 2015-2018 рр. помітним стало зменшення чисельності студентів закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації. Якщо у 2015 р. у Запорізькій області на 10 тис. населення припадало 491,2 студенти (в середньому в Україні – 484,6), то у

2018 р. ситуація змінилася на протилежну – 451,5 осіб у Запорізькій області проти 452,8 – в Україні.

- *недостатнє матеріально-технічне забезпечення освітніх закладів (особливо – професійно-технічних) та забезпечення закладів загальної середньої освіти учителями* (показник кількості учителів у розрахунку на 100 учнів зменшився з 11,3 особи у 2010/11 н.р. до 10,2 особи у 2018/19 н.р. (скорочення склало 9,7%; забезпеченість шкіл області учителями залишається нижчою в порівнянні з загальнодержавними показниками. Відповідні показники для України у 2010/11 та 2018/19 н.р. становили 12,0 та 11,2 осіб);

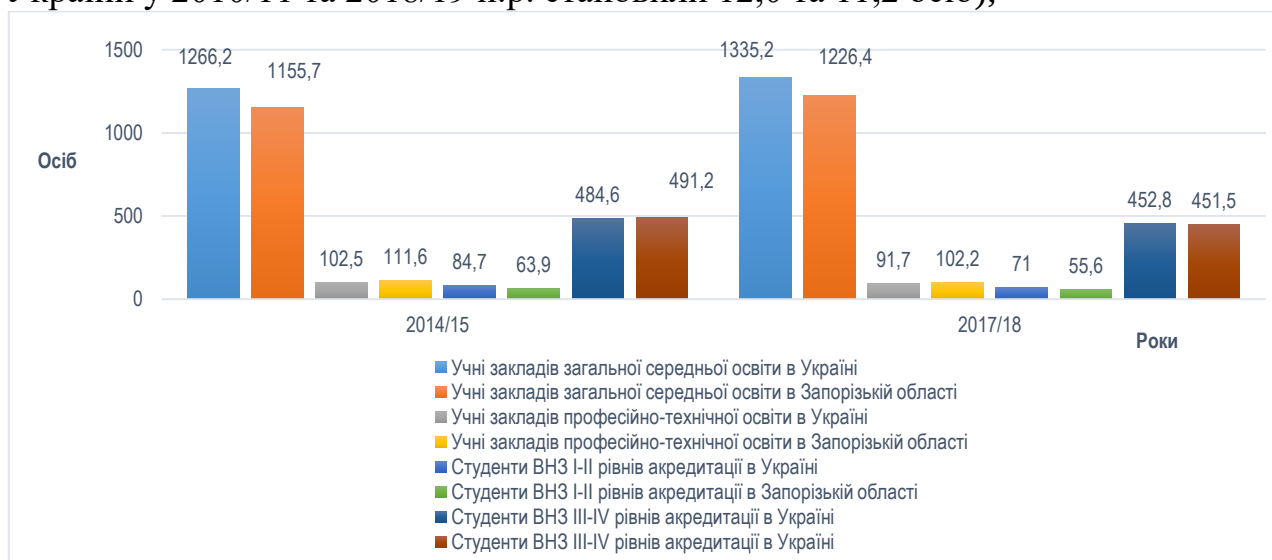

Рис. 46. Чисельність учнів та студентів у розрахунку на 10 тис. населення в Україні та Запорізькій області у 2014/15 та 2017/2018 н.р.

- *ускладнення ситуації з утриманням шкіл з малою наповнюваністю та забезпечення якості освітніх послуг в таких школах.*

Порівняння обсягів видатків на 1 учня в школах та результатів ЗНО (які свідчать про якість отриманих освітніх послуг) в розрізі міст і районів Запорізької області вказують на протилежні тенденції – зростання обсягів видатків не лише не призводить до підвищення якості отриманих послуг, а навпаки результується гіршим рівнем знань (рис.47).

Така тенденція пов'язана з особливостями функціонування малокомплектних шкіл у невеличких населених пунктах, де фінансується радше заклад, а не освітня послуга. В сучасних умовах теза про те, що зникнення школи спричиняє до занепаду села вже втратила свою актуальність, тому важливим напрямком подолання таких негативних тенденцій є подальше створення опорних шкіл, де учні мають можливість отримати вищу якість послуг та стимулюються до саморозвитку;

- *збереження монопольного становища державної форми власності та недостатній рівень конкурентності середовища навчальних закладів* (частка приватної форми у 2018/19 н.р. становила лише 1,3% в цілому та 25,0% у закладах вищої освіти);

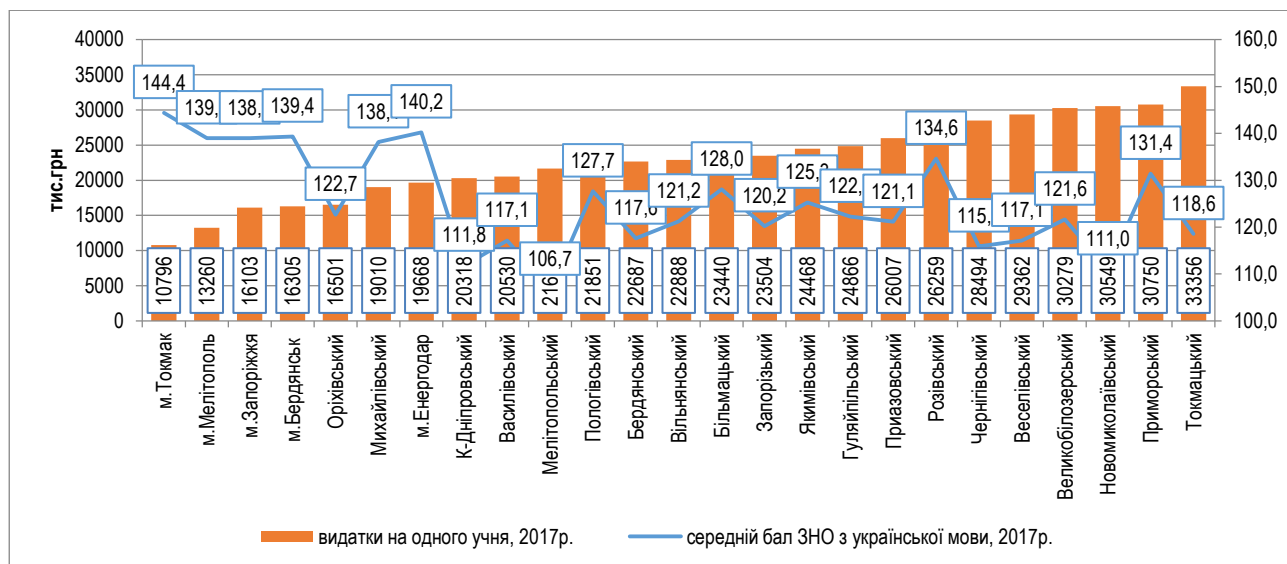

Рис. 47. Порівняння обсягів видатків на 1 учня в школах та результатів ЗНО в розрізі міст і районів Запорізької області, 2017-2018 н.р.

• *недостатність інституційних можливостей інфраструктури інтеграції освіти, науки, науково-дослідних та інноваційних структур, бізнесу. В цьому контексті актуальним завданнями є:*

- з метою розвитку підприємницької компетентності молоді регіону ініціювати відкриття та матеріально й фінансово підтримувати Бізнес-інкубатори у закладах вищої освіти Запорізької області;
- задля заохочення випускників закладів вищої освіти – молодих фахівців працювати в установах регіону, запроваджувати регіональні програми підтримки молодих спеціалістів, зокрема педагогів;
- створювати і реалізовувати регіональні програми щодо розвитку Університетів третього віку на базі університетів Запорізької області задля забезпечення освітніх та інформаційно-комунікаційних потреб людей похилого віку;
- з метою підтримки STEM-освіти серед учнівської та студентської молоді в регіоні ініціювати відкриття й фінансово та матеріально підтримувати діяльність науково-дослідних STEM-центрів при університетах Запорізької області;
- з огляду на стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій з метою SMART-просвіти населення ініціювати відкриття й фінансово та матеріально підтримувати діяльність SMART-консалтингових центрів при університетах Запорізької області для навчання та надання відповідних кваліфікованих консультацій громадянам регіону.

Охорона здоров'я

Станом на 01.07.2019 у Запорізькій області медичну допомогу населенню надають 156 закладів охорони здоров'я, у т.ч. 69 – стаціонарну медичну допомогу, 68 – амбулаторно-поліклінічну, функціонують: 19 центральних районних лікарень (ЦРЛ), 2 районні лікарні, 44 центри первинної медичної

допомоги (ЦПМСД) (у структурі ЦПМСД працюють: 271 амбулаторія загальної практики сімейної медицини (АЗПСМ), 102 фельдшерсько-акушерських пункти (ФАП), 197 фельдшерських пунктів (ФП) та 28 пунктів здоров'я (ПЗ)); крім того, 5 самостійних амбулаторій.

Медична інфраструктура області сформована, ведеться активна робота з її удосконалення шляхом реорганізації та оптимізації мережі закладів охорони здоров'я, зміцнення первинної медичної допомоги з розвитком профілактичного напрямку.

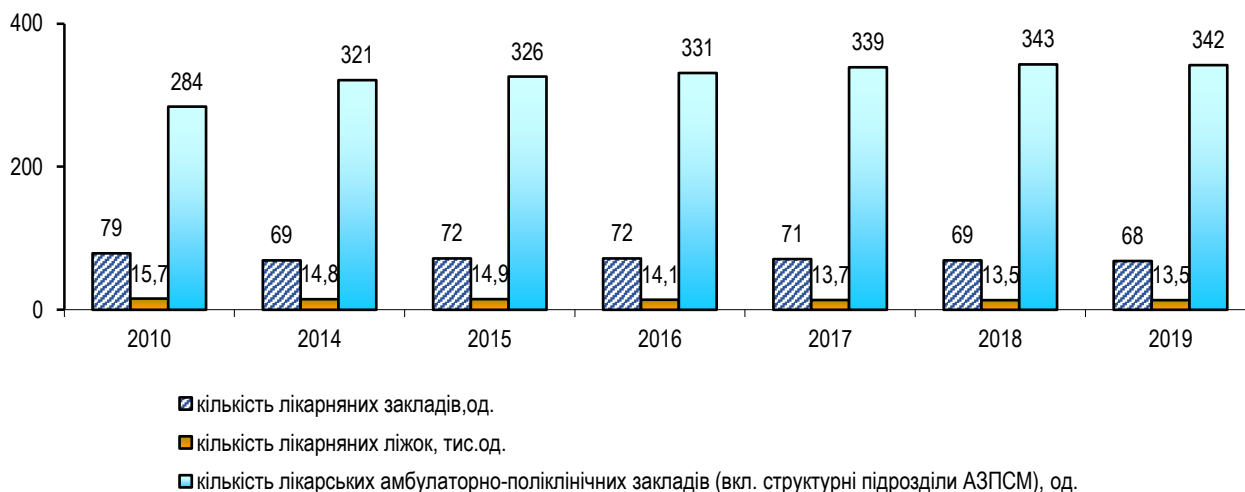

Рис. 48. Чисельність закладів охорони здоров'я Запорізької області, на 01.01.2010, 01.01.2014-01.01.2019 рр.

У зв'язку із створенням в області п'яти госпітальних округів, у кожному з них визначені багатопрофільні лікарні інтенсивного лікування.

Для медичної складової соціальної інфраструктури регіону характерні позитивні тенденції, пов'язані зі збільшенням кількості амбулаторно-поліклінічних закладів: збільшилась кількість ЦПМСД з 17 у 2012 р. до 44 у 2018 р. (темпи зростання становили 2,6 рази); збільшилась кількість АЗПСМ з 124 у 2010 р. до 276 у 2018 р. (темпи зростання становили 2,2 рази) та нарощуванням їх планової ємності (з 32,9 відвідувань за зміну у 2010 р. до 37,1 у 2019 р.) (на 12,6 %).

Підтвердженням наявності достатнього потенціалу медичної інфраструктури є й вищі за середньо державні значення таких показників, як кількість лікарів усіх спеціальностей, кількість лікарняних ліжок в розрахунку на 10 тис. населення (на 20,1 %, на 14,2 % відповідно).

На кінець 2018 року в закладах охорони здоров'я Запорізької області зареєстровано 7857,75 штатних лікарських посад. Укомплектованість штатних лікарських посад лікарями в цілому по області є стабільно низькою: 2010 р. – 71,1 %; 2018 р. - 71,6% (Україна 2018 рік - 81,7 %). Кількість вакантних посад лікарів в цілому по закладах охорони здоров'я області становить - 1060,00 (2016 р. - 993,75; 2017 р. – 1020,50). За 2000 - 2018 рр. чисельність населення, що в середньому припадає на одного лікаря майже без змін: 233 особи. При цьому, питома вага лікарів пенсійного віку по області: 2016 р. – 24,5 %; 2018 р. – 25,2 % (Україна 2018 рік – 24,6 %). Однією з проблем є наявність

АЗПСМ, які не укомплектовані лікарями: 2016 р. – 13; 2017 р. – 26; 2018 р. – 16.

Загальна кількість ліжок в закладах охорони здоров'я Запорізької області: 2010 р. – 15797; 2019 р. – 13432 (за останні десять років зменшення на 2365 або 15,0%). Статистичний показник, який характеризує діяльність ліжкового фонду – забезпеченість ліжками на 10 тис. населення зменшився на 9,6 % (2010 р. – 87,2; 2019 р. – 78,8), однак, є вищим ніж в середньому по Україні 2018 рік (67,51) на 16,7 %. Дана тенденція притаманна для усієї України: 2010 р. – 86,49; 2019 р. – 66,08 (зменшення на 24 %). При цьому, завантаженість населення в розрахунку на одне лікарняне ліжко за 2010-2019 рр. зросла (з 114,6 до 127,2 осіб).

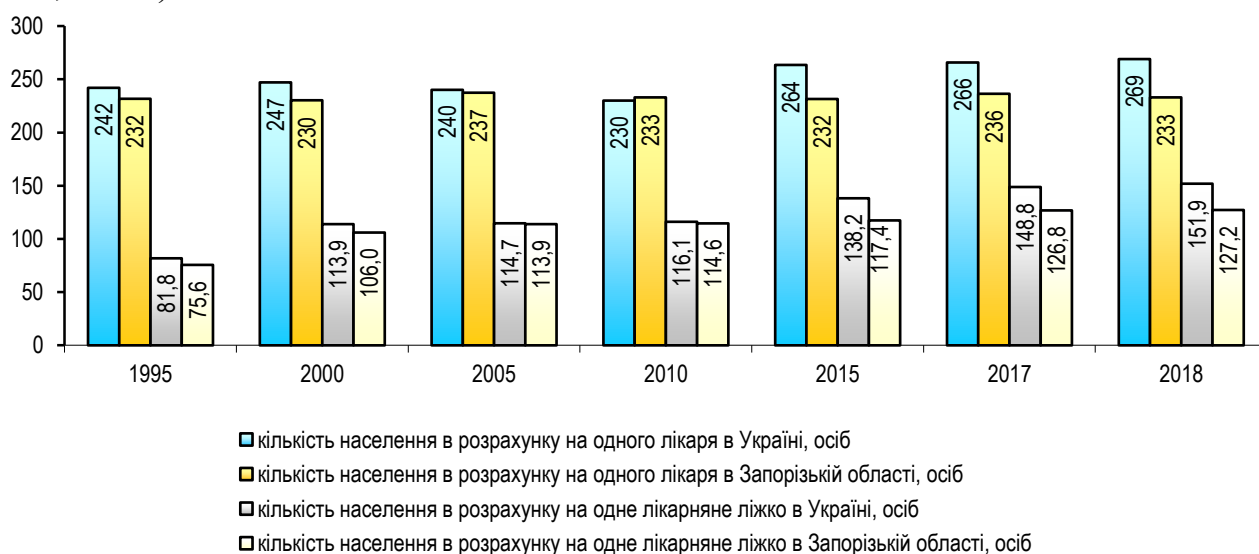

Рис. 49. Порівняльна характеристика забезпеченості населення Запорізької області та України лікарями та лікарняними ліжками у 1995, 2000, 2005, 2015-2018 рр.

Показники кількості лікарняних ліжок у розрахунку на 1 тис. населення та кількості лікарів усіх спеціальностей у Запорізькій області (7,94 од. та 3,90 осіб на 01.01.2019) знаходяться на приблизно однаковому рівні з сусідніми Дніпропетровською (7,98 од. та 3,59 осіб) і Харківською (6,98 од. та 3,76 осіб) областями; перевищують значення аналогічних показників Херсонської області (7,43 од. та 2,91 особи) та Сілезького воєводства Польщі (5,52 од. та 3,92 особи).

У Запорізькій області успішно реалізується медична реформа, 100% закладів охорони здоров'я, які надають первинну медичну допомогу, змінили організаційно-правову форму на комунальні некомерційні підприємства та з січня 2019 року перейшли на нову модель фінансування за укладеними контрактами з Національною службою здоров'я України.

Активно відбувається реорганізація закладів охорони здоров'я надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги, вже 36 закладів реорганізовано в комунальні некомерційні підприємства та 12 закладів знаходиться в процесі перетворення. Розпочато реорганізацію закладів охорони здоров'я надання високоспеціалізованої медичної допомоги. Таким

чином, 54 % закладів охорони здоров'я області реорганізовано в комунальні некомерційні підприємства та цей процес триває.

Уклали угоду з Національною службою здоров'я України на 2019 рік 49 комунальних некомерційних підприємств та 12 приватних підприємств, ФОП.

В області триває кампанія з підписання декларацій про вибір лікарів з надання первинної медичної допомоги «Лікар для кожної сім'ї». На цей час 72,6 % всього населення області, яке обслуговується, уклали декларації з лікарями первинної медичної допомоги, що є вище ніж в середньому по Україні – 66,04 %, та область знаходиться на п'ятнадцятому ранговому місці серед усіх регіонів України.

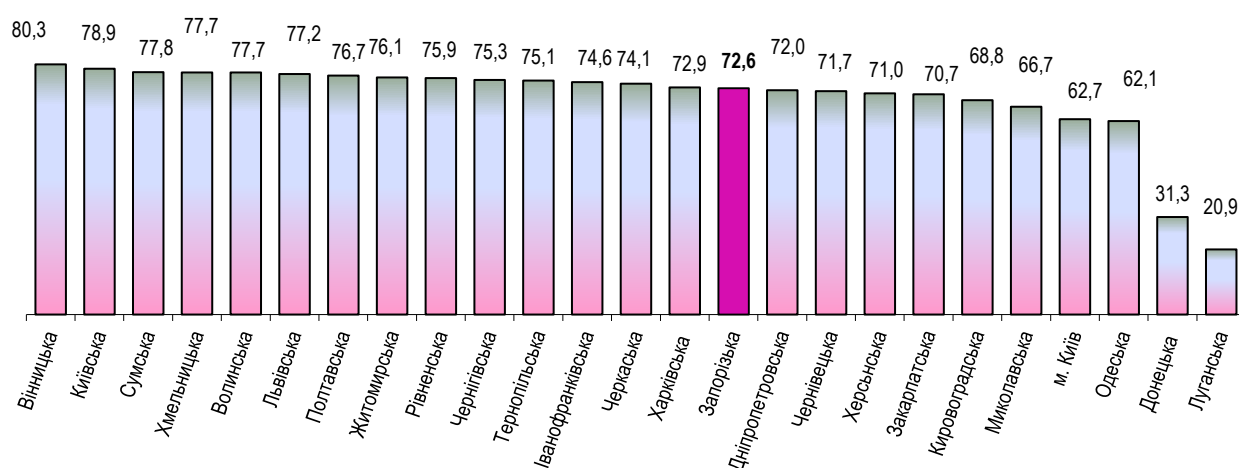

Рис. 50. Відсоток підписаних декларацій по регіонах України станом на 10.07.2019 (у %) (за розподілом територій у напрямку зниження)

Для Запорізької області характерний високий рівень захворюваності населення за певними класами хвороб – зокрема, новоутвореннями та хворобами органів дихання, вродженими аномаліями, що підтверджує порівняння із загальноукраїнськими показниками. Зазначене потребує активізації профілактичних заходів саме за цими напрямками.

В рамках Проекту Світового банку «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей на 2015 – 2019 роки» кошти Світового банку спрямовуються на зміцнення та розвиток первинної медико-санітарної допомоги у Запорізькій області для покращення ситуації з профілактики, ранньої діагностики та лікування серцево-судинних захворювань та вдосконалення медичної допомоги хворим з хворобами системи кровообігу у Запорізькій області.

З метою підвищення поінформованості населення стосовно хронічних неінфекційних захворювань, факторів ризику їх виникнення та профілактики, наказом Департаменту охорони здоров'я облдержадміністрації від 28.12.2017 № 1315 «Про організацію роботи «Школи здоров'я» у закладах охорони здоров'я області» організовано «Школи здоров'я», затверджено примірне положення та анкети для пацієнтів щодо здорового способу життя.

Таблиця 32

Захворюваність населення за класами хвороб, на 100 тис. населення, 2017¹⁰

	Усі захворювання	Деякі інфекційні паразитарні хвороби	Новоутворення	Хвороби ендокринної системи, розладу харчування, порушення обміну речовин	Розлади психіки та поведінки	Хвороби системи кровообігу	Хвороби органів дихання	Уроджені аномалії (вади розвитку), деформації і хромосомні порушення
Запорізька	58462	2512	883	746	297	2943	29389	104
Україна	62895	2222	865	928	302	4208	28445	111

Медичними працівниками закладів охорони здоров'я області постійно проводяться інформаційно - роз'яснювальна робота з пацієнтами, в тому числі і в «Школах здоров'я», та профілактичні огляди населення для виявлення артеріальної гіпертензії, надлишкової ваги. Сформовано групи ризику щодо розвитку та поширення серцево-судинних та судинно-мозкових захворювань. Пацієнти, що раніше не спостерігалися, взяті на диспансерний облік лікарями центрів ПМСД. Знання, отримані під час зустрічі з медичними працівниками, перевіряються за допомогою опитувальників факторів ризику серцево-судинних захворювань.

Для проведення безперервного професійного розвитку лікарів первинної ланки у Запорізькій області створені тренінгові центри на базі: КУ «Обласний медичний центр серцево-судинних захворювань» ЗОР, КУ «Обласний клінічний ендокринологічний диспансер» ЗОР та КУ «СТМО «Психіатрія» ЗОР.

В Запорізькій області вироблено системний підхід в перкутанній реперфузійній терапії (первинне стентування) та впроваджено в КУ «Обласний медичний центр серцево-судинних захворювань» ЗОР для хворих з гострим коронарним синдромом, які своєчасно доставляються службою екстреної медичної допомоги, в першу чергу мешканців районів області з нетривалим транспортуванням. Також, в області працює система догоспітального застосування фібринолітиків хворим з гострим коронарним синдромом з елевацією ST на рівні екстреної медичної допомоги та на вторинному рівні надання допомоги в містах та районах з тривалим терміном транспортування, частково з подальшою перкутанною ангіопластикою інфарктної артерії.

У 2019 році планується відкриття другого реперфузійного центру для надання медичної допомоги населенню Запорізької області.

Проблемні аспекти:

- Високий рівень захворюваності населення за певними класами хвороб – зокрема, новоутвореннями та хворобами органів дихання, вродженими аномаліям;

¹⁰ Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2017 році: Статистичний збірник, Державна служба статистики України, 2018. - http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/06/zb_zoz_17.pdf (таблиця 2.12)

- У Запорізькій області створено 5 госпітальних округів: Запорізький, Бердянський, Мелітопольський, Пологівський та Василівський, які затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 березня 2017 року № 201-р «Про затвердження переліку та складу госпітальних округів Запорізької області», до них входять і об'єднані територіальні громади. Госпітальними радами вищезазначених госпітальних округів визначені багатопрофільні лікарні інтенсивного лікування, які потребують доооснащення необхідним медичним та технологічним обладнанням, автотранспортом. Існує також проблема щодо незадовільного стану доріг.
- Залишаються проблеми щодо матеріально-технічного забезпечення закладів охорони здоров'я: комп'ютерною та оргтехнікою, широкосмуговим доступом до мережі Інтернет, заміни санітарного транспорту.
- Укомплектованість штатних лікарських посад фізичними особами лікарями в цілому по області є стабільно низькою, особливо щодо закладів охорони здоров'я у сільській місцевості, в області постійно налічується кількість АЗПСМ, не укомплектованих жодним лікарем.
- Не зорієнтованість медичної інфраструктури на реалізацію системної моніторингової і профілактичної роботи з протидії характерним для регіону захворюванням: новоутворень, вроджених аномалій, а також пов'язаним із забрудненням повітря та питної води, що призводить до високого рівня смертності населення.

Культура

На початок 2018 р. в Запорізькій області налічувалося 6 театральновидовищних закладів (3 обласних, 2 муніципальних театри та 1 філармонія), 23 музеї комунальної власності та 2 музеї в складі національних заповідників, 474 бібліотеки (які відносяться до сфери діяльності Міністерства культури), 23 демонстратори, 410 клубних закладів (табл. 33).

Таблиця 33

Показники функціонування закладів культури та мистецтва Запорізької області за 2014-2018 рр.

Показники	Роки					Динаміка, %
	2014	2015	2016	2017	2018	2014/2018
Кількість театральновидовищних установ, од	6	6	6	6	6	
Кількість глядачів на виставах, тис. осіб	190,2	196,4	216,3	245,3	248,6	+ 58,4
Кількість музеїв і заповідників (23 комунальних музеїв і 2 в складі нац. заповідники)	25	25	25	25	25	
Кількість відвідувачів музеїв, тис. осіб	535,1	550,7	561,3	562,3	555,4	+20,3
Кількість бібліотек, од.	500	496	486	485	474	-26
Бібліотечний фонд тис. прим.	8275,23	8021,19	7836,93	7658,82	7430,62	-844,61
Кількість демонстраторів фільмів, од.	55	54	44	42	23	-32
Кількість глядачів на сеансах, тис. осіб	219,9	203,4	274,6	283,7	326,4	+ 106,5
Кількість клубних закладів, од.	413	408	407	409	410	-3

В цілому, станом на 1.01.2018 р. для Запорізької області характерний порівняно високий рівень забезпеченості населення театрами та музеями. В

розрахунку на 100 тис. населення кількість таких об'єктів складала 1,67 од., за 2010-2018 рр. збільшилася кількість місць в будинках-інтернатах для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю (на 6,7 % за 2010-2018 рр.), чисельність глядачів на виставах (на 58,4%), кількість глядачів на сеансах фільмів (на 66,7 %).

Проблемні аспекти:

- *недовикористання потенціалу музеїв та об'єктів історико-культурної спадщини;*

- реформи, пов'язані з децентралізацією, реорганізація мережі закладів культури, стали певним викликом для закладів культури, які мають знайти своє місце, окреслити шляхи подальшого існування та визначити нові напрями і форми надання населенню культурно-мистецьких, інформаційних та дозвілевих послуг. Спостерігається зменшення мережі бібліотек (на 26 од. у порівнянні з 2014 р.) та скорочення бібліотечного фонду (на 844,1 тис. прим., скорочується кількість клубних закладів (на 3 од.) та демонстраторів фільмів (на 32 од.).

Фізична культура і спорт

Фізкультурно-оздоровчу та спортивну роботу в області у 2018-2019 рр. проводять 1984 колективів фізичної культури підприємств, установ та організацій; 65 дитячо-юнацьких спортивних шкіл та 6 обласних закладів спортивного спрямування, які об'єднують 20660 спортсменів та 1312 тренерів.

З бюджетними установами у сфері фізичної культури і спорту співпрацюють обласні ради фізкультурно-спортивних товариств такі як «Спартак», «Динамо», «Колос», «Україна», Запорізьке обласне відділення НОК України та 84 обласних федерації з видів спорту (29 олімпійських та 55 неолімпійських).

Всіма видами фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи в області охоплено понад 216 тисяч осіб, видами спорту 52393 людини, це становить 14,2% від загальної чисельності населення області.

У рамках популяризації здорового способу життя, розвитку масового спорту та збільшення кількості жителів, які систематично займаються фізичною культурою і спортом, на території Запорізької області щорічно проводиться більше 6 000 фізкультурно-спортивних заходів.

Важливим аспектом у вирішенні питання щодо розвитку масового спорту та підготовки спортсменів вищої спортивної майстерності до змагань різного рівня є наявність матеріально-спортивної бази. На сьогодні матеріально-технічне забезпечення галузі в регіоні виглядає наступним чином. В області функціонує:

- 712 спортивних залів загальною площею 21 457 м²;
- 2 397 спортивних майданчиків загальною площею 2797568 м²;
- 31 стадіон.
- 7 плавальних басейнів.

У порівнянні із соціальними стандартами забезпечення населення спортивними спорудами, розробленими Міністерством України у справах сім'ї,

молоді та спорту, показники забезпечення населення області спортивними залами і майданчиками на душу населення нижче за потрібне в 2,5 рази, плавальними басейнами – у 23 рази.

Для покращення ситуації в області щодо плавальних басейнів протягом 2019-2021 рр. заплановано завершення будівництва 25-ти метрових басейнів в м.Мелітополі та Хортицькій національній навчально – реабілітаційній академії; передбачено реконструкцію басейна ШВСМ в м. Запоріжжі.

Впродовж останніх п'яти років на території Запорізької області збудовано 24 футбольні майданчики зі штучним покриттям. Триває будівництво і реконструкція ще 11 футбольних майданчиків, які будуть введені в експлуатацію в 2019 році. Також до кінця 2020 року планується побудувати ще 4 мультифункціональні майданчики для ігрових видів спорту.

Також слід зазначити, що суттєво на спортивний імідж Запорізької області вплинув реконструйований в 2018 році палац спорту «Юність» кількістю в 3500 місць, де на постійній основі проводяться навчально-тренувальні збори збірних команд України з ігрових видів спорту, а також міжнародні зустрічі, етапи чемпіонатів України, Європи з гандболу, баскетболу, фут-залу і волейболу. Палац спорту завжди збирає повний зал людей (3500 місць).

Проблемні аспекти:

- не зважаючи на відкриття низки об'єктів інфраструктури фізкультури та спорту впродовж останніх років, їх кількість та якість залишаються недостатніми, що не дозволяє створити належні умови для забезпечення норм рухової активності для різних верств населення області;
- брак кадрів відповідної кваліфікації для розвитку сфери фізкультури та спорту;
- недостатня мотивація мотивації населення області до занять фізичною культурою та спортом.

Молодіжна політика

На тлі високої динаміки зменшення кількості населення Запорізької області та його «старіння» нації вкрай актуальним питанням є вироблення належної молодіжної політики регіону та її реалізація. Впродовж 2014-2018 рр. кількість молоді в регіоні зменшилась на 98,9 тис. осіб, що є загрозливою тенденцією для області.

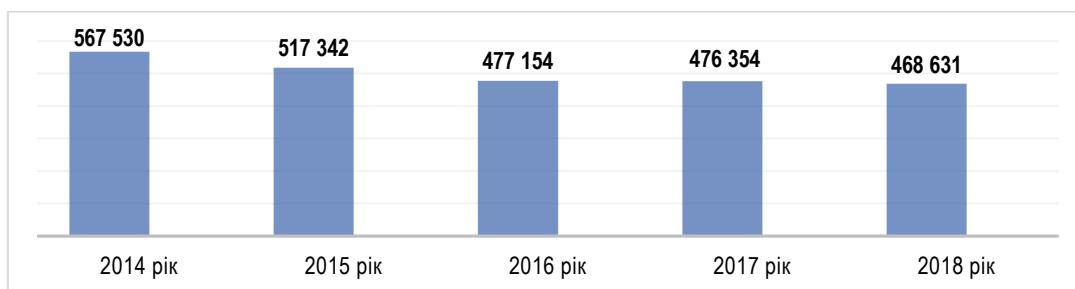

Рис. 51. Кількість осіб, віком від 14 до 35 років, які проживали у Запорізькій області, 2014-2018 рр.

На сьогодні в області функціонують два обласних молодіжних заклади: КУ «Запорізький обласний центр молоді» ЗОР, КЗ «Обласний центр патріотичного виховання молоді» Запорізької обласної ради. Важливими векторами забезпечення більш ефективної координації молодіжної роботи, реалізації потреб молодих людей (організації дозвілля, реалізації творчого потенціалу, неформальної освіти, обміну досвідом, набуття актуальних навичок та знань) та посилення їх соціальної згуртованості є створення мережі молодіжних центрів/платформ/хабів на місцевих рівнях. Чисельність таких об'єктів щорічно зростає.

Рис. 52. Динаміка створення об'єктів молодіжної інфраструктури та консультативно-дорадчих органів у Запорізькій області, 2016-2019 рр.

Задля підтримки молодіжних ініціатив, встановлення конструктивного діалогу між молоддю та владою, участі молоді у прийнятті рішень актуальним є питання створення консультативно-дорадчих органів, молодіжних рад у містах, районах та ОТГ. На сьогодні на регіональному рівні діють Запорізька обласна студентська рада, Запорізька обласна рада трудової молоді; Координаційна рада з питань національно-патріотичного виховання.

Наявність молодіжних цільових програм (в тому числі національно-патріотичного спрямування) є дієвим інструментом реалізації молодіжної політики. На регіональному рівні реалізуються: обласна цільова програма «Молодь Запорізького краю на 2017-2021 роки» (профінансована у обсязі 356,9 тис.грн. у 2017 р., 1025,4 тис. грн. у 2018 р. та 1020 тис. грн у 2019 р.) та обласна цільова програма національно-патріотичного виховання молоді на 2017-2021 роки (профінансовано у обсязі 150 тис.грн у 2017 р., 200 тис. грн у 2018 р. та 300 тис. грн. у 2019 р.).

Соціальний захист

В Запорізькій області достатньо високим рівнем розвитку характеризується інфраструктура соціального захисту (табл. 34).

Позитивними зрушеннями в покращенні цієї компоненти соціальної інфраструктури стали збільшення: у 3,7 рази (за 2010-2018 рр.) чисельності дитячих будинків сімейного типу, у 3,9 рази чисельності вихованців дитячих будинків сімейного типу, на 53,4 % кількості прийомних сімей та на 77,5 % кількості їх вихованців, у 2,5 рази чисельності центрів соціально-психологічної

реабілітації та у 2,3 рази кількості місць в таких центрах, у 3,0 рази кількості вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей.

Таблиця 34

Забезпечення населення Запорізької області будинками-інтернатами, дитячими будинками, центрами соціально-психологічної реабілітації дітей у 2010, 2014-2018 рр.

Показники	Роки						Динаміка, %	
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2018/ 2010	2018/ 2017
Кількість будинків-інтернатів для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю (дорослих та дітей і молоді), од.	11	11	11	11	11	11	100,0	100,0
Кількість місць в будинках-інтернатах для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю (дорослих та дітей і молоді), од.	2590	2779	2779	2813	2798	2764	106,7	98,8
Кількість дитячих будинків сімейного типу, од.	11	19	27	31	33	41	3,7 р.	124,2
Кількість вихованців дитячих будинків сімейного типу, осіб	71	126	171	199	223	269	3,8 р.	120,6
Кількість прийомних сімей, од.	131	193	205	210	204	201	153,4	98,5
Кількість вихованців прийомних сімей, осіб	240	386	408	420	431	426	177,5	98,8
Кількість центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, од.	2	5	5	5	5	5	2,5 р.	100,0
Кількість місць в центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, од.	95	215	215	215	215	215	2,3 р.	100,0
Кількість вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, осіб	250	325	719	790	718	755	3,0 р.	105,2

Важливо відмітити позитивні зрушення, що відбуваються в регіоні, які пов'язані зі забезпеченням координації молодіжної роботи, зокрема створені та функціонують: Запорізька обласна студентська рада, Запорізька обласна рада трудової молоді, КУ «Запорізький обласний центр молоді» ЗОР, КЗ «Обласний центр патріотичного виховання молоді» ЗОР, близько 40 закладів щодо роботи з молоддю, 7 молодіжних просторів та близько 150 молодіжних громадських організацій (з яких 52 % активно здійснюють діяльність).

До сильних сторін молодіжної соціальної інфраструктури Запорізької області потрібно віднести й високий рівень розвитку та ефективності функціонування об'єктів фізичної культури та спорту, про що свідчать значні здобутки і досягнення в цій сфері за 2014-2018 рр.

Питанню протидії та профілактики домашнього насилля в Запорізькій області приділяється особлива увага, адже попередити насильство легше, ніж боротися з цим негативним явищем. Усього по області в 2018 році постраждали від домашнього насильства 3980 осіб (з них 90% жінки), а лише протягом I кварталу 2019 року - 888 осіб (переважна більшість жінки).

З 2006 року у м. Запоріжжя працює комунальна установа «Запорізький обласний центр соціально-психологічної допомоги» Запорізької обласної ради, яка надає послуги, у тому числі, постраждалим від домашнього насильства та фінансується за рахунок коштів обласного бюджету. Цей заклад працює цілодобово і розрахований на одночасне перебування до 10 осіб. За 2017-2018 рр. послуги у цілодобовому стаціонарі отримали близько 100 осіб, з них 66 дітей. Разом з тим, у м. Бердянськ з 2017 року, в рамках проектної діяльності

Запорізької обласної громадської організації “Взаємодія”, за підтримки Представництва Фонду ООН у галузі народонаселення та Німецького товариства міжнародного співробітництва, функціонує “Притулок для жінок, постраждалих від насильства”, який надає соціально- психологічну допомогу жінкам з дітьми з цілодобовим тимчасовим перебуванням та фінансується за рахунок коштів міжнародних організацій. За два роки таку допомогу отримали 98 осіб, з них 42 жінки та 56 дітей.

Станом на березень 2019 р. розробляється проект рішення Бердянської міської ради “Про створення комунального закладу “Центр надання допомоги постраждалим від насильства в сім’ї” Бердянської міської ради, який буде винесено на розгляд чергової сесії з відповідним фінансуванням з місцевого бюджету. Всього заплановано надання допомоги у притулку для 12 осіб.

Конфлікт і глибока соціальна, економічна та політична криза, а також питання безпеки протягом останніх п’яти років створили нові проблеми для захисту і реалізації прав вразливих жінок і чоловіків в Україні. Збройний конфлікт створив непропорційно тяжкий тиск на жінок і фізичний ризик для чоловіків; зростаючі випадки посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед військових і демобілізованих воїнів ООС, обмежену участь жінок в процесі прийняття рішень на всіх рівнях, в тому числі і щодо громадської безпеки, відновлення, примирення і миробудівництва, а також зростаючий рівень дискримінації щодо внутрішньо переміщених жінок, чоловіків, дівчаток і хлопчиків.

Згідно з останніми офіційними даними в Запорізькій області налічується понад 54000 внутрішньо переміщених осіб в Запорізькій області, з яких 63% складають незахищені верстви населення, включаючи жінок і дітей.

На теперішній час в області відсутня стратегія інтеграції ВПО, також не затверджено обласних або міських цільових програм. Відсутні програми по забезпеченню ВПО постійним/тимчасовим житлом, а також не вистачає координації між різними суб’єктами у наданні тимчасового житла, соціально-психологічної та правової допомоги. В основному питання захисту та інтеграції ВПО зазначені, як частина існуючих програм з соціального захисту, оздоровлення і т.ін. Також слід зазначити, що в зв’язку із прийняттям 15.11.2017 р. Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року та прийняттям 21.11.2018 плану заходів з реалізації Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року ніяких окремих документів на рівні адміністрації не приймалось.

В той же час в області реалізовано низку проектів міжнародних організацій, спрямованих на підтримку інтеграції ВПО та приймаючих громад, розвитку соціальної інфраструктури регіонів, які прийняли велику кількість ВПО. Так проекти з інтеграції ВПО реалізовано такими міжнародними організаціями як ПРООН, УВКБ ООН, GIZ та інші. Відсутність стратегічного бачення процесу інтеграції ВПО у місцеві громади може призводити до посилення напруги у громадах, посиленню соціального відторгнення, стигматизації та маргіналізації

частини населення. Крім цього, відсутність стратегії призводить до того, що проекти/програми з інтеграції стають несвоєчасними або дублюють одне одного, що призводить до зменшення ефективності використання бюджетних коштів та коштів міжнародної допомоги.

Проблемні аспекти:

- в інституційних закладах ще виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які потребують влаштування в сімейні форми виховання;

- наявність потреби в подальшому створенні та активізації діяльності молодіжних центрів/платформ/хабів на місцевому рівні;

- наявність в області 42 757 сімей ВПО, які потребують спеціальних програм для інтеграції внутрішньо переміщених осіб, 63% яких становлять незахищені верстви населення.

Таким чином, Запорізька область характеризується сформованим потенціалом соціальної інфраструктури. Проте, її подальший розвиток і підвищення ефективності функціонування, вплив на збалансований поступ регіону і його територій тісно пов'язані з модернізацією об'єктів, покращенням їх інвестиційної привабливості, зростанням інноваційної активності, впровадженням сучасних, зокрема інформаційних, технологій, більш раціональним розміщенням територією та у відповідності до локалізації соціальних проблем, підвищенням соціально-економічної ефективності та реалізацією завдань соціального захисту і безпеки населення краю.

Житлово-комунальне господарство

Житловий фонд у Запорізькій області за 2010-2018 рр. практично не змінювався, причому як у міських поселеннях, так і у сільській місцевості. В розрахунку на одиницю населення показник на поч. 2018 р. становив 23,7 кв. м, що було кращим за середнє значення в Україні (на 0,5 кв. м). Позитивною є наявність малої частки ветхого та аварійного житлового фонду (0,29 %).

Проте, житловий фонд у міських поселеннях в розрахунку на 10 тис. населення за 2016-2018 рр. збільшився лише з 221,9 до 226,2 тис. кв.м (рис. 50). В порівнянні з сусідніми областями України, а також із регіонами сусідніх держав, що належать до однієї типології, є підстави до висновку про дещо нижчий рівень забезпеченості населення Запорізької області житловим фондом (а також повільніші темпи його нарощування у 2010-2018 рр.). До порівняння, якщо на 1.01.2018 р. в розрахунку на одну особу тут припадало 23,7 кв. м житлового фонду, то у Харківській області – 24,11 кв. м, у Дніпропетровській області – 23,93 кв. м, у Херсонській області – 23,72 кв. м. Ще вищими були значення показників однотипних регіонів сусідніх держав, Гомельської області Республіки Білорусь (26,0 кв. м) та Сілезького воєводства Республіки Польща (27,5 кв. м).

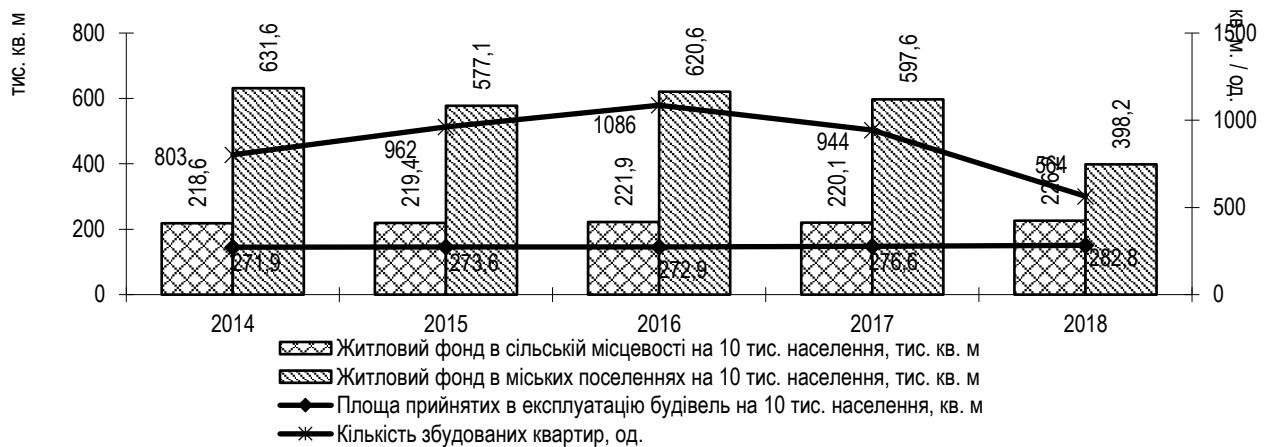

Рис. 53. Житловий фонд та прийняття в експлуатацію житлових будівель у Запорізькій області у 2014-2018 рр.

У Запорізькій області централізованим водопостачанням забезпечено 78,2 % населення, яке проживає у 14 з 14 містах, 20 з 22 селищах міського типу та 489 з 914 сільських населених пунктах. Централізованим водовідведенням лише 48,7 % населення, яке проживає у 14 містах, 11 селищах міського типу та 34 сільських населених пунктах.

Проблемні аспекти:

- *нижча забезпеченість житловим фондом, зокрема якісним, сільського населення*, що є одним із чинників вищих темпів скорочення чисельності населення на сільських територіях (частка житлового фонду на сільських територіях області коливалася в діапазоні 36-37 %; погіршується і зростають диференціації в рівні обладнання квартир у сільських поселеннях (забезпеченість водопроводом становила 44,0 % (при 77,8 % у міських поселеннях та 31,5 % на сільських територіях України), каналізацією – 3,0 % (при 76,6 % та 27,7 % відповідно), індивідуальним опаленням – 40,5 % (при середньо державному значенні на сільських територіях 49,5 %), природнім газом – 42,4 % (при середньо державному значенні на сільських територіях 53,8 %));

- *недостатня забезпеченість населення області якісними житлово-комунальними послугами* (близько 90 % території регіону має недостатнє забезпечення водними ресурсами; дев'ять районів з двадцяти не мають достатніх експлуатаційних запасів прісних підземних вод, близько 70 % запасів підземних вод за фізико-хімічними показниками не відповідають вимогам до питної води (у тому числі з причин застарілості технологій знезараження води та антропогенного забруднення джерел водопостачання). За 2014-2018 рр. збудовано, реконструйовано і відремонтовано 392,86 км мереж водопостачання, 37,02 км мереж водовідведення, 179 артезіанських свердловин, 35 водонапірних башт, 3 водопровідних та 9 каналізаційних очисних споруд, 9 насосних станцій¹¹, проте необхідна подальша реконструкція та модернізація об'єктів водопровідного господарства (у ветхому та аварійному стані перебуває 33,1 % водопровідних та 48,7 % каналізаційних мереж, заміни потребують 30,0 %

¹¹ Стратегічний аналіз напряму «Поліпшення забезпечення населення пунктів якісною питною водою»: дані Запорізької ОДА.

насосів на водопровідних та каналізаційних насосних станціях, реконструкції потребує 74 % каналізаційних очисних споруд);

- *високий рівень зносу будівельних та огорожувальних конструкцій житлових будинків* ((40-60%, понад 75% яких були введені в експлуатацію ще до 1975 р.), уповільнення темпів введення в експлуатацію житлового фонду (з 2010 р. по 2018 р. динаміка кількості внесених в експлуатацію квартир була спадною, частка збудованих квартир у сільській місцевості – до 21,6%; в розрахунку на 10 тис. населення за 2010-2018 рр. загальна площа прийнятих в експлуатацію будівель скоротилася на 50%, а кількість збудованих квартир – на 37,7%).

Фінансово-бюджетна сфера

У Запорізькій області активно впроваджуються реформа децентралізації, адміністративно-територіальна реформа, що впливає на рівень фінансової спроможності адміністративно територіальних одиниць, зміні відносин між державним та місцевими бюджетами. Аналіз фінансової спроможності Запорізької області в контексті формування доходів Державного бюджету показав, що у 2018 рр. відбулося зростання надходжень з Запорізької області до державного бюджету порівняно з 2017р., зокрема у 2018 році надійшло 1222,2 млн. грн.. доходів, а без урахування сум бюджетного відшкодування податку на додану вартість - 26306,6 млн.грн. (рис.54).

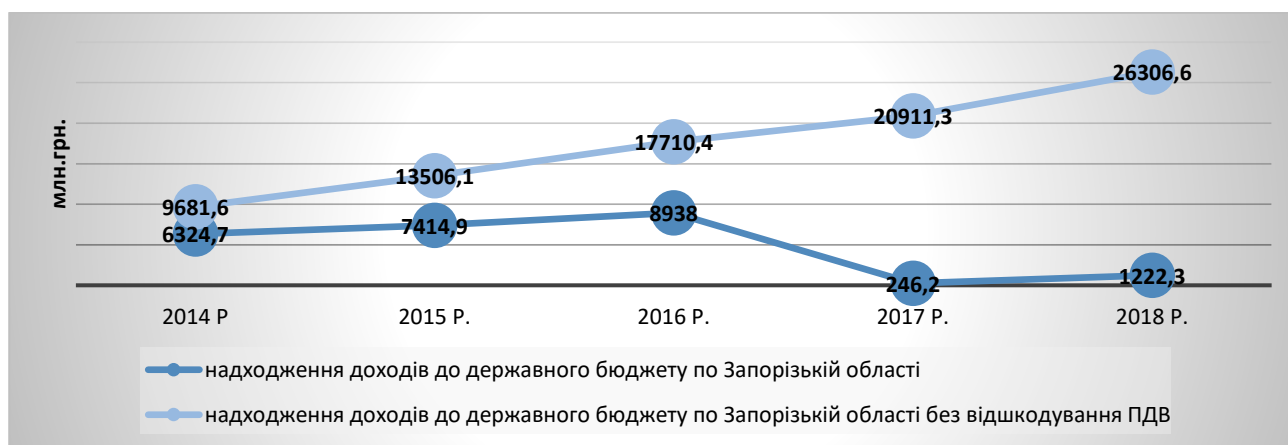

Рис. 54. Надходженні до державного бюджету України по Запорізькій області

Реалізація реформи бюджетної децентралізації в напрямку зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів суттєво вплинула на доходну частину місцевих бюджетів України. За період 2014-2018 рр. доходи місцевих бюджетів з урахуванням трансфертів Запорізької області зросли у 3,3 рази (для порівняння в Україні 3,0 рази). Доходи місцевих бюджетів без урахування трансфертів Запорізької області зросли у 2,7 рази (для порівняння в Україні 2,6 рази).

У 2018 році до загального та спеціального фондів місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) надійшло 31038,7 млн грн. (з них 28759,8 млн грн. загального фонду та 2278,9 млн грн. спеціального фонду), що

на 35,5 %, більше за відповідний показник минулого року (зростання по Україні 41,8%). Без урахування міжбюджетних трансфертів надійшло 12507,2 млн. грн (з них 11071,1 млн грн. загального фонду та 1436,1 млн грн спеціального фонду), що на 14,9%, більше, ніж у 2017 році (зростання по Україні -14,8%) (рис.55).

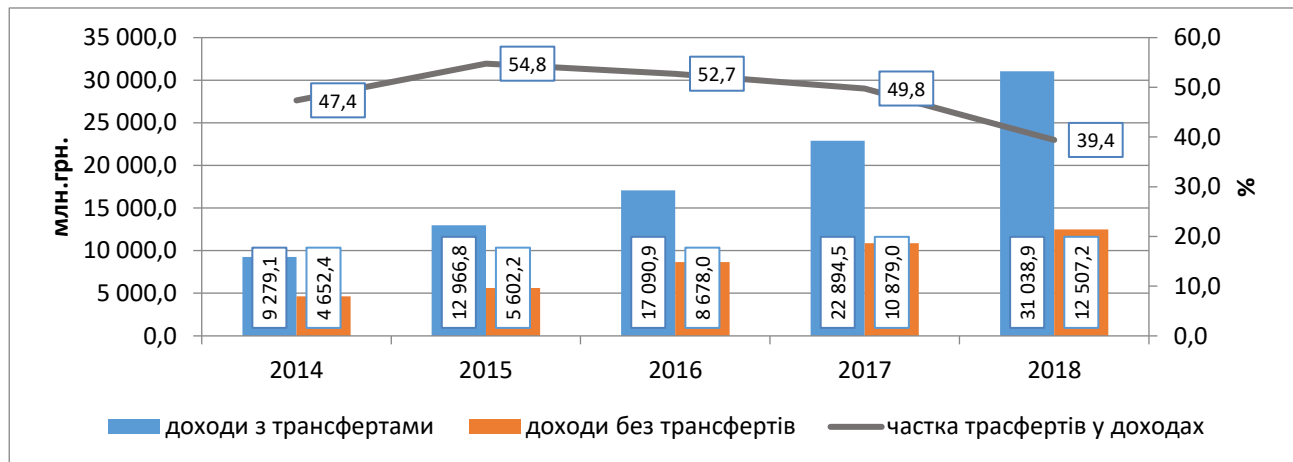

Рис. 55. Динаміка доходів місцевих бюджетів Запорізької області 2014-2018рр.

Доходи загального фонду місцевих бюджетів Запорізької області складають майже 90 % в обсязі надходження доходів місцевих бюджетів області (без урахування трансфертів). Позитивною тенденцією стало зниження частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів Запорізької області з 54,8 % у 2015 році до 39,4 % у 2018 році (середнє по Україні у 2018 р. – 40,6%). В структурі трансфертів Запорізької області, як і України в цілому, відбулось значне зростання частки субвенцій та скорочення частки дотацій з державного бюджету.

У 2018 р. обсяг доходів місцевих бюджетів Запорізької області без урахування міжбюджетних трансфертів на одну особу склав 7355,2 грн, що у 2,8 рази більше ніж у 2014 р. (табл.35).

Таблиця 35

Доходи та видатки місцевих бюджетів на одну особу у 2014, 2018рр.

	2014 р.				2018 р.			
	податкові надходження на одну особу	доходи без трансфертів на одну особу	видатки на одну особу	трансфери на одну особу	податкові надходження на одну особу	доходи без трансфертів на одну особу	видатки на одну особу	трансфери на одну особу
Україна	1922,5	2225,6	5222,8	2875,0	5548,4	6286,9	13614,5	7132,9
Дніпропетровська	3074,7	3350,2	5343,3	2079,4	7800,4	8684,0	16091,4	6856,3
Донецька	2045,2	2221,9	3751,7	1943,0	2702,2	3127,0	6787,0	3268,6
Запорізька	2338,9	2619,9	5049,2	2476,0	6671,6	7355,2	15256,3	7194,6
Харківська	2127,1	2399,5	5206,7	2760,4	6241,3	6826,6	13522,8	6828,6
Херсонська	1367,0	1703,8	5192,0	3520,1	4294,0	5017,9	12985,5	7996,8
Гомельська (2016р.)					12064,1	13402,0	20307,3	6930,0

Рівень податкових надходжень є важливим індикатором соціально-економічного розвитку територій, що відображає ступінь розвитку підприємництва. Частка податкових надходжень в доходах місцевих бюджетів без урахування трансфертів Запорізької області у 2018 році становила 90,7 % (в Україні 88,2 %). Податкові надходження до місцевих бюджетів Запорізької області на одного мешканця у 2018 році становили 6671 грн., що перевищує

середнє значення цього показника в Україні та найближчих по сусідству областях, окрім Дніпропетровської.

В структурі податкових надходжень місцевих бюджетів області у 2018 році основну частку становлять податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) 58,8 %, єдиний податок – 10,7 %, податок на майно – 14,2 % (табл.36). На мобілізацію надходжень від ПДФО мають істотний вплив такі чинники як: фінансові результати суб'єктів господарської діяльності, зареєстрованих/розташованих на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; рівень тіньового сектору економіки; кількість суб'єктів бюджетної сфери. Позитивною тенденцією є зростання частки ПДФО, що надходить до місцевих бюджетів від суб'єктів реальної економіки, а не бюджетної сфери. В цілому за період 2014-2018 рр. надходження ПДФО до місцевих бюджетів Запорізької області зросли у 2,6 рази та склали у 2018 році 6665 млн.грн. (для порівняння Дніпропетровська -14233 млн грн, Донецька – 7589 млн.грн, Харківська – 9775 млн грн., Херсонська – 2657 млн грн.)

Таблиця 36

Структура податкових надходжень місцевих бюджетів у 2018р.

	Україна	Дніпропетровська	Донецька	Харківська	Херсонська	Запорізька	Гомельська
ПДФО	59,4	57,1		59,0	59,9	58,8	35,0
рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	2,1	3,1	1,7	5,2	0,8	2,0	0
акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю піддакцизних товарів	2,5	2,0	1,9	2,3	3,4	2,2	0
податок на майно	13,4	16,4	8,9	13,2	13,4	14,2	17,7
єдиний податок	12,7	9,4	7,5	15,1	16,2	10,7	0
екологічний податок	0,9	1,6	4,5	0,6	0,2	1,8	0,6
інші податкові надходження	8,9	10,5	7,8	4,7	6,1	10,4	46,7

За підсумками 2018 року податкова спроможність місцевих бюджетів Запорізької області була вищою, ніж середня в Україні. У 14-ти (24,5%) місцевих бюджетів індекс податкоспроможності вищий 1,1, тобто бюджети з реверсною дотацією, ще 14 (24,5 %) - місцевих бюджетів не підлягають вирівнюванню та 28 (51%) місцевих бюджетів з індексом податкоспроможності нижчим 0,9, тобто бюджети потребують базової дотації. В області лише 6 місцевих бюджетів з критичним рівнем податкоспроможності нижче 0,5 (табл. 37).

Таблиця 37

Індекси податкоспроможності місцевих бюджетів Запорізької області, 2018 р.

Адміністративно-територіальна одиниця	індекс податкоспроможності *	індекс податкоспроможності до середнього по області	індекс податкоспроможності до середнього по Україні	Адміністративно-територіальна одиниця	індекс податкоспроможності	індекс податкоспроможності до середнього по області	індекс податкоспроможності до середнього по Україні
м.Енергодар	7 442,60	3,67	3,77	Новоолексіївська	1 723,8	0,85	0,87
м.Запоріжжя	4 201,9	2,07	2,13	Павлівська	1 719,8	0,85	0,87
Воздвижівська	3 847,4	1,90	1,95	Плодородненська	1 715,2	0,85	0,87
Комиш-Зорянська ОТГ	3 530,6	1,74	1,79	Підгірненська	1 693,5	0,84	0,86

Пологівський р-н	3 391,4	1,67	1,72	Бердянський р-н	1 686,2	0,83	0,85
Гуляйпільський р-н	3 213,0	1,59	1,63	Кирилівська	1 677,1	0,83	0,85
Василівський р-н	3 089,5	1,52	1,57	Чкаловська	1 674,0	0,83	0,85
Долинська ОТГ	2 670,5	1,32	1,35	Остриківська ОТГ	1 641,1	0,81	0,83
Осипенківська ОТГ	2 656,8	1,31	1,35	Петро- Михайлівська	1 627,1	0,80	0,82
Великобілозерська	2 606,5	1,29	1,32	Якимівська	1 619,8	0,80	0,82
Воскресенська ОТГ	2 495,4	1,23	1,26	Берестівська ОТГ	1 570,0	0,77	0,80
Широківська	2 456,6	1,21	1,25	м.Токмак	1 511,6	0,75	0,77
Смирновська ОТГ	2 410,0	1,19	1,22	Біленьківська ОТГ	1 493,1	0,74	0,76
Новомиколаївський р-н	2 350,2	1,16	1,19	Приазовський р-н	1 477,1	0,73	0,75
Розівський р-н	2 210,5	1,09	1,12	Мелітопольський р- н	1 443,5	0,71	0,73
Приморська ОТГ	2 208,2	1,09	1,12	Приморський р-н	1 431,3	0,71	0,73
Вільнянський р-н	2 142,2	1,06	1,09	Таврійська ОТГ	1 428,2	0,70	0,72
Приазовська	2 138,3	1,06	1,08	Новобогданівська	1 413,9	0,70	0,72
Більмацький р-н	2 083,7	1,03	1,06	Михайлівський р-н	1 407,2	0,69	0,71
Ботіївська ОТГ	2 078,5	1,03	1,05	Кам'янсько- Дніпровська	1 355,1	0,67	0,69
Малотокмачанська ОТГ	2 065,9	1,02	1,05	Новоуспенівська	1 220,5	0,60	0,62
Чернігівська	1 988,5	0,98	1,01	Якимівський р-н	900,7	0,44	0,46
м.Мелітополь	1 987,9	0,98	1,01	Комишуваска ОТГ	850,8	0,42	0,43
Преображенська ОТГ	1 982,2	0,98	1,00	Запорізький р-н	813,7	0,40	0,41
Гуляйпільська	1 974,1	0,97	1,00	Благовіщенська	679,0	0,34	0,34
м.Бердянськ	1 935,5	0,96	0,98	Водянська	580,7	0,29	0,29
Оріхівська	1 914,5	0,94	0,97	Веселівська ОТГ	577,7	0,29	0,29
Токмацький р-н	1 909,4	0,94	0,97	середнє по області	2063,2		
Веселівський р-н	1 807,5	0,89	0,92	середнє по Україні	1973,4		
Гірська ОТГ	1 775,5	0,88	0,90				

* податок та збір з доходів фізичних осіб на одну особу

Особливістю розвитку Запорізької області в умовах реформи адміністративно-фінансової децентралізації є позитивна тенденція формування ОТГ з високим рівнем податкоспроможності та високим фінансово-економічним потенціалом розвитку.

Важливе значення для розвитку області відіграє обсяг доходів бюджету розвитку місцевих бюджетів. Через бюджет розвитку адміністративно-територіальні одиниці реалізують проекти соціально-економічного розвитку, що іноді мають інвестиційне та інноваційне спрямування. Надходження до бюджету розвитку (з урахуванням коштів, одержаних від загального фонду бюджету) Запорізької області у 2018 році склали 2168,8 млн грн., що на 2,1 % менше попереднього року та більше як у 3 рази показника 2015 року. Відповідно зростає частка доходів бюджету розвитку у загальній структурі доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів) з 12,6 % у 2015 році до 17,3 % у 2018 році (рис. 56).

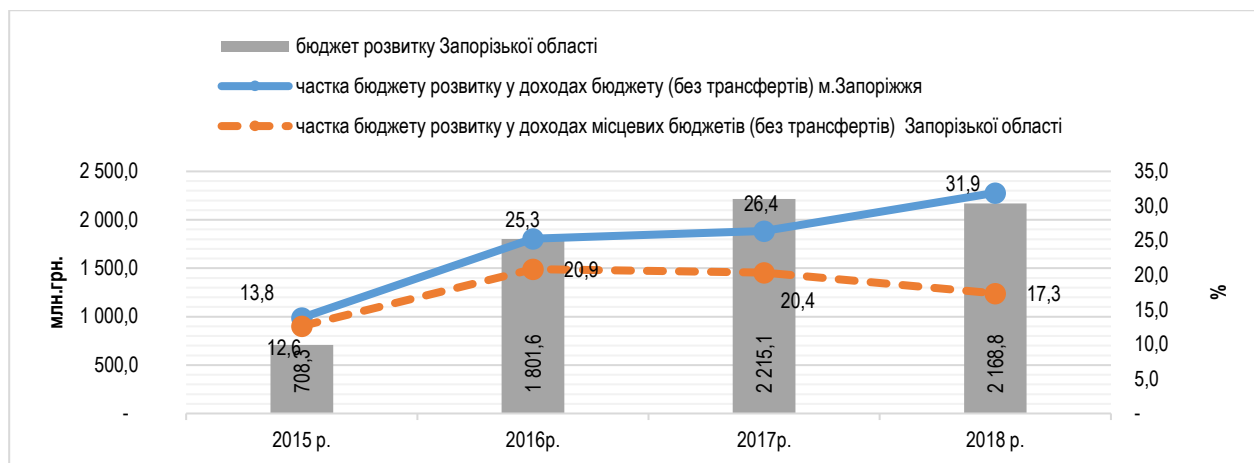

Рис. 56 Динаміка доходів бюджету розвитку місцевих бюджетів Запорізької області 2015-2018 рр.

Однак у 2018 році доходи бюджету розвитку місцевих бюджетів Запорізької області на одну особу склали 1276,6 грн., що на 441,5 грн. менше середнього по країні (1718,1 грн.). Впродовж останніх років спостерігалася негативна тенденція зниження темпів зростання доходів бюджету розвитку місцевих бюджетів Запорізької області (табл. 38).

Таблиця 38

Динаміка доходів бюджету розвитку місцевих бюджетів 2015-2018 рр.

	бюджет розвитку, млн.грн				бюджет розвитку на одну особу				темпи зростання бюджету розвитку		
	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2016р	2017р	2018р
Україна	23384,5	46077,9	58619,8	72006,8	544,7	1082,0	1383,0	1718,1	197,0	127,2	122,8
Дніпропетровська	2210,2	5299,1	6254,4	7939,1	674,6	1640,4	1935,7	2484,8	239,8	118,0	126,9
Донецька	1313,7	1893,9	2320,8	3867,6	305,7	446,2	552,5	933,2	144,2	122,5	166,6
Запорізька	708,9	1801,6	2215,2	2168,8	401,5	1036,7	1286,7	1276,6	254,4	123,0	97,9
Харківська	1846,7	3401,0	4649,9	5610,4	676,1	1259,1	1726,0	2111,9	184,2	136,7	120,7
Херсонська	267,3	665,7	710,1	1139,5	250,3	630,6	678,2	1102,6	249,0	106,7	160,5

Основним джерелом наповнення бюджету розвитку області у 2018 р. стали кошти, одержані із загального фонду бюджету – 97,3 % загального обсягу надходжень бюджету розвитку. Іншими джерелами доходів були надходження від продажу землі (1,3 %), кошти отримані від відчуження майна, що знаходиться у комунальній власності (0,64 %), інші надходження 0,7% (рис. 57).

Існує значна відмінність між можливостями формування бюджету розвитку обласним центром та іншими адміністративно-територіальними одиницями області. Частка доходів бюджету розвитку в доходах бюджету (без трансфертів) м. Запоріжжя у 2018 р. становила 31,91% , що майже у 2 рази більше відповідного показника обласного бюджету розвитку, зумовлено зосередженням основного економічного потенціалу розвитку в обласному центрі та вищими можливостями акумулювання ним податкових надходжень.

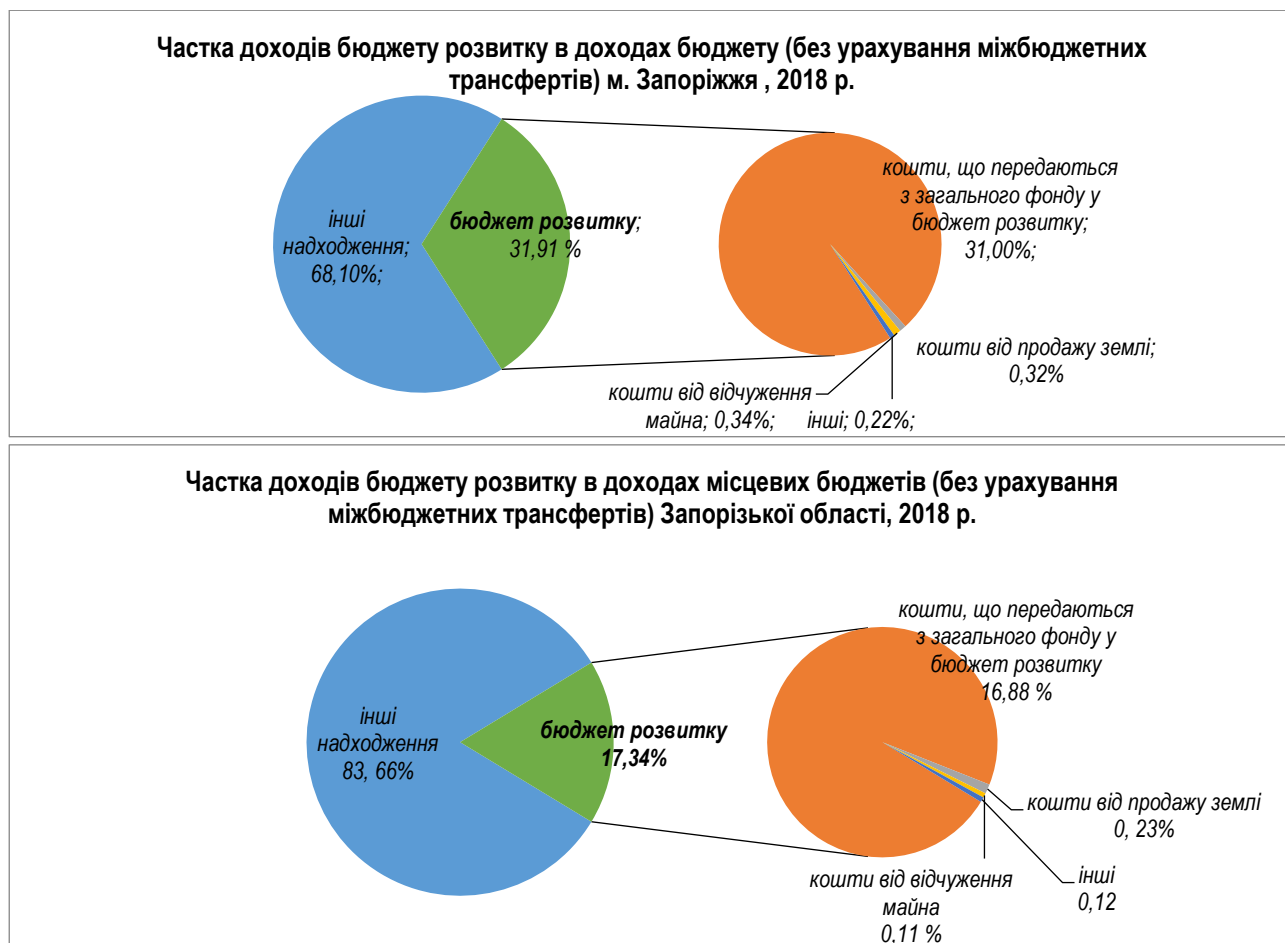

Рис. 57 Частка доходів бюджету розвитку в доходах місцевих бюджетів (без трансфертів) Запорізької області та м. Запоріжжя, 2018 р.

Негативною тенденцією є посилення впродовж останніх років асиметричності за доходами бюджету розвитку області та обласного центру: адже починаючи з 2016 р. частка бюджету розвитку у доходах бюджету м. Запоріжжя зростає, а у місцевих бюджетах області знижується.

В період 2014-2018 рр. видатки місцевих бюджетів Запорізької області зросли з 8966,4 млн грн до 25942,3 млн грн., або у 2,9 рази (для порівняння по Україні 2,5 рази). За обсягом видатків на одну особу, що у 2018 р. становив 15256,2 грн. Запорізька область поступається лише Дніпропетровській області.

Важливим показником ефективного розвитку області є частка видатків місцевих бюджетів у ВРП, що свідчить про фінансову самодостатність області. Частка видатків місцевих бюджетів у ВРП Запорізької області у 2017 р. становила – 17,0 % та зросла порівняно з 2014 роком на 3,4 % (для порівняння цей показники для депресивних регіонів сягає 30 і більше відсотків) (рис. 58).

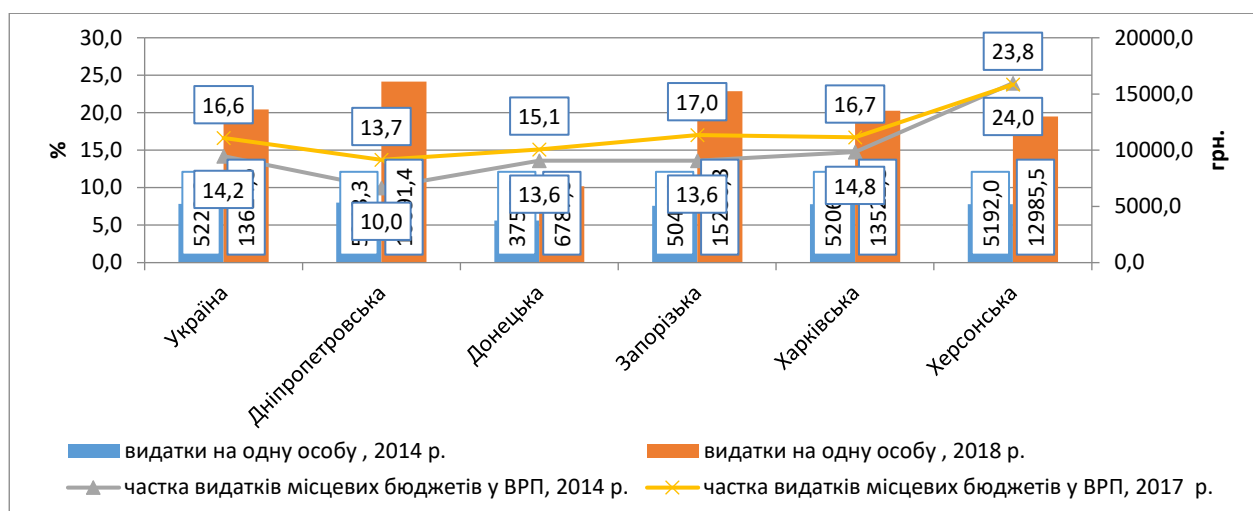

Рис. 58. Частка видатків місцевих бюджетів у ВРП, 2014,2017рр.

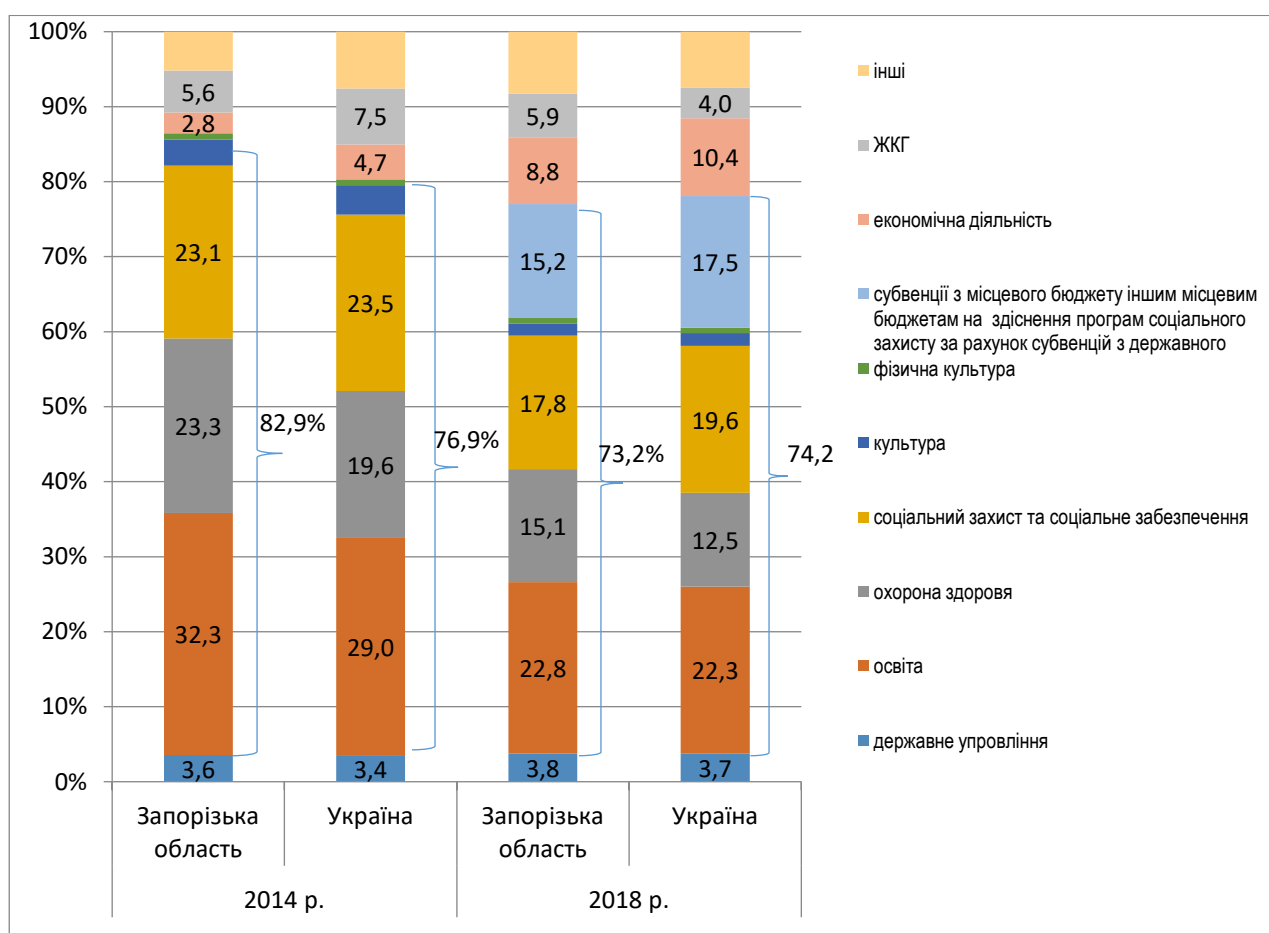

Рис.59. Структура видатків місцевих бюджетів (з урахуванням трансфертів) за функціональною класифікацією, 2014-2018 рр.

Більшість видатків місцевих бюджетів традиційно спрямовується на соціально-культурну сферу (освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення, культуру та мистецтво, фізичну культуру і спорт). У 2018р. сукупна частка цих видатків у структурі видатків місцевих бюджетів Запорізької області становила 73,2%, що на 9,7% менше рівня 2014 року (див.

рис. 59). Для порівняння в структурі видатків України у 2018 р. частка видатків на соціальну сферу склала – 74,2 %, Гомельської області – 64,8%.

У структурі видатків місцевих бюджетів Запорізької області за функціональною класифікацією найбільше зростання відбулося за видатками на соціальний захист та соціальне забезпечення. Основною статтею, за якою відбулось зростання, стала субвенції з державного бюджету місцевим на здійснення програм соціального захисту (виплату пільг та житлових субсидій). Натомість у 2018 році значно скоротилась частка видатків на охорону здоров'я з 23,3% у 2014 році до 15,1 %, та освіти з 32,3% до 22,8 %.

Майже незмінною є частка видатків держуправління Запорізької області – 3,8 % (для прикладу Гомельська обл. – 6,9 %). Важливо, щоб видатки органів місцевого самоврядування на їх утримання були забезпечені їх фінансовою спроможністю. Проблемою розвитку новостворених об'єднаних територіальних громад та інших територіальних громад базового рівня в Україні є значна частка бюджетних ресурсів, що використовуються на утримання органів місцевого самоврядування. У 2018 році середня частка видатків на утримання органів місцевого самоврядування у власних доходах ОТГ Запорізької області становила – 30,1 %, (у районах 27,7 %), що свідчить про фінансову спроможність більшості ОТГ області та ефективність управління видатками бюджету. Найнижчою вона була у Приморській ОТГ – 13,8%, а найвищою у Благовіщенській ОТГ – 59,6 %.

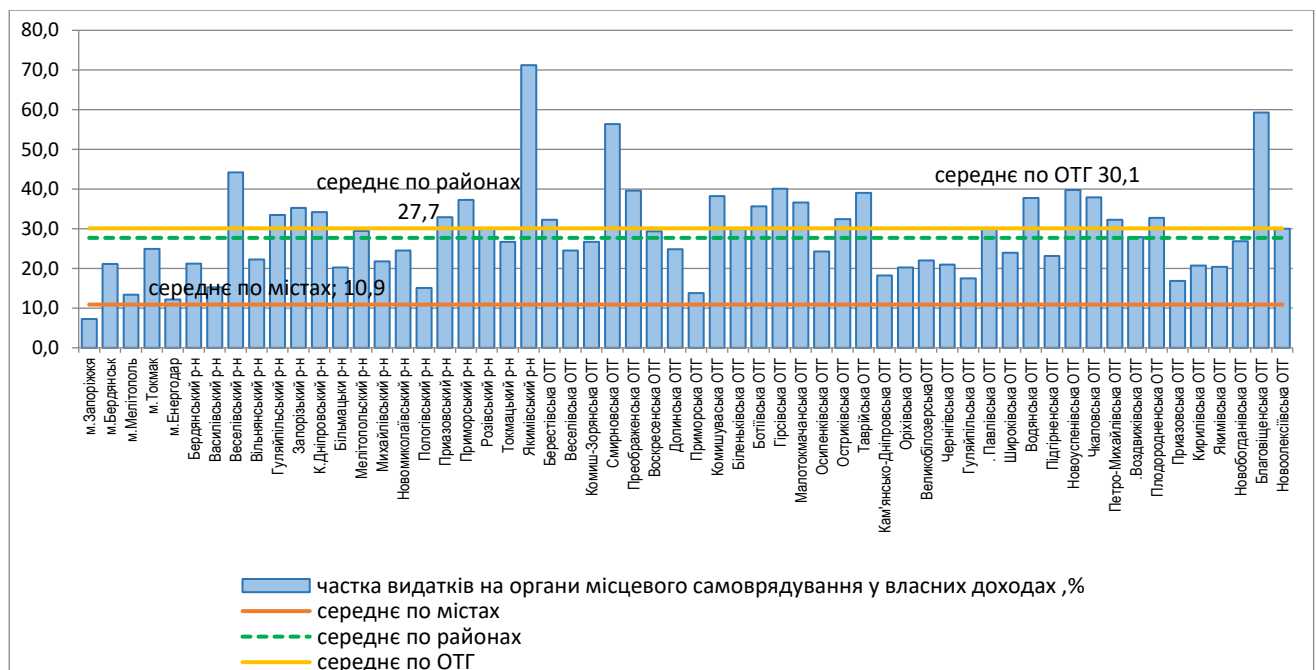

Рис. 60. Частка видатків на місцеве самоврядування у власних доходах міст, районів, ОТГ Запорізької області у 2018 р.

У розрізі економічної класифікації видатків місцевих бюджетів 61,7 % усіх видатків припадало на захищені статті, що менше за відповідний показник 2014 року на 22,8 %.

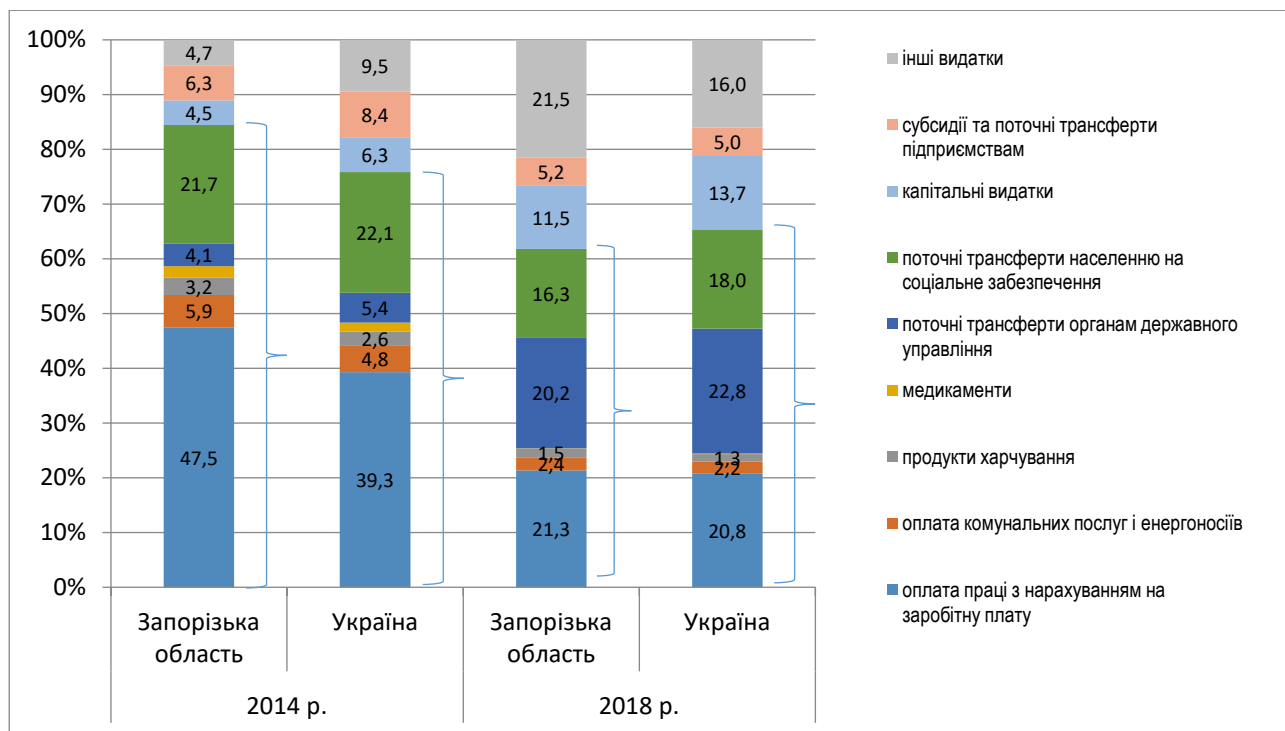

Рис. 61. Структура видатків місцевих бюджетів (з урахуванням трансфертів) за економічною класифікацією, 2014-2018 рр.

Найбільшою була частка поточних трансфертів органам державного управління у видатках місцевих бюджетів (20,2 %) та частка на оплату праці з нарахуваннями на заробітну плату (21,3 %). Порівняно з 2014 роком частка на оплату праці з нарахуваннями на заробітну плату зменшилась більше як у двічі (у 2014 році – 47,5%). При цьому обсяги цих видатків зростали з року в рік. Позитивною тенденцією стало зростання частки капітальних видатків місцевих бюджетів Запорізької області з 4,5 % у 2014 році до 11,5 % у 2018 році, однак цей показник є нижчим середнього по Україні – 13,7%.

Отже, Запорізька область має достатній фінансово-економічний потенціал розвитку, що проявляється у стабільному зростанні доходів місцевих бюджетів та зниженні частки трансфертів з державного бюджету. В області активно формуються об'єднані територіальні громад, більшість з яких з високою фінансовою спроможністю. Однак, не зважаючи на скорочення частки видатків соціальної сфери, в області знижуються темпи зростання частки доходів бюджету розвитку у доходах місцевих доходах, та порівняно низькою є частка капітальних видатків.

Фінансово-економічне становище об'єднаних територіальних громад

Станом на 1 січня 2019 року в Запорізькій області функціонує 44 ОТГ, що становить 5,46 % об'єднаних громад в Україні, з них: у 2015 році: сформовано 6 ОТГ, які почали функціонувати з 2016 року (2016 рік функціонує 6 ОТГ); у 2016 році: сформовано 18 ОТГ, в 10 ОТГ відбулися перші місцеві вибори та вони почали функціонувати з 2017 року (2017 рік функціонує 16 ОТГ); у 2017 році: сформовано 18 ОТГ, в 20 ОТГ відбулися перші місцеві вибори та вони почали

функціонувати з 2018 року (2018 рік функціонує 36 ОТГ); у 2018 році: сформовано 18 ОТГ, в 8 ОТГ відбулися перші місцеві вибори та вони почали функціонувати з 2019 року (2018 рік функціонує 36 ОТГ).

Таблиця 39

ОТГ Запорізької області, створені у 2015 - I пів. 2019 рр.

Район	Частка площі району, зайнятої ОТГ	Рік створення	ОТГ	Чисельність населення	Площа	Кількість рад, що об'єдналися	Створена навколо міста/села/селища
Бердянський	65,9	2015	Берестівська	4657	498,2	3	селищна
		2016	Осипенківська	7676	419,6	3	сільська
		2018	Бердянська	116714	253,5	3	міська
Більмацький	100,0	2015	Комиш-Зорянська	6264	371,1	5	селищна
		2015	Смирновська	3334	317,6	3	сільська
		2018	Новоукраїнська	2041	230,3	2	сільська
		2019	Більмацька	9919	389,61	5	селищна
Василівський	11,8	2017	Підгірненська	2188	190,5	2	сільська
Великобілозерський	100,0	2017	Великобілозерська	7879	469,3	5	сільська
Веселівський	88,7	2015	Веселівська	12657	438,3	3	селищна
		2017	Новоуспенівська	3683	296,2	4	сільська
		2017	Чкаловська	3329	265,8	5	сільська
Вільнянський	35,6	2017	Павлівська	3589	144,4	2	сільська
		2017	Петро-Михайлівська	2889	148,8	2	сільська
		2018	Михайлівська	6618	161,9	2	сільська
		2017	Воздвижівська	2320	176,9	3	сільська
Запорізький	81,6	2017	Гуляйпільська	18820	653,3	10	міська
		2016	Біленьківська	9915	363,0	3	сільська
		2016	Долинська	5777	170,0	2	сільська
		2017	Широківська	11027	378,3	6	сільська
		2019	Новоолександрівська	4921	160,73	2	сільська
Кам'янсько-Дніпровський	83,4	2017	Благовіщенська	4640	232,4	2	сільська
		2017	Водянська	12268	365,2	3	сільська
		2017	Кам'янсько-Дніпровська	20824	436,9	2	міська
Мелітопольський	16,1	2017	Новобогданівська	5147	198,4	2	сільська
		2018	Мирненська	4071	87,3	2	селищна
Михайлівський	96,3	2017	Плодородненська	3524	216,3	2	сільська
		2018	Михайлівська	16513	573,1	3	селищна
		2018	Роздольська	4242	238,3	3	сільська
Новомиколаївський	0,0	-	-	-	-	-	-
Оріхівський	100,0	2015	Преображенська	5587	367,1	5	сільська
		2016	Комишуваська	12930	530,6	8	селищна
		2016	Малотокмачанська	3128	172,0	2	сільська
		2016	Таврійська	4355	184,3	2	сільська
		2017	Оріхівська	19214	345,1	7	міська
Пологівський	48,9	2015	Воскресенська	5588	264,7	2	сільська
		2019	Пологівська	23271	390,14	4	міська
Приазовський	51,9	2016	Ботіївська	2146	138,6	2	сільська
		2016	Гірська	2043	271,6	3	сільська
		2017	Приазовська	7769	232,6	3	селищна
		2018	Олександрівська	1387	189,8	2	сільська
		2018	Степанівська Перша	2996	178,2	4	сільська
Приморський	31,5	2016	Приморська	14412	234,0	2	міська
		2017	Новоолексіївська	2268	206,9	2	сільська
Розівський	0,0	2019	Розівська	7666	521,51	7	селищна
Токмацький	18,6	2016	Остриківська	2858	267,6	2	сільська
Чернігівський	100,0	2017	Чернігівська	16822	1200,0	11	селищна
Якимівський	92,8	2017	Кирилівська	6748	661,6	3	селищна
		2017	Якимівська	23991	1055,4	10	селищна

Відтак, 54,4 % площі області та 25,2 % населення охоплено 44 об'єднаними громадами, які функціонують станом на 1 січня 2019 року. Загалом в області станом на 10.07.2019 в результаті реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади сформовано 55 ОТГ, які охоплюють 67,13 %

площі області та 29,64 % населення. Сьогодні лише 6 ОТГ в області є міськими (13,6 %), тобто з 14 міст до складу ОТГ входять шість. Особливістю розміщення населення в Запорізькій області є високий рівень його урбанізації: 77,3 % жителів області проживають у містах та селищах міського типу і лише - 22,7 % у селах та селищах.

Аналіз фінансової спроможності ОТГ Запорізької області здійснено за період 2018 року при врахуванні фінансових результатів функціонування 36-ти ОТГ області, сформованих у 2015-2017 рр.

Таблиця 40

Порівняння середніх показників формування та розвитку ОТГ Запорізької області та України в цілому

Показник	Одиниця вимірювання	Україна	Запорізька область
Площа	км ²	246,9	351,4
Чисельність населення	тис. осіб	8,4	7,6
Власні доходи на одну особу	грн.	3878,4	4235,5
Рівень дотаційності бюджетів	%	11,3	10,4
Питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без трансфертів)	%	28,9	28,6

Центральним офісом реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства визначено основні критерії, які сприяють формуванню спроможних ОТГ: чисельність населення не менше 5-7 тис. осіб, питома вага базової дотації не більше 30% суми власних доходів, витрати на утримання управлінського апарату не більше 20% власних ресурсів громади¹². Аналіз цих критеріїв в розрізі ОТГ Запорізької області та середнього по Україні значення дозволив дійти таких висновків:

- середня площа ОТГ області становить 351,4 кв. км., а кількість жителів дорівнює 7,6 тис. осіб, що відповідає критерію формування спроможних територіальних громад, але дещо нижче середнього показника по Україні в середньому на 0,8 тис. осіб (при врахуванні ОТГ, створених у 2015-2017 рр.). Проте важливо акцентувати і на особливостях формування ОТГ у 2018 році. Так, якщо врахувати ОТГ, які були створені у 2018 році (багато з них сформувались шляхом приєднання територіальних громад до міст обласного значення), можна зауважити значно нижчу чисельність жителів ОТГ Запоріжжя (9,9 тис. осіб) від середнього показника по Україні (15,8 тис. осіб), що пов'язане з 1) незначною кількістю міст в області, 2) низьким рівнем їх залучення до формування ОТГ та 3) високою питоною вагою міського населення в регіоні;

- ОТГ області характеризуються нижчим рівнем залежності від трансфертів з державного бюджету – рівень дотаційності в середньому становить 10,4%, що більше середнього по країні показника; аналіз рівня власних доходів

¹² Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за 2017 рік (у розрізі областей). Група фінансового моніторингу. Центральний офіс реформ при Мінрегіоні. Лютий, 2018 р. 48 с.

на одну особу в ОТГ області також дозволив констатувати вищі показники (у 1,1 разу), ніж в середньому по Україні;

- питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ Запорізької області становить 28,6%, що дорівнює середньому по Україні значенню та перевищує визначений Мінрегіоном критерій.

Таким чином, аналіз показників формування та розвитку ОТГ Запорізької області за обраними критеріями дозволив констатувати вищий середнього рівень фінансової спроможності останніх. Здійснене ранжування 36 ОТГ області за рівнем власних доходів на одну особу у 2018 році також засвідчило вищу дохідність бюджетів аналізованих ОТГ, а також обумовило відсутність залежності показника чисельності жителів громади та рівня її фінансової спроможності, натомість акцентувавши на прямому впливі рівня економічного розвитку громади на показник її спроможності (рис. 62).

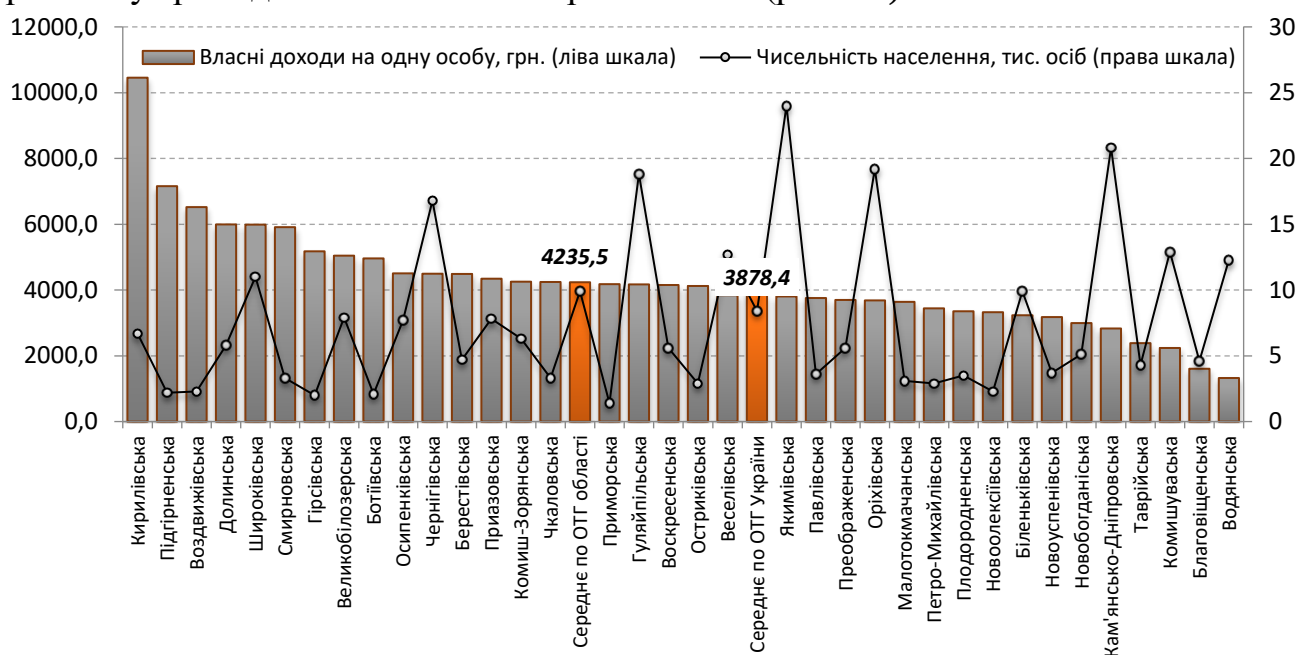

Рис. 62. Ранжування ОТГ Запорізької області за рівнем власних доходів на одну особу, 2018 р.

Вищими середнього по Україні обсягами власних доходів на одну особу в регіоні характеризується більша половина ОТГ Запорізької області (20 ОТГ).

Найвищий показник власних доходів на одну особу у Кирилівській ОТГ (10455,5 грн.), яка розташована на узбережжі Азовського моря. Громада характеризується значним туристичним потенціалом, оскільки є одним з найвідвідуваніших курортів на березі Азовського моря. Більше 30,9 % населення громади зайняті у сфері тимчасового розміщення та організації харчування, тобто у туристичній сфері, а основним джерелом доходів місцевого бюджету виступає плата за землю (59,0%). Окрім того, тут стрімко розвивається сільськогосподарське виробництво та рибне господарство, функціонує більше десяти підприємств.

Високі показники власних доходів і у Підгірненській та Воздвижівській ОТГ, громадах з розвиненою сферою сільськогосподарського виробництва. На

території першої функціонує 52 сільськогосподарські підприємства, основним напрямом спеціалізації яких виступає вирощування зернових культур та соняшнику. У користуванні цих агроформувань на даний час знаходиться 17,13 тис. га сільськогосподарських угідь, в т.ч. 15,14 тис. га ріллі. На території другої – розвинені тваринницькі підприємства – ТзОВ «Агро-Континент», ТзОВ «Агронива».

Розвитку Долинської та Широківської ОТГ також сприяв географічний фактор: по-перше, це розташування поблизу м. Запоріжжя, по-друге, територією громад протікає річка Дніпро. В результаті вигідного географічного розташування та наближеності до міста на території Долинської ОТГ зареєстровано 135 суб'єктів малого і середнього бізнесу, зокрема промислових ТзОВ «УДК» та ТзОВ «Компанія Система», а також численних сільськогосподарських підприємств. В Широківській ОТГ функціонує п'ять сільськогосподарських підприємств, у користуванні яких перебуває 45,9% загальної площі землі громади. Промисловий сектор в громаді представлений підприємствами машинобудування, харчової та переробної галузей, виробництва будматеріалів, виробництва та розподілу електроенергії.

Проведений аналіз дозволив дійти висновку, що надходження до бюджетів ОТГ повністю залежить від двох чинників: 1) вигідного географічного розташування, 2) рівня економічного розвитку громади та, першочергово, розташування на її території підприємницьких структур. Разом з тим, не прослідковується залежність між обсягом власних доходів на одну особу в ОТГ та чисельністю її жителів.

Аналіз формування та розвитку ОТГ України вказує на існування відмінностей у рівні фінансової спроможності міських та сільських територіальних громад. Міські територіальні громади здебільшого характеризуються значно вищими показниками економічного розвитку. Дослідження особливостей розвитку таких громад в Запорізькій області (рис. 63) на існування таких тенденцій не вказує.

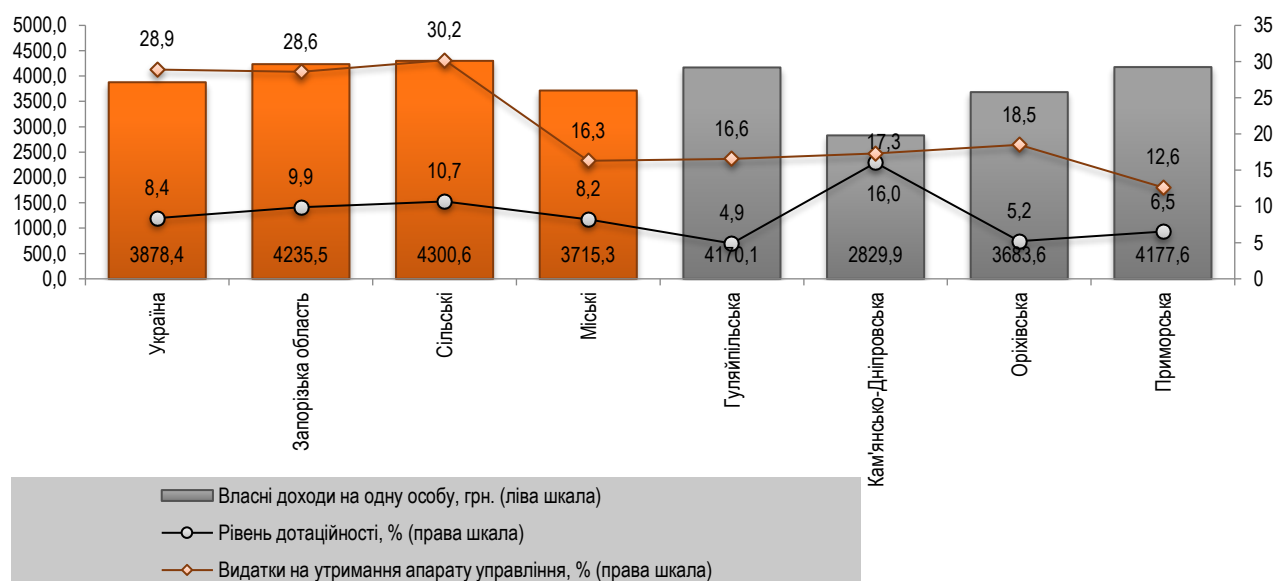

Рис. 63. Динаміка окремих показників розвитку ОТГ Запорізької області в розрізі міських та сільських громад, 2018 р.

По-перше, в Запорізькій області станом на 1 січня 2019 року функціонувало лише чотири міські ОТГ. По-друге, окремі селищні громади в області характеризуються наявністю розвинених селищ – районних центрів. А враховуючи те, що, в результаті аналізу, визначено існування суттєвої залежності рівня економічного розвитку та фінансової спроможності громад від вигідного географічного розташування, можна акцентувати на відсутності в регіоні тенденцій вищих показників розвитку міських ОТГ у порівнянні з сільськими. Так, міські ОТГ Запоріжжя мають нижчі середні доходи на особу (3715,3 грн.), ніж сільські (4300,6 грн.), проте і нижчі рівень дотаційності (на 2,5 в.п.) та питому вагу видатків на утримання апарату управління (на 13,2 в.п.), що є позитивним аспектом.

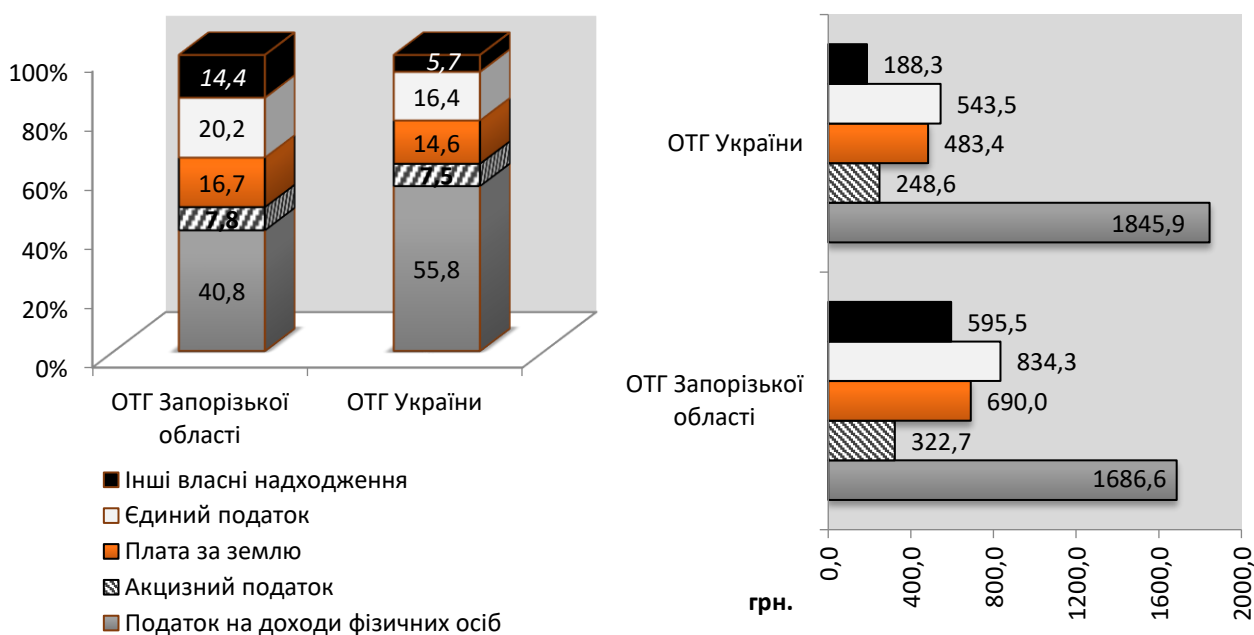

Рис. 64. Порівняння структури власних доходів бюджетів ОТГ Запорізької області та України загалом, 2018 р.

Структура власних доходів бюджетів ОТГ Запорізької області суттєво відрізняється від структури доходів ОТГ України. Передовсім помітною є нижча питома вага ПДФО в складі власних доходів бюджетів ОТГ Запоріжжя – 40,8%, що на 15,0 в.п. менше, ніж у середньому по ОТГ України. Натомість в бюджетах цих громад вищі надходження від справляння плати за землю (на 2,1 в.п.), єдиного податку (на 3,8 в.п.), інших надходжень (на 8,7 в.п.), що пов'язано зі специфікою розвитку та географічного розташування аналізованих громад.

Таким чином, провівши аналіз особливостей розвитку ОТГ Запорізької області можна дійти таких висновків:

- ОТГ регіону більші за площею, ніж в середньому по Україні, проте характеризуються меншою чисельністю населення в громаді, причиною чого є висока питома вага міського населення в області та незалученість міст до процесу формування ОТГ;
- соціально-економічне становище ОТГ Запорізької області визначається, в першу чергу, їх географічним розташуванням, адже, по-перше, регіон

розташовано на березі Азовського моря і через його територію протікає річка Дніпро, а відтак окремі ОТГ характеризуються туристичною привабливістю, по-друге, території регіону визначені як розвинута сільськогосподарська зона, що обумовлює значну кількість сільськогосподарських підприємств в ОТГ;

- тенденції вищого рівня фінансової спроможності міських ОТГ в Запорізькій області не спостерігаються, причиною чого є незначна кількість таких громад та існування потужних сільських ОТГ в регіоні, що визначено такими аспектами: 1) центрами деяких сільських ОТГ є селища міського типу, які є районними центрами, а відтак характеризуються порівняно вищим рівнем економічного розвитку; 2) суттєвий фінансово-економічний потенціал сільських ОТГ зумовлений також агропромисловою спеціалізацією підприємств, оскільки специфіка сільськогосподарського сектору впливає на обрання для розміщення таких підприємств сільських територій;

- у структурі власних доходів бюджетів ОТГ найбільшу питому вагу складають надходження від ПДФО (при цьому, такий показник суттєво нижчий, ніж в середньому по ОТГ України), хоча при аналізі надходжень податку на одну особу виявлено незначну різницю між показником по Запорізькій області та середньому по Україні; натомість вищими є надходження від плати за землю, єдиного податку та інших надходжень, що зумовлене специфікою розвитку регіону.

Бюджетне фінансування соціально-економічного розвитку регіону

Зважаючи на низьку інвестиційну привабливість України для іноземних та внутрішніх інвесторів, визначальним джерелом фінансування напрямків соціально-економічного розвитку Запорізької області (як і інших регіонів України) залишаються бюджетні ресурси, які спрямовуються через такі механізми як місцеві цільові програми (фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів) та проекти Державного фонду регіонального розвитку (фінансуються за рахунок державного бюджету за умови обов'язкового співфінансування з місцевих бюджетів).

На сьогодні одним із ключових інструментів розвитку на регіональному рівні є регіональні (обласні) цільові програми розвитку (РЦП).

Щороку в Запорізькій області реалізовується понад 50 регіональних цільових програм із загальним обсягом фінансування (із загального та спеціального фондів обласного бюджету) 479,3 млн.грн у 2016 р., 775,9 млн. грн у 2017 р. та 1 760,2 млн.грн у 2018 р. Фактично обсяги фінансування програм зростають з року в рік, що корелює із зростанням доходів обласного бюджету. У 2018 р. частка видатків обласного бюджету на цільові програми склала 16%.

Головними виконавцями регіональних програм розвитку Запорізької області у 2016-2018 рр. виступало 16 структурних підрозділів обласної державної адміністрації, сама обласна державна адміністрація (у 2016 та 2017 рр.) та обласна рада (у 2016 р.).

Таблиця 41

Фінансування місцевих (регіональних) програм за рахунок коштів обласного бюджету в розрізі головних розпорядників коштів, 2016-2018 рр.

тис.грн.

Головні розпорядники коштів	2016			2017			2018			Частка розпорядника у загальному обсязі, %		
	Всього, в т.ч.	загальний фонд	спеціальний фонд	Всього, в т.ч.	загальний фонд	спеціальний фонд	Всього, в т.ч.	загальний фонд	спеціальний фонд	2016	2017	2018
Обласна рада	60,00		60,00							0,01		
Обласна державна адміністрація	100,00	100,00	0,00	14,25		14,25				0,02	0,00	
Управління з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю облдержадміністрації	815,54	815,54								0,17		
Департамент освіти і науки облдержадміністрації	29528,74	5768,74	23760,00	17712,67	6636,30	11076,36	34356,34	7784,30	26572,04	6,16	2,28	1,95
Управління молоді, фізичної культури та спорту облдержадміністрації	10383,27	10383,27		13755,56	13243,47	512,09	16515,13	15942,65	572,48	2,17	1,77	0,94
Департамент охорони здоров'я облдержадміністрації	82030,64	81826,84	203,80	98429,93	97328,36	1101,57	88680,30	14400,33	74279,96	17,11	12,68	5,04
Департамент соціального захисту населення облдержадміністрації	37949,34	37949,34	0,00	71109,14	66948,96	4160,18	73258,09	69925,64	3332,45	7,92	9,16	4,16
Служба у справах дітей облдержадміністрації	1529,85	1529,85	0,00	1738,83	1738,83	0,00	3197,84	3180,64	17,20	0,32	0,22	0,18
Департамент культури, туризму, національностей та релігій облдержадміністрації	4864,33	3769,03	1095,30	4957,34	3819,55	1137,79	6627,31	4990,58	1636,74	1,01	0,64	0,38
Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації	1461,97	1461,97		2351,55	2351,55		2154,12	2154,12		0,31	0,30	0,12
Департамент житлово-комунального господарства та будівництва облдержадміністрації	38559,23	31021,99	7537,24	72697,16	12476,66	60220,50	116386,36	33122,69	83263,68	8,04	9,37	6,61
Управління капітального будівництва облдержадміністрації	89050,67	2309,54	86741,13	57284,86	0,00	57284,86	606341,70	8901,79	597439,91	18,58	7,38	34,45
Управління містобудування та архітектури облдержадміністрації				276,91	276,91						0,04	
Департамент промисловості та розвитку інфраструктури облдержадміністрації	41118,46	21228,33	19890,13	124211,72	42314,69	81897,04	519776,00	2240,39	517535,61	8,58	16,01	29,53
Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації	5970,00	2935,00	3035,00	7810,00	4810,00	3000,00	13611,27	3579,37	10031,90	1,25	1,01	0,77
Департамент екології та природних ресурсів облдержадміністрації	3451,25	0,00	3451,25	5721,84	0,00	5721,84	3080,00	0,00	3080,00	0,72	0,74	0,17
Департамент економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації	531,29	505,29	26,00	1731,99	1731,99		1881,89	1830,09	51,80	0,11	0,22	0,11
Департамент фінансів облдержадміністрації (в частині міжбюджетних трансфертів, резервного фонду)	131967,05	28455,92	103511,13	296180,43	39446,30	256734,13	274355,14	35430,48	238924,66	27,53	38,17	15,59
РАЗОМ	479 311,61	230 060,63	249 250,98	775 984,15	293 123,55	482 860,60	1 760 221,49	203 483,06	1 556 738,42	100,0	100,0	100,0

Домінування соціальної складової над розвитковою регіональних (обласних) цільових програм не дозволяє їх ефективній інтеграції з Планами заходів з реалізації Стратегій розвитку регіону. Аналіз обласних цільових програм Запорізької області на 2016-2018 рр. засвідчив, що до суто «соціальних» можна віднести більшість програми (програма боротьби з різними типами захворювань; програми забезпечення житлом дітей-сиріт тощо). Частина обласних програм прямо чи опосередковано орієнтовані на розвиток економічного потенціалу області: зокрема, Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2015-2016 роки та 2017-2018 роки, Регіональна програма з підвищення рівня енергоефективності Запорізької області на 2016-2020 роки, Програма розвитку автомобільних доріг загального користування Запорізької області на відповідні роки, Програма розвитку галузі молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах та сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах Запорізької області на 2014-2018 роки та інші.

Низка програм містять в собі і соціальну, і розвиткову складові, між якими часто складно провести межу, оскільки часто соціальну складову можна трактувати як опосередковано розвиткову. Наприклад, збільшення кількості дитячих садків можна трактувати, як суто соціальний проект. З іншого боку наявність дитячих садків створює сприятливі умови для зайнятості батьків, мотивації молодих сімей залишатись на місцях, особливо в сільській місцевості, що вже трактується, як економічна (розвиткова) складова.

Таким чином, можна констатувати, що в обласних цільових програмах Запорізької області соціальна і розвиткова складові співрозмірні із деяким переважанням соціальної складової. Водночас європейський підхід виходить з тези, що регіональна політика – це передусім політика розвитку, яка пріоритезує заходи, спрямовані не на безпосереднє вирішення соціальних, екологічних чи інфраструктурних проблем, а на розкриття економічного потенціалу територій, збільшення продуктивності їх економіки, прибутковості місцевого бізнесу та рівня доходів населення. А це, відповідно, створює умови для загального підвищення соціальних стандартів та якості життя.

Слід наголосити, що суттєве зростання обсягів фінансування регіональних цільових програм у 2018 р. відбулось за рахунок збільшення обсягів бюджетного ресурсу Управління капітального будівництва облдержадміністрації та Департаменту промисловості та розвитку інфраструктури облдержадміністрації. Їх сумарна частка у 2018 р. склала 64%!

Проблемні аспекти:

- *Низький рівень виконання низки програм, серед них: Цільова соціальна програма протидії ВІЛ-інфекцій/СНІДу в Запорізькій області на 2015-2018 роки, Програма розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016 - 2020 роки, Програма розвитку галузі молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах та сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах Запорізької області на 2014-2018 роки (за винятком 2018 р.), Програма розвитку галузі вівчарства в сільськогосподарських підприємствах Запорізької області на 2015-2019*

роки (не фінансується), Програма розвитку міжнародної діяльності та залучення іноземних інвестицій в економіку Запорізької області на 2016 - 2018 роки та інші;

- Незважаючи на деталізовані методичні рекомендації щодо розробки, моніторингу та звітності регіональних цільових програм, вимоги щодо відповідності цих програм стратегічним і операційним цілям регіональних стратегій розвитку не існує, що не зобов'язує розробників і виконавців програм узгоджувати цілі, завдання і заходи програм із стратегічними і операційними цілями та завданнями регіональних стратегій;
- Велика кількість головних розпорядників коштів та програм. Незважаючи на фрагментарний характер взаємодії виконавців і співвиконавців по окремих заходах в рамках однієї програми, в механізмах реалізації регіональних цільових програм не передбачається взаємодія заходів для досягнення комплексних завдань (вирішення проблем), які охоплюють різні сфери (галузі).

Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) є джерелом державного співфінансування проектів регіонального розвитку, що відповідають регіональним Стратегіям розвитку. В роз'ясненнях Мінрегіону щодо підготовки проектів до ДФРР визначено, що кошти ДФРР мають скеровуватись на «проекти розвитку», які створюють можливості для розвитку громад, розвитку робочих місць, інвестицій в людський капітал тощо. Однак, аналіз змісту проектів, які фінансувались за кошти фонду у 2016-2018 роках не підтверджують цю тезу. У 2016 році з коштів ДФРР у Запорізькій області було профінансовано 52,51 млн. грн. На цю суму реалізовувалось 12 проектів, 9 з яких спрямовувались на розбудову систем водопостачання.

Таблиця 42

Фінансування проектів за рахунок коштів Державного фонду
регіонального розвитку (ДФРР), 2016-2018 рр.

тис.грн.

	За рахунок коштів ДФРР (постанова КМУ від 18.03.2015 № 196)		За рахунок місцевих бюджетів	
	передбачено	проведено касових видатків	передбачено	проведено касових видатків
2016 р.	98 472,62	52 519,20	12 344,14	7 954,59
2017 р. В т.ч.	195305,25	138856,102	114501,389	70609,917
Перехідні проекти, реалізація яких здійснювалась у 2017 році за кошти ДФРР	69 326,900	33 341,658	8 994,127	7 140,697
Проекти у сфері фізичної культури та спорту	20 704,602	18 738,995	2 824,151	1 908,493
Проекти соціальної сфери	8 532,374	7 275,747	2 556,835	2 556,256
Проекти з енергозбереження	15 937,513	11 253,517	3 704,807	1 260,032
2018 р. В т.ч.	114501,389	70609,917	24712,428	20975,239
Перехідні проекти, реалізація яких здійснювалась у 2018 році за кошти ДФРР	21054,729	11536,054	2924,177	2862,465
Проекти у сфері фізичної культури та спорту	19098,214	15265,689	2122,025	1615,716
Проекти соціальної сфери	41110,156	27209,749	6231,279	3936,942
Проекти з енергозбереження	49511,944	41779,400	5808,621	5276,784

У 2018 р. обсяги профінансованих видатків за кошти ДФРР склали 138,9 млн. грн. За ці кошти продовжувалась реалізація 11 проектів попереднього року, а також 10 проектів у сфері фізичної культури та спорту, 2 проекти соціальної сфери. 7 проектів з енергозбереження. Більшість з них зорієнтовані на вирішення поточних локальних проблем. Подібна картина спостерігалась і у 2018 р.: 70,6 млн. грн ресурсу ДФРР спрямовувались на проекти за такими ж групами, однак кількість проектів суттєво знизилась за рахунок зростання їх вартості.

Проблемні питання:

- *Мінрегіон України всіляко намагається мотивувати підготовку економічних (розвиткових) проектів, однак, значна кількість поданих і підтриманих регіональних проектів ДФРР, які формально відносяться до Плану заходів із реалізації Стратегії і далі орієнтовані на вирішення поточних соціальних проблем. Відповідно ДФРР на сьогодні ще не відбувся як інтегратор проектів розвиткового характеру, зокрема – для заходів регіональних цільових програм.*

Порівняно новим інструментом фінансування регіонального розвитку є Конкурс проектів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу, який почав працювати із 2018 р. Для участі у відборі, Запорізькою облдержадміністрацією у 2018 році до Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України було надано сім проектів на розгляд конкурсних комісій.

За результатами конкурсного відбору від Запорізької області пройшов проект «Створення КУ «Агенція розвитку Мелітополя».

У 2018 році було підписано договір про делегування повноважень на виконання бюджетної програми КПКВК 2751270 «Підтримка регіональної політики України» між Запорізькою облдержадміністрацією та Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, за яким Запорізьку облдержадміністрацію визначено розпорядником бюджетних коштів II рівня.

У 2018 було створено КУ «Агенція розвитку Мелітополя», придбано меблі та комп'ютерну техніку для успішного функціонування комунальної установи. Протягом 2018 року на виконання проекту було направлено 172,9 тис. грн. У першому кварталі 2019 року функціонування Агенції забезпечувалось за рахунок співфінансування з місцевого бюджету м.Мелітополь.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 № 470-р було затверджено розподіл у 2019 році коштів за проектами регіонального розвитку, які можуть реалізовуватись за рахунок коштів, отриманих від ЄС. Відповідно до даного розпорядження, обсяг фінансування Створення КУ «Агенція розвитку Мелітополя» складає 3 035,665 грн. На даний час продовжується моніторинг та супровід функціонування Агенції, щоквартально надаються звіти до Мінрегіону.

Атмосферне повітря

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами по Запорізькій області, як і загалом по Україні, мають загальну тенденцію до зменшення. В структурі викидів забруднюючих речовин основну частину складають діоксид та інші сполуки сірки, оксиди азоту, оксид вуглецю та речовини у вигляді суспендованих твердих частинок, недиференційованих за складом. Однак, Запорізька область і надалі входить до п'ятірки найбільш забруднених областей України.

Таблиця 43

Викиди забруднюючих речовин у атмосферу від стаціонарних джерел забруднення за окремими регіонами

тис. т

	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	3350,0	2857,4	3078,1	2584,9	2508,3
Дніпропетровська	855,8	723,9	833,0	657,3	614,3
Донецька	1043,0	917,6	981,4	784,8	790,2
Запорізька	206,7	193,7	167,0	180,9	174,7
Івано-Франківська	228,8	223,9	196,7	198,3	221,4
Львівська	100,2	102,4	103,1	109,1	106,7
Харківська	150,5	53,4	100,2	45,0	44,7

У 2018 році кількість суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря склало 504, що на 108 менше, ніж у 2017 році та на 46 менше, ніж у 2016 році.

У 2018 році обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел у розрахунку на душу населення зменшились на 2,6 кг і склали 101,9 кг, у порівнянні з 2017 роком (104,5 кг.) та збільшились на 6,3 кг, у порівнянні з 2016 роком (95,6 кг).

З року в рік основна частина забруднень потрапляє в атмосферу від підприємств міста Запоріжжя та міста Енергодар. У 2018 році викиди від стаціонарних джерел підприємств м. Запоріжжя та м. Енергодар склали 71,3 тис. т (проти 69,9 у 2017 році) та 98,2 тис. т (проти 105,3 у 2017 році), що відповідно склало 97% від загальної кількості викидів по області.

Аналіз динаміки викидів забруднюючих речовин в розрізі по населених пунктах показує тенденцію до зменшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел викидів у порівнянні з попереднім роком.

Основну частку у забруднення атмосферного повітря м. Запоріжжя вносять промислові підприємства – найбільші забруднювачі, викиди яких становлять 60 - 70% від загального валового обсягу викиду забруднюючих речовин. Найбільшими забруднювачами атмосферного повітря в регіоні залишаються підприємства чорної та кольорової металургії, теплоенергетики, хімії, машинобудування, харчової промисловості, на які припадає приблизно 90,0 % викидів всіх забруднюючих речовин.

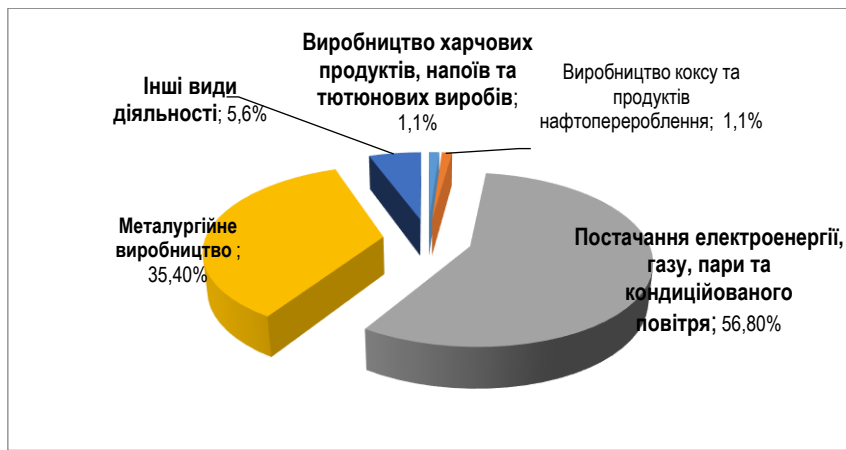

Рис. 65. Структура викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря за основними видами економічної діяльності

Це такі підприємства, як:

ВП Запорізька ТЕС ПАТ «ДТЕК ДНІПРОЕНЕРГО» – 98,059 тис. т (проти 105,238 тис. т у 2017 р. та 91,303 тис. т у 2016 р.);

ПАТ «Запоріжсталь» – 52,294 тис. т (проти 50,834 тис. т у 2017 р. та 50,719 тис. т у 2016 р.);

АТ «Запорізький завод феросплавів» – 7,512 тис. т (проти 7,656 тис. т у 2017 р. та 8,588 тис. т у 2016 р.);

ПАТ «Запорізький абразивний комбінат» – 2,488 тис. т. (проти 1,974 тис. т у 2017 р. та 1,766 тис. т у 2016 р.);

ПрАТ «Запоріжжкокс» – 1,803 тис. т (проти 1,946 тис. т у 2017 р. та 1,98 тис. т у 2016 р.);

ПАТ «Український графіт» – 1,426 тис. т (проти 1,254 тис. т у 2017 р. та 1,082 тис. т у 2016 р.);

ТОВ «Запорізький титано – магнієвий комбінат» – 0,816 тис. т. (проти 0,92 тис. т у 2017 р. та 0,971 тис. т у 2016 р.);

АТ «Мотор Січ» – 0,575 тис. т (проти 0,707 тис. т у 2017 р. та 0,86 тис. т у 2016 р.).

Водні ресурси

Водний фонд Запорізької області складають ріка Дніпро, розташовані на ній Каховське та Дніпровське водосховища з об'ємами води в них відповідно 18,2 і 3,3 км³, 3 середніх, 62 малих річки (довжиною більше 10 км), на яких створено 28 водосховищ та 1205 ставків.

За рахунок стоку р. Дніпро водозабезпеченість області досить висока і в перерахунку на 1 особу становить 30,5 тис. м³ на рік, водозабезпеченість місцевим поверхневим стоком – 0,195 тис. м³ на рік, підземними водами - 0,063 тис. м³ на рік. Незважаючи на достатні запаси поверхневих та підземних вод, водні ресурси розподілені в межах території області вкрай нерівномірно.

Найбільш забезпечені потребою у воді міста та райони області, що знаходяться в межах двох надзаплавних терас Дніпра. Річка Дніпро є основним джерелом питного та технічного водопостачання міст Запоріжжя, Бердянськ,

Вільнянськ, населених пунктів Вільнянського, Запорізького та Новомиколаївського районів та ряду населених пунктів південних районів області. Крім того, з р. Дніпро здійснюється забір води для забезпечення виробничих потреб великих промислових підприємств, зокрема ПАТ «Запоріжсталь», ВП «Запорізька ТЕС» ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», ВП «Запорізька АЕС» ДП НАЕК «Енергоатом», АТ «Мотор Січ», а також для потреб зрошення.

Запорізька область розташована у степній зоні і її територія дуже бідна водними ресурсами. Територіально запаси придатних для питного водопостачання підземних прісних вод розподілені нерівномірно. Дев'ять районів області з двадцяти не мають експлуатаційних запасів прісної питної води. При цьому в області відсутні технічні можливості для транспортування води з поверхневих джерел у райони, які використовують підземні джерела водопостачання, або є безводними.

Запорізька область входить у трійку найбільших водокористувачів країни.

Динаміка загального обсягу забору, використання та скиду зворотних вод по області, в першу чергу, залежить від найбільшого користувача водних ресурсів ВП «Запорізька ТЕС» ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», який працює на прямотоці.

За останні роки спостерігається стійка тенденція збільшення обсягів забору та використання води на потреби зрошення, що пов'язано з погодними умовами, інтенсивністю зрошення, збільшенням площі зрошення, збільшенням кількості абонентів зрошувальних систем. Так, у 2018 році, в порівнянні з 2017 роком, збільшилось використання води на потреби зрошення на 41 млн. м³.

Таблиця 44

Загальні показники використання води за окремими регіонами за 2017 рік

млн. куб. м

	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Одеська	Херсонська	Україна
Забрано:						
із природних водних об'єктів всього	1033	1458	1218	666,4	1727	9224
у т.ч. із підземних водних об'єктів	142,2	103,4	46,51	27,96	58,76	1178
Використано:						
свіжої води всього	802	912,4	1226	248,8	1276	6853
<i>у тому числі на потреби:</i>						
питні і санітарно-гігієнічні	158,2	100	65,53	77,44	39,49	1174
виробничі	612,2	796,4	1043	56,03	31,02	4015
зрошення	22,99	4,739	112,9	107,4	1203	1549
інші	8,641	11,19	4,758	7,925	2,226	114,8
Загальне водовідведення	680,5	801,6	980,1	166,1	72,66	4921
Скинуто в поверхневі водні об'єкти зворотних (стічних) вод						
Всього	616,7	801	956,1	158,7	69,35	4715
Забруднених	230,3	199,4	64,17	32,65	0,912	997,3
Нормативно-чистих без очистки	288,5	444,9	847,1	42,03	38,16	2550
Нормативно-очищених на спорудах	97,98	95,18	44,81	83,99	21,81	1023
Скинуто транзитної води	3,019	64,49	3,815	333,9	26,75	731,5
Оборотне, повторне та послідовне використання	4789	2353	8906	128,2	18,65	38716

Основними забруднювачами водних ресурсів є підприємства металургійної промисловості та житлово-комунального господарства.

Збільшення або зменшення обсягів скиду забруднених зворотних вод залежить від обсягів виробництва основними підприємствами-забруднювачами водних об'єктів, і, в першу чергу, від ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь». Доля комбінату в загальному обсязі скидання забруднених зворотних вод в цілому по області складає 80,8 %.

Таблиця 45

Основні показники використання і відведення води, млн.м³

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Забрано води з природних водних об'єктів – всього	1149,0	1181,0	1094,0	1218,0	1260,0
Спожито свіжої води (включаючи морську), з неї на	1146,0	1150,0	1081,0	1226,0	1199,0
виробничі потреби	900,5	986,9	924,4	1043,0	973,5
побутово-питні потреби	87,56	71,35	69,52	65,53	66,28
зрошення	65,72	67,72	85,98	112,9	153,9
сільськогосподарські потреби	2,790	1,95	0,60	0,539	0,146
ставково-рибне господарство	88,77	71,36	68,28	69,47	56,27
Втрати води при транспортуванні	64,97	65,79	68,17	67,93	60,2
Загальне водовідведення, з нього	831,0	954,7	873,3	980,1	911,6
у поверхневі водні об'єкти	806,98	930,4	849,36	956,1	888,4
у тому числі					
забруднених зворотних вод	73,32	70,04	64,3	64,17	65,95
з них без очищення	2,027	2,06	1,46	0,384	0,37
нормативно очищених	53,53	50,82	48,06	44,81	45,01
нормативно чистих без очистки	680,1	809,6	737,0	847,1	777,2
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	9739,0	9722,0	8100,2	8906,1	8765,7
Частка оборотної та послідовно використаної води %	94,71	94,53	94,01	94,27	94,25
Потужність очисних споруд перед скиданням до водного об'єкта	403,7	393,2	393,3	392,2	395,4

Сучасний екологічний стан поверхневих водних об'єктів області формується під антропогенним впливом суб'єктів господарювання.

Найбільш суттєвими чинниками, що визначають екологічний стан водних об'єктів, є:

скидання забруднених та недостатньо очищених зворотних вод через неефективну роботу очисних споруд або взагалі їх відсутність, особливо в житлово-комунальному господарстві (м. Оріхів, смт Якимівка, м. Дніпрорудне та інші);

змив забруднюючих речовин з урбанізованих територій. Ця проблема особливо актуальна для великих населених пунктів (м. Запоріжжя, м. Мелітополь, м. Бердянськ, м. Пологи, м. Оріхів, м. Токмак і т.д.);

малі річки приймають дренажні води при захисті зрошуваних сільськогосподарських угідь, населених пунктів від підтоплення, з котрими до водних об'єктів вимиваються мінеральні солі, фосфати, органічні речовини, мінеральні добрива, пестициди і гербіциди;

відсутність водоохоронних зон та прибережних смуг водних об'єктів;

порушення режиму господарської діяльності в межах прибережних захисних смуг і водоохоронних зон;

надмірна зарегульованість річок ставками і водосховищами;

порушення правил експлуатації водозаборів та штучних водойм, в результаті чого не гарантується збереження санітарного мінімуму витрат води на нижче розташованих ділянках річок.

На підприємствах області використовують типові методи очистки стічних вод, що базуються на принципах механічної, біологічної або фізико - хімічної очистки.

Найбільшими забруднювачами водних об'єктів області, як і в попередні роки, залишаються промислові об'єкти чорної і кольорової металургії та житлово-комунального господарства.

Екологічний стан Азовського моря

Азовське море є унікальним водним об'єктом і являє собою мілководне водоймище з максимальною глибиною до 13,5 м. Для Азовського моря характерний специфічний гідрологічний режим, що обумовлено його ізольованістю, мілководністю, великим припливом річкових вод, обміном води з Чорним морем, солоність води якого значно більше солоності води Азовського моря. Для морської води характерно відносно швидке нагрівання і охолодження по всій глибині, а також її перемішування, що зумовлює вирівнювання температури і солоності.

Період 2009-2012 років став початком чергового циклу підвищення солоності моря, в 2017 році солоність північної частини Азовського моря досягла своїх максимальних значень – в середньому 13,8‰.

З ростом солоності вод Азовського моря було відзначено зниження видового різноманіття прісноводно-солонуватих видів і збільшення кількості морських видів.

У 2017 році у зв'язку з підвищенням солоності моря видове різноманіття пелагічних безхребетних було представлено невеликою кількістю солоно ватоводних видів.

Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі

Запорізька область відноситься до найбільш антропогенно змінених регіонів. Не зважаючи на постійне збільшення площі природно - заповідного фонду (далі – ПЗФ), його частина в загальній площі території області не в повній мірі відповідає міжнародним стандартам та стратегії планування території.

Внаслідок надмірної розораності ґрунтів (понад 86 % території області), в області значно ускладнилися умови забезпечення територіальної єдності ділянок з природними ландшафтами, що ускладнює просторові процеси біологічного обміну на ценотичному та генетичному рівнях, притаманні живій природі. Потужний промисловий і сільськогосподарський потенціал, з одного боку, сприяв розвитку господарської діяльності в області, а з іншого – запустив процеси регресу і навіть деградації природних екосистем.

В зазначених умовах невідкладним завданням є відновлення екологічного балансу регіону. Відновити екологічний баланс регіону можливо шляхом збереження цінних і типових компонентів ландшафтного та біологічного різноманіття, земель з малозміненими природними ландшафтами, головним чином, природних для нашого регіону степових екосистем, забезпечення

необхідних умов для відновлення їх ключових компонентів, а також достатнім простором природних середовищ.

Збереження місць оселення та зростання видів тваринного і рослинного світу, шляхів міграції тварин і рослин має забезпечити поєднання територій та об'єктів природно - заповідного фонду у єдину територіальну схему – регіональну екологічну мережу (фрагмент національної екологічної мережі), яка інтегруватиметься в загальнодержавну та всеєвропейську Смарагдову мережу.

Ключовим підходом до збереження біологічного різноманіття на всіх його рівнях (видовому, популяційному, ценотичному, генетичному) – є збереження різноманіття місць мешкання і життєздатних популяцій, що, в свою чергу, покладено в основу концепції екологічної мережі.

Таблиця 46

Динаміка збільшення площі природно-заповідного фонду

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду	337	342	345	347	347
Площа природно-заповідного фонду, тис. га	124,242	124,657	124,970	125,056	125,068
Площа природно-заповідного фонду, у % від загальної площі області	4,57	4,58	4,6	4,6	4,6

Основною метою створення екомережі є визначення складових територій, які поєднуються між собою в екологічні коридори та утворюють формування територіально єдиної системи природних територій, яка побудована для забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин. При цьому, національна екологічна мережа має відповідати вимогам її функціонування у Всеєвропейській екологічній мережі та виконувати провідні функції щодо збереження біологічного різноманіття.

Земельні ресурси і ґрунти

За останні роки в області відбулися незначні зміни в складі земельних угідь.

Таблиця 47

Динаміка структури земельного фонду області*

Основні види земель та угідь	2015 рік	
	Всього, га	% до загальної площі території
Загальна територія, у тому числі	2718290,0824	100
1. Сільськогосподарські угіддя, з них:	2241615,8459	82,5
- рілля	1903576,8601	70,0
- перелоги	-	-
- багаторічні насадження	38679,7785	1,4
- сіножаті і пасовища	299359,2073	11,0
2. Ліси і інші лісовкриті площі, з них:	119294,5314	4,4
вкритих лісовою рослинністю	110280,1181	4,1
3. Забудовані землі	95683,3974	3,5
4. Відкриті заболочені землі	7228,4431	0,3
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	23196,4469	0,9
6. Інші землі	231271,4177	8,5
Усього земель (суша)	2543350,0369	93,6
Води (території, що покриті поверхневими водами)	174940,0455	6,4

* - дані наведені за станом на 01.01.2016, які надано Головним управлінням Держгеокадастру у Запорізькій області. У зв'язку з відсутністю фінансування робіт по виконанню спеціальних зйомок і обстежень земель на території Запорізької області з Державного бюджету України оновлення даних щодо структури земельного фонду області не здійснювалося.

Земельному фонду області притаманна певна двоїстість: з одного боку, в її ґрунтовому покриві переважають родючі чорноземні ґрунти, з другого – процеси деградації ґрунтів охоплюють практично всю її територію. В цьому важливу роль відіграють фактори, що пов'язані з використанням земель.

Використання деградованих та малородючих ґрунтів, безпідставно включених до складу орних земель, завдають щорічно збитків, оскільки виробничі витрати на них не компенсуються отриманими врожаєм. Крім того, наносяться невідправні збитки екологічного характеру за рахунок змиву родючого шару ґрунту. Втрати від ерозії вимірюються десятками мільйонів гривень на рік, знищуються найродючіші шари ґрунту та його найважливіша складова – гумус.

В Запорізькій області по даних земельного обліку налічується 76,5141 тис. га земель сільськогосподарського призначення, що потребують консервації.

Надмірна розораність території погіршує екологічні умови та можливості саморегулювання агроландшафту, знижує активність ґрунтоутворюючих процесів та природної родючості ґрунтів, посилює їх ерозію.

За останні 35 років площа еродованих земель збільшилась на 25,2 %. На теперішній час водною ерозією охоплено 35,5 %, а вітровою - більш ніж 90 % площі сільськогосподарських угідь (в роки з пиловими бурями практично вся територія області піддається дії вітрової ерозії).

Найбільш піддані водній ерозії Гуляйпільський, Запорізький, Новомиkolaївський, Більмацький, Кам'янсько-Дніпровський райони; вітровій – Веселівський та Михайлівський райони. Одночасно водній та вітровій ерозії найбільш піддані Приморський та Бердянський райони.

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси області є сільське господарство, промисловість, енергетика, транспорт, гірничодобувна промисловість.

Природнокліматичні умови, а також нераціональне використання сільськогосподарських земель збільшує площу деградованих ґрунтів. Ерозія, засолення, осолонцювання, ущільнення, підтоплення, порушення, зсуви – всі ці види деградації земель характерні для області.

З метою попередження небезпечного підняття рівнів ґрунтових вод, своєчасного виявлення та усунення причин розвитку процесів підтоплення та визначення ділянок, що потребують першочергового виконання робіт по захисту від підтоплення, вкрай необхідним є організація та постійне функціонування системи моніторингу рівня ґрунтових вод на урбанізованих територіях міст і селищ, що сприятиме ефективному використанню обмежених фінансових ресурсів. Через відсутність фінансування моніторинг не ведеться. Мережа режимно - спостережувальних свердловин на урбанізованих територіях практично відсутня.

Екзогенні геологічні процеси

В основному, екзогенні геологічні процеси (ЕГП) розвинені на узбережжях Азовського моря, Каховського та Дніпровського водосховищ. Поширення

екзогенних геологічних процесів на території області не спостерігаються, але спостерігається їх періодична активізація на узбережжі Азовського моря.

Активні зсувні процеси на узбережжі Дніпровського водосховища поширені на ділянці берегового схилу між селами Круглик і Грушівка, також на цій ділянці спостерігаються активні процеси абразії, про що свідчать свіжі осипи ґрунту біля підніжжя схилу, а також повалені дерева. На узбережжі Каховського водосховища зсувні процеси активно розвивались в районах сіл Балки і Маячка, а також на ділянці спостереження Мамаєва гора. Швидкість протікання зсувних процесів у порівнянні з минулими роками знизилась, що, зокрема, зумовлено берегозахисними роботами, проведеними на різних ділянках узбережжя водосховища.

На ділянці I категорії – узбережжя Азовського моря, найбільш інтенсивно корінний береговий схил розвився в Обитичній затоці на ділянці довжиною 31 км під дією активних процесів морської абразії. Ділянка починається від західної околиці села Степнівка-I і закінчується на західній межі Ботієвської зсувної ділянки II категорії. Корінний береговий схил активно розвивається, за виключенням долини річки Домузла. На багатьох ділянках затоки проводяться берегозахисні та берегоукріплювальні роботи.

Відходи

Запорізька область відноситься до регіонів, де зосереджена значна кількість підприємств важкої промисловості: 45 % від загальної кількості виробленої продукції в області займає продукція металургії та оброблення металу, 20 % – виробництво та розподілення електроенергії, газу, тепла, води.

Виробнича діяльність підприємств пов'язана з утворенням відходів I–IV класів небезпеки. Так, Запорізька область замикає п'ятірку регіонів з найбільшим показником утворення відходів.

Масштабність ресурсного використання і енергетично-сировинної спеціалізації економіки регіону в цілому сприяють значному утворенню і накопиченню відходів виробництва і споживання.

Найбільшу частку утворення відходів I–IV класів небезпеки за категоріями матеріалів у 2018 році складають:

осад промислових стоків – 403,6 тис. т;

відходи чорних металів – 42,2 тис. т;

відходи тваринного походження та змішані харчові відходи – 49,7 тис. т;

відходи рослинного походження – 84,6 тис. т;

тваринні екскременти, сеча та гній – 78,6 тис. т;

побутові та побідні відходи – 294,6 тис. т;

мінеральні відходи будівництва та знесення об'єктів, у т.ч. змішані будівельні відходи – 276,3 тис. т;

інші мінеральні відходи – 667,2 тис. т;

відходи згорання – 3307,0 тис. т.

Утилізовано 3325,9 тис. т відходів та видалено у спеціально відведені місця чи об'єкти – 1568,1 тис. т відходів.

Таблиця 47

Основні показники поводження з відходами I–IV класів небезпеки

тис. т.

Показники	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018 (попередні дані)
Утворилося	5155,6	5463,3	5040,8	5129,8	5294,5
у тому числі: відходи I–III класів небезпеки	16,6	19,0	16,0	17,5	18,3
Спалено	91,6	116,1	79,2	57,2	52,4
Утилізовано	1623,0	2623,1	2887,8	2705,5	3325,9
Видалено у спеціально відведених місцях чи об'єктах	2035,0	1941,9	1790,9	1946,6	1568,1
Загальний обсяг відходів, накопичених протягом експлуатації, у спеціально відведених місцях чи об'єктах (місця видалення відходів) на кінець звітної року	156351,9	160034,8	162288,7	165347,9	

З року в рік спостерігається стійка тенденція до збільшення питомої ваги використаних, знешкоджених та утилізованих відходів від загального обсягу утворених, так у 2015 році цей показник склав 50 %, у 2016 р. – 58,86 %, у 2017 р. – 59,4 %, а у 2018 р. – 63,8 %. Це обумовлено збільшенням відсотку відходів, які використовуються як вторинні матеріали.

На сьогодні в області особливо гостро постає проблема поводження з твердими побутовими відходами, виникнення і ліквідації несанкціонованих звалищ відходів.

Роботу з підтримання санітарного стану території, організації збору побутових відходів, виявлення та ліквідації стихійних звалищ проводять комунальні та приватні підприємства, сільські та селищні ради із залученням суб'єктів підприємницької діяльності, що провадять господарську діяльність на підпорядкованій території.

Отже, основною екологічною проблемою регіону залишається забруднення поверхневих **водних об'єктів** неочищеними і недостатньо очищеними зворотними водами підприємств металургійного комплексу та житлово-комунальної галузі.

Розгалужена структура промислових виробництв, що потребує значних затрат енергії та природних ресурсів, в комплексі з застарілим обладнанням, яке, в більшості випадків, не підлягає модернізації, є основною причиною значних обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря для Запорізької області. **Повітряохоронні** заходи, що проводяться підприємствами-забруднювачами, мають локальний характер і не дозволяють досягти прийнятного екологічного ефекту, достатнього для поліпшення якості повітря області. У зв'язку з цим, для регіону життєво необхідною є модернізація промисловості, а саме металургії та енергетики. Також необхідно створювати та розширювати існуючу мережу підприємств з виробництва відновлювальних джерел енергії.

Враховуючи наявність в області великих обсягів **накопичених відходів**, відсутність потужностей для їх знешкодження чи утилізації, а також місць для їх видалення, основними пріоритетами в сфері поводження з відходами в області є

скорочення обсягів розміщених відходів, забезпечення екологічно безпечного поводження з ними та своєчасне виявлення негативних наслідків накопичення відходів.

Збереження цінних і типових компонентів **ландшафтного та біологічного** різноманіття шляхом їх заповідання дає змогу відновити екологічний баланс регіону, а саме природні ландшафти, головним чином, природних для нашого регіону степових екосистем, забезпечення необхідних умов для відновлення їх ключових компонентів, а також достатнім простором природних середовищ.

Збереження місць оселення та зростання видів тваринного і рослинного світу, шляхів міграції тварин і рослин має забезпечити поєднання територій та об'єктів природно - заповідного фонду у єдину територіальну схему – регіональну екологічну мережу (фрагмент національної екологічної мережі), яка інтегруватиметься в загальнодержавну та всеєвропейську Смарагдову мережу.

Урахування гендерного компонента в програмах економічного та соціального розвитку регіону

Згідно з Глобальним індексом гендерного розриву у 2016 р. Україна зайняла доволі низьке 69-е місце у рейтингу, при цьому найбільші гендерні розриви мали місце в економічних можливостях та рівні політичної участі жінок. Поряд з цим Україна досягла певних успіхів у формуванні законодавства та інституційного середовища, які визначають головні принципи гендерної рівності та недопущення дискримінації. Країна ратифікувала основні міжнародні документи, що стосуються гендерної рівності.

Вагомим індикатором гендерної рівності є політична участь. Запровадження гендерних квот у виборчому процесі (мінімум 30% жінок у списках кандидатів у депутати) розширило можливості участі жінок у прийнятті управлінських рішень. Однак станом на 2016 р. жінки становлять лише 12% депутатів Верховної Ради України. Дещо вищою є *частка жінок серед депутатів обласних рад* в Україні – 14,9%. У Запорізькій області ситуація із представленістю жінок в обласній раді є дещо кращою. Представленість депутаток у складі обласних рад 7 скликання складає 17%.

Таблиця 48

Показники гендерної рівності в розрізі регіонів України

	Україна	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Харківська	Херсонська
Співвідношення середньої заробітної плати чоловіків та жінок, %						
2 015р.	74,9	67,3	58,9	68,7	77,6	87
2 016р.	74,6	71,4	60,2	70,0	76,5	81,1
відхилення від середньо-українського значення, 2016 р.	-	-3,2	-14,4	-4,6	1,9	6,5
Кількість звернень щодо насильства в сім'ї, тис.						
2 011р.	126495*	7455	8657	3748	6877	4011
2 015р.	102561	7219	4379	5019	5615	3616
2 016р.	96143	5289	2927	4998	5726	3670
частка від усіх звернень по країні, %, 2016 р.	-	5,5	3	5,2	6	3,8
Частка жінок серед депутатів обласних рад, %						
з 2015 р.	14,6	19,2	9,5	16,7	19,3	15,6
відхилення від середньо-українського значення, 2016 р.	-	4,5	-5,2	2,0	4,7	1

Представленість жінок у складі міських рад міст обласного значення 7 скликання – 21%, у складі районних рад 28%, чоловіки – 72%. Щодо і сільських та селищних рад, то частка жінок у них сягає 60%, а серед їх голів – 39%.

Регіональний вимір гендерних розривів у зарплаті вказує на промислові Донецьку (розмір заробітної плати у жінок становить лише 60,2% від зарплати чоловіків), Запорізьку (70,0%), Дніпропетровську (71,4%) області. Саме тут цей розрив є найвищим. Це пояснюється специфікою структури економіки в цих регіонах.

Водночас в області знижуються обсяги планового фінансування заходів гендерної політики.

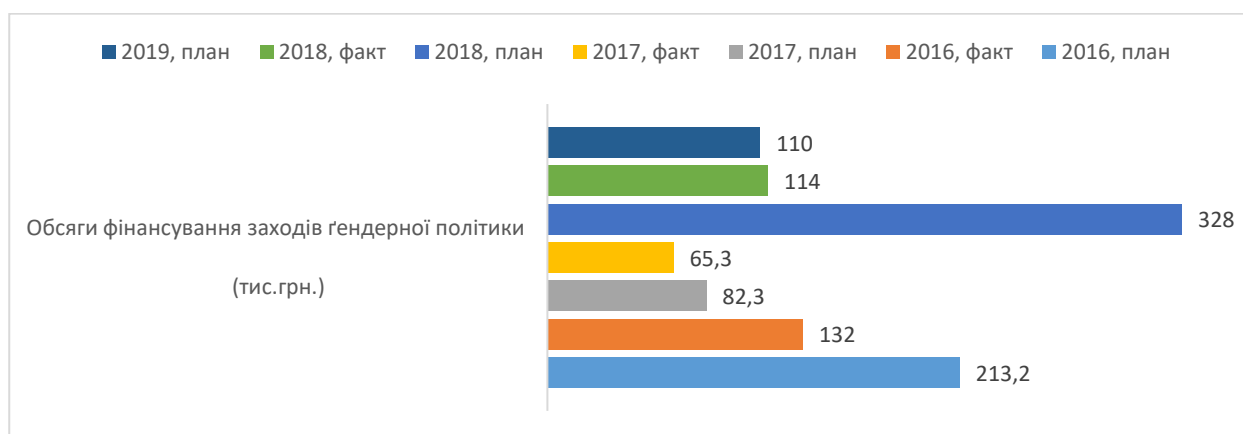

Рис. 66. Динаміка обсягів фінансування заходів гендерної політики в Запорізькій області, 2016-2019 рр.

Сьогодні у Запорізькій обласній адміністрації відповідальними за реалізацію гендерної політики є: заступник голови облдержадміністрації, директор Департаменту соціального захисту населення облдержадміністрації, начальник відділу, головний спеціаліст.

Аби вплинути на ситуацію гендерної рівності в Запорізькій області, у 2018 році було призначено радника з гендерних питань при голові обласної ради, в 2019 році при голові облдержадміністрації було визначено уповноважену особу (координатора) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі. Крім цього, по області затверджено 30 уповноважених осіб з питань забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок у місцевих радах – від обласної до сільських, селищних рад, ОТГ.

В області діє Координаційна рада з питань сім'ї, жінок, охорони материнства і дитинства при голові облдержадміністрації, затверджена розпорядженням голови від 28.03.2019 № 164. В складі Координаційної ради 18 осіб з них чоловіки – 3; жінки -15.

Результати досягнення прогнозованих індикаторів діючої Стратегії

Перелік індикаторів, на досягнення прогнозованих значень яких спрямована
Державна стратегія регіонального розвитку на період до
2020 року для Запорізької області та рівень їх досягнення

Показник	2014 рік	Прогнозовані індикатори на 2020 рік	2017 рік	Стан досягнення індикатора
Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу, грн.	30526	56666	59729 (2016)	Досягнуто за абсолютним значенням. Зважаючи на те, що індекс інфляції 2017 до 2014 р. складає 205% досягнення прогнозованих показників з його врахуванням є мало ймовірним
Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.	31106,2	39515	43461,6 (2016)	
Середньомісячна заробітна плата (номінальна), грн.	3432	5581	6863	
Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, дол. США	497,4	963	531	Зростання за 2014-2017 рр. становить лише 6,7%
Експорт товарів у розрахунку на одну особу, дол. США	2112,4	2531	1729,8	Показник 2017 р. складає лише 81,8% до 2014 р.
Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення, од.	78	91	81	Прослідковується тенденція до зростання показника
Кількість середніх підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення, од.	3	8	3	Показник залишається на рівні 2014 р.
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, % загального обсягу реалізованої промислової продукції	1,7	6	2,4	Відбулось зростання на 33%
Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення вищої категорії (I та II категорій), км доріг на 1 тис. км ² території	35,6	38,9	36	Зростання дуже низькими темпами
Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення (на 1 тис. наявного сільського населення), проміле	13,1	12,1	Не надається	
Забезпеченість населення лікарями всіх спеціальностей (на 10 тис. наявного населення на кінець року), лікарів	47,5	49,5	49,1	З високим рівнем ймовірності буде досягнуто
Рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом у міській місцевості, %	80,4	83,9	80,2	Відбулось незначне зменшення
Рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом у сільській місцевості, %	33,2	32,6	33,7	
Рівень смертності на 1 тис. населення, проміле	15,7	14,1	16,3	Має місце протилежна до задекларованої тенденція
Демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16 – 59 років (міська місцевість), проміле	600	514,7	449	Досягнуто
Демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16 – 59 років (сільська місцевість), проміле	671	559,9	501	Досягнуто

Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (міська місцевість), %	70	74	76,4	Досягнуто
Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (сільська місцевість), %	39	46	39,2	Відбулось незначне зростання
Питома вага утилізованих відходів, % від загальної кількості утворених відходів	31,5	33,9	52,7	Досягнуто
Рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці, %	8,4	6,4	10,7	Має місце протилежна до задекларованої тенденція
Площа земель природно-заповідного фонду, тис. га	124,2	326,2	125,056	Змін практично не відбулось. Досягнення показника дуже сумнівне
Питома вага площі природно-заповідного фонду до площі області, %	4,6	12	4,6	

SWOT-аналіз соціально-економічного становища Запорізької області

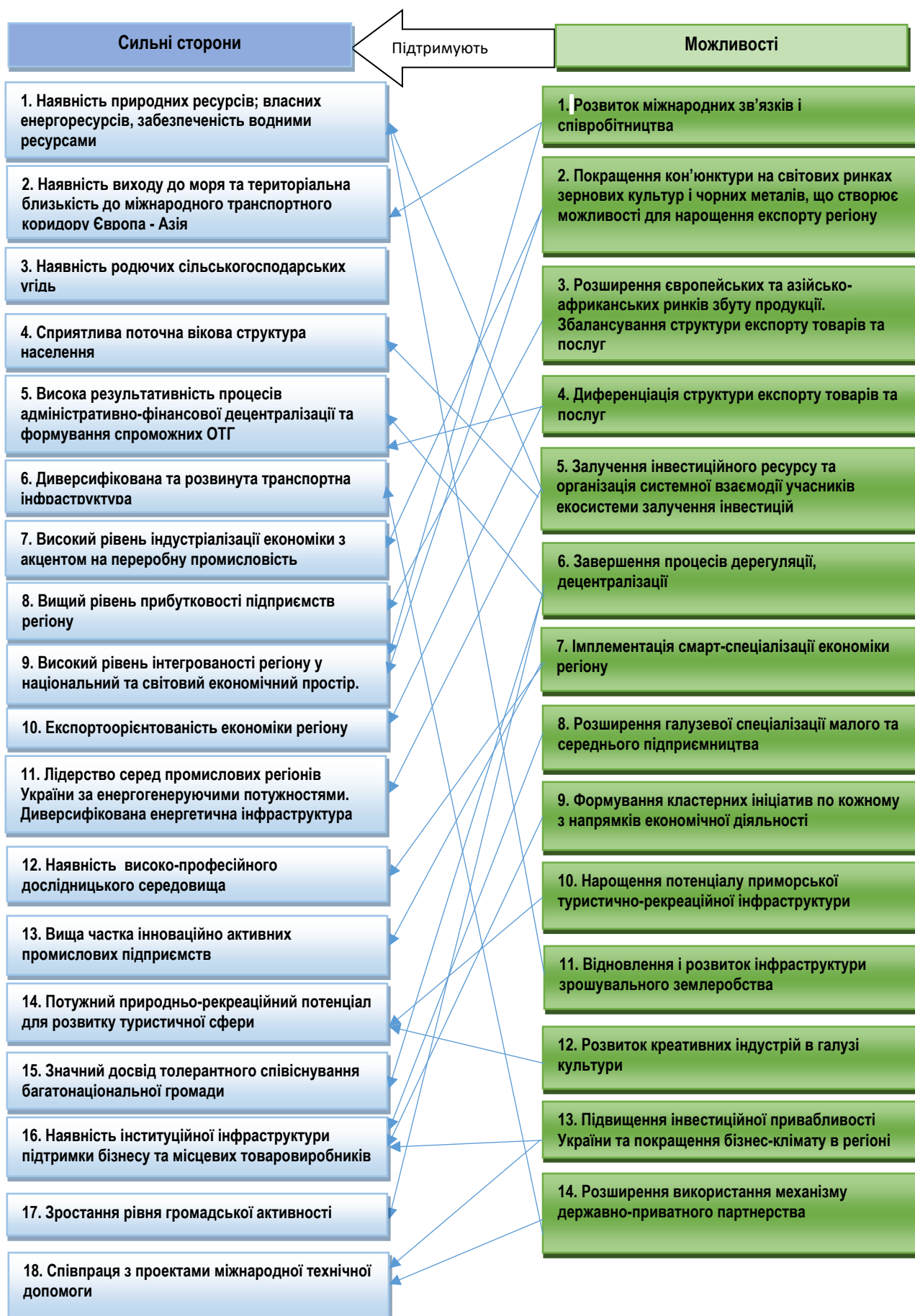
Сильні сторони	Слабкі сторони
Наявність природних і забезпеченість власними енерго- та водоресурсами. Частка регіону в сумарних запасах мінеральної сировини в Україні складає: пегмати-88 %, апатит -63 %, марганцева руда – 69 %, вторинні каоліни -23 %, вогнетривкі глини - 9 %. На території області протікає 109 річок, з них 78 – протяжністю понад 10 км. Головна з них р. Дніпро – третя за величиною річка в Європі, яка є найбільшою водною артерією України Наявність виходу до моря та територіальна близькість до транспортного коридору Європа – Азія. Наявність родючих сільськогосподарських угідь: площа земель сільськогосподарського призначення становить 1903,6 тис. га, що складає 7 % від загальної площі ріллі України) Сприятлива поточна структура населення за віком: 2/3 населення області перебувають у працездатному віці, з них 66,9 % зайняті в економіці області. Високий професійно-освітній та кваліфікаційний рівень економічно активного населення (52,4 % мають повну, базову або неповну вищу освіту) Висока результативність процесів адміністративно-фінансової децентралізації та формування спроможних ОТГ, більшість з яких характеризуються вищим за середньоукраїнський рівень власних доходів та потужним фінансово-економічним потенціалом Диверсифікована та розвинута транспортна інфраструктура. До транспортної системи входить низка стратегічних автомобільних та залізничних шляхів; відзначається нарощення потенціалу міжнародного аеропорту «Запоріжжя», Бердянського морського порту, Запорізького річкового порту Високий рівень індустріалізації економіки з акцентом на переробну промисловість (а не традиційну для України добувну). Останнє слід вважати суттєвою конкурентною перевагою регіону Вищий рівень прибутковості підприємств регіону, ніж в середньому по Україні (частка підприємств, що одержали прибуток 77 %, по Україні – 74 %)	Суттєві втрати транзитного потенціалу через окупацію частини Донбасу та анексію Криму. Низький рівень природного приросту населення, зокрема за рахунок суттєво вищого за середньоукраїнське значення рівня смертності та нижчого рівня народжуваності. Очікувана тривалість життя чоловіків менша на 10 років від очікуваної тривалості життя жінок. Високий рівень депопуляції сільського населення у північно-східних районах (скорочення населення у центральних та південних районах впродовж 2013-2018 років становило (5,2 - 6,5%), у північно-східних районах (6,9 - 8,1%) Брак кадрів робітничих професій у зв'язку з міграцією населення; Територіальна концентрація економічного та інвестиційного потенціалу регіону у м.Запоріжжя, Василівському, Пологівському районах. Лівова частка суб'єктів господарювання регіону та інституційної інфраструктури підтримки бізнесу сконцентрована в обласному центрі – м. Запоріжжя. Суттєві просторові диспропорції у забезпеченні соціальною інфраструктурою Складність ведення бізнесу в регіоні. За індексом легкості ведення бізнесу Запорізька область посідає 24 місце. Найбільші труднощі підприємці відчувають при одержанні дозволів на будівництво, підключення до енергоресурсів та доступу до земельних ресурсів. Недостатній рівень підключення бізнесу до електронних сервісів Наявність тінізації підприємницької діяльності. Інертність у зміні старопромислової структури та використання низькотехнологічних процесів та обладнання. Ступінь зносу основних фондів в області складає більше 70 %, внаслідок чого лише невелика частка продукції виробляється з великою доданою вартістю. Недостатній рівень на підприємствах АПК сучасної системи технічного регулювання якості Недостатній рівень вологості ґрунту та використання зрошуваних земель. Кожні 6-8 років із 10 оцінюються як сухі та посушливі. Площа сухої та дуже сухої зони постійно зростає (зокрема, за останні 10 років - на В 7

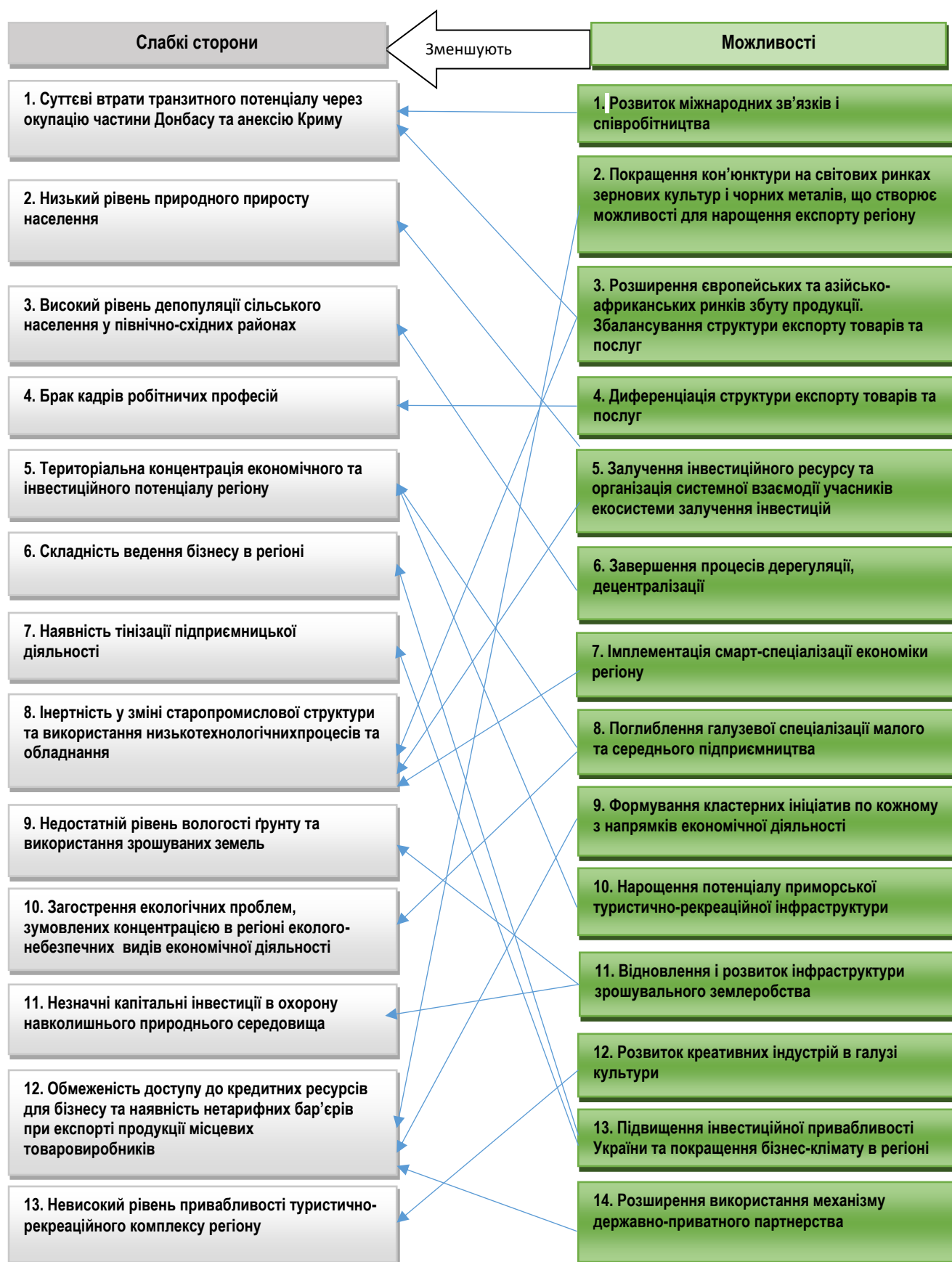
9. **Високий рівень інтегрованості регіону у національний та світовий економічний простір.** Розвинені міжрегіональні та міжнародні соціально-економічні зв'язки (коло країн – торговельних партнерів області налічує понад 160 країн світу та стабільно розширюється)
 10. **Експортоорієнтованість економіки регіону,** що свідчить про конкурентоздатність місцевої продукції на міжнародних ринках (входить у п'ятірку лідерів за обсягами експорту товарів; вартісна частина експорту складає 7 % загальноукраїнського обсягу; стабільно зберігається позитивне сальдо зовнішньої торгівлі - 3 місце серед регіонів)
 11. **Лідерство серед промислових регіонів України за енергогенеруючими потужностями. Диверсифікована енергетична інфраструктура.** В області виробляється 30 % гідроелектроенергії та 60 % вітроелектроенергії від загальних обсягів в Україні
 12. **Наявність високо-професійного дослідницького середовища** у сфері металургії, машинобудування, агропромислового комплексу. Реалізація науково-дослідних програм та створення новітніх розробок на потужних машинобудівних підприємствах
 13. **Вища частка інноваційно активних промислових підприємств,** порівняно із регіонами-сусідами (окрім Харківської області) – 19 % від загальної кількості промислових підприємств. При цьому, відповідний показник по Україні – 16 %
 14. **Потужний природно-рекреаційний потенціал для розвитку туристичної сфери,** який включає узбережжя Азовського моря, р. Дніпро, унікальні пам'ятки історії та культури
 15. **Значний досвід толерантного співіснування багатонаціональної громади в області**
 16. **Наявність інституційної підтримки бізнесу та місцевих товаровиробників** (об'єкти інфраструктури, місцеві програми розвитку бізнесу, проведення бізнес-місій, виставкових заходів, презентацій економічного та інвестиційного потенціалу регіону серед потенційних бізнес-партнерів тощо)
 17. **Активна співпраця з проектами міжнародної технічної допомоги**
 18. **Зростання рівня громадської активності,** розвиток демократичного, мирного та гендерно рівноправного суспільства, посилення розвитку регіону за рахунок налагодження взаємодії влада – бізнес – громадські об'єднання
- %). Щорічний фактичний полив в області здійснюється лише на 22 % площі від наявного фонду (241,1 тис. га зрошуваних земель)
10. **Загострення екологічних проблем, зумовлених концентрацією в регіоні еколого-небезпечних видів економічної діяльності.** У розрахунку на душу населення обсяги викидів забруднюючих речовин складають майже 102 кг, що майже у 2 рази перевищує середній показник по країні (по Україні – 59 кг.). Високий рівень забруднення водних ресурсів підприємствами металургійної промисловості та ЖКГ
 11. **Незначні капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища,** які склали за 2018 рік – 1065 млн грн. Незважаючи на їх збільшення порівняно з 2017 роком на 248,2 млн грн (або 30,4 %), обсяги сусідніх промислових регіонах (у 2,3 рази – ніж у Дніпропетровській та у 1,4 рази – ніж у Донецькій областях)
 12. **Обмеженість доступу до кредитних ресурсів для бізнесу та наявність нетарифних бар'єрів при експорті продукції місцевих товаровиробників.**
 13. **Невисокий рівень привабливості туристично-рекреаційного комплексу регіону** через нерозвиненість інфраструктури. Низька якість туристично-рекреаційних послуг та недостатній рівень розвитку готельно-ресторанного бізнесу

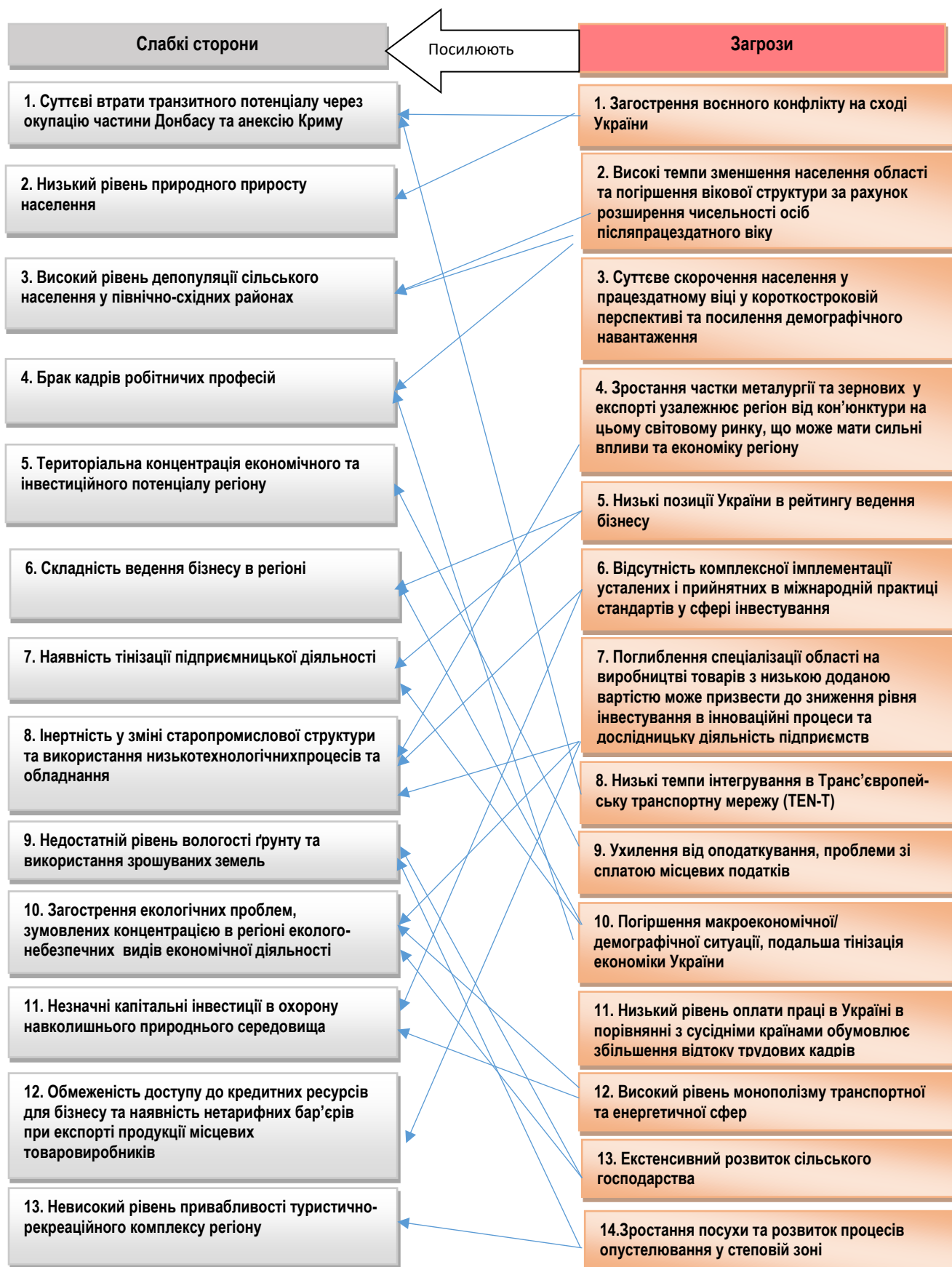
Можливості	Загрози
1. Поглиблення міжнародних зв'язків і співробітництва в контексті інтеграції до світового і європейського середовища. 2. Покращення кон'юнктури на світових ринках зернових культур і чорних металів, що створює можливості для нарощення експорту регіону 3. Розширення європейських та азійсько-африканських ринків збуту продукції. Збалансування структури експорту товарів та послуг у розрізі країн-торгових партнерів регіону 4. Диференціація структури експорту товарів (за рахунок зростання частки високотехнологічних товарів) та послуг шляхом збільшення у ній кількості видів послуг 5. залучення інвестиційного ресурсу та організація системної взаємодії учасників екосистеми залучення інвестицій. Організаційне забезпечення залучення для роботи в області міжнародних консалтингових компаній, які займаються залученням інвестицій 6. Завершення процесів дерегуляції, децентралізації, реформи територіальної організації влади в Україні 7. Імплементация смарт-спеціалізації економіки регіону (зокрема, у розвиток малої, цивільної, оборонної авіації та річкового судноплавства; виробництво проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв, виробництво машин і устаткування для сільського господарства) 8. Розширення галузевої спеціалізації малого та середнього підприємництва, чому сприятиме наявність значних внутрішніх резервів розвитку підприємництва (вигідне економіко-географічне розташування, сприятливий клімат, багаті природні ресурси, розвиток туризму та агробізнесу тощо) 9. Формування кластерних ініціатив по кожному з напрямків економічної діяльності на території області, що забезпечують понад 5% від ВВП регіону або відповідають світовим тенденціям інноваційного розвитку і мають необхідне кадрове забезпечення 10. Нарощення потенціалу приморської туристично-рекреаційної інфраструктури, зростання ролі азовського морського узбережжя у структурі внутрішнього туристичного ринку (що обумовлено анексією Криму). Розвиток агротуризму і створення зелених садиб	1. Загострення воєнного конфлікту на сході України. Порушення міжнародно-правових норм судноплавства у Азовському та Чорному морях 2. Високі темпи зменшення населення області та погіршення статеві-вікової структури за рахунок розширення чисельності осіб післяпрацевдатного віку 3. Суттєве скорочення населення у працевдатному віці у короткостроковій перспективі (у т.ч. за рахунок трудової міграції) та посилення демографічного навантаження 4. Зростання частки металургії та зернових у експорті узалежнює регіон від кон'юнктури на світовому ринку сировини, що може мати сильні впливи та економіку регіону 5. Низькі позиції України в рейтингу ведення бізнесу (Doing Business-2019) – 71 місце з-поміж 190 країн світу – можуть негативно вплинути на залучення інвестицій в економіку регіону 6. Відсутність комплексної імплементації усталених і прийнятих в міжнародній практиці стандартів у сфері інвестування (організаційних, правових, інституційних, маркетингових тощо) 7. Поглиблення спеціалізації області на виробництві товарів з низькою доданою вартістю може призвести до низького рівня інвестування в інноваційні процеси та дослідницьку діяльність підприємств. Потужні капітальні інвестиції (в т. ч. за рахунок бюджетного ресурсу) особливо актуальні для розвитку високо-технологічного машинобудування, яке виробляє 20% продукції регіону 8. Низькі темпи розбудови вітчизняної транспортної мережі та інфраструктури, відсутність системних заходів щодо їх інтегрування в Транс'європейську опорну транспортну мережу (TEN-T). 9. Ухилення від оподаткування, проблеми зі сплатою місцевих податків. 10. Погіршення макроекономічної/ демографічної ситуації, подальша тінізація економіки України 11. Низький рівень оплати праці в Україні в порівнянні з сусідніми країнами обумовить збільшення відтоку трудових кадрів (включно з робочими спеціальностями) за кордон 12. Високий рівень монополізму транспортної та енергетичної сфер

11. **Відновлення та розвиток інфраструктури зрошувального землеробства**, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції
12. **Розвиток креативних індустрій в галузі культури** та участь закладів культури в світових культурологічних мережах, міжнародних проектах тощо
13. **Підвищення інвестиційної привабливості України та покращення бізнес-клімату в регіоні**, що сприятиме зростанню ділової активності, розширенню сектора малого та середнього підприємництва.
14. **Розширення використання механізму державно-приватного партнерства** для реалізації масштабних інфраструктурних проектів
13. **Екстенсивний розвиток сільського господарства**, зокрема моноспеціалізація на вирощуванні пшениці та кукурудзи
14. **Зростання посухи, розвиток процесів опустелювання у степовій зоні**, погіршення ґрунтово-меліоративного стану зрошуваних земель

SWOT-матриця

Додатки

Додаток А

Вихідні дані для побудови кластерної карти підприємництва
Запорізької області в розрізі видів економічної діяльності, 2017 р.

Вид економічної діяльності	Інтегральний показник концентрації ВЕД в регіоні	Середньорічний темп приросту за 2013-2017 рр.	Частка експорту ВЕД в загальному обсязі експорту, %
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	10,76	1,25	4,90
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	1,49	1,18	8,30
Переробна промисловість	29,89	1,27	52,40
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	7,83	1,24	0,10
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,05	1,09	0,20
Будівництво	2,69	1,20	
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	16,81	1,18	27,00
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	3,86	1,15	4,30
Тимчасове розміщування й організація харчування	1,03	1,15	0,01
Інформація та телекомунікації	1,44	1,31	0,10
Фінансова та страхова діяльність	1,63	1,34	0,30
Операції з нерухомим майном	4,47	1,18	0,30
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,73	1,13	1,10
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,48	1,18	0,10
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,25	1,25	0,01
Освіта	5,08	1,21	0,00
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4,28	1,16	0,00
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,68	1,13	0,01
Надання інших видів послуг	0,52	1,13	0,01

Додаток Б

Таблиця 1

Диференціація окремих компонентів рівня життя мешканців міст та районів Запорізької області в 2010-2017 рр.

	Показники					
	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн		Роздрібний товарооборот підприємств на 1 особу, грн.		Прийняття в експлуатацію житла, м ² загальної площі/1000 ос.	
	2010	2017	2010	2017	2010	2017
м.Запоріжжя	2316,0	7207,0	8716,7	22417,1	65,3	65,4
м.Бердянськ	1750,0	5362,0	6168,7	17222,9	97,3	54,5
м.Енергодар	4101,0	11579,0	5636,7	18769,5	30,3	5,4
м.Мелітополь	1659,0	5439,0	6096,1	16484,4	156,7	115,9
м.Токмак	1686,0	5361,0	3670,7	10057,3	66,8	30,7
Бердянський	1516,0	5014,0	3183,5	2951,8	96,6	21,7
Більмацький	1535,0	4935,0	2828,5	4330,3	34,6	10,5
Василівський	2516,0	7730,0	4066,4	9215,3	70,8	20,7
Великобілозерський	1698,0	5212,0	3084,3	-	-	-
Веселівський	1388,0	4779,0	1618,8	2727,7	3,5	7,6
Вільнянський	1819,0	5873,0	2016,6	3549,1	81,4	66,5
Гуляйпільський	1637,0	5201,0	2397,2	6220,5	5,3	53,0
Запорізький	1714,0	6048,0	2680,6	8486,8	416,9	168,7
К-Дніпровський	1493,0	5038,0	1909,1	4378,8	30,5	27,1
Мелітопольський	1500,0	5056,0	1925,3	2604,1	80,1	42,7
Михайлівський	1575,0	4800,0	1406,7	3336,8	0,0	15,4
Новомиколаївський	1696,0	5666,0	1228,1	2783,4	7,5	58,3
Оріхівський	1532,0	4800,0	3398,7	5856,2	26,0	20,5
Пологівський	1901,0	6083,0	2367,1	6032,7	40,9	5,1
Приазовський	1460,0	4681,0	1397,9	2866,7	91,5	81,9
Приморський	1604,0	4766,0	2085,7	4780,4	37,8	22,3
Розівський	1519,0	5786,0	1864,6	0,0	0,0	0,0
Токмацький	1714,0	5359,0	610,0	823,5	12,0	7,7
Чернігівський	1555,0	4817,0	1309,8	1101,2	24,7	9,8
Якимівський	1477,0	4877,0	2822,86	5534,53	111,8	128,9

Додаток В

Інтегральний індекс соціально-економічного розвитку Запорізької області в 2017 р.

Назва АТО	Ключові параметри												
	Чисельність наявного населення на 1 січня 2018, тис.	Територія, тис. км²	Середньооблікова кількість штатних працівників на 1000 осіб	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	Кількість зареєстрованих безробітних на 1000 осіб	Кількість ДНЗ, од.	Кількість ДНЗ, од/км²	Загальноосвітні навчальні заклади на початок 2017/18 навчального року, од.	Загальноосвітні навчальні заклади на початок 2017/18 навчального року, од.	Професійно-технічні навчальні заклади, од.	Підготовка (випуск) кваліфікованих робітників професійно-	Підготовка (випуск) кваліфікованих робітників професійно-	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення в
м.Запоріжжя	745,4	0,28	294	7207	6	143	0,511	124	0,443	17	2547	150	93,4
м.Мелітополь	154	0,04	163	5439	4	27	0,675	23	0,575	2	862	431	3,1
м.Бердянськ	114,8	0,21	164	5362	12	16	0,076	18	0,086	3	810	270	1,9
Василівський	62,7	1,62	188	7730	12	20	0,012	26	0,016	2	248	124	11,5
Запорізький	56,9	1,44	62	6048	6	23	0,016	24	0,017	1	146	146	4,6
м.Енергодар	53,8	0,06	361	11579	7	13	0,217	10	0,167	0	0	0	1948,5
Мелітопольський	49	1,79	88	5056	10	17	0,009	35	0,020	1	116	116	3,7
Вільнянський	46,8	1,27	128	5873	11	24	0,019	26	0,020	3	518	173	10,8
Оріхівський	45,2	1,6	126	4800	15	15	0,009	17	0,011	2	257	129	4,8
Пологівський	39,7	1,34	204	6083	24	17	0,013	22	0,016	2	250	125	25,4
К-Дніпровський	39,6	1,18	96	5038	16	12	0,010	16	0,014	0	0	0	3,3
Якимівський	33,3	1,86	111	4877	29	16	0,009	20	0,011	1	82	82	0,7
м.Токмак	31,4	0,03	127	5361	67	10	0,333	7	0,233	0	0	0	2,2
Приморський	29,6	1,4	118	4766	54	18	0,013	22	0,016	1	14	14	2,4
Михайлівський	28,5	1,07	91	4800	21	11	0,010	13	0,012	1	198	198	0,3
Приазовський	27	1,94	111	4681	28	23	0,012	18	0,009	0	0	0	4,1
Гуляйпільський	26,3	1,3	167	5201	31	16	0,012	19	0,015	0	0	0	4,7
Бердянський	24,9	1,65	104	5014	21	15	0,009	17	0,010	1	77	77	7,3
Токмацький	22,1	1,44	118	5359	1	16	0,011	17	0,012	1	218	218	10,2
Більмацький	21,8	1,33	147	4935	34	12	0,009	11	0,008	0	0	0	16,7
Веселівський	21,3	1,13	136	4779	23	16	0,014	16	0,014	1	53	53	7,1
Чернігівський	16,8	1,2	149	4817	30	15	0,013	13	0,011	0	0	0	16,8
Новомиkolaївський	15,7	0,92	134	5666	46	7	0,008	10	0,011	0	0	0	10,3
Розівський	8,7	0,61	115	5786	37	6	0,010	7	0,011	0	0	0	12,9
Великобілозерський	7,9	0,47	139	5212	47	4	0,009	7	0,015	1	103	103	7,3

Додаток В (продовження)

Назва АТО	Ключові параметри													
	Кількість суб'єктів ЄДРПОУ в розрахунку на 10 тис. ос., од.	Прийняття в експлуатацію житла, м² загальної площі	Прийняття в експлуатацію житла, м² загальної площі/1000 ос.	Капітальні інвестиції на одну особу, грн.	Вантажооборот автомобільного транспорту, млн. ткм.	Обсяги експорту товарів на 1 особу, дол. США	Обсяги експорту послуг на 1 особу, дол. США	Оптовий товарооборот на 1 особу, грн.	Роздрібний товарооборот підприємств на 1 особу, грн.	Забезпеченість населення мережею роздрібною торгівлі на 10 тис. осіб, од.	Кількість підприємств на 10 тис. осіб, од.	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) на 1 особу, грн.	Підприємства, які отримали прибуток, %	Обсяг реалізованої промислової продукції на 1 особу, грн.
м.Запоріжжя	3,88	48748	65,398	13684,2	917,5	3352,99	230,43	34654,55	22417,09	11	117,01	296754,13	73,90	186244,95
м.Мелітополь	1,83	17854	115,935	2802,5	100,1	509,17	0,00	7374,03	16484,42	10	54,22	45496,40	77,20	26053,52
м.Бердянськ	2,59	6087	53,023	4685,3	101,9	513,52	1454,30	18132,40	16757,84	11	63,07	79248,94	76,20	40552,50
Василівський	1,65	1295	20,654	12778,4	13,4	1211,68	0,00	3068,58	9215,31	9	44,18	86757,05	85,10	0,00
Запорізький	2,31	9598	168,682	3340,2	23	75,25	0,00	1583,48	8486,82	15	62,04	28985,73	82,00	32327,56
м.Енергодар	1,31	288	5,353	1051,3	6,2	16,34	87,26	659,85	18769,52	9	32,53	11947,10	69,30	459002,78
Мелітопольський	1,40	2094	42,735	4578,3	12,6	268,25	0,00	675,51	2604,08	3	50,41	36901,57	81,20	7267,68
Вільнянський	1,96	3113	66,517	4258,7	19,5	855,86	0,00	1517,09	3549,15	7	73,72	72101,71	90,90	38720,64
Оріхівський	1,88	927	20,509	6759,1	23,4	78,66	0,00	1738,94	5856,19	4	72,35	52557,25	81,10	8868,35
Пологівський	1,49	201	5,063	9064,1	43,1	4196,48	0,00	232984,89	6032,75	10	63,98	371194,57	89,60	0,00
К-Дніпровський	1,05	1073	27,096	5179,7	9,8	0,00	0,00	0,00	4378,79	8	32,83	20297,73	87,10	0,00
Якимівський	1,96	4292	128,889	5777,60	6,00	0,00	0,00	2300,30	5534,53	10,00	75,08	27069,44	77,40	717,10
м.Токмак	2,10	963	30,669	11446,8	16,1	680,57	0,00	1735,67	10057,32	9	34,71	37617,20	69,20	8768,78
Приморський	1,96	660	22,297	3552,8	17,2	0,00	0,00	13503,38	4780,41	3	45,95	41717,47	89,30	880,30
Михайлівський	1,28	438	15,368	7642,3	23,9	20,99	0,00	5277,19	3336,84	4	51,93	32577,58	87,20	0,00
Приазовський	2,43	2210	81,852	8147,9	100,8	253,35	0,00	0,00	2866,67	6	101,85	52341,63	96,80	0,00
Гуляйпільський	1,61	1394	53,004	7946,9	16,9	0,00	0,00	4273,76	6220,53	8	46,01	47792,69	84,30	702,68
Бердянський	1,95	541	21,727	9804,7	10,5	103,03	0,00	3180,72	2951,81	8	73,49	45079,39	85,40	0,00
Токмацький	1,73	170	7,692	4747,3	8,9	57,67	0,00	0,00	823,53	2	78,73	39221,14	81,50	9230,67
Більмацький	1,87	229	10,505	8505,1	15	58,54	0,00	0,00	4330,28	11	73,39	61328,87	88,50	0,00
Веселівський	2,83	162	7,606	3780,3	8,4	0,00	0,00	0,00	2727,70	12	108,92	32831,79	88,10	0,00
Чернігівський	2,23	165	9,821	9010,20	19,40	157,70	0,00	0,00	1101,19	8	88,10	44631,39	94,60	0,00
Новомиkolaївський	2,06	915	58,280	8084,6	4,9	128,08	0,00	0,00	2783,44	4	73,89	44652,97	89,50	0,00
Розівський	2,66	0	0,000	6148,9	3,2	0,00	0,00	0,00	0,00	2	82,76	33086,23	97,20	0,00
Великобілозерський	2,10	0	0,000	9727,6	1,1	0,00	0,00	0,00	0,00	5	79,75	48918,97	90,00	0,00

Додаток В (продовження)

Назва АТО	Стандартизовані величини									
	Середньооблікова кількість штатних працівників на 1000 осіб, осіб	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	Кількість ДНЗ, од./км ²	Загальноосвітні навчальні заклади на початок 2017/18 навчального року, од./км ²	Підготовка (випуск) кваліфікованих робітників професійно-технічними навчальними закладами, ос./ПТНЗ	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення в розрахунку на одну особу	Кількість суб'єктів ЄДРПОУ в розрахунку на 10 тис. ос., од.	Прийняття в експлуатацію житла, м ² загальної площі/1000 ос.	Капітальні інвестиції на одну особу, грн.	Вантажооборот автомобільного транспорту, млн. т·км.
м.Запоріжжя	0,186	0,378	0,243	0,230	0,652	0,997	0,000	0,612	0,000	0,000
м.Мелітополь	0,548	0,530	0,000	0,000	0,000	0,903	0,529	0,313	0,795	0,891
м.Бердянськ	0,546	0,537	0,887	0,851	0,374	0,842	0,332	0,686	0,658	0,889
Василівський	0,478	0,332	0,982	0,972	0,712	0,974	0,576	0,878	0,066	0,985
Запорізький	0,829	0,478	0,976	0,971	0,661	0,935	0,405	0,000	0,756	0,975
м.Енергодар	0,000	0,000	0,679	0,710	1,000	1,000	0,662	0,968	0,923	0,993
Мелітопольський	0,757	0,563	0,986	0,966	0,731	0,919	0,639	0,747	0,665	0,986
Вільнянський	0,644	0,493	0,972	0,964	0,599	0,972	0,494	0,606	0,689	0,979
Оріхівський	0,650	0,585	0,986	0,982	0,702	0,938	0,516	0,878	0,506	0,974
Пологівський	0,434	0,475	0,981	0,971	0,710	0,988	0,617	0,970	0,338	0,953
К-Дніпровський	0,734	0,565	0,985	0,976	1,000	0,909	0,731	0,839	0,621	0,989
Якимівський	0,692	0,579	0,987	0,981	0,810	0,571	0,495	0,236	0,578	0,993
м.Токмак	0,647	0,537	0,506	0,594	1,000	0,864	0,460	0,818	0,164	0,982
Приморський	0,672	0,588	0,981	0,973	0,968	0,875	0,495	0,868	0,740	0,981
Михайлівський	0,747	0,585	0,985	0,979	0,541	0,000	0,671	0,909	0,442	0,974
Приазовський	0,692	0,596	0,982	0,984	1,000	0,927	0,375	0,515	0,405	0,890
Гуляйпільський	0,536	0,551	0,982	0,975	1,000	0,936	0,585	0,686	0,419	0,982
Бердянський	0,710	0,567	0,987	0,982	0,821	0,959	0,499	0,871	0,284	0,989
Токмацький	0,674	0,537	0,984	0,979	0,494	0,971	0,554	0,954	0,653	0,990
Більмацький	0,593	0,574	0,987	0,986	1,000	0,982	0,518	0,938	0,378	0,984
Веселівський	0,622	0,587	0,979	0,975	0,877	0,958	0,272	0,955	0,724	0,991
Чернігівський	0,587	0,584	0,981	0,981	1,000	0,982	0,425	0,942	0,342	0,979
Новомиkolaївський	0,629	0,511	0,989	0,981	1,000	0,971	0,469	0,654	0,409	0,995
Розівський	0,681	0,500	0,985	0,980	1,000	0,977	0,316	1,000	0,551	0,997
Великобілозерський	0,614	0,550	0,987	0,974	0,761	0,959	0,459	1,000	0,289	0,999

Додаток В (продовження)

Назва АТО	Стандартизовані величини										Разом:		Значення інтегрального індексу соц.-економ. розвитку 30
	Обсяги експорту товарів на 1 особу, дол. США	Обсяги експорту послуг на 1 особу, дол. США	Оптовий товарооборот на 1 особу, грн.	Роздрібний товарооборот підприємств на 1 особу, грн.	Забезпеченість населення мережею роздрібної торгівлі на 10 тис. осіб, од.	Кількість підприємств на 10 тис. осіб, од.	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) на 1 особу, грн.	Підприємства, які отримали прибуток, %	Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) на 1 особу, грн.	Кількість зареєстрованих безробітних на 1000 осіб			
м.Запоріжжя	0,201	0,842	0,851	0,000	0,267	0,000	0,201	0,240	0,594	0,828	7,32	0,366066	0,6339
м.Мелітополь	0,879	1,000	0,968	0,265	0,333	0,537	0,877	0,206	0,943	0,752	11,27	0,563442	0,4366
м.Бердянськ	0,878	0,000	0,922	0,252	0,267	0,461	0,787	0,216	0,912	0,919	12,21	0,610711	0,3893
Василівський	0,711	1,000	0,987	0,589	0,400	0,622	0,766	0,124	1,000	0,919	14,07	0,703733	0,2963
Запорізький	0,982	1,000	0,993	0,621	0,000	0,470	0,922	0,156	0,930	0,842	13,90	0,695174	0,3048
м.Енергодар	0,996	0,940	0,997	0,163	0,400	0,722	0,968	0,287	0,000	0,863	13,27	0,663582	0,3364
Мелітопольський	0,936	1,000	0,997	0,884	0,800	0,569	0,901	0,165	0,984	0,902	16,10	0,804812	0,1952
Вільнянський	0,796	1,000	0,993	0,842	0,533	0,370	0,806	0,065	0,916	0,909	14,64	0,732155	0,2678
Оріхівський	0,981	1,000	0,993	0,739	0,733	0,382	0,858	0,166	0,981	0,932	15,48	0,774095	0,2259
Пологівський	0,000	1,000	0,000	0,731	0,333	0,453	0,000	0,078	1,000	0,958	11,99	0,59957	0,4004
К-Дніпровський	1,000	1,000	1,000	0,805	0,467	0,719	0,945	0,104	1,000	0,938	16,33	0,816413	0,1836
Якимівський	1,000	1,000	0,990	0,753	0,333	0,358	0,927	0,204	0,998	0,966	14,45	0,722621	0,2774
м.Токмак	0,838	1,000	0,993	0,551	0,400	0,703	0,899	0,288	0,981	0,985	14,21	0,710463	0,2895
Приморський	1,000	1,000	0,942	0,787	0,800	0,607	0,888	0,081	0,998	0,982	16,23	0,811271	0,1887
Михайлівський	0,995	1,000	0,977	0,851	0,733	0,556	0,912	0,103	1,000	0,953	14,91	0,745679	0,2543
Приазовський	0,940	1,000	1,000	0,872	0,600	0,130	0,859	0,004	1,000	0,965	14,73	0,736745	0,2633
Гуляйпільський	1,000	1,000	0,982	0,723	0,467	0,607	0,871	0,133	0,998	0,968	15,40	0,76996	0,2300
Бердянський	0,975	1,000	0,986	0,868	0,467	0,372	0,879	0,121	1,000	0,953	15,29	0,764476	0,2355
Токмацький	0,986	1,000	1,000	0,963	0,867	0,327	0,894	0,162	0,980	0,000	14,97	0,748468	0,2515
Більмацький	0,986	1,000	1,000	0,807	0,267	0,373	0,835	0,090	1,000	0,971	15,27	0,763328	0,2367
Веселівський	1,000	1,000	1,000	0,878	0,200	0,069	0,912	0,094	1,000	0,956	15,05	0,752471	0,2475
Чернігівський	0,962	1,000	1,000	0,951	0,467	0,247	0,880	0,027	1,000	0,967	15,30	0,765212	0,2348
Новомиkolaївський	0,969	1,000	1,000	0,876	0,733	0,369	0,880	0,079	1,000	0,978	15,49	0,774603	0,2254
Розівський	1,000	1,000	1,000	1,000	0,867	0,293	0,911	0,000	1,000	0,973	16,03	0,801527	0,1985
Великобілозерський	1,000	1,000	1,000	1,000	0,667	0,318	0,868	0,074	1,000	0,979	15,50	0,774904	0,2251

Додаток Г

Виконання місцевих (регіональних) програм, які фінансувалися за рахунок коштів обласного бюджету, 2016-2018 рр. (ЗАГАЛЬНИЙ ФОНД)

Головний розпорядник	Найменування програми	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
		Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання
Обласна державна адміністрація		100 000	100 000	100,0						
	"Програма підвищення якості та ефективності виконання представницьких та управлінських функцій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на території Запорізької області на 2012-2016 роки", затверджена рішенням обласної ради від 22.11.2012 № 15 (зі змінами та доповненнями).	100 000	100 000	100,0						
Управління з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю		815 983	815 542	99,9						
	Програма підтримки розвитку інформаційно-просвітницької діяльності громадських організацій у Запорізькій області на 2015-2018 роки, затверджено рішенням сесії обласної ради від 05.03.2015 № 8	250 000	249 838	99,9						
	Програма сприяння розвитку громадянського суспільства у Запорізькій області на 2013-2016 роки, затверджено рішенням сесії обласної ради від 24.12.2012 № 6	565 983	565 704	100,0						
Департамент освіти і науки		5 962 581	5 768 743	96,7	6636304	6636302	99,9	7 784 302	7 784 302	100,0
	Програма розвитку освіти Запорізької області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 11(зі змінами)	1 412 581	1 390 588	98,4	1 486 604	1 486 604	100,0			
	Комплексна обласна програма з оздоровлення та відпочинку дітей, підтримки сім'ї, молоді, гендерного паритету та протидії торгівлі людьми на 2012-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.11.2011 № 8 (зі змінами)	4 550 000	4 378 155	96,2	5 040 000	5 039 998	100,0	5 317 200	5 317 030	100,0
	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54				109 700	109 700	100,0	516 538	516 538	100,0
	"Про Програму розвитку освіти Запорізької області на 2018-2022 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 30.11.2017 № 54							1 950 564	1 950 563	100,0
		10 464 875	10 383 265	99,2	13 666 922	13 243 465	96,9	16 014 283	15 942 649	99,6
Управління молоді, фізичної культури та спорту										
	Обласна програма патріотичного виховання молоді на 2012-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.11.2011 № 10 (зі змінами)	180 000	180 000	100,0						
	Комплексна обласна програма з оздоровлення та відпочинку дітей, підтримки сім'ї, молоді, гендерного паритету та протидії торгівлі людьми на 2012-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.11.2011 № 8 (зі змінами)	2 292 275	2 213 158	96,5						
	Цільова програма розвитку фізичної культури і спорту у Запорізькій області на 2012-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.11.2011 № 9 (зі змінами)	7 992 600	7 990 107	100,0						
	Обласна цільова програма "Молодь запорізького краю" на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 65				898 718	496 839	55,3	1 070 860	1 025 433	95,8
	Обласна цільова програма національно - патріотичного виховання молоді на 2017 -2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 64				150 000	150 000	100,0	200 000	200 000	100,0
	Комплексна обласна програма з оздоровлення та відпочинку дітей, сімейної гендерної політики та протидії торгівлі людьми на 2017 - 2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 57				2 066 272	2 065 350	100,0	2 210 911	2 210 911	100,0
	Цільова програма розвитку фізичної культури і спорту у Запорізькій області на 2017-2020 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 58				9 571 787	978 890		11 402 512	11 377 633	99,8
Департамент охорони здоров'я										
	Програма удосконалення системи надання медичної допомоги хворим нефрологічного профілю у Запорізькій області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 21	74 863 200	65 913 055	88,0	72553200	71386990	98,3			
		91 174 400	81 826 839	89,7	101 792 164	97 328 358	95,6	17 279 000	14 400 333	83,3

Головний розпорядник	Найменування програми	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
		Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання
	у т.ч. за рахунок медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам	74 863 200	65 913 055	88,0	68581300	59197047	86,3			
	Обласна програма соціальної підтримки ветеранів війни, праці, дітей війни, інвалідів, інших соціальних груп населення, що перебувають у складних життєвих обставинах	5 666 100	5 628 313	99,3	7966080	6801819	85,3			
	"Назустріч людям" на 2015-2019 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 25.12.2014 № 28									
	Програма "Дітяча онкогематологія та гемофілія" на 2013-2018 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 22	2 668 900	2 668 899	100,0	2668923	1656150	62,0	2 668 923	2 668 923	100,0
	Програма профілактики та лікування серцево-судинних і судинно-мозкових захворювань у Запорізькій області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.12.2012 № 11	1 666 000	1 648 335	98,9	4666000	3726523	79,8			
	Програма розвитку ендопротезування великих суглобів в Запорізькій області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.12.2012 № 12	2 000 000	1 997 000	99,9	2499000	2483541	99,3			
	Програма боротьби з онкологічними захворюваннями в Запорізькій області на період до 2016 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 14.05.2010 № 15	4 151 400	3 870 800	93,2						
	Цільова соціальна програма профілактики, діагностики та лікування вірусних гепатитів у Запорізькій області на 2014-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.12.2013 № 5	118 200	100 437	85,0						
	Регіональна програма розвитку охорони здоров'я Запорізької області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.12.2012 № 10 (зі змінами)	40 600		0,0	11131861	10981071	98,6			
	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54				307 100	292 264	95,2	819 000	689 993	84,2
	Регіональна програма розвитку охорони здоров'я Запорізької області на 2018-2022 роки, затвердженої рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 65							13 791 077	11 041 417	80,1
Департамент соціального захисту населення		40 041 460	37 949 336	94,8	68251494	66948960	98,1	72 745 300	69 925 636	96,1
	Обласна програма виконання завдань і заходів Державної цільової програми "Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів" на період до 2020 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 18 (зі змінами)	227 480	221 694	97,5	407 000	319 330	78,5	443 971	386 154	87,0
	Обласна програма соціального захисту бездомних громадян, осіб, звільнених з місць позбавлення волі та осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 17 (зі змінами)	570 100	498 729	87,5	585 900	576 347	98,4			
	Цільова соціальна програма протидії ВІЛ-інфекцій/СНІДу в Запорізькій області на 2015-2018 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 27.08.2015 № 10	40 750	29 253	71,8	43 450	32 350	74,5	32 350	16 175	50,0
	Обласна програма соціальної підтримки ветеранів війни, праці, дітей війни, інвалідів, інших соціальних груп населення, що перебувають у складних життєвих обставинах "Назустріч людям" на 2015-2019 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 25.12.2014 № 28 (зі змінами)	26 867 130	25 026 034	93,1	51 509 650	50 525 556	98,1	54 596 359	52 026 161	95,3
	Комплексна обласна програма з оздоровлення та відпочинку дітей, підтримки сім'ї, молоді, гендерного паритету та протидії торгівлі людьми на 2012-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.11.2011 № 8 (зі змінами)	12 336 000	12 173 626	98,7						
	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54				82454	82454	98,1			
	Комплексна обласна програма з оздоровлення та відпочинку дітей, сімейної гендерної політики та протидії торгівлі людьми на 2017 - 2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 57				15623040	15412923	98,7	17 672 620	17 497 146	99,0
Служба у справах дітей		1 548 000	1 529 845	98,8	1738825	1738825	100	3 180 638	3 180 638	100,0
	Обласна програма з реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2011-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 23.12.2010 № 12 (зі змінами)	523 000	523 000	100,0						
	Комплексна обласна програма з оздоровлення та відпочинку дітей, підтримки сім'ї, молоді, гендерного паритету та протидії торгівлі людьми на 2012-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.11.2011 № 8 (зі змінами)	1 025 000	1 006 845	98,2						
	Комплексна обласна програма з оздоровлення та відпочинку дітей, сімейної гендерної політики та протидії торгівлі людьми на 2017 - 2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 57				1 639 625	1 639 625	100,0	3 102 638	3 102 638	100,0

Головний розпорядник	Найменування програми	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
		Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання
	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54				99 200	99 200	100,0	78 000	78 000	100,0
Департамент культури, туризму, національностей та релігій		4 293 000	3 769 028	87,8	4242000	3819549	90,0	5 908 900	4 990 575	84,5
	Програма розвитку культури Запорізької області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 14.02.2013 № 3 (зі змінами)	3 368 000	2 987 090	88,7	3432000	3124053	91			
	Програма розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016 - 2020 роки, затверджена рішенням обласної ради від 20.04.2016 №1	535 000	392 000	73,3	500000	400496	80,1	2 185 000	1 763 851	80,7
	Програма підтримки розвитку культур національних меншин у Запорізькій області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.12.2012 № 7	390 000	389 938	100,0	310000	295000	95,1			
	Програма розвитку культури Запорізької області на 2018-2022 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 60							3 123 900	2 629 100	84,2
	Програма підтримки розвитку культур національних меншин у Запорізькій області на 2018-2022 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 61							600 000	597 624	99,6
Управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю		2 282 000	1 461 965	64,1	2400000	2351550	97,9	2 613 335	2 154 120	82,4
	Програма сприяння розвитку інформаційної галузі області на 2016 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.03.2016 № 2	2 282 000	1 461 965	64,1	1700000	1661600	97,7	1 696 335	1 620 675	95,5
	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54				50000	49699,5	99,3	37 000	36 445	98,5
	Програма підтримки розвитку інформаційно-просвітницької діяльності громадських організацій у Запорізькій області на 2015-2018 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 05.03.2015 № 8 (зі змінами)				280000	271518	96,9	280 000	0	0,0
	Програма підтримки розвитку козацтва у Запорізькій області на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 66				100000	98739	98,7	100 000	0	0,0
	Програма сприяння розвитку громадського суспільства у Запорізькій області на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 08.06.2017 № 84				270000	269993	99,9	500 000	497 000	99,4
Департамент житлово-комунального господарства та будівництва		33 460 286	31 021 986	92,7	12476660	12476660	100	33 600 000	33 122 685	98,6
	Програма сприяння створенню ефективного власника житлового фонду Запорізької області на 2015-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 25.12.2014 № 30 (зі змінами)	60 000	60 000	100,0						
	Регіональна цільова програма „Питна вода Запорізької області” на 2012-2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.05.2012 № 10 (зі змінами)	33 350 286	30 911 987	92,7	12366660	12366660	100	31 000 000	31 000 000	100,0
	Обласна програма "Молодій запорізькій родині - доступне житло" на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 16 (зі змінами)	50 000	49 999	100,0	110000	110000	100			
	Обласна програма "Молодій запорізькій родині - доступне житло" на 2018-2022 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 66							600 000	255 100	42,5
	Забезпечення житлом учасників антитерористичної операції в Запорізькій області на 2018-2022 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 67							2 000 000	1 867 585	93,4
Управління капітального будівництва		2 445 257	2 309 543	94,4				10 982 458	8 901 789	81,1
	Програма фінансування робіт з ремонту доріг комунальної власності на 2016 рік, затверджена рішенням Запорізької обласної ради від 31.03.2016 № 19 (зі змінами та доповненнями)	2 445 257	2 309 543	94,4						
	Про затвердження Програми розвитку автомобільних доріг загального користування Запорізької області на 2018 рік, затверджена рішенням сесії обласної ради від 30.11.2017 № 55 (зі змінами)							10 982 458	8 901 789	81,1
Управління містобудування та архітектури					1200000	276909	23,0			
	Регіональна програма створення містобудівного кадастру Запорізької області на 2014 - 2019 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.10.2013 № 12 (зі змінами)				1200000	276909	23,0			
Департамент промисловості		51 497 368	21 228 326	41,2	43 522 205	42 314 685	97,2	2 275 000	2 240 388	98,5
	Програма розвитку автомобільного транспорту в Запорізькій області на 2013 - 2017 роки, затверджена рішенням Запорізької обласної ради від 22.11.2012 № 12 (зі змінами та доповненнями)	6 314 100	1 004 210	15,9						

Головний розпорядник та розвитку інфраструктури	Найменування програми	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
		Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання
	Програма розвитку автомобільних доріг загального користування Запорізької області на 2016 рік, затверджена рішенням обласної ради від 25.02.2016 № 6 (зі змінами)	42 897 410	18 259 616	42,6						
	Регіональна програма з підвищення рівня енергоефективності Запорізької області на 2016-2020 роки, затверджена рішенням обласної ради від 31.05.2016 №6	2 285 858	1 964 500	85,9	2591500	2591500	100	77 400	64 500	83,3
	Програма розвитку автомобільних доріг загального користування Запорізької області на 2017 рік, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 60				40 930 705	39 723 185	97,0			
	Про затвердження Програми розвитку автомобільних доріг загального користування Запорізької області на 2018 рік, затверджена рішенням сесії обласної ради від 30.11.2017 № 55 (зі змінами)							434 000	412 288	95,0
	Про затвердження Програми розвитку та забезпечення функціонування КП "Автогосподарство" Запорізької обласної ради на 2018-2022 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018							1 763 600	1 763 600	100,0
		3 428 000	2 935 000	85,6	5150000	4809997	93,3	3 579 372	3 579 372	100,0
Департамент агропромислового розвитку	Програма розвитку галузі молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах та сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах Запорізької області на 2014-2018 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 20.03.2014 № 20	1 000 000	635 000	63,5	1550000	1209997	78,0	290 000	290 000	100,0
	Програма розвитку галузі вівчарства в сільськогосподарських підприємствах Запорізької області на 2015-2019 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 28.05.2015 № 15	100 000		0,0						
	Регіональна програма з підвищення рівня енергоефективності Запорізької області на 2016-2020 роки, затверджена рішенням обласної ради від 31.05.2016 №6	28 000		0,0						
	Цільова регіональна програма "Сільське подвір'я", затверджена рішенням сесії обласної ради від 27.11.1998 № 7 (зі змінами)	2 300 000	2 300 000	100,0	3600000	3600000	100	2 000 000	2 000 000	100,0
	Про обласну програму збереження та відтворення родючості ґрунтів у Запорізькій області на 2014-2018 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 20.03.2014 № 21 (зі змінами)							198 172	198 172	100,0
	Про програму розвитку лісового фонду Запорізької області на період до 2022 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 63							1 091 200	1 091 200	100,0
		705 500	505 292	71,6	1762000	1731992	98,2	1 870 200	1 830 095	97,9
Департамент економічного розвитку і торгівлі	Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2015-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 25.12.2014 № 26 (зі змінами)	705 500	505 292	71,6						
	Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2017-2018 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 33 (зі змінами та доповненнями)				1762000	1731992	98,2	1 870 200	1 830 095	97,9
Департамент фінансів (в частині міжбюджетних трансфертів, резервного фонду)		40 257 430	28 455 916	70,7	53190314	39446302	72,9	37 006 007	35 430 482	95,7
	Програма профілактики правопорушень та забезпечення громадської безпеки в Запорізькій області, розвитку матеріально-технічної бази органів і підрозділів внутрішніх справ, прокуратури, Управління Служби безпеки України в Запорізькій області, військових частин Національної гвардії України, підрозділів податкової міліції Головного управління ДФС у Запорізькій області, підрозділів Державної прикордонної служби України на 2012-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 23.02.2012 № 9	2 402 203	2 394 347	99,7						
	Обласна цільова програма "Призовна дільниця" на 2015-2019 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 05.03.2015 № 3	909 090	607 090	66,8	1 380 125	693 545	50,3			
	"Обласна цільова програма "Забезпечення часткової мобілізації на території області у 2016 році", затверджена рішенням сесії обласної ради від 25.02.2016 №8	238 270	184 000	77,2						
	"Програма розвитку міжнародної діяльності та залучення іноземних інвестицій в економіку Запорізької області на 2016 - 2018 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.03.2016 № 6 (зі змінами)	1 309 000	652 279	49,8	1 045 000	661 122	63,3	1 505 000	1 035 221	68,8
	"Програма подальшого нарощування регіонального матеріального резерву для запобігання, ліквідації надзвичайних ситуацій на 2016-2020 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.03.2016 № 3	1 141 350	1 050 831	92,1	1 883 680	240 594	12,8	1 337 000	1 169 557	87,5
	"Програма захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2013-2017 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 28.03.2013 № 28	1 376 000	892 152	64,8	3 281 320	2 982 028	90,9			
	"Програма розвитку архівної справи у Запорізькій області на 2016-2018 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 27.08.2015 № 9	924 000	858 964	93,0	973 000	912 846	93,8	1 000 000	1 000 000	100,0

Головний розпорядник	Найменування програми	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
		Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання
	Обласна "Програма підвищення якості та ефективності виконання представницьких та управлінських функцій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на території Запорізької області на 2012-2016 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 15	25 962 995	17 105 887	65,9						
	Програма впровадження елементів електронного урядування в Запорізькій області на 2015-2016 роки, затверджена рішенням сесії Запорізької обласної ради від 24.09.2015 № 6 (зі змінами)	197 000	194 400	98,7						
	Обласна програма соціальної підтримки ветеранів війни, праці, дітей війни, інвалідів, інших соціальних груп населення, що перебувають у складних життєвих обставинах "Назустріч людям" на 2015-2019 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 25.12.2014 № 28 (зі змінами)	5 294 395	4 012 840	75,8						
	Програма розвитку освіти Запорізької області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 11(зі змінами)	303 127	303 127	100,0	1 075 624	1 074 345	99,9			
	Програма розвитку культури Запорізької області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 14.02.2013 № 3 (зі змінами)	200 000	200 000	100,0						
	Про програму організаційного забезпечення діяльності судів Запорізької області на 2017 - 2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 55				905400	893100	98,6	105 400	105 400	100,0
	Програма профілактики правопорушень та забезпечення громадської безпеки в Запорізькій області, розвитку матеріально-технічної бази Головного управління Національної поліції в Запорізькій області, прокуратури Запорізької області, Військової прокуратури Запорізького гарнізону Південного регіону України, Управління Служби безпеки України в Запорізькій області, Головного управління ДФС у Запорізькій області, Управління патрульної поліції у м. Запоріжжя, Департаменту патрульної поліції на 2017 - 2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 56				2277341	2266429	99,5	1 774 000	1 773 405	100,0
	"Про забезпечення заходів мобілізації на території області у 2017 - 2021 роках", затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 58				368 000	327 500	89,0	38 000	38 000	100,0
	Забезпечення територіальної оборони Запорізької області на 2017 - 2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 57				3 025 580	566 351	18,7	606 498	606 498	100,0
	Програма сприяння розвитку матеріально - технічної бази, соціальної, інформаційної та організаційної підтримки військових частин Збройних Сил України, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України, які дислокуються на території Запорізької області на 2017 - 2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 59				3 986 139	3 736 021	93,7	1 937 323	1 937 064	100,0
	Програма автотранспортного забезпечення виконання ЗОДА повноважень, що делеговані Запорізькою обласною радою на 2017 - 2019 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 62				1 956 000	1 401 127	71,6	2 491 000	2 305 664	92,6
	Програма матеріально - технічної підтримки діяльності органів виконавчої влади в Запорізькій області на 2017 - 2019 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 63				13 481 749	5 688 637	42,2	5 153 000	5 032 248	97,7
	"Програма розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016 - 2020 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 20.04.2016 №1				500 000	499 912	100,0			
	Регіональна програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро в Запорізькій області на період до 2021 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 28.03.2013 №23 (зі змінами)				198 000	198 000	100,0			
	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54				16 524 356	16 256 859	98,4	15 599 829	15 521 128	99,5
	Програма впровадження регіонального веб-порталу адміністративних послуг Запорізької області, затверджена рішенням сесії обласної ради від 27.07.2017 № 16				15 000	0	0,0	20 000	0	0,0
	Програма розвитку автомобільних доріг загального користування Запорізької області на 2017 рік, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 60				1 300 000	988 887	76,1			
	Програма розвитку освіти Запорізької області на 2018-2022 роки (рішення обласної ради від 30.11.2017 №54 (зі змінами та доповненнями)							2 707 821	2 689 800	99,3
	Комплексна обласна програма з оздоровлення та відпочинку дітей, сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми на 2017-2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 57 (зі змінами та доповненнями)							513 600	196 119	38,2

Головний розпорядник	Найменування програми	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
		Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання
	Програма захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2018-2022 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 62							1 025 600	1 015 102	99,0
	Програма забезпечення потреб населення Запорізької області за рахунок використання вертолітної техніки на 2017-2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 61 (зі змінами)							299 448	112 789	37,7
	Програма правової освіти населення Запорізької області на 2018-2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 59							98 363	98 363	100,0
ВСЬОГО		288 476 140	230 060 627	79,8	317 073 888	293 123 555	92,4	214 838 795	203 482 893	94,7

**Виконання місцевих (регіональних) програм, які фінансувалися за рахунок коштів обласного бюджету, 2016-2018 рр.
(СПЕЦІАЛЬНИЙ ФОНД)**

Головний розпорядник	Найменування програми	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
		Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання
Обласна рада		1 205 000	60 000	5,0						
	Регіональна програма з підвищення рівня енергоефективності Запорізької області на 2016 - 2020 роки, затверджена рішенням обласної ради від 31.05.2016 № 6	1 055 000	60 000	5,7						
	Програма підвищення якості та ефективності виконання представницьких та управлінських функцій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на території Запорізької області на 2012-2016 роки, затверджена рішенням обласної ради від 22.11.2012 № 15 (зі змінами та доповненнями).	150 000		0,0						
Обласна державна адміністрація	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.201 № 54				16 000	14 250	89,1			
					16 000	14 250	89,1			
Департамент освіти і науки		28 360 000	23 760 000	83,8	11 165 639	11 076 364	99,2	26 983 640	26 572 040	98,5
	Програма розвитку освіти Запорізької області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 11(зі змінами)	28 360 000	23 760 000	83,8	10 134 400	10 046 800	99,1			
	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54				906 800	905 125	99,8	704 540	704 540	100,0
	Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення по Запорізькій області на період до 2020 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 56 (зі змінами та доповненнями)				124 439	124 439	100,0			
	Про Програму розвитку освіти Запорізької області на 2018-2022 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 30.11.2017 № 54 (зі змінами та доповненнями)							26 279 100	25 867 500	98,4
Управління молоді, фізичної культури та спорту					512 099	512 092	100,0	593 509	572 477	96,5
	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54				512 099	512 092	100,0	593 509	572 477	96,5
Департамент охорони здоров'я		1 204 000	203 800	16,9	1 120 936	1 101 567	98,3	106 820 560	74 279 963	69,5
	Програма "Дитяча онкогематологія та гемофілія" на 2013-2018 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 22	204 000	203 800	99,9	199 000	196 771	0,0	240 000	237 301	98,9
	Програма боротьби з онкологічними захворюваннями в Запорізькій області на період до 2016 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 14.05.2010 № 15	1 000 000		0,0						
	Регіональна програма розвитку охорони здоров'я Запорізької області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.12.2012 № 10				869 136	864 996	99,5			

Головний розпорядник	Найменування програми	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
		Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання
	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54				52 800	39 800	75,4	6 176 660	4 749 892	76,9
	Регіональна програма розвитку охорони здоров'я Запорізької області на 2018-2022 роки, , затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 65							100 403 900	69 292 770	69,0
					4 606 159	4 160 176	90,3	3 538 200	3 332 452	94,2
Департамент соціального захисту населення	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54				161 099	159 597	99,1	838 200	838 190	100,0
	Обласна програма соціальної підтримки ветеранів війни, праці, дітей війни, інвалідів, інших соціальних груп населення, що перебувають у складних життєвих обставинах "Назустріч людям" на 2015-2019 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 25.12.2014 № 28 (зі змінами)				4 045 060	3 805 169	94,1	2 700 000	2 494 262	92,4
	Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення по Запорізькій області на період до 2020 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 56 (зі змінами та доповненнями)				400 000	195 410	48,9			
								17 200	17 200	100,0
Служба у справах дітей	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017-2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54							17 200	17 200	100,0
		1225000	1095300	89,4	1 208 000	1 137 789	94,2	1 800 000	1 636 736	90,9
Департамент культури, туризму, національностей та релігій	Програма розвитку культури Запорізької області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 14.02.2013 № 3 (зі змінами)	1195000	1066500	89,2	1 208 000	1 137 789	94,2			
	Програма розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016 - 2020 роки, затверджена рішенням обласної ради від 20.04.2016 №1	30 000	28 800	96,0				200 000	164 455	82,2
	Програма розвитку культури Запорізької області на 2018-2022 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 60							200 000	193 000	96,5
	Програма сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017-2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 54							1 400 000	1 279 281	91,4
Департамент житлово-комунального господарства та будівництва		9 027 270	7 537 242	83,5	73 573 263	60 220 500	81,9	89 550 605	83 263 678	93,0
	Програма сприяння створенню ефективного власника житлового фонду Запорізької області на 2015-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 25.12.2014 № 30 (зі змінами)	1 860 000	1 860 000	100,0	2800000	2783838	99,4			
	Регіональна цільова програма „Питна вода Запорізької області” на 2012-2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.05.2012 № 10 (зі змінами)	6 727 829	5 354 073	79,6	9683535	8080662	83,4	40 134 174	35 984 500	89,7
	Обласна програма "Молодій запорізькій родині - доступне житло" на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 16 (зі змінами)	439 441	323 169	73,5	449 728	360 000	80,0	555 897	488 558	87,9
	Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення по Запорізькій області на період до 2020 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 56 (зі змінами та доповненнями)				60 640 000	48 996 000	80,8	44 860 534	42 853 720	95,5
	Програма сприяння створенню ефективного власника житлового фонду Запорізької області на 2018-2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 30.11.2017 № 53							4 000 000	3 936 900	98,4
		138 737 761	86 741 128	62,5	113 562 833	57 284 858	50,4	816 355 992	597 439 911	73,2
Департамент капітального будівництва	Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення по Запорізькій області на період до 2016 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 27.09.2011 № 4 (зі змінами та доповненнями)	118 809 574	78 536 212	66,1						
	Регіональна цільова програма „Питна вода Запорізької області” на 2012-2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.05.2012 № 10 (зі змінами)	13 687 777	6 758 888	49,4	4 842 301	1 999 197	41,3	6 156 841	4 404 624	71,5
	Програма фінансування робіт з ремонту доріг комунальної власності на 2016 рік, затверджена рішенням Запорізької обласної ради від 31.03.2016 № 19 (зі змінами та доповненнями)	6 240 410	1 446 028	23,2						

Головний розпорядник	Найменування програми	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
		Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання
	Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення по Запорізькій області на період до 2020 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 56 (зі змінами та доповненнями)				108 720 532	55 285 661	50,9			
	Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення по Запорізькій області на період до 2020 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 56 (зі змінами)							133 997 653	114 544 486	85,5
	Програма розвитку освіти Запорізької області на 2018-2022 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 30.11.2017 № 54 (зі змінами та доповненнями)							2 206 627	2 151 406	97,5
	Регіональна програма розвитку охорони здоров'я Запорізької області на 2018-2022 роки, затвердженої рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 65							131 289 971	15 142 885	11,5
	Про затвердження Програми розвитку автомобільних доріг загального користування Запорізької області на 2018 рік, затверджена рішенням сесії обласної ради від 30.11.2017 № 55 (зі змінами)							542 704 900	461 196 511	85,0
		20 028 500	19 890 131	99,3	470 199 295	81 897 035	17,4	582 912 439	517 535 611	88,8
Департамент промисловості та розвитку інфраструктури	Програма розвитку автомобільних доріг загального користування Запорізької області на 2016 рік, затверджена рішенням обласної ради від 25.02.2016 № 6 (зі змінами)	20 000 000	19 890 131	99,5						
	Регіональна програма з підвищення рівня енергоефективності Запорізької області на 2016-2020 роки, затверджена рішенням обласної ради від 31.05.2016 № 6	28 500		0,0						
	Програма розвитку автомобільних доріг загального користування Запорізької області на 2017 рік, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 60				470199295	81897035	17,4			
	Про затвердження Програми розвитку автомобільних доріг загального користування Запорізької області на 2018 рік, затверджена рішенням сесії обласної ради від 30.11.2017 № 55 (зі змінами)							580 125 939	514 750 534	88,7
	Про затвердження Програми розвитку та забезпечення функціонування КП "Автогосподарство" Запорізької обласної ради на 2018-2022 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 58							2 786 500	2 785 077	99,9
		3 732 200	3 035 000	81,3	3 000 000	3 000 000	100,0	10 313 900	10 031 900	97,3
Департамент агропромислового розвитку	Регіональна програма з підвищення рівня енергоефективності Запорізької області на 2016-2020 роки, затверджена рішенням обласної ради від 31.05.2016 № 6	35 000	35 000	100,0						
	Програма розвитку рибного господарства Каховського та Дніпровського водосховищ у межах Запорізької області на 2012 - 2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 24.11.2011 № 11	697 200		0,0						
	Цільова регіональна програма "Сільське подвір'я", затверджена рішенням сесії обласної ради від 27.11.1998 № 7 (зі змінами)	3 000 000	3 000 000	100,0	3000000	3000000	100	3 000 000	3 000 000	100,0
	Про програму розвитку лісового фонду Запорізької області на період до 2022 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 63							7 313 900	7 031 900	96,1
Департамент екології та природних ресурсів		14 022 336	3 451 250	24,6	7 343 999	5 721 840	77,9	3 206 000	3 079 995	96,1
	Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення по Запорізькій області на період до 2016 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 27.09.2011 № 4 (зі змінами)	14 022 336	3 451 250	24,6	6343999	4821841,91	76			
	Про програму штучного розведення (відтворення) водних біоресурсів Запорізької області на 2017-2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 68				1 000 000	899 998	90,0			
	Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення по Запорізькій області на період до 2020 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 56 (зі змінами)							3 206 000	3 079 995	96,1
Департамент економічного розвитку і торгівлі		26 000	26 000	100,0				51 800	51 800	100,0
	Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2015-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 25.12.2014 № 26 (зі змінами)	26 000	26 000	100,0				51 800	51 800	100,0
		117 817 969	103 511 132	87,9	300 058 662	256 734 129	85,6	260 684 090	238 924 661	91,7

Головний розпорядник	Найменування програми	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
		Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання
Департамент фінансів (в частині міжбюджетних трансфертів, резервного фонду)	Програма профілактики правопорушень та забезпечення громадської безпеки в Запорізькій області, розвитку матеріально-технічної бази органів і підрозділів внутрішніх справ, прокуратури, Управління Служби безпеки України в Запорізькій області, військових частин Національної гвардії України, підрозділів податкової міліції Головного управління ДФС у Запорізькій області, підрозділів Державної прикордонної служби України на 2012-2016 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 23.02.2012 № 9 (зі змінами)	11 137 748	9 543 818	85,7	29 624 000	29 523 189	99,7			
	Обласна цільова програма "Призовна дільниця" на 2015-2019 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 05.03.2015 № 3	1 420 000	1 420 000	100,0						
	"Програма подальшого нарощування регіонального матеріального резерву для запобігання, ліквідації надзвичайних ситуацій на 2016-2020 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.03.2016 № 3	430 650	418 329	97,1	480 000	95 397	19,9	250 000	229 440	91,8
	"Програма розвитку архівної справи у Запорізькій області на 2016-2018 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 27.08.2015 № 9	30 000	19 889	66,3						
	Обласна "Програма підвищення якості та ефективності виконання представницьких та управлінських функцій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на території Запорізької області на 2012-2016 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 15	1 340 000	1 329 213	99,2						
	Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення по Запорізькій області на період до 2016 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 27.09.2011 № 4 (зі змінами)	77 658 228	67 791 144	87,3				167 087 665	148 914 846	89,1
	Програма розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016 - 2020 роки, затверджена рішенням обласної ради від 20.04.2016 №1	2 000 000	1 320 575	66,0	2 500 000	2 497 855	99,9			
	Обласна програма забезпечення законності, правопорядку, покращення умов тримання і працевлаштування та створення нових робочих місць для осіб, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчому ізоляторі на 2016 - 2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.05.2016 №3	525 730	523 752	99,6	157 920	149 173	94,5	540 000	539 406	99,9
	Обласна цільова програма розвитку матеріально-технічної бази спорту у Запорізькій області Запорізький стадіон та спортивний майданчик на 2013 - 2016 року від 24.12.2012 №8 (зі змінами)	490 490	490 490	100,0						
	Обласна програма соціальної підтримки ветеранів війни, праці, дітей війни, інвалідів, інших соціальних груп населення, що перебувають у складних життєвих обставинах "Назустріч людям" на 2015-2019 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 25.12.2014 № 28 (зі змінами)	456 928	438 961	96,1	163 586	163 586	100,0			
	Обласна програма забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа на 2016-2018 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.03.2016 № 10	966 100	741 560	76,8	1 335 790	1 032 087	77,3	499 700	449 655	90,0
	Програма "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду - III" на 2015-2018 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 05.03.2015 № 26 (зі змінами)	1 838 331	1 568 775	85,3	240 774	240 745	100,0			
	Програма розвитку освіти Запорізької області на 2013-2017 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 22.11.2012 № 11(зі змінами)	5 657 517	5 324 062	94,1	32 725 764	29 743 087	90,9			
	Програма фінансування робіт з ремонту доріг комунальної власності на 2016 рік, затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.03.2016 № 19 (зі змінами та доповненнями)	4 700 000	4 700 000	100,0						
	Регіональна цільова програма „Питна вода Запорізької області” на 2012-2020 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.05.2012 № 10 (зі змінами)	1 540 810	1 295 916	84,1	505 087	505 087	100,0	2 920 039	2 920 039	100,0

Головний розпорядник	Найменування програми	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
		Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання	Затверджено	Касові видатки	% виконання
	Програма впровадження регіонального веб-порталу адміністративних послуг Запорізької області, затверджена рішенням сесії обласної ради від 27.07.2017 № 16				550 000	0	0,0			
	Регіональна програма створення містобудівного кадастру Запорізької області на 2014 - 2019 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 31.10.2013 № 12 (зі змінами)				170 000	154 839	91,1			
	Програма підтримки розвитку об'єднаних територіальних громад Запорізької області на 2017 рік, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 67				12 000 000	10 963 497	91,4			
	Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення по Запорізькій області на період до 2020 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 56 (зі змінами та доповненнями)				161 543 082	126 589 848	78,4			
	"Про забезпечення заходів мобілізації на території області у 2017 - 2021 роках", затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 58				265 000	265 000	100,0	112 250	112 250	100,0
	Забезпечення територіальної оборони Запорізької області на 2017 - 2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 57				1 955 000	1 955 000	100,0			
	Програма сприяння розвитку матеріально - технічної бази, соціальної, інформаційної та організаційної підтримки військових частин Збройних Сил України, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України, які дислокуються на території Запорізької області на 2017 - 2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 59				798 605	798 070	99,9	3 053 922	3 047 349	99,8
	Програма матеріально - технічної підтримки діяльності органів виконавчої влади в Запорізькій області на 2017 - 2019 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 63				2 441 851	2 246 051	92,0	2 847 000	2 831 649	99,5
	"Програма захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2013-2017 роки", затверджена рішенням сесії обласної ради від 28.03.2013 № 28				1 155 000	1 151 550	99,7			
	Регіональна програма розвитку охорони здоров'я Запорізької області на 2018-2022 роки, , затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 65							14 900 000	14 862 767	99,8
	Програма розвитку освіти Запорізької області на 2018-2022 роки (рішення обласної ради від 30.11.2017 №54 (зі змінами та доповненнями)							3 608 279	3 576 083	99,1
	Програма розвитку культури Запорізької області на 2018-2022 роки, затвердженої рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 60							1 959 083	1 388 883	70,9
	Програма профілактики правопорушень та забезпечення громадської безпеки в Запорізькій області, розвитку матеріально-технічної бази Головного управління Національної поліції в Запорізькій області, прокуратури Запорізької області, Військової прокуратури Запорізького гарнізону Південного регіону України, Управління Служби безпеки України в Запорізькій області, Головного управління ДФС у Запорізькій області, Управління патрульної поліції у м. Запоріжжя, Департаменту патрульної поліції на 2017 - 2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 56							25 166 000	23 850 675	94,8
	Цільова програма розвитку фізичної культури і спорту у Запорізькій області на 2017-2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 26.01.2017 № 58, зі змінами та доповненнями							4 750 000	4 750 000	100,0
	Про програму штучного розведення (відтворення) водних біоресурсів Запорізької області на 2017-2021 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 06.04.2017 № 68 (зі змінами)							952 400	952 400	100,0
	Програма впровадження регіонального веб-порталу адміністративних послуг Запорізької області на 2018 рік, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 64							550 000	545 000	99,1
	Програма захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2018-2022 роки, затверджена рішенням сесії обласної ради від 01.03.2018 № 62							12 000	0	0,0
Всього		335 386 036	249 310 983	74,3	986 366 885	482 860 599	49,0	1 902 827 935	1 556 738 424	81,8

Додаток Д
Фінансування проектів за кошти Державного фонду регіонального розвитку та їх співфінансування за рахунок місцевих бюджетів, 2016-2018 рр.

№ п/п	Найменування об'єкта та його місцезнаходження, вид робіт	За рахунок коштів ДФРР (постанова КМУ від 18.03.2015 № 196)		За рахунок місцевих бюджетів	
		передбачено	проведено касових видатків	передбачено	проведено касових видатків
2016 рік					
	ВСЬОГО, в т.ч.	98 472,615	52 519,199	12 344,142	7 954,589
1	Водовід с. Новотроїцьке Бердянського району - будівництво (перша та друга черги)	6 446,165	3 366,733	716,241	475,804
2	Водовод питної води на с. Зоряне, Запорізького району - будівництво	4 574,780	1 214,803	509,214	139,440
3	Обласний протитуберкульозний диспансер по вул. Перспективній, 4 в м. Запоріжжя - реконструкція (перша черга)	5 872,748	5 070,823	1 044,276	714,820
4	Будівля обласної філармонії у м. Запоріжжя - реконструкція	21 261,173	16 460,113	2 368,802	2 365,894
5	Обласний художній музей, м. Запоріжжя - реконструкція	12 014,484	585,000	1 334,943	80,366
6	Центральні очисні споруди комунального підприємства "Водоканал" Мелітопольської міської ради, м. Мелітополь (коригування - преаератор № 1, первинний відстійник № 2, аеротенк № 2) - реконструкція	13 186,580	10 797,350	1 660,000	852,937
7	Водовід питної води м.Вільнянськ - смт Новомиколаївка - реконструкція	10 798,649	10 302,883	2 000,000	1 999,353
8	Водопровідна мережа, с. Луначарське Бердянського району - реконструкція (перша та друга черги)	5 185,085	1 885,327	576,121	576,121
9	Водопровід, с. Чкалове Веселівського району - реконструкція	4 060,728	0,000	451,201	262,655
10	Водопровідні мережі, с. Лукашеве Запорізького району - реконструкція	5 305,051	1 436,628	589,451	176,461
11	Мережі водозабезпечення, с. Малишівка Запорізького району - реконструкція	4 997,172	1 141,637	563,893	267,599
12	Система водопостачання, с. Степанівка Перша Приазовського району - реконструкція	4 770,000	257,902	530,000	43,139
2017 рік					
	ВСЬОГО	114501,389	70609,917	18079,920	12865,478
	в тому числі:				
Перехідні проекти, реалізація яких здійснювалась у 2017 році за кошти ДФРР					
1	Обласний протитуберкульозний диспансер по вул. Перспективна, 4 в м. Запоріжжя - реконструкція (I черга)	21278,769	9625,830	2 364,308	2337,607
2	Будівля обласної філармонії у м. Запоріжжя - реконструкція	20873,302	11324,169	2 328,614	2312,570
3	Обласний художній музей, м. Запоріжжя - реконструкція	2200,000	0,000	933,000	929,770
4	"Реконструкція центральних очисних споруд КП "Водоканал" Мелітопольської міської ради Запорізької області" (коригування - праератор № 1, первинний відстійник № 2, аеротенк № 2)	2564,571	0,000	631,722	0,000
5	Водовід с. Новотроїцьке Бердянського району (I та II черги будівництва)	1483,400	1080,624	314,823	120,0
6	Водопровідна мережа с. Луначарське Бердянського району - реконструкція (перша та друга черги)	1234,954	818,054	137,217	85,000
7	Реконструкція водопроводу с. Чкалово Веселівського району Запорізької області	2827,103	2827,103	329,123	321,205
8	Реконструкція водопровідних мереж с. Лукашеве Запорізького району Запорізької області	4794,360	1201,237	571,494	154,698
9	Водовод питної води на с. Зоряне, Запорізького району, Запорізької області	4187,615	2071,618	507,956	402,405
10	Реконструкція мереж водозабезпечення села Малишівка Запорізького району Запорізької області	2683,886	2057,903	298,210	227,442
11	Реконструкція системи водопостачання села Степанівка Перша, Приазовського району, Запорізької області	5198,940	2335,120	577,660	250,000
Проекти у сфері фізичної культури та спорту					
	Всього	20 704,602	18 738,995	2 824,151	1 908,493

№ п/п	Найменування об'єкта та його місцезнаходження, вид робіт	За рахунок коштів ДФРР (постанова КМУ від 18.03.2015 № 196)		За рахунок місцевих бюджетів	
		передбачено	проведено касових видатків	передбачено	проведено касових видатків
1	КУ "Стадіон "Спартак" ім. О. Олексенка" ММР ЗО - реконструкція північного крила західної трибуни	10964,561	10964,561	1 218,285	1105,834
2	Придбання машини по догляду за штучною травою SportChamp для стадіону "Енергія" дитячо-юнацької спортивної школи у м. Бердянськ	1078,200	1078,199	150,000	119,800
3	Реконструкція футбольного поля стадіону по вул. Севастопольська, 35 в м. Пологи Запорізької області	2820,900	2820,900	313,433	223,971
4	Реконструкція адміністративно-побутової будівлі стадіону по вул. Севастопольська, 35 в м. Пологи Запорізької області	993,142	941,198	110,349	104,578
5	Будівництво спортивного майданчику із штучним покриттям на території опорного навчально-виховного закладу Чернігівська ЗОШ І-ІІІ ст. імені Героя Радянського Союзу А.М. Темника	100,000	0,000	221,329	0,000
6	Будівництво шкільного стадіону Азовської ЗОШ І-ІІІ ст. по вул. Молодіжна, 92 в с. Азовське	2039,061	225,399	509,764	141,752
7	Капітальний ремонт "Улаштування спортивного майданчика з синтетичним покриттям на території Веселівської ЗОШ № 2 смт. Веселе" розташованого по вул. Продольна, 59 смт Веселе, Запорізька область	587,502	587,502	65,278	56,298
8	Реконструкція системи покриття на базі синтетичної трави для спортивного майданчика КЗ "Веселівська районна різнопрофільна гімназія" Веселівської селищної ради, смт. Веселе Веселівського району Запорізької області	504,000	504,000	56,000	56,000
9	Утеплення спортивного комплексу КЗ "ФОК "Таврія" ВРР ЗО - капітальний ремонт, 71600, мікрорайон 40 років Перемоги № 12, м. Василівка, Запорізька область	1421,822	1421,822	158,000	80,814
10	Капітальний ремонт приміщення спортзалу Сільського Будинку Культури с. Нестерянка Оріхівського району Запорізької області	195,414	195,414	21,713	19,446
Проекти соціальної сфери					
	Всього	8 532,374	7 275,747	2 556,835	2 556,256
1	Реконструкція будівлі під дитячий садочок за адресою Запорізька область Запорізький район селище Малокатеринівка вул. Калініна, 28	5011,513	4022,705	556,835	556,835
2	Реконструкція існуючої будівлі під сільську лікарську амбулаторію по вул. Продольна, 4 в селищі Нове Мелітопольського району Запорізької області	3520,861	3253,042	2 000,000	1999,421
Проекти з енергозбереження					
	Всього	15 937,513	11 253,517	3 704,807	1 260,032
1	"Капітальний ремонт лікувального корпусу № 1 з заміною інженерних мереж" КУ "Запорізький обласний протитуберкульозний клінічний диспансер" ЗОР, за адресою: 69009, м. Запоріжжя, вул. Перспективна, 2"	131,026	0,000	163,189	13,471
2	КУ "Мелітопольський протитуберкульозний диспансер" ЗОР. Капітальний ремонт будівлі протитуберкульозного диспансера, розташованого за адресою: 72318 м. Мелітополь, вул. Кірова, 29, з заміною інженерних мереж і ремонтом покрівлі (інвентарний № 10310005)	305,751	17,254	150,324	75,000
3	Капітальний ремонт (утеплення фасаду будівлі) корпусу АВ (інв. номер 10310008) КУ "Обласна клінічна психіатрична лікарня" ЗОР за адресою: м. Запоріжжя, Оріхівське шосе, буд. 10-а	7077,375	7077,373	786,374	619,145
4	Капітальний ремонт будівель комунального закладу «Запорізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат №7 І-ІІ ступенів» ЗОР у м. Запоріжжі. Комплексне утеплення. За адресою: м. Запоріжжя, вул. Ленська, 1а	3084,210	0,000	1 955,000	161,247
5	Капітальний ремонт ДНЗ № 41 по вул. Ямбольська, 1 м. Бердянськ Запорізької області	3989,871	2858,416	500,000	285,843
6	Капітальний ремонт системи опалення КЗ "Стелногірська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Василівської районної ради Запорізької області, розташованої смт. Стелногірськ, вул. Лесі Українки, 2	1349,280	1300,474	149,920	105,326
7	"Капітальний ремонт лікувального корпусу № 1 з заміною інженерних мереж" КУ "Запорізький обласний протитуберкульозний клінічний диспансер" ЗОР, за адресою: 69009, м. Запоріжжя, вул. Перспективна, 2"	131,026	0,000	163,189	13,471

№ п/п	Найменування об'єкта та його місцезнаходження, вид робіт	За рахунок коштів ДФРР (постанова КМУ від 18.03.2015 № 196)		За рахунок місцевих бюджетів	
		передбачено	проведено касових видатків	передбачено	проведено касових видатків
2018					
	ВСЬОГО	195305,250	138856,102	24712,428	20975,239
	в тому числі:				
Перехідні проекти, реалізація яких здійснювалась у 2018 році за кошти ДФРР					
1	Обласний протитуберкульозний диспансер по вул. Перспективна, 4 в м. Запоріжжя - реконструкція (I черга)	21054,729	11536,054	2924,177	2862,465
2	Будівля обласної філармонії у м. Запоріжжя - реконструкція	13763,323	12776,949	1529,258	1517,784
3	Обласний художній музей, м. Запоріжжя - реконструкція	16101,724	10706,516	1789,080	1770,629
4	Реконструкція водопроводу с. Чкалово Веселівського району Запорізької області	461,956	0,000	51,328	4,195
5	Реконструкція водопровідних мереж с. Лукашеве Запорізького району Запорізької області	3608,927	2718,767	400,991	318,319
6	Водовод питної води на с. Зоряне, Запорізького району, Запорізької області	1999,393	876,487	222,154	222,154
7	Реконструкція мереж водозабезпечення села Малишівка Запорізького району Запорізької області	679,835	471,005	186,649	183,614
8	Реконструкція системи водопостачання села Степанівка Перша, Приазовського району, Запорізької області	3080,288	1277,817	397,810	347,266
9	Будівництво спортивного майданчику із штучним покриттям на території опорного навчально-виховного закладу Чернігівська ЗОШ І-ІІІ ст. імені Героя Радянського Союзу А.М. Темника	1593,905	611,486	221,329	168,529
10	Будівництво шкільного стадіону Азовської ЗОШ І-ІІІ ст. по вул. Молодіжна, 92 в с. Азовське	1945,505	783,317	216,168	216,168
11	Реконструкція будівлі під дитячий садочок за адресою Запорізька область Запорізький район селище Малокатеринівка вул. Калініна, 28	7190,959	7182,395	907,986	907,986
12	Реконструкція існуючої будівлі під сільську лікарську амбулаторію по вул. Продольна, 4 в селищі Нове Мелітопольського району Запорізької області	118,782	118,782	149,617	149,617
13	Капітальний ремонт лікувального корпусу № 1 з заміною інженерних мереж" КУ "Запорізький обласний протитуберкульозний клінічний диспансер" ЗОР, за адресою: 69009, м. Запоріжжя, вул. Перспективна, 2	131,026	0,000	14,558	
14	КУ "Мелітопольський протитуберкульозний диспансер" ЗОР. Капітальний ремонт будівлі протитуберкульозного диспансера, розташованого за адресою: 72318 м. Мелітополь, вул. Кірова, 29, з заміною інженерних мереж і ремонтом покрівлі (інвентарний № 10310005)	288,497	224,653	32,055	24,962
15	Капітальний ремонт будівель комунального закладу «Запорізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат №7 І-ІІ ступенів» ЗОР у м. Запоріжжі. Комплексне утеплення. За адресою: м. Запоріжжя, вул. Ленська, 1а	11434,632	3185,595	1270,515	1215,284
16	Капітальний ремонт ДНЗ № 41 по вул. Ямбольська, 1 м. Бердянськ Запорізької області	2131,455	2131,442	236,828	236,827
Проекти у сфері фізичної культури та спорту					
	Всього	19098,214	15265,689	2122,025	1615,716
1	Реконструкція плавального басейну Комунального закладу "Запорізька обласна школа вищої спортивної майстерності" Запорізької обласної ради по вул. Перемоги, 68 у м. Запоріжжя	7014,091	5219,659	779,344	398,078
2	Будівництво басейна у комунальному вищому навчальному закладі "Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія" Запорізької обласної ради. Наукове містечко, 59, м. Запоріжжя	12084,123	10046,030	1342,681	1 217,638
Проекти соціальної сфери					
	Всього	41110,156	27209,749	6231,279	3936,942
1	Хірургічний корпус обласної клінічної дитячої лікарні м. Запоріжжя - будівництво	17008,096	16881,009	2013,272	1936,942
2	Реконструкція будівлі Балабинського навчально-виховного комплексу школа І-ІІІ ступенів - гімназія "Престиж" по вул. Престижна (Кірова), 2а смт. Балабине Запорізького району Запорізької області. Термомодернізація	24102,060	10328,740	4218,007	2000,000

№ п/п	Найменування об'єкта та його місцезнаходження, вид робіт	За рахунок коштів ДФРР (постанова КМУ від 18.03.2015 № 196)		За рахунок місцевих бюджетів	
		передбачено	проведено касових видатків	передбачено	проведено касових видатків
Проекти з енергозбереження					
	Всього	49511,944	41779,400	5808,621	5276,784
1	Капітальний ремонт будівлі, з виконанням заходів з енергозбереження, та благоустрою території Мелітопольської спеціалізованої школи I-III ступенів № 23 ММР ЗО, вул. Гетьмана Сагайдачного, 262, м. Мелітополь	23106,087	22645,513	2567,344	2035,507
2	Капітальний ремонт (модернізація) будівлі КЗ "Веселівська районна різнопрофільна гімназія" Веселівської селищної ради	8425,094	3153,124	936,122	936,122
3	Капітальний ремонт та термомодернізація з утепленням лікувального та поліклінічного корпусів Комунальної установи "Запорізька обласна клінічна дитяча лікарня" Запорізької обласної ради, що знаходяться за адресою: проспект Соборний/ вул. Дніпровська/ вул. Олександрівська, буд. 70/21/47	9796,176	7796,176	1169,843	1169,843
4	Капітальний ремонт будівель поліклініки (літера А-4) та стаціонару (Літера А 1-б) Комунальної установи "Обласний медичний центр серцево-судинних захворювань" Запорізької обласної ради, за адресою: м. Запоріжжя, вул. Перемоги, буд. 78	8184,587	8184,587	1135,312	1135,312